

SOCIAL WATCH

Z P R Á V A 2 0 0 9

LIDÉ NA PRVNÍM MÍSTĚ

JEDINÁ CESTA ZE SOUČASNÉ EKOLOGICKÉ
A EKONOMICKÉ KRIZE JE INVESTOVAT DO LIDÍ.

PRŮBĚŽNÁ ZPRÁVA O GLOBÁLNÍM VÝVOJI V OBLASTI
VYMÝCENÍ CHUDOBY A GENDEROVÉ SPRÁVEDLNOSTI

ZPRÁVA SOCIAL WATCH 2009

◎ ZPRÁVA SOCIAL WATCH 2009

Lidé na prvním místě

SOCIAL WATCH

Redakce mezinárodního vydání:

Roberto Bissio

Redakce českého vydání:

Tomáš Tožička

Překlad:

Tomáš Bíla, Andrea Votrubová

Grafická úprava:

Andrea Antelo, Ximena Pucciarelli, Ernesto Rapetti

Grafická úprava českého vydání:

Lukáš Silný, Kryštof Procházka

Tisk:

Integraf, s.r.o.
Myslibekova 273,
547 01 Náchod
www.integraf.cz

Vydavatel:

Ekumenická
Akademie
Praha

Ekumenická akademie Praha
Na Mičánkách 1
101 00 Praha 10
Tel./fax: 00420 272737077
www.ekumakad.cz
www.fair-bio.cz

© Copyright 2009

INSTITUTO DEL TERCER MUNDO
18 de Julio 1077/903, Montevideo 11100, Uruguay
item@item.org.uy
Fax: +598 (2) 902 0490 ext.113

Obsah této publikace může být reprodukován nevládními organizacemi pro nekomerční účely (laskavě zašlete kopie na adresu vydavatele).
Všechny další formy reprodukování a šíření s komerčním záměrem vyžadují povolení držitele práv.

Kompletní mezinárodní vydání zprávy lze spolu s dalšími informacemi nalézt na: www.socialwatch.org

CZECH REPUBLIC
DEVELOPMENT COOPERATION

Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR.
Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat za oficiální stanovisko Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Dokument vznikl s finanční podporou Evropské Unie.
Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat za oficiální stanovisko Evropské Unie.

ISBN 978-80-904405-2-4

Obsah

Věci změníte, jen když jste slyšet 3
<i>Roberto Bissio</i>

Lidé na prvním místě 5
<i>Roberto Bissio</i>

TEMATICKÉ ČLÁNKY

Genderová rovnost a finanční krize 13
<i>Nancy Baroni</i> , Canadian Feminist Alliance for International Action; <i>Mirjana Dokmanovic</i> , Association Technology and Society, Srbsko and Women in Development Europe (WIDE); <i>Genoveva Tisheva</i> , Bulgarian Gender Research Foundation a Bulgarian-European Partnership Association; <i>Emily Sikazwe</i> , Women for Change

Světová krize cen potravin 17
<i>Sophia Murphy</i> , Hlavní poradce, Program pro obchod a globální správu Institut pro zemědělství a obchodní politiku (Institute for Agriculture and Trade Policy, IATP)

Spravedlnost při ochlazení planety 21
<i>Isagani Serrano</i> , PRRM, Social Watch Filipinas

Energetické výzvy pro Evropu 25
<i>Elena Trifonova</i> , Asociace bulharsko-evropského partnerství

Světová ekonomická krize a nejméně rozvinuté země: obavy občanů 27
<i>Arjun Karki</i> , LDC Watch

Uznání práv chudých: mezinárodní a globální finanční regulace 31
<i>Marek Hrubec</i> , Centrum globálních studií

NÁRODNÍ ZPRÁVY

ČESKÁ REPUBLIKA 38
BARMA (MYANMAR) 42
BRAZÍLIE 44
BULHARSKO 46
FILIPÍNY 48
INDIE 50
IRÁK 52
ITÁLIE 54
MAĎARSKO 56
MEXIKO 58
MOLDAVSKO 60
NĚMECKO 62
PARAGUAY 64
POLSKO 66
RUMUNSKO 68
SLOVINSKO 70
SOMÁLSKO 72
SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ 74
SRBSKO 76
VIETNAM 78

MĚŘENÍ VÝVOJE

Potravinová bezpečnost	83
Roztříštěný scénář	
Vzdělání	88
Rozdíly jsou stále zřetelnější	
Rozvojová pomoc	93
Přijaté závazky jsou stále méně naplňovány	
Zdraví	94
Nerovné zlepšení	
Reprodukční zdraví	99
Zřetelná polarizace	
Jak číst tabulky Social Watch	105
Metodologické poznámky: tematické tabulky	106
Index základních schopností (BCI) a Index genderové spravedlnosti (GEI)	107

Věci změníte, jen když jste slyšet*

Výroční zpráva sítě občanských organizací Social Watch šla do tisku v září 2009, rok poté, co se vládě USA nepodařilo zabránit bankrotu společnosti Lehman Brothers. Pád této globálně působící investiční banky vyznačil vrchol krize, která začala v epicentru světových financí na Wall Street a brzy poté se přelila do národních ekonomik po celém světě.

Protože klíčovým slovem roku 2009 je "krize", zcela logicky se na ni zaměřila i síť národních poboček Social Watch, která měla při sestavování jednotlivých národních zpráv odpovědět na následující otázky: Jaké sociální a ekologické dopady měla globální hospodářská a finanční krize na vaši zemi? Jakým způsobem se k nim postavila místní vláda? Jaká řešení navrhla občanská společnost?

Při monitorování situace ve vlastní zemi identifikovala každá národní pobočka Social Watch celou řadu oblastí, v nichž se krize projevila. Jejich zjištění jsou základem této zprávy a umožňují pohled na problematiku "odspodu", očima lidí, kteří žijí mezi běžnými obyvateli a spolupracují s nimi.

Tato zpráva nevznikla na objednávku. Každou její národní kapitolu zpracovaly organizace a hnutí, které se otázkami sociálního rozvoje zabývají kontinuálně. Jejich zjištění nemají nahradit čistý výzkum. Mají spíše upozornit úřady na naléhavé problémy a pomoci jim nalézt taková řešení, která by přispívala k genderové rovnosti a snížení chudoby.

Národní pobočky sítě Social Watch, které byly vyzvány ke zhodnocení důsledků krize ve vlastní zemi, se řídily vlastními prioritami a samy rovněž rozhodly o definici toho, co současná krize znamená. K vypracování zprávy samostatně získávaly finanční prostředky a během shromažďování informací a jejich ověření si určily způsob konzultací na místní úrovni. Pokud to považují za nutné, nevyhýbají se ani kritice domácích úřadů, politických koncepcí, elit nebo systémů vládnutí. Demokratické procesy totiž posiluje už samotné vyjadřování kritických názorů. Ale i tehdy, když autoři zpráv poukážou na možnost (či nutnost) provést změny, nezapomínají upozornit na mezinárodní překážky, které znemožňují vyřešit problém již na místní úrovni.

Rozhodování na mezinárodní úrovni je z hlediska občanských společností i vlád často nedemokratické. Občanské organizace se nemohou, ani jako pozorovatelé, účastnit mnoha klíčových fór, která přijímají zásadní rozhodnutí, a podobně jsou na tom i vlády rozvojových zemí, především těch nejméně rozvinutých. Dva hlavní pilíře globálního vládnutí, Světovou banku a Mezinárodní měnový fond, řídí sedm zemí a Spojené státy americké mají v obou

institucích právo veta (stejně jako je má Evropská unie, pokud se její členské země dohodnou na společném stanovisku). Shromáždění čelných představitelů států "G20", neformální skupiny 22 ekonomik Severu a Jihu, jež jsou považovány za "systémově důležité", je proto vítaným krokem, který přispěje k poznání nových skutečností ve světové ekonomice. To však samozřejmě nestačí, a hned ze dvou důvodů: především proto, že zhruba 170 zemí je opomíjeno, jak tomu bylo na summitech G20 ve Washingtonu (listopad 2008), Londýně (duben 2009) a Pittsburghu (září 2009). A za druhé proto, že G20 nemá žádnou institucionální váhu ani právní status, odpovědnost či úřad zodpovědný za realizaci rozhodnutí, která se v případě, že jednání za zavřenými dveřmi nevedou k dosažení shody, řídí neznámými pravidly.

Přesto je slyšet argument, že právě v omezeném počtu dospělí lídři G20 během setkání na nejvyšší úrovni k významným závěrům, zatímco velké setkání vedené transparentním způsobem skončí pouze zanícenými proslovy k samotným politikům, nikoliv však zásadní dohodou. Tomu lze oponovat s poukazem na případ Valného shromáždění OSN, které na svých setkáních v Doha v prosinci 2008 a v New Yorku v červnu 2009 dokázalo dospět ke konsenzu G192 (celkový počet členů OSN), jehož závěry jdou v analýze světové krize hlouběji než jakýkoli jiný mezinárodně přijatý dokument.

Social Watch byla aktivním účastníkem všech slyšení, která uspořádal Miguel d'Escoto Brockmann, předseda 63. zasedání Valného shromáždění OSN, a předložila komisi odborníků vedené ekonomem Josephem Stiglitzem doporučení pro další úvahy nejvyššího mezinárodního tělesa o hospodářské a finanční krizi a jejich dopadů. Social Watch spolu s řadou místních a mezinárodních občanských organizací zorganizovala v New Yorku akci "Hlasy lidí", která spojila místní oběti krize s aktivisty a výzkumníky z celého světa. Naše síť se také aktivně účastnila kulatých stolů během červnové konference na vysoké úrovni, a přestože se do finálního dokumentu dostalo pouze několik našich doporučení, veřejně jsme pochválili vládní vyjednavače za dosažení shody, která se předtím zdála nemožná.

Nyní nastal čas k tomu, aby tyto dohody byly uvedeny do praxe a slova se změnila v činy.

Otázky proč a jak toho dosáhnout se snaží zodpovědět tato výroční zpráva sítě Social Watch z roku 2009.

ROBERTO BISSIO
Mezinárodní sekretariát sítě Social Watch

* Česká verze Social Watch zprávy 2009 je výběrem ze zprávy mezinárodní.

Lidé na prvním místě

Roberto Bissio

Mezinárodní sekretariát sítě Social Watch

Krach investiční banky Lehman Brothers v září 2008 vnímají mnozí jako bod zlomu v sérii kolapsů uvnitř bankovního systému, které se šířily finančními trhy a burzami nejbohatších ekonomik světa jako oheň vyschlou préríi. Od té doby dominuje slovo "krize" mediálním i politickým diskusím po celém světě. Precedentem byla v tomto směru pouze Velká hospodářská krize, která světem otrásla začátkem třicátých let minulého století, přičemž renomovaný historik Eric Hobsbawm přirovnal nedávný pád Wall Streetu k pádu Berlínské zdi. Hobsbawm, který je považován za nejvýznamnějšího historika dvacátého století, prohlásil, že "ničím neomezená a nekontrolovaná kapitalistická ekonomika volného trhu (...), která ovládá svět a jeho vlády od dob Margaret Thatcherové a prezidenta Regana (...), se hroutí před našima očima," stejně jako se "před dvaceti lety hroutily centrálně plánované ekonomiky sovětského typu."¹

Prach se ještě neusadil a americké investiční banky typu Goldman Sachs, které jsou propojeny s politikou, už opět vykazují zisky a své manažery znovu odměňují bonusy v řádu mnoha milionů dolarů, zatímco v takzvaných "vyspělých" ekonomikách dále roste nezaměstnanost a tsunami zvaná krize začíná teprve nyní, rok od zemětřesení ve finančním epicentru, zasahovat i vzdálenější břehy. Jak ostatně píše bolivijská pobočka sítě Social Watch ve svém příspěvku pro tuto zprávu, "v době, kdy kulminoval cyklus světového růstu (před krizí), stála Bolívie nečinně opodál, neschopná využít tuto příležitost k nastavení vlastního tempa rozvoje. Když pak její ekonomika nabírala na rychlosti, začal světový boom zpomalovat a poté se změnil v opak."

Zjištění organizací občanské společnosti z více než 60 zemí tvoří obsah této zprávy sítě Social Watch, první globálně pojaté zprávy o sociálních dopadech krize v perspektivě "zdola-nahoru". Činitelé OSN a jiné instituce odhadují, že miliony lidí po celém světě ztratí práci, další miliony se propadnou do chudoby a mnohem více dětí než dosud pravděpodobně zemře kvůli neschopnosti trhů vyřešit problémy, jež samy způsobily (tedy v protikladu ke krédu, platnému až do loňského roku). Tyto odhady jsou jistě cenným přínosem, vznikly však na základě kalkulace globálních agregátů a nikoliv přímým pozorováním na místě. Námi shromážděná zjištění z bohatých a chudých zemí všech kontinentů, která vykazují pozoruhodnou shodu i rozmanitost situací,

čímž dotvářejí dosud známý obrázek o stavu světa, se jeví mnohem dramatičtější. A ty, kteří rozhodují, vybízejí k bezodkladnému přijetí takových opatření, která staví na první místo prospěch obyčejných lidí. Není to jen otázka sociální spravedlnosti, ale také zdravé ekonomické politiky, jak dokládá stručný nástin zpráv z jednotlivých zemí.

Nevinní přihlížejíci

V kapitalistickém finančním systému platí, podobně jako v kasinu, přímá úměra mezi riskantností sázky a výší zisku. Rizikové sázky však provázejí i časté ztráty. Nahlíženo touto optikou tak není skandální samotný krach banky Lehman Brothers, ale rozhodnutí amerického prezidenta George W. Bushe a jeho ministra financí Hanky Paulsona utratit stovky miliard dolarů z kapes daňových poplatníků na záchranu neúspěšných bank, jako je Goldman Sachs, jejichž výkonným ředitelem byl Paulson před svým vstupem do vlády, a pojišťovacích společností, jako je A. I. G. Když se o tomto rozhodnutí dozvěděl prezident Beninu Yayi Boni, jemuž ke zvolení pomohla dobrá pověst bankéře, veřejně se podivil nad tím, odkud pocházejí triliony dolarů ze záchranných fondů, a dospěl k závěru, že krizi nakonec zaplatí chudí. S tím se shoduje i belgická zpráva sítě Social Watch: když v zemi padly akcie bank a nejdůležitějších podniků, belgická vláda přikročila k jejich záchraně a vydala vkladové záruky. Ačkoliv kvůli krizi nadále roste míra nezaměstnanosti, samotná cena za záchranu bank drasticky zvyšuje veřejný dluh. To má vážné důsledky pro zajištění sociálních jistot. V Beninu zjišťila místní koalice Social Watch, že stát ve svém úsilí oživit ekonomiku soutěží s chudými o nedostatkový stavební materiál a občanské organizace mobilizují proti zvyšujícím se životním nákladům.

Mnoho národních zpráv sítě Social Watch dokládá, že důsledky krize zasahují ženy disproporčně. Slovy polské pobočky, "snížení rodinných příjmů způsobené hospodářskou krizí může vést ke zchudnutí celých sociálních skupin, zvláště nižší a střední třídy. Je velice pravděpodobné, že tento jev se mnohem výrazněji dotkne žen, neboť právě ony tradičně nesou hlavní odpovědnost za blaho rodiny (toto platí především pro nízkopříjmové skupiny). Podle některých analytiků krize v polské ekonomice posiluje šedý (neformální) sektor, protože mnozí, hlavně malí podnikatelé, se snaží snížit mzdové náklady a vyhnout se daním a dalším nákladům spojeným s formálním zaměstnaneckým poměrem. Zdá se velmi pravděpodobné, že růst šedé ekonomiky negativně ovlivní více ženy než muže, protože ženy často zastávají málo placené práce, především v soukromém sektoru služeb (např. v maloobchodu)."

Stejně jako ve všech rozvinutých zemích, i ve Francii má světová krize přímý dopad na životy lidí.

K nejviditelnějším projevům patří rostoucí nezaměstnanost a sociální vyloučení. "Skupiny, které ještě nedávno situaci pohodlně zvládaly, teď nemají peníze dokonce ani na potraviny," uvádí francouzská pobočka sítě Social Watch. Sociální a ekologické cíle neobsahuje ani vládní strategie krizového managementu v Německu. Stimulační balíčky a daňové úlevy, které připravila německá vláda, jsou sociálně nespravedlivé; a jevy jako dočasné propouštění z práce či zvýšení podílu lidí pracujících na částečný úvazek odhalují ošklivou tvář deregulace. Chudoba se stává "masivní" jak ve východním, tak západním kraji Evropy, informují pobočky sítě Social Watch v Portugalsku a Moldávii.

V České republice "světová hospodářská krize snižuje životní standard" zejména kvůli rostoucí nezaměstnanosti. Česká pobočka sítě Social Watch odmítá oficiální údaj o míře nezaměstnanosti s argumentem, že 178 tisíc lidí, kteří si podle úřadů nehledají aktivně práci, bylo při výpočtu opomenuto a že přičtení této skupiny by míru nezaměstnanosti zvýšilo o 50 %. Úbytkem práce trpí v České republice nejvíce zahraniční pracovníci, především asijského původu. O rostoucích problémech cizinců a projevech xenofobie ale informují i zprávy Social Watch z Malty, Slovenska a Kypru.

Na druhém konci provazu vznikají ekonomické problémy rodinám zahraničních dělníků, kteří domů posílají část svých výplat, uvádějí zprávy z Filipín, Maroka, Mexika, Nikaragui a mnoha dalších zemí. V případě Egypta "pokles zasláných plateb a návrat emigrantů způsobil přetlak na pracovním trhu, který není připraven vstřebat další nezaměstnané pracovníky." V El Salvadoru "přijímá peníze ze zahraničí více než 300 tisíc rodin – 26,7 % populace, které z nich hradí náklady za stravu, ošacení a základní služby." Toky těchto plateb v roce 2008 přestaly téměř růst a podle odhadů začnou v roce 2009 dokonce klesat.

Rychlost, jíž tato tsunami zasahuje jednotlivé země, nezávisí na fyzické blízkosti finančního centra Wall Street, ale na míře propojení ekonomik s těmi, které se nacházejí v epicentru krize. Například v Mozambiku, který je jednou z nejhudších zemí světa, vydala soukromá Mezinárodní banka Mozambiku (Millennium bim) zprávu, v níž předvidá, že výkonnost národní ekonomiky poklesne kvůli zápornému hospodářskému růstu v dárcovských zemích, které financují více než polovinu rozpočtu této země, a těch, které v Mozambiku realizují přímé zahraniční investice. Zpráva místní pobočky sítě Social Watch informuje o klesajících cenách hliníku, tabáku, cukru, čaje, kaštanů a krevet. To se negativně promítne do příjmů z vývozu a následně oslabí aktivitu na podporu ekonomického růstu i snahu propagovat turismus. V podobné situaci se nachází i Tanzanie, kde 42 % rozpočtu tvoří zahraniční pomoc.

1 Viz: "Socialism has failed. Now capitalism is bankrupt. So what comes next?" od Erica Hobsbawma, publikovaná v listu The Guardian dne 10. dubna 2009. Dostupné z <www.guardian.co.uk>.

Francouzská pobočka sítě Social Watch uvádí, že kvůli krizi a neschopnosti získat nové zdroje pro rozvojovou pomoc (Official Development Assistance, ODA) byla tato pomoc silně zredukována, a Francie tudíž v této oblasti nesplní své závazky. Naproti tomu Španělsko opakovaně potvrdilo vůli dostát svým závazkům o nasměrování celých 0,7 % národních příjmů do ODA do roku 2012. Jenže i kdyby všechny dárcovské země nakrásně dodržely své závazky, ty jsou vyjádřeny jako podíl ekonomiky (procentuelní podíl HDP), a proto při recesi rozpočty ODA tak jako tak poklesnou.

Pro rozvíjející se země platí, že čím více jsou propojené se světovou ekonomikou, tím více a rychleji se v nich dopady recese projeví. Mexiko a Chile, dvě latinskoamerické země vázané na ekonomiku USA dohodami o volném obchodu a investicích, byly zasaženy okamžitě. Cena mědi, která je hlavní exportní komoditou Chile, dosáhla v polovině roku 2008 maxima více než 4 dolarů na libru, na konci roku však klesla na hodnotu 1,4 USD. Za nejvýznamnější dopad krize ale chilská pobočka Social Watch považuje klesající rezervy penzijních fondů, které jsou investovány do domácích a zahraničních finančních aktiv. Fondy určené pro spoření na důchod utrpěly do konce roku 2008 ztrátu 27 miliard USD, více než 26 % celkových finančních rezerv. To je také důvod, proč bohatství domácností v Chile vykazovalo z celé Latinské Ameriky největší ztráty. Poškození lidí, kteří neměli takové štěstí jako akcionáři některých velkých světových bank, se přes opakované protesty nedočkali žádné pomoci ani odškodnění.

Klesající ceny komodit stály za rozšířením krize do mnoha zemí. Pobočka Social Watch v Ugandě odhaduje, že tento jev by mohl zvrátit nedávný sociální pokrok a znemožnit dosažení Rozvojových cílů tisíciletí (Millennium Development Goals, MDGs), jehož lhůtu OSN stanovila k roku 2015. Ještě více než Chile zasáhl pokles cen mědi Zambii, která je na této komoditě velmi závislá. Zpráva zambijské pobočky sítě Social Watch správně poznamenala, že “na rozdíl od Spojených států amerických a dalších zemí, které na ekonomickou krizi odpověděly poskytnutím finanční podpory neúspěšným bankám a velkým průmyslovým odvětvím s cílem udržet je nad vodou, prezident Zambie Rupiah Banda nemá žádné zdroje, jež by mohl rozdělit.”

Tentýž problém komentuje i zpráva z Ghany: “Otázka, s níž se občané potýkají, je, zda by se měl stát zaměřit na pomoc od mezinárodního společenství, nebo přistoupit k tvrdým rozpočtovým a měnovým opatřením.”

Brazilský finanční expert Fernando Cardim píše ve své analýze pro místní zprávu sítě Social Watch: “Zvýšení příjmů a daňových odvodů (...) je přesně to, oč se snaží prezident Obama ve Spojených státech amerických. Právě toto opakovaně od roku

2007 obhajoval i výkonný ředitel Mezinárodního měnového fondu (MMF) Dominique Strauss-Kahn.” Přesto, “fond tento postoj odmítal přijmout, jak demonstřují podmínky uvalené na středoevropské země, kterým MMF pomohl z nesnází.”

V případě Rumunska uvádí národní zpráva sítě Social Watch, že “dohody o půjčkách MMF vznikly patrně pod vnějším tlakem, především kvůli ochranně zájmů zahraničních společností působících v Rumunsku. Neposlouží ke splacení zahraničního dluhu země, ale budou použity k uhrazení dluhů místních poboček zahraničních bank. Veřejné zdroje tak budou použity k nápravě škod způsobených soukromým kapitálem.” Místo aby MMF reagoval na místní potřeby, stálo za jeho příchodem do Rumunska “zoufalé volání rakouské vlády po intervenci EU a MMF k záchraně jejich bank ve východní Evropě.” Rakouské banky půjčily regionu částku odpovídající až 70 % rakouského HDP. Nyní, “splacení půjčky, která se rovná 40 % ročního rozpočtu Rumunska, bude v příštích letech možné pouze za cenu snížení životní úrovně obyvatelstva.”

K odvrácení totálního kolapsu Maďarska byla pomoc MMF nezbytná, v důsledku však vedla k devalvaci, zvýšení daní, procyklickým opatřením typu zaškrcení výdajů a dalším nepopulárním krokům. V březnu 2009 byl nucen odstoupit premiér Ferenc Gyurcsány. Nová vláda se chystá seškrtnat důchody, bonusy ve státním sektoru a mateřskou podporu, zastavit příspěvky na energii a dopravu a zvýšit věk pro odchod do důchodu.

Pod tlakem MMF na snížení schodku státního rozpočtu se k akci odhodlala i srbská vláda, která v březnu 2009 ohlásila plán na zavedení dočasné “solidární” daně 6 % z mezd a důchodů pro lidi s měsíčním příjmem nad 170 dolarů. Mezi pracovníky a důchodci se šířila nespokojenost a odbory ohlásily protesty. Namítaly, že “solidární” daň zasáhne ty nejchudší, sníží platy, zvýší nezaměstnanost a vyvolá přechod pracovníků do šedé ekonomiky, zatímco bohaté vrstvy důsledky nijak nepocítí. Přes noc byl celý plán úspor odvolán. Podle srbské pobočky sítě Social Watch se totiž vláda “ocitla v kleštích mezi obavou ze sociálních nepokojů na jedné straně a tlakem MMF na straně druhé, a následující týdný se tak nesly ve znamení rozporných prohlášení politiků, kteří jednoho večera ohlásili nové balíčky záchranných opatření, aby je hned následujícího rána odvolali.” Paleta nových nápadů zahrnovala snížení počtu ministerstev, zvýšení daně z nemovitosti, zdanění telefonních účtů za mobilní hovory a nákupů nových aut, zavedení daně za vlastnictví luxusních vozů, zákaz přijímání nových zaměstnanců do státního sektoru, omezení služebních cest do zahraničí a zkrácení pracovní doby. Jak ovšem poznamenali srbské experti Social Watch, pomocí “nové přijatého Zákona o zabavení majetku získaného zločinným způsobem by stát mohl ročně získat až 2,64 miliard

dolarů, tedy částku, kterou Srbsko žádá po MMF.”

Snížení sociálních výdajů v době krize považují za nepřijatelné i neziskové organizace a odbory v Bulharsku. “Jakékoliv další škřty by mohly v zemi oťřást sociálním smírem,” varuje místní pobočka sítě Social Watch. Přestože odborníci neziskových organizací souhlasí se zvýšením podílu investic v dopravní infrastruktuře, v případě vládního selhání při využití zdrojů ze strukturálních fondů EU v Bulharsku během prvních dvou let jeho plného členství jsou ostře kritičtí. “Do roku 2008 bylo vyčerpáno pouze 0,6 % z částky 2,2 miliard eur. Peníze se nedostaly k určeným příjemcům kvůli neschopnosti nakládat s financemi, přebujelé byrokracii a nedostatečně transparentním postupům.”

Zpomalení může být dramatické

V začátcích finanční krize přišli někteří ekonomové s hypotézou “rozpojení”, podle níž bude mít globální finanční krize relativně malý dopad na rozvíjející se ekonomiky díky jejich dostatečným rezervám zahraniční měny, silným účetním rozvahám korporací a relativně zdravému bankovnímu sektoru. Přesto i ony pocítily důsledky. Jak podotkla indická pobočka sítě Social Watch, “počáteční předpoklad vlády, že země z krize vyjde nepoškozená, se ukázal jako krátkozraký” a ekonomický růst klesl ze zdravé hodnoty 9,3 % v roce 2007 na 7,3 % o rok později. Pro rok 2009 odhaduje MMF růst 4,5 %. Podobné poklesy z dvouciferných hodnot na 5 % zaznamenaly i Vietnam, Peru a Kambodža.

Pětiprocentní růst sice možná vyvolává závist ministrů financí států OECD, protože většina z nich se snaží zemi vymánit ze záporného růstu (tj. recese), jenže nelze zapomínat na odlišný výchozí bod. Pětiprocentní růst ročně v zemích s nízkými příjmy zvýší denní mzdu běžného občana o méně než desetiletin. Ale i pár centů je obrovský rozdíl, pokud jste chudý. Například kambodžská pobočka sítě Social Watch zdůrazňuje, že snížení růstu o polovinu znamená, že “lidé žijící kolem největšího jezera země Tonle Sap se stanou obzvlášť zranitelní, protože se kvůli zajištění obživy zadlužili již dříve. Loni museli prodat svůj majetek určený k výrobě a své děti místo do školy poslat pracovat.”

Permanentní krize

Slovo “krize” odkazuje k bodu obratu, rozhodujícímu okamžiku, nestabilní době, a přesto pro mnoho národních koalic sítě Social Watch je krize, již se zabývají, otázkou desítek let, nezačala až zhroutením finančních trhů.

Chudoba ve Středoafričské republice od roku 1990 roste, nikoliv klesá, a spolu s politickou nestabilitou a násilím poškozuje již tak slabou ekonomiku. Ve zprávě o Eritreji se hovoří o “hlubokých ekonomických, sociálních a politických problémech, jež si země vytvořila sama” ještě předtím, než ji zasáhla

světová krize, a v Nigérii žije většina lidí "v situaci ekonomického kolapsu již dlouhou dobu. Korupce je rozsáhlá, země trpí nedostatkem elektřiny, vzdělání a zdravotní péče jsou v žalostném stavu a ozbrojený boj o kontrolu nad ropnými zdroji je stále intenzivní." Kořeny krize v Jemenu vidí místní pobočka Social Watch v tom, že lidem se nedostává jejich základních práv už od dob krize z roku 1990, v zemi žije 42 % obyvatel pod hranicí chudoby a ještě hůře jsou na tom ženy. V Barmě se krize promítá do každé oblasti života, ať se jedná o ekonomiku, politickou situaci, dostupnost potravin nebo stav životního prostředí, což ještě zhoršuje neschopnost vlády pomoci vlastním lidem vyrovnat se s následky ničivého cyklónu - namísto toho je polovina státního rozpočtu vydána na zbrojení.

Na brzký příchod krize se připravuje i Nepál, kde však její důsledky znásobí efekt "dalších krizí v oblasti životního prostředí, potravin, energie, financí a politiky, které už dlouho zmitají společnosti." Cyklón Sidr, který zasáhl Bangladéš po dvou po sobě následujících záplavách, poukázal na extrémní zranitelnost milionů lidí ohrožených změnou klimatu. Problémy Somálska souvisí s místní vládou, která naprosto postrádá jakoukoli autoritu, Palestinu zase nejvíce trápí cizí okupace. Irácká pobočka sítě Social Watch, která svou zprávu sestavovala v kritickém stavu konfliktu, se letos rozhodla zaměřit na situaci žen. Jejich zjištění však mají obecnou platnost: "vedle přijetí legislativy je nutné vytvořit také kulturu rovného přístupu a příležitosti."

Polarizace

V březnu 2009, kdy v Srbsku vrcholila krize i politická debata o tom, jak seškrtnat výdaje, se v Bělehradu konal veletrh automobilů. Všechny nejdražší modely se prodaly během zahajovacího dne za celkovou sumu více než 2,6 milionu dolarů!

Krize přispívá k polarizaci společnosti všude na světě. Zpráva pobočky sítě Social Watch v Bahrajnu popisuje "zvýšující se počet milionářů na straně jedné a zmenšující se střední třídu a zbídačelou nižší třídu na straně druhé." Právě pocit nespravedlnosti, spíše než absolutní chudoba, vedl k "opakovaným konfrontacím a růstu napětí mezi zchudlými komunitami a bezpečnostními silami, a to zejména na vesnicích, což je také důvod, proč Světová banka v současnosti hodnotí Bahrajn jako zemi s nízkou politickou stabilitou."

Ve Vietnamu, který je často dáván za příklad modelu rozvoje, jenž pozvednul miliony lidí z chudoby, se spotřeba nejbohatších 20 % obyvatel rovná 43,3 % celkových výdajů země, zatímco zbývajících 80 procent lidí žije ve velmi skromných podmínkách. Podobnou polarizaci popisuje i zpráva pobočky Social Watch v Hondurasu, kde konfrontace mezi bohatými a chudými vrstvami stála u kořenů převratu, během něhož byl v červnu 2009 svržen prezident

Manuel Zelaya. Znovu tak nabrala nový dech praxe "změny režimu", o níž se předpokládalo, že ji v Latinské Americe jednou provždy nahradily demokratické metody už před dvěma desetiletími let.

V sousední Kostarice, tradičním útočišti míru a ústavní stability ve Střední Americe, upozorňuje místní pobočka sítě Social Watch na to, že "pokud se země nevypořádá s výzvami (krize) prostřednictvím sociálního dialogu a následně tvrdé změny kurzu, povedou přetrvávající tradiční řešení (jednorázové rozdávání hotovosti a škrty veřejných výdajů, stejně jako omezení práv) bezpochyby k ještě větší nerovnosti a chudobě. Vzroste tak už zmíněné riziko, že ztrátou příjmů se konjunkturální chudoba přemění v chudobu strukturální, která jen znásobí násilí vůči ženám, dětem a starým lidem."

Vláda Keni svým strkáním hlavy do písku dělá pštroší politiku, píší autoři národní zprávy sítě Social Watch. "Vládnoucí elity tvrdí, že krize je nahodilá a národní ekonomiku prý dostatečně ochrání její slabé vazby k zahraničnímu kapitálu."

O popírání problémů se píše ve zprávách Social Watch i v mnoha dalších zemích. Vláda Moldávie v době před volbami v dubnu 2009 vehementně odmítala, že by krize negativně ovlivnila hospodářství, a ekonomickou situaci se snažila uměle udržet v původním stavu. Světová banka již tak optimistická nebyla a zařadila Moldávii mezi rozvíjející se země s nejvyšší mírou zranitelnosti. Po volbách ovšem prezident Voronin na schůzce s podnikateli, členy vládnoucího kabinetu, poslanci a politiky prohlásil, že "krize je oheň, katastrofa". Vládní činitelé poté oznámili, že zlehčování krize před volbami mělo "zabránit panice."

V jiných zemích nesnižovali význam krize pouze úřadující politici. Stejný přístup zaujali i vedení sociálních organizací v obavě, že vládnoucí činitelé ze strachu z katastrofy kývnou na oportunistické požadavky již privilegovaných vrstev. Pobočka sítě Social Watch v Bolívii uvádí, že "součástí tohoto trendu jsou bolivijské podnikatelé, kteří se kvůli prudkému celosvětovému poklesu snaží přesunout břemeno krize na ramena svých zaměstnanců, například dočasným propouštěním a snížením odměn a platů."

Autoři zprávy sítě Social Watch ve Slovinsku zjistili, že zaměstnavatelé zneužívají strach z krize k přehodnocení práv zaměstnanců. Z vládních opatření na boj s potravinovou krizí, například nulové sazby na dovozní kvóty, těžila v Guatemale pouze jedna skupina lidí, nikoliv však spotřebitelé.

V Paragvaji, jak uvádí zpráva místní pobočky Social Watch, se o dodatečnou pomoc přihlásili jako první "ti, kteří již měli užitek z dřívějších neoliberalních kroků vlády a tržní integrace: vývozcí zemědělských produktů, průmyslníci, dovozci a reklamní agentury. (...) Například výrobci sóji žádali vládu, aby uhradila jejich ztráty a navíc jim

poskytla finanční pomoc nutnou k udržení úrovně jejich výroby a zisku. V předchozím ekonomickém cyklu přitom vykázali mimořádné zisky, částečně díky spekulacím na budoucích trzích se zemědělskými komoditami, spojených v mnoha zemích s propagací biopaliv."

V Polsku si "veřejnost myslí, že banky zmanipulovaly směnné kurzy na úkor svých klientů. Rozdíl mezi nákupní a prodejní cenou může v současnosti činit až 12 %², přesto ani samotný Úřad pro ochranu hospodářské soutěže a spotřebitelů nedokázal dosáhnout snížení směnných kurzů. Skupiny spotřebitelů se proto sdružují prostřednictvím internetu, aby zahraniční měny nakoupily ve velkoobchodním měřítku v naději, že vyjednájí dostatečné množství takto šířených peněz a dokonce i podmínky úvěrových smluv."

Mezi vládami v regionu vládne defenzivní atmosféra, všimla si koordinátorka advocacy Social Watch Natalia Cardona poté, co se zúčastnila semináře o reakci Asie na krizi, který organizoval Third World Network. "Misto proaktivního a nového přístupu k měnícímu se systému světových financí spoléhají vlády ve svém boji s novými a zhoršujícími se ekonomickými problémy na starou politiku."

Na rozsah problémů, které s sebou přinese krize, není připravena ani Argentina, uvádí místní pobočka sítě Social Watch. Autoři brazilské zprávy se domnívají, že místní vůdci "zaměňují neschopnost jednat s finanční a rozpočtovou opatrností." V dobách recese "klesají příjmy z daní a naopak se zvyšují výdaje na sociální zabezpečení. Rozpočtové deficity pak rostou právě proto, že vlády neměly dost odvahy bojovat proti poklesu ekonomiky. Snaha působit rozvázně však zemi paradoxně staví do ještě horší fiskální pozice, než kdyby vláda s cílem podpořit poptávku jednala rozhodně."

Podpora již privilegovaných

Ne všechny snahy o stimulaci ekonomiky lze označit za úspěšné či dokonce čestné. Potvrzují to autoři kanadské zprávy Social Watch, podle nichž vláda "přijala krátkozraký plán na podporu ekonomiky, který neslouží potřebám tisíců obyvatel nesoucích hlavní břemeno krize. Pracovní místa, která vláda svými investicemi vytvořila, vznikla v odvětvích s převahou zaměstnanců mužského pohlaví, zatímco ženy převážně pracují na částečný úvazek nebo zastávají nejisté práce a často jsou mezi prvními, které zaměstnavatel odstaví."

Téměř stejná slova použila ve své zprávě i thajská pobočka sítě Social Watch: "Jedním z nekontroverznějších opatření byly jednorázové hotovostní dary ve výši 2000 bahtů (THB, tj. 57 USD)

² Online průzkum Money.pl. Dostupné z: <www.money.pl/banki/wiadomosci/artykul/ciezki;jos;posiadaczy;kredytow;banki;uderzaja;spreadem.207,0,383183.html>.

“ Tři miliony lidí v New Yorku nemají zajištěn dostatek potravin a od finanční krize v roce 2008 stoupá spotřeba levných, zdravotně nevhodných potravin. V mnoha částech Brooklynu a Bronxu je těžké najít supermarket s čerstvými potravinami. Jednou z možností, jak tento problém řešit, je komunitně podporované zemědělství, které spojuje rodinné farmy produkující organické potraviny s jejich spotřebiteli a zlepšuje tak přístup obyvatel velkých měst ke zdravým potravinám. ”

Nadia Johnsonová (WEDO a Just Food, New York)

pro zaměstnance státu i soukromého sektoru, kteří měsíčně vydělávají méně než 14 tisíc bahtů (397 USD). Jako nestydatý populismus, který nahradil smysluplná podpůrná opatření, kritizovali tuto politiku dokonce i oprávnění příjemci dávků. Zdaleka nejvíc zaměstnanců v této kategorii pracuje v šedém sektoru ekonomiky, a na podporu tak nemají žádný nárok; kromě toho vstupuje do hry otázka diskriminace žen, protože v šedé ekonomice jich pracuje většina.”

Zatímco západní ekonomiky do svých finančních institucí pumpují novou masivní pomoc a v některých případech znovu znárodňují své banky, parlament v Keni se podle místní pobočky sítě Social Watch rozhodl zprivatizovat několik málo zbývajících veřejných aktiv strategického významu, aby tak státní pokladně zajistil jednorázovou finanční injekci. Mezi organizace určené k privatizaci patří Keňská společnost na výrobu elektřiny, Keňská ropná společnost, státem vlastněné cukrovarnické výrobky, hotely, banky a další.

Fakt, že Libanon v budoucnu postihne krize, a tudíž je nutné přijmout opatření k ochraně ekonomiky, uznali premiér země i ministr financí. Analýza národní pobočky sítě Social Watch však zjistila, že přijímaná opatření slouží k urychlení procesu získání členství ve Světové obchodní organizaci, jež povede k liberalizaci služeb a výrobních sektorů ekonomiky.

V Thajsku “vláda stimulační plán doplnila zásadní reorganizací regulačních mechanismů finančních trhů. Oproti mnoha jiným zemím, které přijímají silnější regulační opatření ke zvýšení ochrany svých spotřebitelů a ekonomik, však Thajsko směřuje k masové deregulaci a liberalizaci s cílem zvýšit roli kapitálového trhu v rozvíjejícím se hospodářství.” Autoři thajské zprávy Social Watch se obávají, že “tato iniciativa, vedená z velké míry stejnými lidmi, kteří byli zapleteni do finanční krize v roce 1997 a kteří si od ní slibují výhradně krátkodobé zisky, vydláždí cestu zcela nové krizi hned poté, co se země znovu postaví na nohy.”

Malajsie, jejíž ekonomický růst silně závisí na vývozech a která dováží většinu potravin, se musí podle autorů zprávy Social Watch “připravit na několik let trvající ekonomické problémy. Průmyslová výroba se hluboce propadla, roste míra nezaměstnanosti a analytici varují, že nastupující recese

může být horší než v roce 1997. Vláda sklízí kritiku za příliš pomalou reakci a zaměření se na pomoc firmám. Občanské organizace organizují protesty a veřejná fóra ve snaze zvýšit veřejné povědomí o negativních důsledcích krize, které dopadají především na zranitelné skupiny obyvatel.“

Zcela opačně vypadají opatření, která zavedla Venezuela, kde je boj proti chudobě veden výhradně na bázi masivních vládních výdajů, přestože transparentnost užívaných postupů pokaždé neodpovídá představám autorů národní zprávy Social Watch.

Naopak Alžírsko se z krize zřejmě poučilo. V září 2008 oznámil vůdce Obecných odborů alžírských pracovníků Sid Said, že vláda opustila politiku vedenou v duchu “vše může být privatizováno”. Podle odhadů místní pobočky sítě Social Watch zmizelo ze seznamu firem určených k prodeji 220 státních podniků, jež měly být privatizovány hned po implementaci nových regulačních opatření. Kromě toho se ministerská rada poté, co vymohla dluhy od životaschopných firem, zaměřila v lednu 2008 na bankovní úvěry a finanční očištění státních ekonomických institucí. Odpovědností za dohled nad těmito kroky vláda pověřila ministerskou pracovní skupinu pro finanční sektor a propagaci investic mezi malými a středními podniky.”

Investujte do lidí

Mnoho lidí po celé zemi by patrně souhlasilo se závěrem autorů zprávy Social Watch z Peru: “Když se ekonomice daří, pracovníci jsou obvykle žádáni, aby trpělivě čekali na plody hospodářského růstu, naopak v době krize se od nich očekává utužení opasků.” To však není spravedlivé, a jak si nyní uvědomili ekonomové, ani funkční. Stimulační balíčky, které sázely na snížení daní bohatým a podporu velkých bank a společností, nedosáhly kýžených výsledků. S vyhlídkou dlouhotrvající recese mají bohaté a střední třídy tendenci jakékoliv dodatečné příjmy spíše spořit než utrácet, zatímco banky užívají peníze ze stimulačních balíčků spíše k restrukturalizaci svých aktiv místo toho, aby je nabízely k úvěrům.

Ale když se peníze dostanou chudým, okamžitě je utratí. Ne snad proto, že by lépe chápali svou roli v procesu obnovy světové ekonomiky, ale protože nemají jinou volbu.

Své požadavky prosazují organizace občanské společnosti po celém světě různými způsoby. V Maroku, jak informuje místní pobočka sítě Social Watch, “zorganizovaly různé sektory ekonomiky několik stávek (vzdělání, zdravotnictví, místní komunita, atd.), a rovněž proběhla všeobecná stávka. Z dalších obzvláště dynamických sociálních hnutí je třeba zmínit různé boje podpořené Koordinačním výborem proti vysokým životním nákladům, stejně jako Národními asociacemi nezaměstnaných kvalifikovaných pracovníků. Rozvinulo se několik strategií kolektivní akce, jako jsou protestní mítinky, spontánní lidové pochody a národní mobilizační dny proti chudobě. Požadavky se týkají zastavení růstu cen, podpory kompenzačních fondů, využití mechanismů automatické valorizace mezd, standardizace veřejných služeb, zastavení privatizace společností distribuujících vodu a elektřinu a uplatnění práva na práci ve státních službách.”

Ve Spojených státech amerických, v nichž krize začala a kde počet nezaměstnaných vzrostl na 13,1 milionu – o 5,6 milionu více než v době začátku recese, “potrestali” voliči Republikánskou stranu zvolením Baracka Obamy, který jim nabídl naději a změnu. Nyní, jak uvádí americká pobočka sítě Social Watch, “hnutí za lidská práva, zelená pracovní místa, fair trade, zdravotnictví a bydlení dále rozvíjejí své návrhy a stupňují požadavky na opravdovou a strukturální změnu.”

V Ghaně žádá pobočka sítě Social Watch podporu pro ženy podnikající v zemědělství “ve formě investic do surovin, jako jsou hnojiva, ale také zaškolení a přístup k trhům. To by pozvedlo zemědělství a přispělo k vytvoření pracovních míst, ekonomickému růstu i blahobytu obyvatelstva.” Podobný požadavek zaznívá ze Senegalu, země, která je v západní Africe nejvíce závislá na dovozu potravin a kde si občanská společnost přeje “návrat k tradičnímu zemědělství s náležitou podporou státu.”

Zvýšení reálných mezd by mohlo být stimulační, uzavírá bulharská pobočka sítě Social Watch. A na Filipínách “je v pořádku, že se přijímá stimulační balíček, ale na rozdíl od toho, co navrhuje vláda, by měl stát na jasné národní strategii, která akcentuje ochranu práv, podporu chudých a udržitelnost a která by vedla k posílení domácí poptávky, obzvláště v současném ekonomickém klimatu, negativně naladěném vůči vývozu. Prioritou stimulačního balíčku by mělo být zabezpečení dostatku potravin, vytváření pracovních míst posílením místních podniků, z nichž by měli těžit pracovníci obou pohlaví, a investice do infrastrukturních projektů na podporu chudých a ekologie (např. výstavba sítě závlahových systémů, elektrifikace odlehklých vesnic a rozvoj čisté energie), stejně jako rozšíření sociálního a ekonomického zabezpečení na chudé a nezaměstnané (...). A konečně je třeba se vážně zamyslet nad přehodnocením národního dluhu tak,

aby množství státních příjmů v první řadě uspokojilo základní potřeby lidí, místo aby sloužilo ke splácení dluhu.“

V Thajsku se Social Watch zasazuje o širší spojení podobné tomu, které v roce 1997 za doznívání finanční krize v jihovýchodní Asii vedlo k přijetí „Lidové ústavy“. Autoři zprávy v Peru zdůrazňují, že „země odolá krizi pouze tehdy, když povzbudí domácí poptávku, a to zvýšením spotřeby pracovníků a ochranou národní produkce. Dále je nutné pozastavit platnost dohod o volném obchodu, které trh Peru příliš otvírají v době, kdy se mezinárodní trhy naopak zmenšují.“ Rovněž mexická pobočka

sítě Social Watch požaduje revizi Severoamerické dohody o volném obchodu (NAFTA): „Národní hnutí pro potravinovou a energetickou soběstačnost, práva zaměstnanců a demokratickou svobodu navrhuje prezidentu Baracku Obamovi v dopise z 16. dubna 2009 zahájit dialog na nejvyšší úrovni, který by vyústil v bezodkladné projednání dohody NAFTA a v zajištění pracovních, sociálních a lidských práv v regionu. K tomu je třeba ustavit Asymetrický kompenzační fond pro Severní Ameriku, vyjednat mezinárodní smlouvy o imigraci a ratifikovat předběžnou dohodu o Smlouvě o ekonomickém a sociálním rozvoji Severní Ameriky.“

Stále více klientů bank v Itálii reaguje na krizi vstupem do světa etických financí. „Etický klient finančních institucí se zajímá o to, jakým způsobem se nakládá s jeho vlastními penězi i zda jeho bance hrozí krach. Mnohé bankovní domy tak stále více dbají o svou pověst. Pro nalezení cesty z krize je třeba se vrátit k původnímu účelu bankovního systému, tedy k podpoře reálné ekonomiky“, argumentují autoři italské zprávy Social Watch. Jejich závěr má obecnou platnost: „Klíčová slova by měla znít 'boj s chudobou a přerozdělení zdrojů'“. ■

◎ TEMATICKÉ ČLÁNKY

Genderová rovnost a finanční krize

Rovnost mezi ženami a muži se musí stát klíčovým prvkem při rozhodování o antikrizových opatřeních a postupech, neboť finanční krize se začíná projevovat v odvětvích s převahou pracovní síly ženského pohlaví a rovněž se zvyšuje míra násilí vůči ženám. K tomu, abychom pochopili hloubku a rozsah krize a dokázali na ni vhodně reagovat, je nezbytné provést genderovou analýzu. Kromě problémů však hospodářská krize přináší ženám i příležitost získat více moci a ujmout se vedení, jak bylo patrné v několika zemích, v nichž se ženy objevily na vedoucích pozicích.

Nancy Baroni

Canadian Feminist Alliance for International Action

Mirjana Dokmanovic, PhD

Association Technology and Society,
Srbsko a Women in Development Europe (WIDE)

Genoveva Tisheva

Bulgarian Gender Research Foundation
a Bulgarian-European Partnership Association

Emily Sikazwe

Women for Change

Nerovnost mezi pohlavími není nový fenomén, současná ekonomická krize však genderové nerovnosti po celém světě dále zhoršila. V důsledku trvající globální recese vyjednávají vlády a soukromý sektor o vládních sanacích a půjčkách, veřejné služby jsou ve zvýšené míře privatizovány ve snaze "ochránit" státní pokladny a firemní daně jsou snižovány pro ulehčení korporacím a bohatým. V součtu těchto okolností je stále více zřejmé, že ženy pod tíhou globální recese a reakcí států na krizi bývají značně znevýhodňovány.

Zpráva OSN uvádí, že ačkoliv pracovní místa zastávaná muži ubývala dříve rychleji než v případě žen, nyní je tomu přesně naopak. Míra nezaměstnanosti žen ve světě by mohla dosáhnout až 7,4 % ve srovnání se 7 % v případě mužů.¹ Ačkoliv finanční krize zasáhla v USA a v Evropě nejprve finanční a průmyslová odvětví, v nichž pracují převážně muži, její důsledky se nyní začínají projevovat v odvětvích s převahou ženské pracovní síly, konkrétně ve službách a maloobchodě.

Finanční krize vede ke znevýhodňování žen především v rozvojových zemích. Slabší kontrola nad majetkem a zdroji, nadměrné zastoupení žen v zaměstnání s úkolovou sazbou nebo v nejistém zaměstnaneckém poměru, nižší mzdy a možnosti jejich sociální ochrany činí tyto ženy a jejich děti vůči finanční krizi mnohem zranitelnější. Ženy jsou tak s zhlédem na schopnost zvládat recesi v mnohem slabší sociální a ekonomické pozici než muži. Ženy často pracují déle a berou na sebe další formy zaměstnání, přičemž nepřestávají plnit základní povinnosti v domácnosti.

Ženská pracovní skupina při Konferenci OSN o financování a rozvoji poznamenala, že finanční krize nabízí rozhodující příležitost změnit světovou finanční architekturu tak, aby stála na principech rovnosti a spravedlnosti. Skupina nesouhlasí s rozhodnutím zemí G20 půjčit Mezinárodnímu měnovému fondu (MMF) peníze na boj s hospodářskou krizí. Takový

krok by pouze na věky zachoval chybné neoliberalní ekonomické postupy, posílil minulá strukturální nerovnosti a zvýšil zadluženost rozvojových zemí. Tento scénář zachovává zastaralý a nespravedlivý přístup, kdy několik bohatých národů jedná za mnoho ostatních. Ženská pracovní skupina volá po takovém řešení a léku na finanční krizi, jenž by vzešel ze široké konzultativní a inkluzivní diskuse, a to nikoliv během procesu přijímaném v MMF, ale v OSN, která ctí lidská práva žen a kde má každý členský stát svůj hlas.²

Přístupy vlád k řešení hospodářské a finanční krize nejsou z velké části založeny na principu lidských práv a rovnosti. Mnoho zemí Severu dojednalo vládní sanace využívající veřejné finance k podpoře hlavních výrobních odvětví. Mnohé země také investují do infrastrukturních projektů zaměřených primárně na odvětví s převahou mužské pracovní síly (stavbnictví, doprava, atd.) místo investic do "měkké" infrastruktury, kde jsou tradičně příjemci převážně ženy (zdravotnictví, péče o děti, sociální dávky, atd.). Programy sociální podpory v nezaměstnanosti, pakliže existují, kryjí obecně pouze zaměstnance na plný pracovní úvazek a zřídka se ohlížejí na pracovní sílu zaměstnanou na částečný úvazek, což spíše bývají ženy. Přibývá zpráv o případech násilí vůči ženám, které mají kvůli nízké ekonomické a sociální ochraně jen omezenou možnost obrany.

Ministerstvo zahraničí USA ve své nedávno zveřejněné zprávě o obchodu s lidmi³ konstatuje, že ekonomická krize zvyšuje riziko zneužívání pracovníků a nucené prostituce, neboť rostoucí nezaměstnanost a chudoba činí lidi vůči těmto jevům zranitelnější, s čímž souvisí i rostoucí poptávka po levném zboží

a službách. Zpráva předvídá, že ekonomická krize vytlačí více podniků do oblasti "šedé" ekonomiky ve snaze vyhnout se placení daní a dodržování zákonů o pracovních právech ochraně, a povede k najímání pracovníků bez zastoupení v odborech, čímž vzroste využívání nucené, levné a dětské pracovní síly nadnárodními firmami.

Ekonomická krize podle Amnesty International zhoršuje stávající problémy v oblasti lidských práv a některá velmi důležitá témata odsouvá do pozadí, včetně chudoby, problematiky násilí vůči ženám, či práva na reprodukci. Státy investují do oživení trhu, trh však problémy v oblasti lidských práv neřeší. V minulosti vlády tolerovaly porušování lidských práv ve jménu bezpečnosti, a přestože jim nyní hospodářská krize nabízí další imperativ, lidská práva jsou nadále ignorována.

V reakci na krizi dochází ke snižování prostředků na podporu mechanismů genderové rovnosti a implementaci související legislativy, což ohrožuje již dosažené výsledky a nevyhnutelně posiluje stávající genderové stereotypy. S tím souvisí i snížená finanční podpora pro ženské organizace, na nichž stojí světové hnutí za práva žen.

Účastníci konference Evropské komise "Rovnost mezi muži a ženami v dobách změny", která se uskutečnila 15. a 16. června 2009, popsali několik regionálních trendů, jimiž se projevuje ekonomická krize v oblasti genderu. Zjištěné problémy jsou podobné trendům, které se projevují globálně: v Evropě zastávají nejisté, krátkodobé a na částečný úvazek měřené práce převážně ženy, z velké míry kvůli jejich disproporční odpovědnosti za domácnost a péči o rodinné příslušníky. Navzdory standardům EU o genderové rovnosti v zaměstnání přetrvávají problémy, jako jsou nerovné platy a potřeba sladit práci s rodinným životem. Negativní důsledky krize pociťují v Evropě ženy i muži, ovšem nestejně.

Účastníci konference se rovněž shodli na tom, že je třeba přijmout dodatečná opatření na podporu zvýšení podílu žen na pracovním trhu, zohlednit rovnost žen a mužů jakožto klíčový prvek v rozvoji antikrizových opatření a politik, podpořit účast žen na vedoucích pozicích v soukromém sektoru, přimět firmy k přijetí politik zohledňujících rodinné povinnosti a především investovat do vzdělání a školení žen. Rovněž byl vyzdvihnut význam zákonů o rovnosti pohlaví a příslušných mechanismů v době krize.

1 Viz: Mezinárodní organizace práce (MOP). Světové trendy v zaměstnanosti žen. Ženeva: Kancelář MOP, 2009.

2 Ženská pracovní skupina při Konferenci OSN o financování a rozvoji je koordinována sdružením Rozvojové alternativy s ženami pro novou éru (Development Alternatives with Women for a New Era - DAWN) a zahrnuje následující síť/organizace: African Women's Development and Communication Network (FEMNET), Arab NGO Network for Development (ANND), Association for Women's Rights in Development (AWID), Feminist Task Force-Global Call to Action against Poverty (FTF-GCAP), Global Policy Forum (GPF), International Council for Adult Education (ICAE), International Gender and Trade Network (IGTN), International Trade Union Confederation (ITUC), Network for Women's Rights in Ghana (NETRIGHT), Red de Educación Popular entre Mujeres para América Latina y el Caribe (REPEM), Third World Network-Africa (TWN-Africa), Women's Environment and Development Organization (WEDO), and Women in Development Europe (WIDE).

3 Ministerstvo zahraničí USA. Trafficking in Persons Report. Washington, DC, 2009. Dostupné z: <www.state.gov/g/tip/rts/tiprpt/2009>.

“ Finanční krize se Beninu nepochybně dotkla. Značná část domácností si dnes může dovolit jen jedno jídlo denně. Vzrostl počet sňatků z donucení, jež pro rodiny představují možnost zbavit se dcer a snáz se tak vyrovnat s krizí. Současný vývoj zvrátil pokroky dosažené v minulosti při potírání násilí na ženách. Silně se projevují genderově založené dopady krize, například klesá přístup dívek ke vzdělání a jejich podíl na formálním trhu práce. Ženy jako první přicházejí o zaměstnání a často jsou nuceny pečovat o rodinu zcela bez sociální podpory.”

Sonon Blanche (*Social Watch Benin*)

“ Bulharská vláda až v únoru tohoto roku připustila, že země pocítila dopady globální krize. Podle současných údajů přišlo dosud o zaměstnání 44.000 pracujících a 96 % z nich jsou ženy. Ty představují většinu pracovní síly v mnoha odvětvích, která krize postihla, například v textilním, obuvním či potravinovém průmyslu a ve veřejné správě. Krize ovlivnila i úroveň násilí na ženách. V našem městě se před soud dostává přibližně 17 – 19 takových případů ročně, v tomto roce to bylo už 42 případů. Muži mnohdy opouštějí své manželky a děti poté, co žena přijde o práci, a těm pak nezbyvá než přežívat s méně než 50 eury měsíčně, které dostávají jako podporu v nezaměstnanosti. Značná část žen, se kterými jsme mluvili, si stěžovala na sexuální obtěžování na pracovišti a na problémy při hledání zaměstnání na formálním trhu práce.”

Milena Kadieva (*Gender Research Foundation, Bulharsko*)

Posilování práv žen během krize

Významnou iniciativou, kterou nedávno ohlásil prezident Mezinárodní organizace práce Juan Somavia, je vytvoření paktu na záchranu pracovních míst ve světě s cílem prosadit koordinovanou politickou odpověď na světovou krizi v oblasti práce a růstu nezaměstnanosti, přibývání chudých pracovníků a zaměstnanců, kteří se nacházejí ve zranitelném postavení.⁴ Smyslem této reakce je zabránit světové sociální recesi a snížit její důsledky na lidi. Tento pakt přispěje k tomu, aby mimořádná stimulační opatření spolu s dalšími vládními politikami lépe odpověděla na potřeby lidí, kteří potřebují ochranu a práci, a urychlila proces obnovy ekonomiky a zaměstnanosti.

Amnesty International nedávno zahájila kampaň nazvanou Žádej důstojnost (Demand Dignity), která bojuje za práva lidí ohrožených ekonomickou krizí a těch, kteří jsou v reakcích na krizi opomíjeni. Stejným cílem je posílit lidi žijící v chudobě. Kampaň se zaměřuje na to, aby byly jejich hlasy vyslyšeny a spolu se zvýšením vládní transparentnosti a odpovědnosti jim bylo umožněno žádat po svých vládách zodpovědnost za závazky v oblasti genderové rovnosti a práv žen, a rovněž participovat na rozhodnutích, která mají vliv na jejich život. Zvláštní důraz je kladen na práva žen a účast žen na rozhodnutích vztahujících se k jejich právu.

Kromě těchto iniciativ je nutné zaměřit pozornost především na výzvy a příležitosti, které světová krize přináší ženám v oblasti posílení jejich moci a vedení. Jsme svědky pozitivních příkladů žen, které se vynořily na vysokých postech v důsledku světové

ekonomické a finanční krize, nejpozoruhodněji v případě nové premiérky Islandu a nové prezidentky Litvy, zvolených především v důsledku zklamání lidí z neúspěšných hospodářských politik v boji proti krizi.

Odpověď, která by stavěla na právech lidí, vyžaduje podle ženské pracovní skupiny při Konferenci OSN o financování rozvoje mimo jiné zprostředkovat reformu světové finanční architektury tak, aby dokázala účinně čelit nedostatku likvidity a nepříznivé bilanci plateb, a zajistit, aby politická opatření nepřesunula zátěž státní podpory rodin a poskytování služeb na bedra samotných rodin. Ženská pracovní skupina lobbuje za přijetí národních, regionálních a mezinárodních opatření a procesů, jež by respektovaly prostor národní politiky a zároveň odpovídaly mezinárodně přijatým standardům a závazkům, včetně těch, které se týkají práv žen a rovnosti pohlaví. Obchodní politiky a dohody by měly umožnit státům odstoupit od nevyváženosti režimu Světové obchodní organizace a neúspěšného ujednání z Doha (tzv. Doha Development Round). Tato opatření by navíc mělo provázet zrušení neoprávněných dluhů rozvojových zemí a vytvoření mechanismu na odbourání zadluženosti za účasti dlužných vlád, skupin na obranu práv žen a dalších organizací občanské společnosti.

Na konferenci OSN o světové finanční a ekonomické krizi a jejích dopadů na rozvoj, která se uskutečnila na vysoké úrovni ve dnech 24. až 26. června 2009, upozornila ženská pracovní skupina členských států OSN, že ženy nemohou čekat a že přišel čas na zásadní reformu světové finanční architektury.⁵ Navzdory jednomyslné výzvě k činu z úst organizací občanské

společnosti však výsledný dokument konference očekávání nenařadil. Pro zajištění křehké shody prokázaly členské státy jen slabou vůli k reformě finanční architektury, přičemž ústřední role OSN (takzvané G192) v oblasti ekonomické kontroly téměř zmizela.

Obhájci ženských práv nicméně přivítali vyjádření v dokumentu, která uznávají fakt, že ženy čelí “větší platové nejistotě a břemeni rodinné péče” (odstavec 3), a že krize vedla ke zchudnutí především žen a dětí (odstavec 7). Dokument dále uznává, že protikrizová opatření musí nést genderovou perspektivu (odstavec 10), zohledňovat mimo jiné rovnost pohlaví (odstavec 21) a že obsazování vedoucích funkcí v Mezinárodních finančních institucích (MFI) by mělo probíhat s ohledem na genderovou rovnováhu (odstavec 49). Velkým zklamáním však byl naprostý nedostatek vůle dohlédnout na realizaci ujednání. Trvalé odkazování k “Rozvojovému systému OSN” napříč celým textem dokládá slábnoucí roli OSN v omezené aréně humanitární pomoci a rozvojové spolupráce. Podle skupin občanské společnosti reprezentuje výsledný dokument zřetelnou snahu udržet G192 mimo systém světové ekonomické kontroly.

Ženská pracovní skupina nicméně zdůraznila, že navzdory snaze MFI a zemí G20 upřednostňovat ve svých rozvojových plánech místo lidí zisk, nepřestanou ženy požadovat ekonomickou a genderovou spravedlnost na úrovni OSN. Ačkoliv neoliberální recepty MMF a Světové banky a jejich nezodpovědný systém finanční kontroly prokazatelně selhaly, nepřestávají tyto dvě instituce uplatňovat své chybné politiky a klást rozvojovým zemím podmínky, jako kdyby nebyly pouze zvláštními agenturami OSN, ale naopak OSN byla jejich zvláštní agenturou. V systému OSN, jehož členové by si měli být rovni, jsou si některé – nyní až 20 zemí – rovnější než zbývajících 172. Ženská pracovní skupina s touto praxí zásadně nesouhlasí a požaduje, aby všechny členské státy měly u jednacích stolu stejný hlas, rovná práva i závazky.

Organizace občanské společnosti, včetně ženských organizací a sítí, požadují rozvojový přístup založený na dodržování práv. Při naplňování tohoto přístupu agenturami OSN se prokazuje jeho účinnost při snižování chudoby, rozvoji demokracie a lidských práv a podpoře zranitelných skupin, především žen, k účasti na rozhodování.⁶ Aplikace tohoto konceptu přispívá k naplnění závazků států, které se k nim zavázaly ratifikací Úmluvy na odstranění všech forem diskriminace žen a přijetím Pekingské akční platformy.

Stále je však třeba tento přístup zlepšovat, aby účinněji odpovídal potřebám žen a požadavkům genderové rovnosti. Existuje v něm mnoho nedostatků, které plynou z přílišné obecnosti, slabých implementačních mechanismů a nedostatečné aplikace konceptu lidských práv. Rozvojový přístup založený na právech staví na principech účasti,

6 Inter-Agency Standing Committee, Growing the Sheltering Tree, Protecting Rights through Humanitarian Action, Programmes & Practices Gathered from the Field, UNICEF; Moser, C., Norton, A. (2001) To Claim Our Rights: Livelihood Security, Human Rights and Sustainable Development, Overseas Development Institute, Londýn OECD (2006). Integrating Human Rights into Development: Donors approaches, experiences and challenges. OECD OHCHR, Draft Guidelines: A Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies, OSN, 10. září 2002.

4 Projekce MOP o chudých pracovnících ve světě indikují, že 200 milionům pracovníků hrozí mezi roky 2007 až 2009 pád do řad lidí žijících za méně než 2 USD denně. Viz: ILO. Global Employment Trends Update, květen 2009.

5 Ženská pracovní skupina při Konferenci OSN o financování rozvoje. “Time to Act: Women Cannot Wait. A call for rights based responses to the global financial and economic crisis”, červen 2009.

DOPADY KRIZE VE VÝCHODNÍ EVROPĚ Z HLEDISKA GENDERU

Z národních zpráv obsažených v této knize vyplývá, že světové trendy v oblasti dopadů světové krize na ženy jsou charakteristické také pro země východní Evropy. Například v České republice naložily reformy veřejných financí, jako jsou nižší daně pro nejbohatší vrstvy a zvýšení DPH na základní zboží, největší díl břemene na sociálně nejvíce znevýhodněné lidi, včetně žen. Tytéž následky má i zpoplatnění základních služeb a snaha snížit daně na sociální pojištění, především pro nejbohatší daňové poplatníky. Velkým problémem byly nerovné platy a diskriminace na základě pohlaví a věku dokonce ještě před tím, než krize začala. Další problémy v oblasti genderové rovnosti v České republice jsou důsledkem konzervativní politiky vlády a nedostatečné podpory institucí zabývajících se péčí o děti. Krize rovněž vedla k růstu diskriminace vůči imigrantům ženského pohlaví, především z Asie.

V Maďarsku, které krize ve srovnání s ostatními zeměmi východní Evropy postihla nejvíce, přijala vláda řadu opatření, včetně seškrtnání důchodů, bonusů ve veřejném sektoru, mateřských dávek, podpory pro hypotéky, energie a veřejnou dopravu, aby tak splnila podmínku MMF pro poskytnutí záchraného balíčku ke zmírnění dopadů ekonomické krize. Všechna tato opatření budou mít na ženy negativní dopad a jejich břemeno péče o ostatní jen zvýší, stejně jako některá další plánovaná opatření, včetně snížení mateřských dávek a podpor pro mladé páry s dětmi.

V Polsku může vést snížení rodinných příjmů v důsledku ekonomické krize ke zchudnutí celých sociálních skupin, především mezi nižší a střední třídou. S největší pravděpodobností se to velmi významně dotkne právě žen, které jsou tradičně zodpovědné za péči o rodinu. Podle některých analytiků rozšíří krize pravděpodobně i šedou zónu polské ekonomiky, neboť mnozí, a zvláště malí podnikatelé, se budou snažit snížit mzdové náklady, vyhnout se zdanění a dalším nákladům spojeným s formálním zaměstnáním. Růst šedé ekonomiky tak s největší pravděpodobností ovlivní více ženy než muže, protože ženy častěji zastávají málo placené práce, především v sektoru soukromých služeb (např. v maloobchodním prodeji). Mezi další otázky genderové rovnosti patří: omezení vysoce feminizovaného odvětví oděvnictví a omezená mobilita pracovního trhu kvůli vyšším nákladům na bydlení, hlavně v malých městech ekonomicky nerozvinutých oblastí.

V Bulharsku neziskové organizace a odbory nesouhlasí s posunem vládní politiky, která se rozhodla snížit v době krize sociální výdaje. Tyto výdaje byly nízké již na začátku úpravy měnového systému a jakékoliv další snížení by mohlo narušit sociální smír v zemi. Nezaměstnanost roste (je třeba zmínit, že počet neregistrovaných nezaměstnaných se rovná – nebo dokonce převyšuje – počet registrovaných), a to se dotkne hlavně mladých lidí bez praxe, nekvalifikovaných pracovníků, starších zaměstnanců, lidí s postižením a žen.

V Srbsku odbory přijaly vládní návrh na odložení implementace Všeobecné kolektivní obchodní smlouvy a finančních závazků některých zaměstnavatelů vůči zaměstnancům, včetně vyplácení odměn, s cílem "pomoci soukromému sektoru vymanit se z ekonomické krize". Práva pracovníků jsou otevřeně porušována ve jménu zvýšení ekonomické stability, zatímco velké společnosti a magnáti se mohou vyhnout placení daní i mezd a odměn zaměstnancům. Nedávno bylo ohlášeno, že podpora nové nouzové dohody s MMF v hodnotě 3,96 miliard USD povede ke škrtnům v oblasti důchodů, vzdělání a zdravotnictví, čímž se jen dále zhorší sociální postavení žen.

A na Slovensku navzdory počátečním prognózám, podle nichž země nebude krizí postižena, předčila realita letos v dubnu oficiální odhady o ztrátě 30 tisíc pracovních míst. Za těchto podmínek tak diskriminace žen na pracovním trhu dále přetrvává.

Ve všech zemích střední a východní Evropy tvoří ženy pravidelně většinu dočasně, sezónní a smluvní pracovní síly i málo placených pracovníků, na něž se většinou nevztahuje formální pojištění v nezaměstnanosti nebo programy sociální ochrany. Jak ostatně varuje zpráva Rozvoj & transformace, krize pravděpodobně ovlivní ženy v oblastech, jako jsou zaměstnání a sociální ochranné

sítě, neplacená pečovatelská práce, vzdělání, migrace a násilí. Například omezený přístup k finančním zdrojům nutným pro formální podnikatelské aktivity tlačí ženy v Kazachstánu do samostatného podnikání či maloobchodních aktivit v neformálním sektoru. V dalším průběhu krize by se zranitelnost žen mohla prohloubit. O míře pracovní migrace žen se nepřiměřeně málo informuje, stejně tak i o dopadu na rodiny, které jsou na jejich platech životně závislé. Na druhé straně se ženy mohou po návratu domů ocitnout v ještě zranitelnější pozici, odmítnuté svými komunitami a rodinami, které je vnímají jako prostitutky.¹ ■

1 Sperl, L. "The Crisis and its consequences for women", v Development & Transition, č.13, 2009.

DOPADY KRIZE V SUBSAHARSKÉ AFRICE Z HLEDISKA GENDERU

Zatímco v zemích s rozvinutým průmyslem se obchodní společnosti dočkaly pomoci, na Jihu vedla krize k zintenzivnění privatizace a ke zmírnění daňového břemene zahraničních investorů. Společnosti tak v subsaharské Africe využily situace k dalšímu zmrzení růstu platů a nabírání nových pracovníků a některé ve jménu snížení režijních nákladů dokonce zastavily provoz. Například v Zambii se vláda rozhodla čelit dopadům světové hospodářské krize v první řadě zrušením daně z neočekávaných zisků pro těžební společnosti s cílem zabránit tomu, aby investoři v odvětví ukončili činnost. Všechna tato opatření snížila daňové příjmy. V důsledku toho vlády Jihu pokračovaly v krácení příspěvků pro sociální služby, jako jsou vzdělání a zdravotnictví.

Snížené výdaje na zdravotnictví dále zatěžují ženy pečující o své blízké, především ty, jež trpí HIV/AIDS, a ženy také jako první v řadě ztrácejí práci a stále častěji nacházejí jediné východisko v provozování neformálního maloobchodu se zeleninou a rajčaty. Se zvyšující se mírou nezaměstnanosti navíc stále častěji dochází k násilí na ženách.

Větší znepokojení však vzbuzuje fakt, že při rozhodování o krizových opatřeních není ženský hlas vůbec slyšet. Řešení jsou stále přijímána na základě genderové nerovnosti, čímž slouží v první řadě zájmům mužů. Je proto třeba zvýšit účast žen na rozhodovacím procesu, aby se i jejich problémy staly součástí národní politiky v boji proti světové ekonomické a finanční krizi. ■

odpovědnosti, nediskriminace, rovnosti, zvláštních ohledů vůči zranitelným skupinám, posílení jejich moci, vazeb na standardy lidských práv, progresivního jednání, neustupování z dojednaných závazků a vlády zákona. Cílem tohoto rozvojového přístupu však není zrušení sociálních, ekonomických a politických vztahů, které jsou založené na diskriminaci a nerovné distribuci bohatství, moci a zdrojů. Samotný systém lidských práv není schopen změnit neoliberalní ideologii, která významně podkopává uplatňování lidských práv a práv žen, neboť většina standardů lidských práv není závazná a mechanismus, který by donutil státy uvést jejich závazky do praxe, dosud nebyl ustaven.

Genderová analýza ukazuje, že pro pochopení nerovnosti, jež jsou vlastní jak neoliberalní tržní ekonomice, tak vztahům mezi pohlavími, je nutné vytvořit dobré analytické nástroje. Feminističtí ekonomové a ekonomky analyzovali genderové nerovnosti v procesu utváření makroekonomické politiky a vyvinuli nástroje, jako jsou genderové indikátory, genderové rozpočtování a statistiky přihlížející k genderu, které by ve spojení s přístupem založeným na právech posílily moc žen v procesu rozvoje a při uplatňování požadavků na korporátní zodpovědnost mezinárodních finančních institucí. ■

Světová krize cen potravin

V rozvojových zemích utratí chudí lidé více než 50 % svého příjmu za potraviny – ti nejhudší utratí 80 % a více. Růst cen potravin nezvětšil pouze chudobu, ale i hlad. K aspektům, které měly vliv na zvýšení cen zemědělských produktů, patří mimo jiné: nedostatečné zásoby vody, náklady na produkci, sucho a klimatické změny. Potřebujeme nový potravinový systém, který by respektoval politická, sociální, kulturní a environmentální práva i ekonomický význam zemědělství. Respekt k univerzálnímu lidskému právu na přístup k potravinám musí vlády začlenit do veškerého plánování své ekonomické politiky.

Sophia Murphy

Hlavní poradce, Program pro obchod a globální správu
Institut pro zemědělství a obchodní politiku
(Institute for Agriculture and Trade Policy, IATP)

Ceny mnoha zemědělských produktů na světových trzích, které začaly růst v roce 2005 a v červenci 2008 dosáhly vrcholu, byly nejvyšší za posledních 30 let. V několika případech dokonce překonaly rekord. Od března 2007 do března 2008 vzrostla cena rýže o 74 %, přičemž největší cenový skok nastal jen během několika týdnů v březnu 2008. Cena pšenice se zdvojnásobila a během téže roční periody, od března 2007 do března 2008, dosáhla 130 procent původní hodnoty.¹

S pádem cen ropy (z vrcholu přes 150 USD za barel v červnu 2008 na 40 USD o několik měsíců později) klesly na světových trzích i ceny zemědělských produktů. Jak ovšem stále připomíná Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), ceny potravin v mnoha rozvojových zemích téměř neklesly, zůstávají naopak vyšší než před dvěma či třemi lety. V deseti zemích dosahují aktuální ceny dosud nejvyšší zaznamenanou hodnotu. Podle zpráv FAO je přetrvávající vysoká cena potravin nejvíce patrná v subsaharské Africe, kde každá ze zkoumaných zemí celí vyšším cenám rýže než před 12 měsíci. Cena kukuřice, prosa a čiroku je ve srovnání s loňskem vyšší v 89 procentech zemí Afriky. Postiženy jsou i další oblasti světa, především v případě cen rýže v Asii, a kukuřice a pšenice ve Střední a Jižní Africe.

Chudí lidé utratí 50 % svých příjmů za potraviny a ti nejhudší dokonce 80 % a více. Nedávné zvýšení cen u potravin tak vede k jejich nedostupnosti. Důsledkem není jen rozšíření chudoby (nezbývají peníze na zdravotní péči, vzdělání, založení podniku či čehokoliv jiného), ale i hladu, který s sebou nese snížení produktivity, častější porody nevyvinutých plodů, ohrožení fyzického a mentálního vývoje novorozenců a dětí, a v konečné fázi i smrt. Žádné z těchto úmrtí však není nevyhnutelné. Uvažme, že v roce 1966 trpěl chronickým hladem každý třetí člověk. Dennodenně hladovělo téměř 35 % světové populace. V roce 2005

hladověl už jen každý sedmý člověk, celkem tedy kolem 15 % lidí. Toto dramatické snížení nastalo v době rapidního růstu světové populace – to se též promítlo do snahy zachránit miliardy lidí před bídným životem s chatrným zdravím a sníženou mentální kapacitou.

Chronický hlad je něco, co my – vlády, společnosti, komunitní organizace a občané – můžeme odstranit.

Proč se to stalo?

Cena odráží vztah mezi nabídkou a poptávkou, přičemž tento vztah je ovlivněn měnovými kurzy a spekulací s tím, co přinese budoucnost. Ve hře je tak nabídka, poptávka i institucionální faktory.

Občasné nedostatky na straně nabídky jsou normální součástí zemědělství. Deficit v nabídce zvýší ceny, a tím i produkci, protože více farmářů se zaměří na pěstování plodin, které více vynášejí. Tento proces obvykle probíhá se zpožděním (plodiny musí nejdříve dozrát) a reakce na straně nabídky často překoná potenciální poptávku. Proto se v zemědělství ustavil běžný vzorec, podle něhož jsou zvýšené ceny ohlášeny v době vysoké nabídky a relativní cenové deprese, která trvá mnohem déle než zvýšení cen. Tento fenomén souvisí s tím, co ekonomové nazývají "elastickou poptávkou": lidé potřebují jíst, aby přežili. Jakmile však svůj hlad ukojí, utrácejí peníze jinde. Čím bohatší lidé jsou, tím menší díl svých příjmů utrácejí za jídlo. Tento jev je také znám jako Engelův zákon, podle slavného ekonomy 19. století, který jej popsal jako první.

V 21. století se několik věcí změnilo. Zejména tu existuje nový a teoreticky neomezený zdroj poptávky po zemědělských plodinách, který pochází z odvětví biopaliv, dále rostoucí tlak na množství a kvalitu dostupné půdy a vody a také nejistota, nakolik klimatické změny ovlivní úrodu. Přibývá také znepokojivých důkazů o tom, že posledních 50 let stále se zlepšující zemědělské produktivity je u konce.

Tyto strukturální změny mají dramatické důsledky pro veřejnou politiku na zajištění dostupnosti potravin a budoucí zemědělské produkce. Pokud se potravinová krize týká krátkodobých nebo vratných problémů (např. špatný zákon, potřeba nouzových peněžních prostředků, potřeba dotovat hnojiva), sahají vlády k jiným prostředkům, než pokud je krize chápána jako důsledek hlubších problémů v potravinovém a zemědělském systému.

Následující krátký výčet uvádí příčiny náhlého a dramatického zvýšení cen zemědělských produktů. O tom, nakolik důležitý každý z těchto prvků je či dále bude, se stále vede diskuse.

Nejprve nabídka:

Voda

Zavlažované zemědělství spotřebovává téměř 70 % světových zásob vody. Zavlažované zemědělství produkuje celosvětově 40 % potravin na 20 procentech celkového množství zemědělské půdy. Je vysoce produktivní, ale množství použité vody je často neudržitelné. Odhadem 1,4 miliardy lidí žije v oblastech s nedostatečnými zásobami vody. Jídelniček bohatý na masné a mléčné výrobky, který je běžný ve většině rozvinutých zemí a stále běžnější ve většině zemí světového Jihu, vyvolává mnohem větší tlak na světové zásoby vody než stravování založené na rostlinných bílkovinách.

Zásoby

Světové zásoby potravin se od roku 2002 snížily o polovinu. Podle odhadů má svět v současnosti zhruba dvouměsíční rezervy, což je minimální množství doporučené FAO v případě přerušení zásobování. Nízké rezervy způsobují, že malé změny v zásobách mají velký dopad na výši cen. Podíl obilných zásob byl takto nízký naposledy v letech 1972–1973, zásoby pšenice nebyly takto nízké ještě nikdy. Vlády a soukromé společnosti uvěřily, že nízké domácí zásoby vykompenzují přístup na světové trhy díky dohodám o liberalizaci obchodu. Klesající rezervy tudíž nevyvolaly okamžitý růst cen, jako by tomu bylo dříve. Když pak špatné počasí zasáhlo současně několik hlavních světových dodavatelů a uběhlo několik let, nikdo si nepřipravil adekvátní nouzové zásoby. A ceny začaly stoupat – opožděně, ale rychle.

Probíhají nicméně diskuse, zda má nízká úroveň rezerv vůbec takový význam. Například David Dawe z FAO tvrdí, že pokles byl z velké části způsoben rozhodnutím Číny snížit své značné zásoby na únosnější úroveň.² Je však možné namítnout, že čím více Čína (která je domovem více než 15 % světové populace) závisí na světových trzích, tím důležitější jsou silné rezervy, neboť samotná Čína potřebuje velké množství potravin pro uspokojení domácí spotřeby. Dawe rovněž zdůrazňuje, že zásoby některých plodin, jako je pšenice, vykazují klesající trend už několik desítek let. Tady ovšem znovu vyvstává otázka, jak nízké je už příliš nízké? Pšenice zůstává základní komoditou pro zajištění dostupnosti potravin. Existuje bod,

1 Zvýšení cen bylo mnohem dramatictější v nominální hodnotě USD než v jiných měnách. Od roku 2002 se světové ceny kukuřice zvýšily v nominální hodnotě dolarů o 143 %, ale jen o 37 % v reálné (tj. konstantní) hodnotě eur. Mnoho rozvíjejících se zemí, které kupují dovážené potraviny v měně napojené na americký dolar, zažilo mnohem větší skok cen, než země více nezávislé nebo ty, jejichž měny jsou napojeny na euro.

2 Dawe, David. "The Unimportance of 'Low' World Grain Stocks for Recent World Price Increases". ESA Pracovní dokument č. 09-01, Ženeva, únor 2009.

„Šedesát devět procent Súdánů žije pod hranicí chudoby, zejména ženy zaměstnané v zemědělství. V posledních letech došlo sice ke zlepšení zdravotní péče, ale chudí stále trpí kvůli nárůstu cen potravin. Súdánská občanská společnost se dožaduje finanční podpory pro rozvoj, ovšem nejen rozvoj čistě ekonomický, ale na více rovinách společnosti. Rozvoj musí být strategický a musí už od základů počítat s participací žen.“

Niemat Kuku (*Gender Research and Training Center, Súdán*)

kdy budou zásoby pšenice jednoduše příliš nízké na to, aby v případě, že jeden nebo více vývozců bude čelit slabé úrodě, přestala být tato komodita spolehlivě dostupná na světových trzích?

Náklady na produkci

V letech 2007 a 2008 významně vzrostly ceny hnojiv, ropy, pesticidů a semen. Ceny hnojiv vzrostly v této skupině komodit (včetně ropy) vůbec nejvíce od roku 2007 a od roku 2000 (tj. jak krátkodobě, tak dlouhodobě). Růst cen ropy se velkou měrou podílel na cenové inflaci u potravin v rozvinutých zemích a zasáhl rovněž chudé země. Vyšší počáteční náklady zdražují výrobu potravin a snižují příjmy navázaných venkovských farem, které závisejí na vnějších vstupech.

Sucho

Sucho se dnes vyskytuje častěji a je více rozšířené než kdykoliv v nedávné historii, k čemuž přispívá i desertifikace a odlesňování, nedostatečné urbanistické plánování a nadměrná spotřeba podzemních zásob vody. V roce 2007 čelila většina hlavních vývozců pšenice, včetně Austrálie, Argentiny a USA, slabé úrodě kvůli špatnému počasí. To mělo za následek menší zásoby na světových trzích.

Klimatické změny

Klimatické změny ovlivňují dešťové srážky a teploty, které jsou rozhodující pro zemědělskou produktivitu. Dokonce i změna o pouhé 1-2° C (hranice, kterou podle většiny expertů překročíme) dokáže snížit produkci potravin v tropických a subtropických oblastech. Odborníci předvidají, že dopady klimatických změn pocítí 75-250 milionů lidí v Africe a že zemědělská produkce v některých oblastech závislých na srážkách sníží do roku 2020 svůj potenciál o polovinu. Klesající hladiny řek omezí ve střední, jižní a jihovýchodní Asii zavlažování, a tím i produkci. Organizace OSN pro výživu a zemědělství odhaduje, že 65 zemí – v nichž žije zhruba polovina světové populace – pocítí kvůli klimatickým změnám snížení produkce obilovin.³

A nyní několik poznámek k poptávce:

Populace

Každý rok vzroste počet obyvatel na světě o 78 milionů. Růst se sice zpomaluje, očekává se však, že počet obyvatel se v roce 2050 stabilizuje na hodnotě přibližně 9 miliard.

Stravovací zvyklosti

Mnohem významnější je fakt, že lidé mění své stravovací návyky. Každoročně přibývá lidí, kteří jedí jako bohatí obyvatelé Západu. Jinými slovy, přijímají příliš mnoho kalorií, zvláště ve formě tuku a cukru, a jedí potraviny, jejichž produkce, zpracování a přeprava vyžaduje příliš mnoho vody a energie. Odhaduje se, že polovina potravin v rozvinutých zemích přijde nazmar, většina se vyhodí v domácnostech, supermarketech a restauracích, které nabízejí nadměrné porce.⁴ Západní jídelníček ničí ekosystémy a zhoršuje zdraví. Změna stravovacích zvyklostí bohatých lidí zdražuje potraviny, které spotřebovávají chudí, protože zmenšuje množství půdy vhodné k pěstování tradičních plodin, jako jsou maniok, proso, pšenice a místní zelenina.

Biopaliva

Biopaliva jsou tekuté pohonné látky vyrobené z rostlinného materiálu. Většina komerčních biopaliv se dnes vyrábí z cukrové třtiny, kukuřice, řepky, palmového a sojového oleje. Významnou část osevních ploch zabírají také plantáže jatrofy (dávivce), což je rostlina bohatá na olej a lze ji využít k výrobě biodieselu. Od roku 2006 rostla exponenciálně jak poptávka po biopalivech, tak jejich nabídka. Na výrobu biopaliv se podle výpočtů spotřebovalo v roce 2007 přes 7 % světové zásoby olejnatých semen a kolem 4,5 % celkové sklizně obilí. Odhady, nakolik tato poptávka ovlivnila světové ceny potravin, se pohybují od 10 do 70 procent. Výsledky se zakládají na hypotézách. Očekávání pokračujícího růstu poptávky po biopalivech, které ještě podnítily ambiciózní cíle EU a USA na jejich využívání, však způsobilo zvýšení spekulativních cen na budoucích trzích a rozšíření produkce plodin na výrobu biopaliv, a to i na ekologicky citlivé půdě, jako jsou rašelinné slatiny v Indonésii a brazilský ekoregion Cerrado.

A konečně třetí element, který je třeba zohlednit, představují trhy, které zprostředkovávají vztah mezi nabídkou a poptávkou. Řízení trhů se v posledních 20ti letech výrazně změnilo. Na krizi potravinových cen se podepsaly nové obchody, investice a regulace burz s komoditami.

Spekulace

Většina zemědělských komodit se obchoduje na mezinárodních burzách. Donedávna se tyto burzy (z nichž většina sídlí v USA nebo Velké Británii) řídily zákony

omezujícími účast akterům, kteří neměli zájem o nákup či prodej fyzických komodit, ale jen o spekulaci s jejich cenami. Zákony tak kontrolovaly úroveň spekulativní aktivity. Tyto zákony se počínaje pozdními 80. léty minulého století postupně měnily. Například na trhu s obilím se spekulanti museli spokojit s 11 miliony bušlů obilí. V roce 2008 si dva největší kapitálové indexy držely společnou pozici na hodnotě více než 1,5 miliard bušlů. Po uvolnění regulace pak investice spekulantů vzrostly velmi rychle, z 13 miliard USD v roce 2003 na 260 miliard USD v březnu 2008. Tržní ceny komodit mají přímý vliv na to, kolik potravin si vlády mohou dovolit dovážet a zda budou mít lidé dostatek potravin.

Investice

S nástupem programů na strukturální změny a rozšířením regionálních a bilaterálních obchodních dohod přikročily vlády po celém světě k rozsáhlé liberalizaci investičních zákonů. Mnohé země zmírnily nebo odstranily zákony, které cizincům zakazují vlastnit půdu, další zmírnily povinnost, aby zahraniční společnosti reinvestovaly své zisky v hostitelské zemi, čímž se snížil potenciální užitek investic pro ekonomiku hostitelské země. Nedávno se výrazně zvýšilo množství pronajímané nebo skupované půdy určené k pěstování plodin pro přímou spotřebu nebo paliva, jejíž úroda bude reexportována do investující země, nebo v případě zapojení soukromých firem se bude vyvážet kamkoliv, kde bude poptávka. Například v Londýně sídlící firma (Společnost na těžbu a výzkum ve střední Africe) si pronajala 30 tisíc hektarů půdy v Mozambiku na pěstování cukrové třtiny. Vláda Keni zase podepsala dohodu s Katarom o pronájmu 40 tisíc hektarů půdy na pěstování čerstvého ovoce a zeleniny určené k vývozu do Kataru. Tyto dohody zvyšují tlak na půdu, vodu a infrastrukturu, a stejně tak i riziko, že vytlačí produkci potravin pro místní trhy.

Obchod

Světové a regionální obchodní dohody změnily způsob, jakým na sebe navzájem působí světové ceny a domácí trhy potravin. Protože se snížily obchodní překážky, světové ceny jsou stále více přímo spojeny s národními – nemusí být nutně (nebo dokonce často) totožné, mají však větší dopad na domácí ceny. Světové trhy jsou často vyzdvihovány kvůli schopnosti poskytnout přístup ke světové studnici zásob. Neprozkoumaným aspektem této integrace je však vytvoření světové konkurence mezi spotřebiteli. Bez ochrany v tomto boji nevyhnutelně prohrají chudí spotřebitelé, protože kvůli globalizaci bude stále více půdy využíváno místo výroby potravin k produkci paliv a krmiv pro zvířata.

Strukturální příčiny

Je třeba se podívat i na některé další otázky, které stojí u kořenů krize. Existuje například široká shoda na tom, že je potřeba investovat do zvýšení výrobní kapacity. Podíl rozvojové pomoci (ODA), který plynul na podporu zemědělství v rozvojových zemích, klesl z 11,5 % v 80. letech na nynější zhruba 3 %. Klesly také domácí investice, zvláště v rozvíjejících se zemích. Tento trend je třeba obrátit a existují slibné náznaky, že se tak již děje. Jedna otázka však zůstává: do jakého druhu výrobních technologií a systémů se bude

3 Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO). Padající ceny v perspektivě, 2009. Dostupné z: <www.fao.org/docrep/011/a1474e/a1474e13.htm>.

4 Švédský Mezinárodní vodohospodářský institut odhaduje, že rozvíjející se země rovněž plytvají polovinou potravin, které vypěstují, protože jsou ponechány na polích, jsou špatně uskladněny nebo nemohou být přepraveny kvůli nedostatku sjízdných cest a dalším infrastrukturním problémům.

investovat? Americká vláda, Gatesova nadace a mnoho dalších think tanků a soukromých firem lobbují za biotechnologie, jakožto cestu, která zvýší produkci v rozvíjejících se zemích. Slogan, který tato lobby rází, zní: "Nová zelená revoluce pro Afriku". Ale zelenou revoluci už Afrika vyzkoušela. A ta selhala. Pokud budeme na podobný názirat pouze optikou technologií a výrobních vstupů, pak je k neúspěchu odsouzeno i toto nové úsilí.

Světová banka, jako jedna z mnoha dalších institucí, vyzývá země k liberalizaci trhů s hnojivými a dokonce i k dotování (prostřednictvím národních a dárcovských zdrojů) přístupů k hnojivům a pesticidům. To však není model pro udržitelnost. Tato politika rovněž posiluje závislost malých výrobců na koupených (a často dovezených) výrobních vstupech, čímž také zvyšuje jejich závislost na peněžní ekonomice a snižuje jejich tržní sílu.

Jsou tu však alternativy. Například potenciál agroekologie je obrovský, a navíc i velmi dobře zdokumentovaný. V roce 1988 byla oblast severozápadně od Dháky v Bangladéši, zvaná Tangail, zasažena záplavami. Pomoc nabídla místní nezisková organizace Unnayan Bikalper Nitinirdharoni Gobeshona (UBINIG) [Výzkum politik pro rozvojové alternativy], která již v tomto okrese pracovala s tkalci. Zaměstnanci UBINIG se přitom setkali s ženami, které si stěžovaly, že v zemědělství používané pesticidy jim ničí zdraví i zdraví jejich dětí a zabíjejí nekultivovanou listnatou vegetaci a ryby, na nichž závisí obživa místních lidí. Vesničané začali pracovat na projektu pro vytvoření zemědělského výrobního systému bez využití chemikálií. Projekt se rozvíjel a nyní má jméno "Nayakrishi Andolon", což v překladu znamená Nové zemědělské hnutí. Hnutí zahrnuje přes 170 tisíc farmářských domácností v 15 různých okresech napříč Bangladéši. Některé místní vlády již dokonce vyhlásily zákaz používat na jejich území pesticidy.⁵

Mezinárodní panel pro hodnocení zemědělských technologií a vědy pro rozvoj (The International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development, IAASTD), čtyřletý projekt, který zahrnuje přes 400 odborníků a jenž dosud ratifikovalo 58 vlád, uvádí: "Znalosti, vědecké poznatky a technologie v zemědělství musí uspokojit potřeby malých farem v rozmanitých ekosystémech a vytvořit realistické příležitosti pro rozvoj v oblastech s nízkým potenciálem pro zlepšení produktivity a vysokým rizikem těch nejhorších projevů klimatických změn."⁶

Ropa a biopaliva

Pochopení významu ropy jako hlavního komponentu průmyslového zemědělství pomáhá porozumět hlubším strukturálním příčinám potravinové krize. Ve svých důsledcích používá Zelená revoluce rostlinné křížení a technologii k umocnění fotosyntézy

– sluncem poháněného zemědělského systému, který po celý čas živil lidstvo a všechny další živé bytosti na planetě – pomocí fosilních paliv. Zelená revoluce spoléhá na semena vypěstovaná tak, aby reagovala na vyšší stupně anorganických hnojiv a vody. A dosáhla také mimořádných výsledků, výnos z jedné rostliny se významně zvýšil. Předchozí technologická revoluce již nahradila lidskou a zvířecí práci na farmách ropou poháněnými stroji. V případě Zelené revoluce začala fosilní paliva pohánět zavlažovací čerpadla, vyrábí se z nich elektrina, ale i hnojiva a pesticidy.

Jedním z důsledků rostoucího významu ropy jako nezbytné součásti produkce potravin je fakt, že se zemědělství stalo hlavním zdrojem emisí skleníkových plynů. Dalším je to, že se zemědělství stalo závislým na omezených zdrojích. A za třetí, ekonomika založená na farmářství se proměnila v tom, že vstupy vyráběné na farmě (energie, semena, hnojiva, kontrola škůdců) byly nahrazeny vstupy, které se musí nakupovat. Koupené vstupy znamenají pro mnoho farmářů Severu i Jihu dovážené suroviny, což jim znemožňuje předvídat cenu jejich produkce.

Nedávná data ze Spojených států dokazují, že v roce 2007 vzrostly farmám náklady a v roce 2008 se v záznamech objevilo dosud vůbec největší meziroční zvýšení: 20,5 miliardy USD v roce 2007 a 36,2 miliardy USD v roce 2008. V roce 2009 se očekává jejich snížení na 22,7 miliardy USD, ale to je stále o 9 % vyšší údaj než v roce 2007.⁷ Ke značně vyšším nákladům přispěly ceny paliv, krmiv a hnojiv.

Stále probíhá zuřivá debata o roli biopaliv v potravinové krizi. Nikdo nepopírá, že poptávka po biopalivech se odrazila na vyšších cenách potravin, sporné však zůstává to, v jaké míře a s jakým efektem. Vyšší ceny jsou pro většinu farmářů nutnosti. Současné však musí být chráněny zájmy chudých spotřebitelů, včetně malých farmářů, kteří jsou často sami konzumenty potravin. Vyšší ceny pro farmáře však představují pouze jednu část odpovědi. Zbývá vyřešit, jak zajistit spravedlivější rozdělení hodnoty komodit mezi farmáře, zpracovatele a maloobchodníky. A výzvou pro politiky je odčinit disproporční tržní sílu potravinářských korporací.

Zahraniční investice do půdy

S potravinovou krizí se objevil znepokojivý fenomén: exploze zájmu investorů o nákup nebo pronájem půdy v zahraničí. Média o tomto fenoménu hovoří jako o uchvácení půdy. Nezisková organizace GRAIN sídlící v Barceloně uvedla loni v říjnu ve svém on-line bulletinu věnovaném tématu pod názvem Zabráno! Uchvácení půdy pro potravinovou a finanční bezpečnost v roce 2008 seznam zhruba 180 navržených obchodních dohod. Mezinárodní institut potravinové politiky ve své zprávě vydané na toto téma v dubnu 2009 odhaduje, že od roku 2006 bylo ve zhruba 50 obchodních transakcích prodáno 20 milionů hektarů půdy, většinou v Africe.⁸

Nejvíce tento fenomén pohánějí obavy o zabez-

pečení dostupnosti potravin a poptávka po biopalivech. Čistí dovozci potravin, jako je Saudská Arábie a Jižní Korea, nevěří, že světové trhy představují dostatečnou záruku nabídky. Nařízení a cíle pro minimální začlenění biopaliv do energetické politiky, především v EU a USA, ale i v jiných zemích světa, mezitím vyvolaly velký zájem soukromých investorů o pěstování surovin pro výrobu biopaliv (včetně sojových bobů, palmového oleje a jatrofy pro biodiesel; a cukrové třtiny a kukuřice pro bioethanol).

Tato obchodní ujednání jsou znepokojující hned z několika důvodů. Rozložení sil je asymetrické, neboť velké firmy a (většinou) bohatší země jednají s malými a často velmi chudými zeměmi, z nichž mnohé se vyznačují slabou správou země.⁹ Hostitelské země zahrnují Súdán, Pákistán, Etiopii, Madagaskar a Zimbabve. Některé země, na něž se upírá pozornost investorů, přijímají potravinovou pomoc od Světového potravinového programu, například Kambodža, Nigérie, Tanzanie, Etiopie a Barma.¹⁰

Právo na dostupnost potravin

Obecný komentář k Právu na dostupnost potravin říká: "U kořene problémů, jakými jsou hlad a podvýživa, není nedostatek potravin, ale nedostatečný přístup k dostupným potravinám."¹¹ Nedávná zpráva Institutu pro zemědělství a obchodní politiku (IATP) zase tvrdí, že "Spojené státy jako celek jsou s ohledem na dostupnost potravin zajištěny, vláda však není schopna ochránit právo svých lidí na dostupnost potravin. Americké ministerstvo zemědělství uvádí, že asi 11 % domácností v USA (a 18 % amerických dětí) postrádá v určitých okamžiků roku přístup k dostačujícímu množství potravin. Tato statistika reprezentuje 12,6 milionu lidí. A přesto i po odečtení vývozu by domácí nabídka potravin mohla každého Američana zcela nakrmit hned dvakrát."¹²

Zpráva dále srovnává situaci v USA s Nepálem, jednou z nejchudších zemí světa. "Nepál se velmi snaží zajistit lidem dostupnost potravin. Nová vláda, ustavená po desetileté občanské válce, zahrnula právo na zajištění potravin do své prozatímní ústavy. Nejvyšší soud Nepálu, který toto právo uznává, nařídil 25. září 2008 nepálské vládě, aby okamžitě zajistila zásoby potravin pro 32 distriktů, které v té době trpěly jejich nedostatkem."

Co dělá mezinárodní společenství?

Generální tajemník OSN Ban Ki-moon vytvořil v dubnu 2008 na vysoké úrovni operační skupinu pro potravinovou krizi (High-Level Task Force on the Food Crisis, HLTF). Proklamovaným účelem jejího vzniku bylo "prosadit jednotnou odpověď na výzvu dosáhnout světové dostupnosti potravin"¹³ Operační skupina měla

5 Viz Mazhar, F. et al. Food Sovereignty and Uncultivated Biodiversity in South Asia, Academic Foundation: New Delhi; International Development Research Centre: Ottawa, 2007 strany 3-4. Dostupné z: <www.idrc.ca/openbooks/337-9/>.

6 International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD). "Executive Summary, Synthesis Report", 2008. Dostupné z: <www.agassessment.org/docs/SR_Exec_Sum_280508_English.pdf>.

7 Viz: <www.ers.usda.gov/Briefing/FarmIncome/nationalestimates.htm>. Zprístupněno 7. května 2009. Čísla jsou pravidelně aktualizována.

8 Van Braun, J. a Meinzen-Dick, R. "Land Grabbing by Foreign Investors in Developing Countries: Risks and Opportunities", IFPRI Policy Brief, 13. dubna 2009.

9 Cotula, L., Dyer, N. a Vermeulen, S. Bioenergy And Land Tenure: The Implications Of Biofuels For Land Tenure And Land Policy. International Institute for Environment and Development (IIED) and FAO: Londýn a Řím, 2008.

10 Seznam operací Světového potravinového programu. Dostupné z: <www.wfp.org/operations/list>.

11 Citováno z: Smaller, C. a Murphy, S. "Bridging the Divide: A Human Rights Vision for Global Food Trade", 2008. Dostupné z: <www.tradeobservatory.org/library.cfm?RefID=104458>.

12 Cotula, L., Dyer, N. a Vermeulen, S. (op. cit.)

13 Viz: <www.un.org/issues/food/taskforce/>.

koordinovat agentury OSN a instituce brettonwoodského systému takovým způsobem, aby se dohodla kolektivní reakce na potravinovou krizi. Operační skupinu tvoří 15 agentur, úřadů a programů OSN, Světová banka, MMF a WTO. Chybí jí však zdroje a stále není jasné, jakou roli by měla vůbec hrát.

Operační skupina HLTZ vytvořila v červenci 2008 tzv. Komplexní rámec pro akci (Comprehensive Framework for Action, CFA).¹⁴ Tento dokument odráží silné i slabé stránky komplikovaného složení skupiny: podařilo se v něm stanovit rozmanité příčiny, které přispěly ke krizi, a rovněž uvést několik důležitých doporučení. Na druhé straně však prosazuje makroekonomické politiky, které podlamují jeho vlastní doporučení.¹⁵ Například zdůrazňuje význam investic do malých farmářů. Samozřejmě, pokud potravinová krize přinesla jeden důležitý poznatek, jak je zřejmé i ze zprávy Světové banky O rozvoji ve světě z roku 2008, pak je to v mnohostranné diskusi přijatá shoda o důležitosti poskytnout malým farmářům politickou váhu. CFA tento bod vyzdvihla. Přesto však i nadále vybízela vlády k dokončení kola mnohostranných obchodních jednání v Doha a podporovala další financování programu Pomoc za obchod. Agenda jednání z Doha nemá prakticky co nabídnout zemím, které čelí potravinové cenové krizi.¹⁶ Je totiž produktem jiné doby, jakkoliv nedávné, a jeví se nemístně ve změněné realitě napjatých zásob komodit, rozpolcenosti hlavních exportérů potravin ohledně obchodu a vzájemné úvěrové neschopnosti bank, která přispívá k tomu, co WTO očekává jako největší smržštění objemu světového obchodu od druhé světové války.¹⁷

Francouzský prezident Nicolas Sarkozy přišel s jiným nápadem, takzvaným "Globálním partnerstvím pro zemědělství a dostupnost potravin". Poprvé se tento nápad objevil v červnu 2008 na summitu Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), která jednala o záplavové krizi. V následujících měsících se nápadu chopili členové G8 a do popředí ji vynesla

vláda Španělska, která předtím, než se v Madridu v lednu 2009 konalo zasedání o potravinové krizi, nechala kolovat dokument nazvaný "Madridský proces: K inkluzivnímu globálnímu partnerství pro zemědělství a dostupnost potravin". Ten načrtl obrysy společného úsilí všech zúčastněných ke zvýšení efektivity boje proti hladu jak na lokální, tak světové úrovni.

Iniciativě Globálního partnerství se nedá upřít potenciál, její směřování však zůstává nejasné. Původní Sarkozyho návrh představoval dalekosáhlou politicky orientovanou iniciativu, která by kromě vytvoření nových fondů poskytla vládám prostor pro vypracování světové strategie pro zajištění dostupnosti potravin, a to pod vedením skupiny mezinárodních expertů. Probíhající diskuse se zaměřovaly spíše na koordinaci dárců a nechávaly stranou politické diskuse. Také neexistuje shoda na tom, zda by se toho měla chopit primárně skupina G8 nebo OSN. Dosud nebyl vypracován kalendář aktivit a chybějí také informace o dostupné finanční podpoře pro usnadnění procesu.

Co dalšího je možné udělat?

Neúspěšná snaha odstranit hlad je výsledkem politických rozhodnutí. Víme, jak provozovat udržitelnější zemědělství. Víme, jak lépe regulovat trhy. Víme, že zajištění dostupnosti potravin musí stavět na silné místní základně. Nové zemědělské a potravinové systémy by měly podporovat environmentální integritu, demokratickou svrchovanost, extraterritoriální zodpovědnost; měly by upřednostňovat místní potřeby a chránit spravedlnost a efektivitu tržních směn.¹⁸

Neexistuje jednoduchá ani jediná cesta, jak ukončit potravinovou krizi a transformovat zemědělství tak, aby uchránilo lidi od hladovění. Je zapotřebí krátkodobých, středně i dlouhodobých opatření. Do akce se musí zapojit široká skupina partnerů. Ti musí brát v úvahu řadu odvětví, včetně zemědělství, energetiky, financí, obchodu, životního prostředí a výzkumu a rozvoje. Rychlých výsledků lze dosáhnout například

kontrolou tlaku, který vytváří poptávka po biopalivech (např. zrušením plánů pro využití biopaliv nebo trvání na mnohem užších kritériích tam, kde mají biopaliva veřejnou podporu), zvýšením a z kvalitnějších humanitární pomoci, která upřednostní investice do místní a regionální výrobní kapacity, regulací spekulativní poptávky po zemědělských komoditách na budoucích trzích, přezkoumáním domácích omezení obchodu v zemědělství a zvýšením zemědělské produkce.

Stejně důležitá je i druhá skupina akcí, jejichž efekty se projeví později. Ty musí vést k transformaci průmyslového zemědělství na spravedlivější, ekologicky udržitelnější a více místně řízený model. Mezi tato pomaleji působící opatření patří investice do infrastruktury a výrobní kapacity, které respektují místní produkci a zpracování, investice do výzkumu, zaměření pozornosti na místní kulturu stravování a spotřební vzorce, posílení institucí (včetně právních procedur a politické zodpovědnosti), přehodnocení zemědělské obchodní politiky, mnohem silnější regulace tržní síly (především nadnárodních korporací, které jsou aktivní v potravinovém systému), ustavení obilných rezerv s odpovědností veřejnosti a investice do obnovitelných zdrojů energie. Zásadně důležité je také ukončení obrovského plýtvání potravinami. Na Jihu je toto plýtvání důsledkem špatného skladování, nekvalitních silnic a další infrastruktury. Na Severu je to proto, že potravinový systém zde staví na nadbytku v každé fázi produkce, zpracování a distribuce potravin. V každém případě to lze a je třeba omezit.

Potravinová krize je něčím víc než jen krátkodobým problémem, který lze zvrátit. Vlády musí současně vytvořit záchranné sítě pro hladovějící, investovat do udržitelné zemědělské výroby a začít řešit otázku přístupu k potravinám. Přístup leží z pohledu práva na dostupnost potravin v samém srdci tohoto problému, a rovněž je srdcem skutečné potravinové krize, která souží náš svět. ■

14 Dostupné z: <www.ransa2009.org/docs/Comprehensive_framework_for_action_ransa2009.pdf>.

15 Pro kritickou perspektivu na CFA viz také Foodfirst Information & Action Network (2008).

16 Viz Institute for Agricultural and Trade Policy (IATP) "Can Aid Fix Trade? Assessing the WTO's Aid for Trade Agenda", 22. září, 2006. Dostupné z: <www.iatp.org/tradeobservatory/genevaupdate.cfm?messageID=120812>. "Seven Reasons Why the Doha Round Will Not Solve the Food Crisis", květen, 2008. Dostupné z: <www.iatp.org/iatp/publications.cfm?refid=102666>. Také Trócaire. Briefing Paper: Implementing Aid for Trade (AFT) to Reduce Poverty, březen 2009. Dostupné z: <www.trocaire.org/uploads/pdfs/policy/ImplementingAidforTrade.pdf>; a Caliani, A. "Civil Society Perspectives on the Aid for Trade Debate," v Njinkeu, D. a Cameron, H. (eds.), Aid for Trade and Development, Cambridge University Press: New York, 2007.

17 Světová obchodní organizace (WTO). "WTO sees 9% global trade decline in 2009 as recession strike", WTO tisková zpráva, 23. března 2009. Dostupné z: <www.wto.org/english/news_e/pres09_e/pr554_e.htm>

18 Viz: De la Torre Ugarte, D. a Murphy, S., "The Global Food Crisis: Creating an Opportunity for Fairer and More Sustainable Food and Agriculture Systems Worldwide." Ecofair Trade Dialogue Discussion Papers, 11, 2008. Misereor & the Heinrich Böll Stiftung: Německo.

Spravedlnost při ochlazování planety

Současná světová recese může být nakonec pro celý svět zamaskovaným požehnáním, protože snížený růst s sebou nese méně tlaku na životní prostředí a emisí, které je třeba snížit. Nabízí jedinečnou příležitost k dosažení sociální a environmentální spravedlnosti. K udržitelnosti povede jen čestnější jednání a k vymýcení světové chudoby, obnově životního prostředí a stabilizaci klimatu je nezbytné poskytnout pomocnou ruku. To však bude možné teprve tehdy, až bohatí změní způsob výroby a spotřeby a naučí se žít v limitech udržitelnosti. Současně by se rozvojové země měly vyhnout cestě, kterou se dříve vydaly industrializované státy, a ihned se přiklonit k čisté výrobě a spotřebě.

PRRM/Social Watch Philippines
Isagani R. Serrano

Podíl lidstva na současných změnách klimatu je teď mnohem jasnější. Recept, jak napravit to, co lidé udělali, a odvrátit katastrofu, nabízí Rámcová úmluva OSN o změnách klimatu (UN Framework Convention on Climate Change, UNFCCC)¹ a z ní odvozený Kjótský protokol² a další smlouvy. Přestože je třeba podniknout nějakou akci, rozpory mezi rozvinutými a rozvíjejícími se zeměmi jsou stále zřetelné, aniž by byl v dohledu jejich konec. Přitom se zdá, že dokonce i ti nejlepší vědci podceňují rychlost, jakou se klima opravdu mění. Například Čtvrtá hodnotící zpráva mezinárodního panelu o změnách klimatu (IPCC) tvrdí, že Severní ledový oceán si zachová celoroční vrstvu ledu do roku 2050³, krátce nato se však ukázalo, že zpráva značně podcenila rozsah tání mořského ledu a že oceán ztratí svou letní vrstvu ledu mnohem dříve.⁴

Je zřejmé, že je nutné se něčeho vzdát, než se planeta dostane do bodu, kdy se změna klimatu stane nevratnou. Žádná ze stran však nechce ustoupit. Bohaté země proto, že se cítí být tlačeny do splnění těžkých a náročných cílů před tím, než cokoli udělají chudší země. A chudší země zase kvůli pocitu, že jsou nuceny řídit se stejnými cíli jako bohaté země před tím, než dostaly šanci je dosáhnout.

Konec hry?

V 80. letech 19. století, když jsme začali spalovat fosilní paliva a vytvořili dnešní industriální společnost, činila koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře 280 ppm. V 50. letech 20. století již dosáhla 315 ppm. Když pak na konci 80. let začal vědec NASA James Hansen poprvé burcovat společnost kvůli změnám klimatu, ustavil 350 ppm jako nejvyšší přijatelnou hladinu,

“pokud si lidstvo přeje zachovat planetu podobnou té, na níž se rozvinula civilizace a na níž se adaptoval život na Zemi”.⁵

Ten bod jsme však již překročili. Koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře je nyní 380 ppm a odhaduje se, že poroste rychlostí 2 ppm ročně. V podstatě ještě neexistuje shoda na tom, jaká hladina už není bezpečná. Někteří stanovili tento práh na hodnotě 450 ppm. Podle jiných by to mělo být mnohem méně. Bývalý viceprezident USA Al Gore se na Konferenci smluvních stran v Poznani v prosinci 2008 neúspěšně pokoušel dosáhnout shody na hranici kolem 350 ppm. Rajendra Pachauri, který předsedá panelu UNFCCC/IPCC, uvedl, že bez základních reforem provedených do roku 2012 se klimatický systém může vymknout kontrole a že světové emise CO₂ je třeba začít snižovat do roku 2050.⁶

Zpráva IPCC se vyhýbá návrhům, co dělat, avšak samotné limity nabízejí politikům mapu možných scénářů. Od roku 1990 bylo navrženo již 40 takových scénářů, postavených na čtyřech hlavních dějových liniích. Tyto scénáře se třídí podle toho, zda se budoucnost zaměří na rozvoj ekonomický (označený jako A) nebo environmentální (označený jako B) a zda bude orientována na úrovni globální (číslo 1) nebo regionální (číslo 2). A1 tak značí scénář ekonomický/globální, A2 ekonomický/regionální, B1 environmentální/globální a B2 environmentální/regionální. Scénář A1 se dále dělí do tří různých scénářů: s využitím fosilních paliv (A1F1), v rovnováze mezi fosilními a jinými palivy (A1B) a s přechodem k nefosilním palivům (A1T). Scénář „tvářit se že se nic neděje“ (Business-as-usual), který předpokládá nedělat s emisemi skleníkových plynů vůbec nic, samozřejmě nepřipadá v úvahu.

Mezitím přibývá náznaků, že nejhorší scénář může přijít dříve, než si dokážeme představit. Extrémní projevy, jako jsou bouře, záplavy a sucho mají zničující dopad na vodní zdroje, dostupnost potravin, zemědělství, ekosystémy, biodiverzitu a lidské zdraví. Vlna horka, která se v srpnu 2003 přehnala Evropou, zabila ve Francii téměř 15 tisíc lidí a 35 tisíc v dalších devíti zemích Evropy. Lesy Kalifornie a Austrálie nedávno zažily ohnivé peklo, jinde zuří bezprecedentní záplavy. Všechny tyto události předvídal i veškeré posudky IPCC, nyní jsou však běžné kdekoli

a přicházejí bez varování. Dlouhotrvající sucho v zemích, které jsou hlavními producenty potravin, by mohlo v roce 2009 snížit výrobu potravin o 20 až 40 procent. Na mnoha místech zažívají obrodu nemocí, proti nimž se už lidé dokázali ubránit, například tuberkulóza, malárie, horečka dengue. Odlesňování, které zodpovídá za zhruba 17 procent emisí skleníkových plynů, se nedávno zintenzívnilo kvůli rostoucím požadavkům na biopaliva. Původní lesy byly v letech 2000 a 2005 káceny rychlostí 6 milionů hektarů ročně a souběžně s tím klesala i biodiverzita.

Klimatická spravedlnost

Spravedlivější svět s sebou nese větší šanci na přežití a adaptaci na klimatické změny. Pro odolnější svět je třeba stanovit limity růstu (bez ohledu na to, zda byly překročeny obávané prahové hodnoty) a zajistit spravedlnost mezi národy a komunitami, mezi muži a ženami, současnými a budoucími generacemi.

Princip klimatické spravedlnosti je přímo odvozen z Úmluvy UNFCCC, jejíž článek 3.1 stanoví, že země by měly jednat “na základě spravedlnosti a ve shodě se sdílenou, i když pro každého rozdílnou odpovědností a schopností”. To je doplněno dvěma dalšími principy, stanovenými v Deklaraci o životním prostředí a rozvoji z Ria a Agendy 21, které byly výsledkem Summitu Země z roku 1992:

- 1) prevence
- 2) znečišťovatelé platí.

První z nich říká, že pokud si nejste jisti užítkem a následky toho, co chcete udělat, pak to nedělejte. Význam druhého je zřejmý. Princip klimatické spravedlnosti je také výslovně uveden a obsažen v mnoha dalších deklaracích a dohodách OSN.

Ačkoliv změny klimatu nikoho nešetří, bohaté ani chudé, větší dopad mají na chudé, přestože se jim mohou hůře bránit. Rozvíjející se země, též označované jako Non-Annex I, přispěly k emisím skleníkových plynů mnohem méně než země rozvinuté, označované jako Annex I. Přesto jejich následky trpí více. Nejméně rozvinuté země (LDC), které ke znečištění přispěly nejméně, jím budou trpět nejvíce. Mnohé malé ostrovní rozvíjející se země mohou jednoho dne prostě zmizet z mapy světa.

Společně usílí ke stabilizaci koncentrací emisí skleníkových plynů (GHG) v atmosféře, ať se tak stane na základě rozhodnutí o jakémkoli scénáři – 350 ppm, 450 ppm, 550 ppm, 650 ppm – musí být založeno na rozdílném podílu odpovědnosti za to, co se děje a bude dít, a na různé míře rozvoje. Země a lidé na celém světě

1 OSN. United Nations Framework Convention on Climate Change. 1992. Vstoupila v platnost roku 1994. Dostupné z: <unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.

2 OSN. “Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change.” 1998. Dostupné z: <unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>.

3 IPCC. “Climate Change 2007: Synthesis Report.” Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Ženeva: International Panel on Climate Change.

4 Lovett, R. “Arctic Ice Melting Much Faster Than Predicted.” National Geographic News, 1. května 2007. Dostupné z: <news.nationalgeographic.com/news/2007/05/070501-arctic-ice.html>.

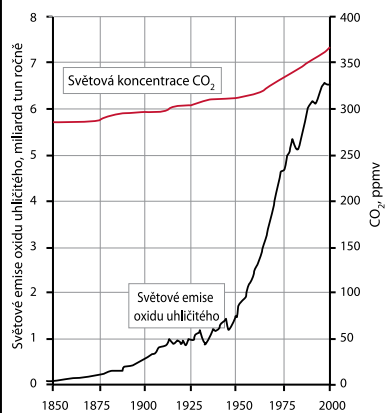
5 Hansen, J. Testimony to the US Congress, 23. června 1988.

6 McKibben, B. “Think Again: Climate Change.” Foreign Policy, leden/únor 2009. Dostupné z: <www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=4585>.

“ V Kolumbii žije asi 84 původních kmenů s 64 rozdílnými jazyky, které obývají oblasti kolem hranic s Venezuelou, Peru a Brazílií, právě ty, ve kterých se nacházejí nejzávažnější ložiska přírodních zdrojů. Bojujeme za obranu našeho teritoria a zachování naší kultury. V tomto boji zemřelo od 70. let minulého století už 1.400 našich vůdců. Mnohé z oblastí obývaných domorodci jsou v současnosti pod kontrolou armády nebo polovojských skupin. Vláda se snaží vysídlit naše komunity, aby mohla s nadnárodními společnostmi jednat o využití přírodních zdrojů v těchto oblastech, například o těžbě dřeva a ropy. Původní kmeny žijící na území Kolumbie nesouhlasí s dohodami o volném obchodu, protože takové smlouvy neotvírají nové trhy, ale jen urychlují vysídlování našich komunit a vliv USA v naší zemi. ”

Jesús Avirama (*Regionální rada domorodých obyvatel Cauca, Kolumbie*)

Obrázek 1
Roční světové emise oxidu uhličitého ze spalování fosilních paliv a výroby cementu, 1850–1999, a koncentrace CO₂ v atmosféře, v ppmv, 1850–2000

Zdroj: P. Tans, Laboratoř pro sledování klimatu a diagnostiku, National Oceanic and Atmospheric Administration, USA.

Ize rozdělit do tří skupin: nadměrní spotřebitelé, kteří vypouštějí vysokou hladinu emisí; podměrní spotřebitelé, kteří vypouštějí nízkou hladinu emisí; a udržovatelé, kteří žijí v mezích udržitelnosti. Toto třídění pak odpovídá následujícímu rozdělení na (a) průmyslové země – všechny jsou členy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD); (b) nejméně rozvinuté země, z nichž většina leží v Africe; (c) vyspělé rozvíjející se země, jako jsou Brazílie, Čína, Indie a některé další země východní a jihovýchodní Asie.

V každé zemi, ať už bohaté či chudé, však budou někteří, kteří zcela nezapadají do těchto kategorií: bohatý Filipínek má například podobný životní styl – a tedy vypouští i stejnou hodnotu emisí CO₂ – jako jeho bohatý americký protějšek. Zhruba 600 milionů Číňanů a Indů, kteří nejsou chudí nebo náleží ke střední či bohaté třídě, jsou směsicí udržovatelů a nadměrných spotřebitelů. Vyloučení podměrní spotřebitelé produkující nejméně emisí skleníkových plynů, kterých je přes 2 miliardy, trpí nedostatečnou výživou, vzděláním, jsou bez práce, nejsou slyšet, nemají přístup ke zdravotní péči, vodě a hygieně a žijí v potupných podmínkách. Právě ti musí mít přednost

při uplatnění práva na rozvoj a měli by být těž hlavními příjemci transferu zdrojů mezi státy i v jejich rámci.

Dohoda, díky níž se lidstvo vyhne katastrofě, je spravedlivá a jednoduchá: bohatí lidé žijící v bohatých i chudých státech musí přinést mnohem větší obět tak, aby chudí i my všichni jsme mohli žít udržitelný život.

Snižování, srdce spravedlnosti

Na stole leží mnoho návrhů, které se týkají principu “spravedlivého podílu”, například právo na zelený rozvoj, sdílení, ale rozdílné sblížení, snižování a sblížení do roku 2050, atd. Všechny se v zásadě snaží o stabilizaci klimatu.

Země, které vypouštějí vysoké hladiny emisí, se musí zavázat k drastickému, hlubokému a povinnému snížení svých emisí skleníkových plynů ve srovnání s úrovní v roce 1990 a pomoci rozvíjejícím se zemím prostřednictvím “měkkých” financí a zavedením čisté technologie. At již bude rozhodnuto o jakémkoliv scénáři pro stabilizaci emisí, snížení, které se od nich vyžaduje, bude obrovské. Nachází se v rozmezí 25 až 50 procent či více mezi lety 2020 a 2050. Snižování se týká všech šesti plynů uvedených v Kjótském protokolu: CO₂, metanu (CH₄), oxidu dusného (N₂O), fluoruhlovdíku (HFC), perfluorokarbonu (PFC) a fluoridu sírového (SF₆) – které jsou přeloženy do ekvivalentu tun CO₂ (CO₂eq) v seznamu GHG každé země.

Rozvíjející se země mají právo na rozvoj, toto právo však nelze chápat jako oprávnění znečišťovat životní prostředí. Právo na rozvoj podle principu klimatické spravedlnosti nesouvisí pouze s růstem ekonomiky. Mnohem významnějším aspektem je uspokojení základních potřeb, které vede k dosažení přiměřené úrovně bezpečnosti a blahobytu pro všechny. Autoři publikace Greenhouse Development Rights Framework navrhuji roční příjem na osobu 9 tisíc USD jakožto úroveň, k níž by se mohly všechny země přiblížovat.⁷ To by znamenalo, že rozvíjející se země, které všechny spadají pod tuto hranici, by měly nárok na transfery (ODA, technologie, atd.) a povolení zvýšit své emise, než dosáhnou této úrovně příjmu.

Co je ekvivalentem uhlíkové stopy HDP ve výši 9 tisíc USD na hlavu? Pravděpodobně kolem 9 tun CO₂ na osobu. I kdyby bohaté země přistoupily na

snížení svého HDP na tuto úroveň a chudým zemím by se podařilo na ni dosáhnout a my bychom využívali směsi fosilních paliv a obnovitelné energie, představte si, kolik energie a oxidu uhličitého by to znamenalo, zvláště, pokud vezmeme v úvahu výhled růstu světové populace na 7,6 miliardy v roce 2020 a 9,1 miliardy v roce 2050.

Ve srovnání s touto hladinou příjmu vypadají cíle stanovené v rámci Rozvojových cílů tisíciletí neadekvátně, i kdyby se jim podařilo dosáhnout do roku 2015 (a to se při současném tempu nestane). Rozvíjející se země se musí vyhnout cestě neudržitelnosti, kterou se vydaly země průmyslové. Čím dříve se přikloní k výrobě a spotřebě čisté energie, tím lépe pro naši planetu a pro nás všechny. S udržitelným zemědělstvím a rybolovem, ochranou vodních a lesních zdrojů, rozvojem obnovitelné energie a snížením chudoby a nerovnosti mají tyto země šanci adaptovat se na klimatické změny. Opravdu zelená revoluce jak v zemědělství, tak rybolovu a zamezení odlesňování mohou přispět k zachycení oxidu uhličitého a snížení uhlíkové stopy.

Země zahrnuté v Non-Annex 1 jsou ušetřeny povinných závazků snižování, mohou však pomoci například uvalením progresivní uhlíkové daně na své vlastní bohaté nadměrné spotřebitele a včasným vykročením na cestu k rozvoji, která je založená na měkké energii a nízké úrovni emisí. Zachování své kapacity únosnosti⁸ by se mělo stát cílem každé země. Stabilizace populace na úrovni udržitelnosti by se měla stát zvláštním zájmem zemí, jako jsou Filipíny, jejichž počet obyvatel má podle odhadů dosáhnout v roce 2020 více než 100 milionů a do roku 2050 téměř 150 milionů.

Země, které vypouštějí velké množství emisí, trvají na tom, že plán na snížení emisí je vytvořen ve prospěch vyspělejších rozvíjejících se zemí, kde se hladina emisí zvyšuje velmi rychle. Na 13. Konferenci smluvních stran na Bali v Indonésii proto navrhly, aby závazné cíle na snížení emisí platily stejnou měrou pro země, jako jsou Čína a Indie. To je ožehavá a problematická otázka, která hodně vypovídá o složitosti “vyjednávání” spravedlnosti. Je pravda, že emise Číny rychle stoupají kvůli vysoké úrovni růstu a spoléhání země na špinavé uhlí. Současná koncentrace oxidu uhličitého v atmosféře je však důsledkem jeho souvislého přibývání pro mnoho generací a Čína nebo Indie k tomu přispěly relativně málo (ačkoliv jejich uhlíková stopa se díky současnému vysokému růstu prokáže později).

Navíc úroveň emisí vypouštěných Čínou je v přepočtu na osobu stále mnohem nižší než v USA. Čína využívá světové zásoby surovin, přijímá však také hory odpadu, které by si jiné země na vlastním dvorku odmítly ponechat. Čína recykluje světový odpad, provozuje udržitelné zemědělství a masivní zalesňování. V podstatě má Čína pravděpodobně největší kapacitu únosnosti na celém světě, neboť se stará o každého šestého člena lidstva na poměrně malém prostoru. Někdo by se však mohl zeptat, kdo platí za to, že Čína

7 Baer, P., Athanasiou, T., Kartha, S. and Kemp-Benedict, E. The Greenhouse Development Rights Framework: The Right to Development in a Climate Constrained World. 2. vydání. Berlin: Nadace Heinricha Bölla, 2008. Dostupné z: <www.ecoequity.org/docs/TheGDRsFramework.pdf>.

8 Počet lidí, kteří se mohou v dané lokalitě uživit při neomezeném využívání přírodních zdrojů, aniž by docházelo k ničení přírodního, sociálního, kulturního a ekonomického prostředí pro současnou a budoucí generace. Viz <www.carryingcapacity.org/>.

vyrábí levněji pro všechny z nás. Další otázkou je, proč se Peking nemůže ihned přiklonit k čisté produkci a vyrábět trvanlivější zboží. Když může Čína díky svým nadbytečným financím pomoci z nesnázi světové ekonomice, proč by je nemohla použít na uklizení vlastního nepořádku a k přiklonu na nízkouhlíkovou cestu rozvoje?

Spojenými státy vyprodukované emise oxidu uhličitého, které tvoří čtvrtinu celkového množství na světě, zůstávají na velmi vysoké úrovni. Od roku 1990 se hladina emisí CO₂ na hlavu snížila jen málo nebo vůbec. Zpráva o rozvoji ve světě z roku 2006 Spravedlnost a rozvoj ji stanovila pro tento rok na 19,8 tun na osobu.⁹ Evropě, Japonsku a dalším industrializovaným zemím se možná podařilo snížit své emise, stále však nespĺňují minimální standardy Kjótského protokolu. V souhrnu se množství ročních světových emisí CO₂ od roku 1990 nesnížilo. Někteří to považují za znak prosperity a signál, že ekonomiky nepřestávají růst. Podle jiných to nevěští nic dobrého, protože nás tento stav přibližuje bodu, odkud není návratu. Úsilí o snižování emisí a sblížení musí vyústit v zamezení růstu průměrné světové teploty o více než 2 stupně Celsia do roku 2050 – prahu, který budeme respektovat, nebo zemřeme. Evidentně nám nezbyvá příliš času.

Adaptuj se, nebo zemřij

Obyvatelé chudých zemí si nemohou dovolit čekat na to, až se dá do pohybu snaha o dramatické snížení emisí. Možná zahynou ještě předtím, než dosáhnou spravedlnosti. S pomocí nebo bez ní musí nalézt způsob, jak se adaptovat na změny klimatu předtím, než bude pozdě.

Adaptace, jak ji definovala Třetí hodnotící zpráva IPCC, ačkoliv je již obsažena v původním mandátu agentury z roku 1988, se vztahuje k přizpůsobení ekologických, sociálních a ekonomických systémů v reakci na aktuální nebo očekávané klimatické stimuly a jejich efekty nebo dopady.¹⁰ Vztahuje se ke změnám procesů, postupů nebo struktur, které vedou ke zmírnění nebo vyrovnání potenciálních škod nebo k využití příležitostí spojených se změnami klimatu. Zahnuje úpravy, které mají snížit zranitelnost komunit nebo oblastí vůči klimatickým změnám a proměnlivosti klimatu.

Živatelská příručka pro Politický rámec adaptace (User's Guidebook on the Adaptation Policy Framework, APF), kterou sestavil Globální fond pro životní prostředí při Rozvojovém programu OSN (UNDP-Global Environmental Facility), definuje adaptaci jako "proces, při němž jsou strategie ke zmírnění nebo zvládnutí následků klimatických změn – včetně proměnlivosti klimatu – posilovány, rozvíjeny a implementovány".¹¹ APF obsahuje sedm prvků: definování oblasti projektu; zhodnocení současné zranitelnosti;

9 Světová banka. World Development Report 2006: Equity and Development. Washington, DC.

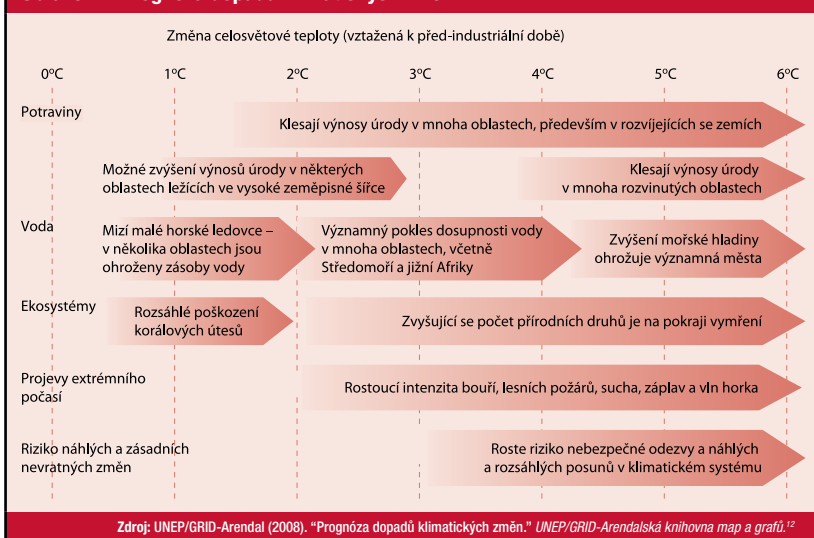
10 PCC. "Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, and Vulnerability." Contribution of Working Group II to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge: Cambridge University Press.

11 Dougherty, B. a Spanger-Siegfried, E. User's Guidebook on the Adaptation Policy Framework. Boston: Stockholm Environment Institute US and United Nations Development Programme (UNDP), 2005.

“ Současná krize je globální, takže je nutné zaujmout při jejím řešení stejné globální přístupy, ovšem s ohledem na lokální situaci. Věříme, že stimulační balíčky by se měly používat například pro vybudování zelené infrastruktury a sociální infrastruktury, která by umožnila vznik zelených pracovních míst, pro zmírnění nerovnoměrného dopadu krize na ženy a pro obnovu tzv. ekonomiky péče. Takové programy vyjmenovává Světová dohoda o pracovních místech Mezinárodní organizace práce (ILO). Organizace spojených národů je jediným místem, kde je slyšet hlas zemí, jež nesou břemeno krize. Odborové hnutí funguje v rámci OSN a snaží se prosazovat agendu důstojné práce a zelených pracovních míst. Nejde jen o posilování rozvojové pomoci a o trochu štedřejší přístup, jak tvrdí některé vyspělé země. Jde o potřebu společenské transformace. Je nutné systematicky reformovat multilaterální instituce a zavést specifické mechanismy, kterými si zajistíme udržitelná řešení finanční a ekonomické krize. ”

Gemma Adaba (Konfederace Mezinárodních odborových svazů)

Obrázek 2. Prognóza dopadů klimatických změn.

Zdroj: UNEP/GRID-Arendal (2008), "Prognóza dopadů klimatických změn." UNEP/GRID-Arendalská knihovna map a grafů.¹²

charakterizování budoucích rizik; rozvíjení adaptační strategie; pokračování adaptačního procesu; zapojení partnerů; a zvýšení schopnosti adaptace. Rozhodnutí o využití tohoto rámce závisí na dřívějších krocích dané země, jejich potřebách, cílech a zdrojích.¹²

Požadavky, které musí země splnit, aby dosáhla vysoké schopnosti adaptace, tvoří podle IPCC: stabilní a prosperující ekonomika; vysoký stupeň přístupu k technologiím na všech úrovních; správně vymezené role a odpovědnost za implementaci adaptačních strategií; funkční systémy pro rozšiřování informací o změnách klimatu a adaptaci na úrovni národní, regionální i lokální; a spravedlivá distribuce přístupu ke zdrojům. To v zásadě vylučuje země náležející do Non-Annex I.

Závěry Konference smluvních stran (Conference of the Parties, COP) odpověděly na rostoucí obavy ohledně adaptace. Dohody z Marrákeše, které vzešly z jednání COP-7, vymezily nástroje a mechanismy na podporu adaptace, včetně vytvoření tří nových fondů:

(a) Speciálního fondu pro klimatické změny v rámci UNFCCC na podporu "implementace adaptačních aktivit tam, kde je k dispozici dostatek informací"; (b) Fondu LDC zaměřeného na přípravu a implementaci národních adaptačních akčních programů (NAPA), které "budou komunikovat prioritní aktivity odpovídající na naléhavé a okamžité potřeby a obavy zemí LDC, které se vztahují k adaptaci na nepříznivé účinky klimatických změn"; a (c) Adaptačního fondu ustaveného v rámci Kjótského protokolu, jehož operace řídí Globální fond pro životní prostředí při Rozvojovém programu OSN.

Ke způsobům adaptace, které mohou pomoci ochladit planetu, patří udržitelné zemědělství a rybolov, udržitelná správa lesnictví a rozvodí a ekologické hospodaření s odpady. Aby byla zajištěna dostupnost potravin, je nutné provést radikální změnu způsobu farmářství, po níž už dlouho volají hnutí farmářů po celém světě. Silně ji podpořil i Mezinárodní panel pro hodnocení zemědělských technologií a vědy pro rozvoj (International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development, IAASTD) na konferenci uskutečněné v dubnu 2008

12 Dostupné z: <maps.grida.no/go/graphic/projected-impact-of-climate-change>.

“ V Salvadoru už mnoho let čelíme dopadům klimatických změn, trápí nás záplavy a období sucha, hurikány, vysychání hlavních řek i kolaps komunit. Materiální ztráty, které každoročně vznikají, jsou obrovské, a stejně bolestivé jsou ztráty na lidských životech a emigrace našich občanů, zejména těch mladých. Musíme usilovat o novou éru, v níž se pokrok bude měřit blahobytem lidstva i matky Země, ne jenom materiálním bohatstvím. ”

Marta Benavides (*Feministická pracovní skupina GCAP, Salvador*)

“ Zatímco hlavní podíl viny za vypouštění skleníkových plynů, které způsobují klimatické změny, nesou zejména v přepočtu na počet obyvatel průmyslové země na severní polokouli, jsou to země na Jihu, a zvláště ženy a chudí v těchto státech, kdo je environmentálními dopady a jejich socio-ekonomickými následky nejvíce postiženi. Mezi tyto vlivy patří vysídlování obyvatel nízkou položených přímořských oblastí, ztráta zdroje obživy, nejistý přístup k potravinám a omezený přístup k pitné vodě. Z pohledu ekologického dluhu mají vyspělé země nejen povinnost drasticky snížit emise skleníkových plynů, mají také etickou a morální povinnost poskytnout rozvojovým zemím kompenzaci a finanční reparace na přizpůsobení se klimatickým změnám a zmírnění jejich dopadu. ”

Athena Peralta (*Světová rada církví*)

v jihoafrickém Johannesburgu. IAASTD připustil nedostatků technologií Zelené revoluce a kritickou roli pro zabezpečení dostupnosti potravin přiznal domorodým znalostem a udržitelnému zemědělství. Zpráva, kterou IAASTD vydal, naznačuje, že pro zamezení sociálního a environmentálního světového kolapsu se moderní zemědělství bude muset radikálně změnit a ustoupit od dominantního korporátního modelu.¹³

Zpráva – proti níž se postavily Austrálie, Kanada a USA – také kritizuje genetické modifikace (GM) a přeměnu zemědělské půdy na výrobu biopaliv. Zpráva uvádí, že takzvaná technologie GM není cestou, jak nakrmit chudé lidi světa, a že rostoucí výroba agropaliv k pohonu automobilů, jež by měla být použita spíše na výrobu potravin, zcela jistě zhorší světový hlad a již tak křehkou situaci bezpečnosti lidstva.¹⁴

Ačkoliv se adaptace vynořila během jednání o klimatických změnách jako klíčová politická otázka, nebylo toto téma ještě důrazně projednáno v procesu plánování rozvojové politiky na všech úrovních. Posilovat schopnosti adaptace či naplňovat Rozvojové cíle tisíciletí je zcela něco jiného než podporovat ekonomický růst a pracovat na rozvoji obvyklým způsobem. Týká se totiž zajištění sociální a environmentální spravedlnosti – nutné podmínky pro cestu k udržitelnosti.

Spravedlnost v převodu financí a technologie

UNFCCC uvádí, že bohaté země jsou povinovány transfery pro rozvíjející se země, nikdo by však o ně neměl žebrať. Pokud se chudí rolníci přikloní k organickému zemědělství nebo pokud budou místní rybáři spravovat své pobřežní zdroje řádným způsobem, nebudou to dělat jen pro sebe, ale pro každého z nás. Pokud chudá země pečuje o svou biodiverzitu, nedělá tím velkou službu jen sobě samé, ale celému lidstvu. Takové úsilí si zaslouží kompenzaci nebo reciproční opatření, například prostřednictvím uhlíkové daně pro bohaté, rozvojové pomoci bez omezujících podmínek, bezpodmínečného odpuštění dluhů, spravedlivějších podmínek obchodu, transferem technologií nebo dalších forem zdrojů.

Stabilizace klimatu vyžaduje obrovské sumy peněz. Oxfam International¹⁵ uvádí, že cena adaptace pro rozvíjející se země bude činit nejméně 50 miliard USD ročně, vedle současné úrovně ODA, která již zahrnuje závazek financovat Rozvojové cíle tisíciletí. Během své prezentace k Čtvrté hodnotící zprávě na Bali nicméně předseda IPCC Pachauri řekl, že “cena snižování opravdu není příliš velká”, neboť její roční hodnota tvoří odhadem méně než jedno procento světového HDP. Bohaté země pomáhají z nesnází velkým

bankám, které způsobily současnou světovou finanční pohromu. Je tedy zcela spravedlivé, aby rozvíjející se země žádaly o srovnatelnou pomoc pro vymýcení světové chudoby, obnovu životního prostředí a stabilizaci klimatického systému.

Ačkoliv smluvní strany náležející do Annexu 1 souhlasí s tím, že klimatické změny představují pro udržitelný rozvoj nejvážnější hrozbu, jejich dosavadní činy jednoduše zklamaly. Rozhodnutí, která mají pro vymýcení chudoby a nápravu světových nerovností opravdu význam, přicházejí pozdě, jsou nedostatečná, spojená s tvrdými podmínkami, nebo dokonce působí i další škody. Kromě toho musí sami bohatí začít dramaticky měnit způsob svého nahlížení na svět i způsob své výroby a spotřeby. Jinými slovy se musí vzdát svého neudržitelného životního stylu.

Zpomal, ochlad' planetu

Jaký scénář může ochladit přehřátou planetu a ušetřit nás katastrofy – 350 ppm, 450 ppm? At' je odpověď jakákoliv, akce by měla být stejná: my všichni musíme zpomalit. Přesněji řečeno, scénáře nejsou prognózy; jsou řadou možností, které mohou vést k různým alternativním verzím budoucnosti. Protože budoucnost je sama o sobě nepředvídatelná, neexistuje ani jistota v tom, co vzejde z akce tolika stran. I přesto jsou scénáře užitečné, protože jednou z příčin nepředvídatelnosti a nejistoty jsou lidské činy – nebo možnost jejich provedení – které mění směr událostí. Budoucnost je utvářena naší vírou v to, jaká bude, a našimi činy, které ji uvedou v život.

Současná světová recese se kupodivu může ukázat jako maskované pozhelnání. Možná platí, že čím hlouběji nás zasáhne a čím déle bude trvat, tím lépe pro nás všechno. Menší růst s sebou nese méně emisí a méně tlaku na životní prostředí. Čistší výroba a všeobecné snížení spotřeby na hlavu znamená menší uhlíkovou stopu a – snad – i zdravější život. Doufejme, že tyto věci nastanou bez ohledu na výsledek jednání o klimatu v Kodani i všechna pozdější jednání.

Zbývá nám na záchranu ještě nějaký čas? Možná ano, možná ne. V každém případě nedovolme, aby se později říkalo, že naše generace pro spravedlnost neudělala dost. ■

13 IAASTD. Agriculture at the Crossroads: Global Report. Washington, DC: Island Press. 2008.

14 Vidal, J. “Change in Farming Can Feed World – Report.” The Guardian, 16. dubna 2008.

15 Oxfam International. “Adapting to Climate Change: What's Needed in Poor Countries and Who Should Pay.” Oxfam Briefing Paper 104, květen 2007. Dostupné z: <www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/adapting%20to%20climate%20change.pdf>.

ENERGETICKÉ VÝZVY PRO EVROPU

Elena Triffonova

Asociace bulharsko-evropského partnerství

Evropská unie je obrovským spotřebitelem energie. V roce 2006 spotřebovalo 25 členských států¹ 1 722,8 milionů tun ropného ekvivalentu (mtoe). Téměř dvě třetiny z tohoto množství pocházely z uhlodioxidů: 706,3 milionů tun ropy (14,9 milionů barelů denně) a 420,6 mtoe (476,4 miliard kubických metrů) zemního plynu. Zbývajících 34,6 % pocházelo z uhlí, jaderných a obnovitelných zdrojů.² Některé projekce naznačují, že energetická spotřeba EU vzroste do roku 2030 o 15 %.³ Evropská unie však nemá integrovaný trh s energií. Tento sektor je fragmentován již od 70. let minulého století, kdy členské státy individuálně reagovaly na ropnou krizi. Některé z nich, například Německo, si vybudovaly strategické rezervy zemního plynu a investovaly do rozvoje infrastruktury; jiné, například Spojené království, pokračovaly v průzkumu vlastních zdrojů.

Největším producentem zemního plynu na světě je Rusko, které v současnosti pokrývá asi 30 % celkové spotřeby zemního plynu v EU.⁴ Evropské státy je možné rozdělit do tří skupin s různým stupněm závislosti na dovozu ruského zemního plynu:⁵

1. státy s velmi malou závislostí – kolem 15 %: Belgie, Irsko, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Spojené království, Španělsko, Švédsko a Švýcarsko.
2. státy se střední závislostí – 20–40 %: Francie, Itálie a Německo.
3. státy s vysokou závislostí – více než 50 %: Česká republika, Maďarsko, Polsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko a Slovinsko. Některé země – Bulharsko, Finsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Slovensko a Srbsko – jsou zcela závislé na dovozu zemního plynu z Ruska.

Spory o dodávky zemního plynu mezi Ruskem a Ukrajinou z počátku ledna 2009 se tedy přímo dotkly celkem 17 evropských zemí. V polovině roku 2009 předseda Evropské komise José Manuel Barroso ve svém projevu poukázal na zranitelnost několika země včetně Bulharska a Slovenska.

V Bulharsku je stát jediným kupujícím energie. V průběhu posledního desetiletí podepsal několik exkluzivních kontraktů s ruským konsorciem Gazprom, které ještě zvýšily 90% závislost země na ruském zemním plynu. Na druhou stranu bulharská vláda již od roku 1956 prosazuje využívání jaderné energie. Původně byl pro výzkumné účely vybudován reaktor IRT-2000 a v roce 1966 byla se Sovětským svazem sjednána úmluva o dodávce komerčních jednotek, které se měly stát základem energetické politiky země. Jednou z podmínek pro vstup Bulharska do Evropské unie bylo odstavení dvou jaderných reaktorů. Zbývajících dva reaktory pokrývají asi 35 % spotřeby elektřiny v zemi.⁷ Spotřeba elektrické energie od roku 1980 vzrůstá a Bulharsko je kromě toho jejím velkým vývozcem. V roce 2006 vyrobila Národní energetická společnost (NEK) 46 miliard kilowatt-hodin, z čehož 7,8 miliard vyvezla do Makedonie, Řecka, Srbska a Turecka.⁸

Přestože v případě Slovenska představuje výroba a obchod s elektrickou energií ve srovnání s ostatními zeměmi střední Evropy relativně malý trh, z projekcí vyplývá, že zdejší energetický průmysl bude muset být rozšířen, aby pokryl rostoucí poptávku. Primárním zdrojem elektřiny jsou vodní a jaderné elektrárny, ačkoli je doplňují i termální elektrárny (uhlí, zemní plyn, ropa). Slovenský trh se zemním plynem se vyznačuje vysokou úrovní závislosti na dodávkách z Ruska a dominanci převážně státem vlastněných a vertikálně integrovaných společností.

Slovensko hraje významnou roli v evropské síti plynovodů, neboť je důležitou tranzitní zemí pro státy střední a západní Evropy. Všeobecně vzato, jedním z problémů dodávek energie z Ruska do zemí Evropské unie je transport zemního plynu přes území třetích států. Ačkoli Evropa je „zranitelná“ kvůli Rusku, částí tohoto problému jsou – jak se ukázalo v případě Běloruska na počátku roku 2007 a Ukrajiny na počátku roku 2006 a 2009 – právě tranzitní země.

Energetická krize z ledna 2009 zdůraznila nedostatek integrované energetické politiky EU, ačkoli její potřebu odsouhlasila Evropská komise a byla navržena různá řešení. Nedostatek takové politiky odráží skutečnost, že energie z Ruska neproudí stejnou měrou do celé oblasti. Problém vzájemné závislosti je navíc velmi komplexní. Není těžké pochopit, proč se Evropské unii nepodařilo vytvořit jednotnou vizi, ani proč se některé země včetně Francie, Itálie a Německa snažily rozvíjet své vlastní vztahy energetické závislosti. Národní vlády musí najít rovnováhu mezi závislostí a diverzifikací a hledat alternativy pro budoucnost.

Během posledního desetiletí v Evropské unii posilovala lobby za výrobu energie z obnovitelných zdrojů. Jedním z návrhů v Energetické politice pro Evropu z roku 2007 bylo zapojit do roku 2020 do celkové spotřeby paliva v dopravě minimum 10 % biopaliva a představení plánu udržitelnosti spotřeby biopaliv. Současná legislativa stanovuje cíl na 5,75 % do roku 2010.⁹ Byl navržen i závazný cíl 20 % celkového podílu energie z obnovitelných zdrojů do roku 2020, o jehož dosažení by se měly členské státy vhodným způsobem podělit. Hlavními cíli implementace jednotné evropské strategie na podporu biopaliv jsou: 1) zvýšení energetické bezpečnosti vzhledem k tomu, že rostoucí cena ropy se rychle promítá do ceny energie a snižuje kupní sílu obyvatel; a 2) snížení emisí skleníkových plynů jakožto hlavní příčiny klimatických změn. Nárůst průměrné teploty a změny srážkových cyklů mohou ovlivnit stav vodních zdrojů i zemědělskou výrobu.

S budoucností alternativních zdrojů energie úzce souvisí otázky výživy a budoucnosti jednotné zemědělské politiky EU. Diverzifikace dodávek energie a investice do alternativních zdrojů jsou dostupnější pro starší členské státy Evropské unie. Pro nově přistoupení členy, kteří čelí požadavkům na útlum provozu uhelných elektráren a odporu proti výstavbě jaderných elektráren, představují obnovitelné zdroje energie jen omezený potenciál. Pokud se Evropská unie v otázce dodávek zemního plynu chce vyrovnat s politickou nestabilitou vztahu s Ruskem, měla by se jednou z priorit její strategické energetické politiky stát integrace trhu se zemním plynem.¹⁰ Dále je nutné podniknout kroky na posílení rozvoje energetické bezpečnosti včetně hospodárného zacházení s energií, rozvoje obnovitelných zdrojů a plánování na straně spotřeby. ■

1 Bulharsko a Rumunsko vstoupilo do EU v roce 2007 a doplnily ji tak na současný počet 27 členských států.

2 Údaje BP, „Statistická ročenka světové energetiky“ („BP Statistical Review of World Energy“), červen 2007, str. 11 – 12, 27 – 28 a 41.

3 Evropská komise, Generální ředitelství pro energetiku a dopravu, Evropská energetika a doprava: Trendy do roku 2030 – aktualizace pro rok 2005 (European Energy and Transport: Trends to 2030 – Update 2005), 2006.

4 Obchod se zemním plynem probíhá od roku 1968, kdy Sovětský svaz začal dodávat zemní plyn do Rakouska.

5 Tato klasifikace je převzata z „Rusko a Evropa: Vzájemná závislost v sektoru energetiky“ („Russia and Europe: Mutual Dependence in the Energy Sector“), Antonio Sánchez Andrés, 2007.

6 Barroso, J. M., „Projev předsedy Barrosa na tiskové konferenci Evropské rady“, 19. červen 2009.

7 Údaje Národní energetické společnosti (NEK). Viz: <www.nek.bg/cgi?d=1000>.

8 Světová jaderná asociace (WNA), „Jaderná energetika v Bulharsku“ („Nuclear Power in Bulgaria“), 2009.

9 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/30/ES o podpoře užívání biopaliv nebo jiných obnovitelných pohonných hmot v dopravě. Úřední věstník Evropské unie, 17. květen 2003.

10 Noël, P., „Za hranici závislosti: Jak nakládat s ruským plynem“ („Beyond Dependence: How to Deal with Russian Gas“). Policy Briefs, Evropská rada pro zahraniční vztahy (ECFR), listopad 2008.

Světová ekonomická krize a nejméně rozvinuté země: obavy občanů

Nejméně rozvinuté země (Least Developed Countries, LDC) stojí v čele států, na něž světová ekonomická krize dopadla plnou vahou. V zemích LDC se účinky hospodářské krize promítají do roviny obživy, paliv, klimatu, dluhů, rozvoje a politické krize. Je zapotřebí zásadně transformovat světovou finanční architekturu: současný model hospodářského růstu přinesl mnoha chudým lidem v LDC jen málo užítku, pokud vůbec nějaký. Světovou hospodářskou krizi lze využít jako příležitost k realizaci proměny světového systému takovým způsobem, aby každý člověk na této planetě mohl vést smysluplný a bezpečný život.

Arjun Karki
LDC Watch

Definici nejméně rozvinutých zemí (LDC), jak ji stanovila Organizace spojených národů, odpovídá celkem 49 zemí světa.¹ Žije v nich kolem 750 milionů lidí. Jejich životy a obživa bez přestání ohrožuje stále stoupající vlna neoliberální globalizace. Ekonomiku LDC obecně charakterizují jevy, jako jsou rostoucí břímě dluhu, ekonomické šoky, hlad, porušování lidských práv včetně genderové nerovnosti, konflikty, slabá státní správa a samozřejmě též ekologické hrozby.

1 Kritéria pro země LDC: Výbor OSN pro rozvojovou politiku ve svém nejnovějším třiletém posouzení seznamu nejméně rozvinutých zemí (LDC) použil pro jejich identifikaci následující tři kritéria:

- Kritérium nízkého příjmu, založené na třiletém průměrném odhadu hrubého národního důchodu (HND) na hlavu (pod 745 USD pro zahrnutí, nad 900 USD pro vyloučení);
- Kritérium životní úrovně lidského kapitálu, které zahrnuje složený Index lidských zdrojů (Human Assets Index, HAI), jenž se zakládá na: (a) výživě: procento podvyživených obyvatel; (b) zdraví: úmrtnost dětí mladších pěti let; (c) vzdělání: hrubý podíl studujících na střední škole a (d) míře gramotnosti dospělých;
- Kritérium ekonomické zranitelnosti, které zahrnuje složený Index ekonomické zranitelnosti (Economic Vulnerability Index, EVI), jenž se zakládá na indikátorech: (a) velikosti; (b) odlehlosti; (c) koncentrace obchodního vývozu; (d) podílu zemědělství, lesnictví a rybolovu na hrubém domácím produktu; (e) bezdomovectví z důvodu přírodních katastrof; (f) nestálosti zemědělské produkce; (g) nestabilitu vývozu zboží a služeb.

Aby byla země přidána na seznam, musí splnit všechna tři kritéria. Protože jsou kvůli zásadnímu významu kategorie LDC, tj. uznání strukturálních překážek, vyloučeny velké ekonomiky, nesmí navíc populace překročit počet 75 milionů lidí. Země způsobila k vyškrtnutí ze seznamu musí dosáhnout prahovou úroveň nejméně ve dvou ze tří kritérií nebo její HND na hlavu musí překročit nejméně dvakrát prahovou úroveň, a pravděpodobnost, že úroveň HND na hlavu je udržitelná, musí být hodnocena jako vysoká. Viz: <www.un.org/ohrils>.

Ve svém třiletém posudku z roku 2006 doporučil Výbor OSN pro rozvojovou politiku zahrnout na seznam země LDC Papuu Novou Guineu a vyškrtnout Samou. Vůbec poprvé dosáhly způsobilosti k opuštění skupiny Rovinnová Guinea, Kiribati, Tuvalu a Vanuatu. Valné shromáždění ve svých nedávných rezolucích (59/209, 59/210 a 60/33) rozhodlo o vyškrtnutí Kapverdských ostrovů ke konci roku 2007 a Maledív v lednu 2011. Na konci roku 2007 se tak Kapverdské ostrovy staly teprve druhou zemí, která byla vyškrtnuta ze seznamu LDC od jeho vytvoření v roce 1974. Botswana skupinu opustila v roce 1994.

Současná světová hospodářská krize neotrásla pouze základy největších ekonomik, burz a nejméně významnějšími finančními institucemi po celé zeměkouli. Ohrozila také již tak křehké malé ekonomiky LDC, a miliony chudých žen, mužů a dětí tím uvrhla do chudoby a strádání. Přestože ekonomickou krizi vyvolal omyl bohatých, industrializovaných a rozvinutých zemí, největší břemeno následků nesou země LDC. Ekonomická krize v těchto zemích přivila i existující krize v oblasti potravin, paliv, klimatu, dluhů, rozvoje a politiky.

Potravinová krize

Nevidaná potravinová krize, kterou vyvolal strmý růst ceny potravin doprovázený nepokoji, otrásla více než třiceti zeměmi LDC, kde si dělníci a rolníci nejsou s to obstarat ani základní potraviny ke svému přežití. Lidé na tuto realitu reagovali třeba protesty kvůli cenám obilí v Haiti, Kamerunu, Senegalu, Pobřeží slonoviny, Mozambiku, Etiopii, Madagaskaru, Mauretánii a dalších částech Afriky nebo pochody hladových dětí v Jemenu.² Podle Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO) se nedávne zvýšení cen obzvláště dotkne 22 zemí, a to nejen kvůli jejich vysoké míře chudoby, ale také vysoké závislosti na dovozu potravin. V letech 2008 - 2009 vyrobila Eritrea pouze kolem 30 procent své potravinové potřeby. UNICEF varovala, že vyšší světové ceny potravin mohou zasáhnout až 2 miliony obyvatel Eritreji, tedy více než polovinu její populace. Největší utrpení čeká podle úřadů OSN 1,3 milionu lidí, kteří žijí pod hranicí chudoby. FAO varovala, že zvyšující se ceny "spustily potravinovou krizi" v 36 zemích. A pět, dvanáct ze 16 zemí, v nichž propukl hlad (Afgánistán, Džibutsko, Etiopie, Guinea, Haiti, Libérie, Mauretánie, Nepál, Senegal, Somálsko, Uganda, Jemen), náleží podle Světového potravinového programu OSN (WFP) k zemím LDC.³

Protože většina chudých lidí v zemích LDC utratí 70-80 procent svých příjmů za potraviny, zasáhlo je prudké zvýšení domácích cen potravin obzvláště

tvrdým způsobem. K následkům potravinové krize, kterou šéf WFP nazval "tichou tsunami", patří široce rozšířená bída a podvýživa milionů lidí. Potravinová krize je důkazem, že současný zemědělsko-průmyslový a tržní přístup vůči dostupnosti potravin naprosto selhal v momentě, kdy měl nakrmit hladové lidi žijící v zemích LDC. Vinu za to nese i řada dalších faktorů, jako je podpora korporátního zemědělství a vytvoření extrémní závislosti na vnějších dodávkách potravin, nedostatek výrobních investic do lokálních zemědělských systémů, globální oteplování, obchodní schodky a liberalizace obchodu. Tyto faktory vedly k současné krizi, která miliardě lidí přinesla hlad, drasticky snížila biodiverzitu a téměř zruinovala ekosystém.

Přístup k potravinám prohlásily za jedno ze základních lidských práv již mnohé summity o potravinách i mezinárodní smlouvy, včetně Všeobecné deklarace lidských práv (VDLP), preambule Ústavy Organizace OSN pro výživu a zemědělství a Mezinárodní smlouvy o ekonomických, sociálních a kulturních právech. Mezinárodní společenství na setkáních nejvyšší úrovně, jichž se účastnily hlavy států a vlád, opakovaně po dvě desetiletí potvrzovalo svůj závazek k vymýcení podvýživy a zajištění dostupnosti potravin pro všechny lidi na světě. Římská deklarace o dostupnosti potravin ve světě z roku 1992 a Akční plán přijatý v roce 1996 na Světovém summitu o potravinách, který byl po pětileté revizi potvrzen konferencí v roce 2002, se zaručily ke společnému úsilí na odstranění hladu jakožto prvního a nezbytného kroku, a jako svůj cíl si vytyčily snížení počtu hladovějících lidí na polovinu do roku 2015.⁴ Summit tisíciletí (2000) a řada následných setkání opakovaně potvrdily závazek k zabezpečení dostupnosti potravin a kvalitní výživy pro všechny. Přestože se světoví lídři opakovaně shodli na naléhavé potřebě snížit hlad a podvýživu, dosavadní pokrok v naplňování cílů a indikátorů Rozvojových cílů tisíciletí naprosto zklamal – byť některé státy učinily krok vpřed. Základní lidské právo na dostupnost potravin je dodnes stále popíráno – potraviny se považují spíše za obchodní artikl než za základní prostředek k přežití.

Klimatická krize

Obavy zemí LDC ohledně dostupnosti potravin, vody a energie dále prohlubuje klimatická krize, která

2 Martin Khor, "Global trends," The Star Online, 14. dubna 2008; viz "LDC Watch: Food Crisis: Defending food sovereignty in LDCs," 2008. Dostupné z: <www.ldcwatch.org>.

3 Viz WFP, "Cash roll-out to help hunger hot spots," Řím, 12. srpna 2008. Dostupné z: <wfp.org/english/?ModuleID=137&Key=2899>; "UN System Response to the World Food Security Crisis (as of September 2008)," dostupné z: <www.un.org/esa/sustdev/publications/trends_Africa2008/indx.htm>.

4 Viz Organizace pro výživu a zemědělství, FAO, "International Conference on Nutrition," Řím, 1992; FAO, "World Food Summit Plan of Action," 1996; FAO, World Food Summit: Five Years Later," 2002. Dostupné z: <www.fao.org/worldfoodsummit/english/index.html>.

“ V Keni jsme následky krize začali pozorovat na konci roku 2008: nejprve úbytek turistického ruchu a následně nezaměstnanost. Velká část obyvatel Keni je navíc závislá na transfezech z USA, které drasticky poklesly. Kvůli krizi si mnohé rodiny nemohou dovolit posílat své děti do školy a zahraniční investoři přesouvají své projekty do jiných zemí. Značná část hospodářské půdy leží ladem a v minulém roce panoval velký nedostatek vody. Všechny tyto faktory jsou spolu s vysokou korupcí a nerovnoměrností v rozdělení příjmů, se kterými jsme se potýkali již dříve, receptem na pohromu pro obyvatele Keni i její ekonomiku. ”

Edward Oyugi (SODNET, Keňa)

podlamuje snahu o celosvětový a ekologicky udržitelný růst hospodářství. Země LDC, které již sužuje chudoba, přírodní katastrofy, konflikty a geofyzikální omezení, teď ohrožují i další ničivé důsledky klimatických změn, včetně rostoucí desertifikace, stoupající mořské hladiny a srážek a rizika povodní a hurikánů. Ty tak zabrání přerušení cyklů chudoby, potravinové a energetické krize, konfliktů, nerovnosti, zadluženosti a slabého rozvoje. Ačkoliv silící klimatické změny nejvíce zasahují právě lidi ze zemí LDC, jejich obavy je slyšet jen stěží a ignorují se i na oficiálních jednáních všech úrovní. Proto je důležité pozvednout hlas obětí klimatických změn ze zemí LDC během nadcházejících jednání o klimatu, včetně kodaňské Konference OSN o změnách klimatu v prosinci 2009 (CoP 15), na níž se očekává dosažení shody o principech pro novou smlouvu, která by nahradila Kjótský protokol.

Program oficiální rozvojové pomoci (Official Development Assistance, ODA)

Očekává se i snížení příspěvků oficiální rozvojové pomoci pro země LDC, neboť vlády rozvinutých zemí využívají své zdroje ke stimulaci vlastních ekonomik a na záchranu finančních institucí, které se nacházejí v centru ekonomické krize. Protože většina zemí LDC zůstává vysoce zadlužená, vyhlídka snížené pomoci tlačí na vlády LDC, aby udržely rovnováhu mezi investicemi do rozvoje a splácením půjček. To pak vede ke snížení zdrojů pro rozvojové potřeby. Konečným výsledkem je skutečnost, že země LDC čelí ve zvýšené míře problémům, jak uspokojit základní ekonomické potřeby, stejně jako sociální a kulturní práva svých obyvatel.

Transfery od zahraničních pracovníků (remittance)

Klesá rovněž množství peněz, které zahraniční pracovníci ze zemí LDC posílají domů, neboť migranti kvůli ekonomické krizi ztrácejí práci v zemích, které jim poskytly zaměstnání. MMF očekává pro rok 2009 pokles transferů mezi 4 a 8 procenty. Posílání peněz rodinám od zahraničních pracovníků je velmi důležité pro země, jako jsou Haiti, Lesotho a Nepál – v nichž tvoří více než 15 procent hrubého národního důchodu (HND). Kvůli ekonomickému propadu utlumují ex-

portně orientované země LDC také například výrobu oděvů nebo ji dokonce přerušují.

Pokles příjmů od zahraničních pracovníků počinují v důsledku zpomalení na pracovních trzích a vysoké nezaměstnanosti především v USA, na Novém Zélandu a v Austrálii také země LDC v oblasti Pacifiku, jako jsou Samoa, Tuvalu a Kiribati. Již tak vysoké míry nezaměstnanosti v zemích LDC budou v blízké budoucnosti pravděpodobně dále růst, spolu s následným rozšířením socioekonomických konfliktů a politických nepokojů. Země LDC, které investovaly do ustavení takzvaných offshore finančních trhů jako zdrojů vládních příjmů, což je případ třeba Tuvalu a Kiribati, musí počítat se snížením hodnoty jimi založených investičních svěřeneckých fondů, neboť světové burzy jsou stále velmi nevyrovnané.

Příjmy od zahraničních pracovníků tvoří v Senegalu, jedné z afrických zemí LDC, až 10 procent HNP. V roce 2008 se odhady jejich hodnoty blížily jedné miliardě eur, což je více než 11 procent ročního HNP. Pokles těchto příjmů provází v mnoha oblastech snížení spotřeby domácností i rozsahu veřejných prací a stavebních projektů. Společně se škrtý ve státem poskytovaných službách vedla tato situace k dalšímu strádání a zotročení žen a dětí, především na poli zdraví, vzdělání, živobytí a dostupnosti potravin.

Vývozy

V Afghánistánu postihla finanční krize velmi těžce hlavní vývozní artikly, jako jsou koberce a ovčí kůže. Vývoz koberců se podle Afghánské agentury na podporu investic propadl o 25 procent a hedvábné ovčí kůže zvané Karakul o 20 procent. Obživa více než 50 procent lidí v Severních provinciích přitom závisí právě na výrobě koberců. Výroba ovčí kůže už předtím těžce postihlo celoroční sucho. Finanční břímě farmářů se tak dále zvyšuje, protože požívka po této komoditě na mezinárodní úrovni klesá.

Zprávy z Etiopie informují o poklesu letošních příjmů z vývozu o 803 milionů USD. Ministerstvo obchodu a průmyslu konstatovalo, že současná světová ekonomická krize zasáhla exportní trhy pro etiopskou produkci, především u kávy a olejnatých semen. V mnoha případech jsou hlavními producenty malí farmáři, na něž bude mít krize přímý dopad.

Cesta vpřed

Výše popsaná situace, která miliony lidí v zemích LDC vtahuje do stále větší chudoby a zranitelnosti, vyžaduje okamžitou akci. Překonání světovou ekonomickou krizi a vytvoření prostředí, které umožní rozvoj zemí LDC, se podaří jen tehdy, pokud se mezinárodní společnosti spojí v boji s dopady ekonomické krize na země LDC s jejich vládami.

Toho lze dosáhnout pouze zásadní transformací světové finanční struktury. Dramatické selhání současného systému odhalilo nejen jeho nedostatky, prokázalo rovněž nefunkčnost současných přístupů k rozvoji. Současný model ekonomického růstu přinesl mnoha chudým lidem v zemích LDC jen málo užítku, pokud vůbec nějaký. Při hledání řešení problémů, které vznikly důsledkem ekonomické krize, je zcela zásadní provést následující:

- Otevření trhů rozvinutých zemí pro vývozy ze zemí LDC bez jakýchkoliv podmínek je nutné pro to, aby byla v obchodě ustavena spravedlnost a ekonomiky LDC získaly podporu pro svou obnovu a růst. Podle zprávy pracovní skupiny OSN o neúspěších při dosahování Rozvojových cílů tisíciletí (MDG Gap Task Force) z roku 2008 má bezcelní přístup na trhy rozvinutých zemí pouze 79 procent vývozu ze zemí LDC. Je tak nezbytné dodržet Ministerskou deklaraci Světové obchodní organizace z roku 2005, která přijala závazek vyjmout 97 procent vývozního sortimentu zemí LDC (vyjma zbraní a ropy) z celní povinnosti.
- Je třeba transformovat a restrukturalizovat správu Mezinárodních finančních institucí (MFI) směrem k větší veřejné odpovědnosti a transparentnosti, což se musí stát ve shodě s potřebami zemí LDC. K tomu, aby se ustavil spravedlivější, demokratičtější a udržitelný finanční systém, je také nezbytná demokratická účast všech zemí při jednání s MFI a monetárními institucemi.
- Pro to, aby země LDC překonaly důsledky ekonomické krize, je nezbytné zrušit okamžitě, bezpodmínečně a neodvolatelně veškeré jejich dluhy. Tento proces by měl ulehčit komplexní procesní mechanismus, který bude mezinárodně aplikovatelný, transparentní a nestranný.
- Stejně tak je třeba spravedlivě využít domácí i zahraniční finanční zdroje k dosažení udržitelného rozvoje zemí LDC, se zvláštním důrazem na přístup k základní ekonomické a sociální infrastruktuře a sociální ochraně. Proto je nezbytné dodržet kalendář implementace doporučení Výboru pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee, DAC) z roku 2001 určených k uvolnění pomoci zemím LDC.⁵

5 Doporučení Výboru pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee, DAC) z roku 2001 oddělil ODA od LDCs bylo doplněno 15. března 2006 a následně v červenci

- Je nutné bezodkladně zvýšit toky pomoci pro země LDC, aby byly schopny bojovat s ekonomickou krizí a rozvíjet se. Navzdory Dohodě z Monterrey o financování rozvoje z roku 2002, která rozvinuté země vybízí ke konkrétnímu úsilí pro splnění cíle vydávat 0,7 % hrubého národního produktu (HNP) na rozvojovou pomoc rozvíjejícím se zemím, a 0,15 až 0,20 % HNP do roku 2010, k čemuž se zavázaly přijetím Pekingské akční platformy, několik zemí tyto cíle evidentně ignoruje.
- Země LDC potřebují pro boj s dopady ekonomické krize speciální stimulační balíček ve formě grantů. Pokud se tak nestane, hrozí zemím LDC další brutalita a porušování lidských práv. Vítané jsou v tomto ohledu doporučení Komise expertů

2008, čímž se rozšířilo Doporučení tak, aby zahrnovala země HIPC, jež nepatří mezi LDCs. Viz: <www.oecd.org/dac/untiedaid>.

ustavené předsedou Valného shromáždění OSN (známé jako Stiglitzova komise) o reformování mezinárodního měnového a finančního systému. Dále je třeba vytvořit v rámci OSN světový systém rezerv a světovou ekonomickou koordinační radu, jakožto součásti zásadní reformy mezinárodní finanční architektury. Stejně tak je nutné s okamžitou platností realizovat mezinárodní závazky, jejichž cílem je eliminace základních příčin světové ekonomické krize a dosažení mezinárodně dohodnutých rozvojových cílů, včetně Bruselského akčního programu (Brussels Programme of Action, BPoA), Rozvojových cílů tisíciletí a takzvané Accra Agenda for Action (AAA) na zefektivnění pomoci zemím LDC. Je vhodné zdůraznit a upozornit mezinárodní společenství na skutečnost, že neúspěch při naplňování Rozvojových cílů tisíciletí v nejméně rozvinutých zemích způsobí, že nebudou splněny ani celkově.

Závěr

Globalizovaný svět, v němž žijeme, vyžaduje nové globální přístupy. Pokud máme dosáhnout cílů, o něž, jak všichni tvrdíme, usilujeme, musíme zajistit, abychom práci na zmírnění ničivých důsledků této světové ekonomické krize využili jako příležitost k provedení skutečné transformace světového systému. A to takovým způsobem, aby každý na této planetě získal šanci vést smysluplný a bezpečný život. Úspěch bude záviset na tom, jak zareagujeme na potřeby těch z nás, kteří - především v zemích LDC - se potýkají s největšími problémy. ■

Uznání práv chudých: mezinárodní a globální finanční regulace

Marek Hrubec
Centrum globálních studií

Sociální dopady globální ekonomické krize vyžadují finanční řešení. Řešení by mělo pomoci sociálně slabým, které krize zasáhla, a přivést k odpovědnosti ty, kteří krizi způsobili. Hlavní důraz by však měl být kladen na podstatně lepší nastavení budoucího právního a ekonomického systému, jež by zabránilo dalším sociálním krizím.

Efektivním řešením by bylo důsledné vymáhání sociálních a ekonomických lidských práv. Zásadním důvodem, proč jsou ale držitelé práv dosud zneuznáváni, je skutečnost, že v právním uspořádání nejsou jasné uznány závazky silných ekonomických a finančních aktérů. Pokud chceme přispět k řešení globální sociální nespravedlnosti a uznání sociálních práv chudých, musíme v prvním kroku náležitě vymezit, či a jaké právní závazky musejí být v nejbližším období závazné, ať už se to týká národních států, transnacionálních korporací či mezinárodních finančních institucí. Poté budeme moci přikročit k dalším, náročnějším krokům.

Během posledních desetiletí transnacionální korporace a mezinárodní finanční instituce získaly kontrolu nad mnoha aspekty hospodářské a finanční sféry, přičemž jejich působení problematicky ovlivňuje život mnoha lidem, a to zvláště ve třetím světě. Analýza současných mezinárodních právních struktur může vysvětlit meze právního vlivu, který národní státy mohou uplatňovat v zahraničí. Věnujeme-li se mezinárodním a nadnárodním právním řádům, je ovšem zapotřebí nejprve upřesnit, že mezinárodní právo obsahuje pravidla, která platí pro vztahy mezi národními státy a dalšími aktéry, jakými jsou mezivládní organizace, mezinárodní korporace i jednotlivci. Mezinárodní právo je pevně spjata s jeho formulováním a vynucováním národními státy. Rozdíl mezi mezinárodním právem a nadnárodním právem spočívá v tom, že v nadnárodním právu na rozdíl od mezinárodního zákony konkrétního národního státu nelze uplatňovat v případech, kdy jsou v rozporu s nadřazeným nadnárodním právem, které vzniká jak prostřednictvím národních států, tak prostřednictvím nadnárodních institucí, které národní státy vytvořily. Nicméně nadnárodní právní systém a nadnárodní instituce zatím ještě nejsou příliš rozvinuté, a pokud jsou dnes uplatňovány, tak téměř jen na makroregionální úrovni,¹ ačkoliv některé jejich prvky se objevují také na úrovni globální, o níž budu pojednávat v tomto článku, když budu zmiňovat nadnárodní rovinu.

V tomto článku analyzuji uznání z hlediska jeho vztahu k právům globálních chudých. Formulují extraterritoriální uznání držitelé práv tím, že rozvíjíme pojetí uznání pro mezinárodní a nadnárodní úroveň spravedlnosti. Jak na argumentační rovině, tak i na konkrétních příkladech ukazují současné právní možnosti extraterritoriálního uznání, především v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Dále se soustředím na rozvíjení extraterritoriálního uznání z hlediska regulace transnacionálního kapitálu, zvláště korporací a finančních institucí. Na závěr článku upozorňuji na nedostatečné možnosti extraterritoriálního uznání a poukazuji na potřebu nadnárodního uznání v regionálním a globálním měřítku, přitom však zdůrazňuji nezastupitelnou roli extraterritoriálního uznání při přechodu od mezinárodního k nadnárodnímu právnímu řádu v dynamice současných protestů proti sociální nespravedlnosti v éře globalizace.

Extraterritoriální uznání sociálních, ekonomických a kulturních práv

V Deklaraci tisíciletí přijaté na Summitu tisíciletí v roce 2000 jsou vytyčeny klíčové cíle zaměřené na zmírnění chudoby, genderové nerovnosti, fungování mezinárodního obchodu apod. Tyto úkoly zpracované jako Rozvojové cíle tisíciletí zavazují signatářské státy „do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z příjmu nižšího než 1 USD na den, a rovněž na polovinu snížit počet lidí, kteří trpí hladem,“ a „k těmž datu snížit o tři čtvrtiny míru mateřské úmrtnosti a o dvě třetiny snížit úmrtnost dětí do pěti let věku.“² Můžeme se sice ptát, zda počty chudých a mrtvých je opravdu možné snížit jen tak málo, ale vlastní naplňování – nebo přesněji nenaplňování – rozvojových cílů vede k ještě skeptičtějším závěrům. Tato otázka a mnohé další budou předmětem velké konference o cílech tisíciletí, která se bude konat na půdě OSN v New Yorku v září 2010.

Přestože západní masmédiá a většina obyvatel západních zemí téměř přehlížejí miliony lidí, kteří dennodenně hladovějí a žijí v extrémní chudobě, měli bychom rozpoznat, že Tito strádající jsou protestujícími proti soudobému globálnímu režimu, a jako takové je respektovat.³ Tito lidé volají po změně svými vlastními prostředky a způsoby, které mají k dispozici. Formulují nároky prostřednictvím svých každodenních zápasů, jimiž musejí řešit problémy spojené se zajištěním základních podmínek svého přežití v extrémní chudobě. Jejich životní podmínky jim nedovolují projevit nesouhlas

tradičními prostředky veřejných protestů v západních zemích jako například demonstracemi v ulicích apod., takže své rozhořčení vyjadřují prostřednictvím svých místních každodenních bojů o uznání – o vodu, potraviny, přístřeší a další základní životní prostředky. Dnešní situaci zneuznaných extrémně chudých a umírajících je možné srovnat se situací otroků před zrušením otroctví. Stejně jako v době před zrušením otroctví mnoho lidí nepovažovalo otroky za lidské bytosti, tak dnes ty, jež trpí hladem a extrémní chudobou, většina lidí dosud neuznala za subjekty sociálního protestu.⁴ Avšak stále více lidí v mnoha zemích, například prostřednictvím sítě Social Watch, již kritizuje své vlády a požaduje od nich, aby naplňovaly své závazky v oblasti dodržování sociálních práv zakotvených v mezinárodních právních dokumentech.

Současný mezinárodní právní systém – navzdory svým negativním aspektům – obsahuje různé progresivní prvky, které lze rozvíjet a tím přispět k utváření globálního právního systému. Jedním z důležitých prvků, které získávají na významu, je extraterritoriální uznání. V rámci vestfálského systému mezinárodních vztahů byl koncept extraterritoriálního uznání využíván jen v malém množství případů, které přilíhly neovlivňovaly ani větší množství osob, ani systém mezinárodních vztahů. Jelikož však dnes stále více hospodářských a finančních aktivit získává mezinárodní a nadnárodní podobu, zvyšuje se míra, v níž je zapotřebí zajistit uznání nej-různějších práv na území jiných států. Jinými slovy, potřeba uznání práv za hranicemi státu v rámci postvestfálského uspořádání postupně narůstá.

Požadavek na extraterritoriální uznání nejprůnějších práv za hranicemi státu představuje snahu kritických sociálních a politických aktérů přinutit státy k tomu, aby převzaly odpovědnost za své jednání a za jednání svých občanů a činnost korporací. Posudme nyní dosavadní možnosti extraterritoriálního uznávání sociálních práv.

„Chudoba je porušením základních lidských práv,“ prohlásila Vysoká komisařka Organizace spojených národů pro lidská práva.⁵ Všeobecná

1 Nadnárodní uspořádání na makroregionální či kontinentální rovině se i přes všechny počáteční nedostatky začíná rozvíjet například na úrovni Evropské unie nebo v nově ustavené, levicově orientované Unii jihoamerických národů.

2 Millennium Declaration, odst. 19. <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>

3 Scott, J. C., Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance. New Haven – London, Yale University Press 1985; Hrubec, M., a kol., Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů. Praha, Filosofia 2010.

4 Tito lidé jsou veřejně zviditelněni pouze během časově omezených mediálních kampaní či v případech přírodních katastrof nebo před parlamentními volbami. Tento druh zviditelnění ovšem nemá podstatný dopad na skutečné uznání globálních chudých a na uspokojení jejich potřeb. A v tomto ohledu nepřinášejí dosud výraznou změnu ani politika EU zaměřená na rozvojovou pomoc, ani další podobné aktivity na tomto poli.

5 „Chudoba je porušením základních lidských práv, na které se velmi často zapomíná. Musíme ji zahrnout mezi nejtěžší porušení lidských práv. Lidé, kteří žijí v chudobě, usilují o důstojnost stejně jako všichni ostatní...“ United Nations High Commissioner for Human Rights, Respect for Human Rights Essential for the Eradication of Poverty. <http://www.unhcr.ch/hurricane/hurricane.nsf/view01/10F59F4258CB22CC1256DC20049B1DF?opendocument>

deklarace lidských práv vyhlášeje různá práva spolu s právem každého „na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt ...“, čítajíc v to potravu, šatstvo, bydlení a lékařskou péči⁶ a vzhledem k dosahu práva za hranice jednotlivých národních států pak deklarace uvádí, že „každý má právo na to, aby vládl takový společenský a mezinárodní řád, ve kterém by práva a svobody ... byly plně uskutečněny“.⁷

Základní sociální a hospodářská práva jsou právně specifikována v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR).⁸ Pakt se zaměřuje na státy a má mezistátní (mezinárodní) platnost. Původně byl přijat Valným shromážděním OSN⁹ a k dnešnímu datu jej ratifikovalo více než 150 států s různými kulturními a ekonomickými uspořádáními a politickými zřízeními.¹⁰ V Paktu se prohlašuje, že „v žádném případě nesmí být národ zbaven svých vlastních prostředků k životní existenci“,¹¹ a uznává se „právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj, jeho rodinu, zahrnující v to dostatečnou výživu, šatstvo, bydlení, a na neustálé zlepšování životních podmínek“.¹² Pakt stanovuje závazek: „Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje podniknout při maximálním využití svých zdrojů samostatně i prostřednictvím mezinárodní součinnosti a spolupráce kroky hospodářské a technické k postupnému dosažení plného uskutečnění práv uznaných v tomto

Paktu, a to všemi vhodnými prostředky, včetně přijetí zákonodárných opatření.“¹³

Přesné vymezení „všech vhodných prostředků, včetně přijetí zákonodárných opatření“ je vyloženo ve výkladu Výboru OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR). Ve výkladu se proti různým ideologickým interpretacím explicitně uvádí, že tento závazek je politicky neutrální v tom smyslu, že jeho naplnění nevyžaduje žádný konkrétní druh politického systému: „socialistický nebo kapitalistický systém, smíšené, centrálně plánové či laissez-faire hospodářství, anebo ... jakýkoliv jiný jednotlivý přístup“.¹⁴ Záleží tedy na každém jednotlivém státu, jak vymezí vhodné prostředky a zákonodárná opatření.¹⁵

Právní závazky národních států se vztahují zejména na aktéry vyskytující se na jejich vlastním území a spadající pod jejich jurisdikci. Nicméně ve věku globalizace státní i nestátní aktéři významně ovlivňují i životy těch, kteří se zdržují mimo jejich území a v jiných zemích. Zvláště státy třetího světa jsou za této situace téměř bezmocné. Západní země mají větší – ač také pouze omezené – extrateritoriální možnosti.

Povinnosti států, které ratifikovaly Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, se soustředí na aktéry, kteří jsou přítomní na jejich území a spadají pod jejich jurisdikci. Nicméně v případě Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech je výhodou, že lze požadovat také extrateritoriální uznání, jelikož rozsah působnosti (scope of action) Paktu není ve smlouvě nijak omezen. Prosazování sociálních práv obsažených v Paktu tedy překračuje území daného národního státu.¹⁶ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Oddíl II, Článek 2, Odst. 2.

6 Všeobecná deklarace lidských práv, Článek 25, odst. 1.

7 Tamtéž, Článek 28.

8 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-sociálních-a-kulturních-právech.pdf>. Důležitý je také Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

9 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech byl přijat všemi 105 přítomnými hlasy Valného shromáždění OSN v roce 1966. Přijetí Paktu bylo výsledkem téměř dvacet let trvajících příjímáchoho procesu, v jehož rámci se tématem hospodářských, sociálních a kulturních práv zabývaly výbory a agentury OSN. Pakt vstoupil v platnost o deset let později (1976) poté, co proběhly nezbytné ratifikační kroky. K diskusi o nejrůznějších aspektech hospodářských a sociálních práv viz Craven, M., *The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: A Perspective on its Development*. Oxford, Clarendon Press 1995.

10 Ratifications and Reservations of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <http://www.ohchr.org/english/countries/ratification/3.htm#reservations>

11 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Oddíl I, Článek 1, Odst. 2.

12 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Oddíl III, Článek 11, Odst. 1. Viz také komentář k uplatňování Paktu: Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment 4, 13/12/91, The right to adequate housing (Článek 11 (1)); CESCR, General Comment 7, 20/05/97, The right to adequate housing.

13 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Oddíl II, Článek 2, Odst. 2.

14 CESCR, General Comment 3, The nature of States parties obligations, Článek 2, Odst. 1, 14/12/90, Odst. 8. Je neutrální pod podmínkou, že jsou respektována lidská práva.

15 Není nevýznamné srovnat zmíněný Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech s Mezinárodním paktom o občanských a politických právech (ICCPR), který byl přijat 16. prosince 1966 a vstoupil v platnost 23. března 1976. Státy totiž mají povinnost implementovat závazky ICCPR, zatímco v případě závazků vyplvajících z Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech se zavázaly pouze k úsilí o jejich postupnou implementaci.

16 Srv. Coomans, A. P. M., *Progressive Development of International Human Rights Law: The Extraterritorial Application of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. In: Windfuhr, M. (ed.), *Beyond the Nation State: Human Rights in Times of Globalisation*. Uppsala, Global Publications Foundation 2005, s. 33–50; Craven, M., *Violence of Dispossession: Extra-Territoriality and Economic, Social, and Cultural Rights*. In: Baderin, M. A./McCorquodale, R. (eds.), *Economic, Social and Cultural Rights in Action*. Oxford, Oxford University Press 2007, s. 71–88.

álních a kulturních právech uvádí, že státy by měly práva prosazovat „samostatně, i prostřednictvím mezinárodní součinnosti a spolupráce“.¹⁷

Extrateritoriální působnost Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech je vzhledem k právu na vodu, právu na výživu, právu na adekvátní bydlení a dalším právům specifikována Výborem pro hospodářská, sociální a kulturní práva OSN. Například co se týče práva na vodu,¹⁸ Výbor zdůrazňuje, že státy by neměly uvalovat embargo, jež brání distribuci vody a činností nutným pro uplatnění tohoto práva.¹⁹ Státy mají mezinárodní povinnost „uznat klíčovou roli mezinárodní spolupráce a dostát svému závazku na podniknutí společných i samostatných opatření k naplnění plného prosazení práva na dostatečnou výživu. Při uskutečňování tohoto závazku by státy, smluvní strany, měly podniknout kroky, které v dalších zemích zajistí realizaci práva na výživu, a kroky, které budou ochraňovat toto právo, které podpoří přístup k potravinám a které zajistí nutnou pomoc v nutných případech.“²⁰ „Nejzranitelnější obyvatelstvo“ má přitom přednost před všemi ostatními, což by se mělo vztahovat také na uprchlíky.²¹ Od států se očekává, že splní závazky, a to přinejmenším na minimální úrovni, jež je nutná pro osvobození lidských bytostí od hladu. Zatímco OSN uznává důležitost Světového potravinového programu, UNICEF, Organizace pro výživu a zemědělství a Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky, odpovědnost za extrateritoriální závazky nesou státy, ať už každý sám za sebe nebo ve vzájemné součinnosti.

Důležitá je také skutečnost, že sociální práva uvedená v Paktu se mohou dostat do rozporu s některými jinými závazky. Pokud však některé státy uvalí embargo na jiný stát, jsou tyto státy povinny zabezpečit, aby i v průběhu uplatňování sankcí bylo zajištěno naplňování těch částí Charty OSN, které se týkají lidských práv. Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva uvádí, že nejrůznější ekonomické sankce mají negativní dopady na obyvatelstvo cílových zemí. Výklad Výboru zmiňuje, že vzhledem k právu na výživu a k právu na vodu by státy neměly vyhlášovat žádná embargo, která ohrožují dodávky vody a přístup k potravě,

17 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, Čl. 2, Odst. 1; Čl. 11, Odst. 1 a 2; Čl. 15, Odst. 4, Čl. 23.

18 Tamtéž, Článek 11 a 12.

19 CESCR, General Comment 15, E/C.12/2002/11 The right to water, odst. 32.

20 Toto je definováno v duchu Charty Organizace spojených národů (Čl. 56), Mezinárodním paktom o sociálních, hospodářských a kulturních právech (Článek 11, 21, 23) a Římskou deklarací Světové potravinové konference. CESCR, General Comment 12, E/C.12/1999/5, The right to adequate food (Čl. 11), par. 36.

21 CESCR, General Comment 12, E/C.12/1999/5, The right to adequate food (Čl. 11), odst. 38.

a to včetně služeb pro zajištění vody a podmínek pro produkci potravin. „Voda nesmí být nikdy používána jako nástroj politického a hospodářského nátlaku.“²² Analogicky: „Výživa nesmí být nikdy používána jako nástroj politického a hospodářského nátlaku.“²³ Tato prohlášení jsou dostatečně explicitní a ukazují, že politické a hospodářské důvody nemají přednost před právy na výživu a vodu.

Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva přijal zvláštní komentář ke vztahu mezi ekonomickými sankcemi a dodržováním hospodářských, ekonomických a kulturních práv. Uvádí se v něm, že na jedné straně je sice v určitých případech zavádění sankcí oprávněné, na druhé straně je ale skutečností, že sankce „mají závažný dopad“ na sociální a další práva a často způsobují špatnou distribuci potravin, čisté pitné vody a léků a vedou ke špatnému fungování školství a zdravotnictví a mohou posílit represivní elity. Výbor zdůrazňuje, že „at jsou okolnosti jakékoli, takové sankce by vždy měly plně brát v potaz ustanovení obsažená v Mezinárodním paktu o sociálních, hospodářských a kulturních právech“.²⁴ Jako vysvětlení se pak v komentáři prohlašuje, že „bezprávi jednoho druhu by nemělo být řešeno bezprávi jiného druhu“.²⁵

Regulace nadnárodního kapitálu

Transnacionální korporace spolu se Světovou obchodní organizací (WTO), Mezinárodním měnovým fondem (IMF) a Světovou bankou (WB) uplatňují své zájmy a uskutečňují politiky, které často přinášejí ztráty nejvíce znevýhodněnému a nejchudšímu obyvatelstvu. Současnou situaci vystihl William Robinson: „Globalizace dnes omezuje či zcela likviduje schopnost jednotlivých států regulovat akumulaci kapitálu a získávat výnosy a tím právě – celosvětově – vyhrucuje protiklad mezi bohatou menšinou a chudou většinou.“²⁶

Netvrdím, že za extrémní chudobu globálních chudých a za miliony mrtvých jsou odpovědné pouze transnacionální korporace a mezinárodní finanční instituce. Konstatuji však, že ve světě, kde národní státy ztrácejí svůj vliv, zatímco transnacionální korporace a mezinárodní finanční instituce jej výrazně posilují, se musíme podrobněji zaměřit na problém hladu a extrémní chudoby také z hlediska

odpovědnosti transnacionálních korporací a mezinárodních finančních institucí.²⁷

Podívejme se, jaké jsou současné právní závazky týkající se problémů spojených s odpovědností.²⁸ Silné státy přinejmenším částečně právně omezují transnacionální korporace na svém domácím území. Nicméně na nadnárodní úrovni je činnost transnacionálních korporací přímo regulována jen různými normami převážně nezávazné povahy, které nabízejí pouze vodítka, jimiž se korporace podle své libovůle mohou nebo nemusí řídit. Jako příklad je možné uvést Deklaraci o právech a odpovědnostech jednotlivců, skupin a společenských orgánů.²⁹ Normy obsažené v Odpovědnostech transnacionálních korporací a jiných obchodních společností s ohledem na lidská práva jsou taktéž nezávazné a vyjadřují pouze dobrovolný závazek korporací respektovat omezení vymezená národními a mezinárodními zákony.³⁰ Za současné situace je však možné dosáhnout relativně účinné zodpovědnosti a regulace transnacionálních organizací prostřednictvím extrateritoriálního uznání ze strany silných států.

Extrateritoriální regulaci transnacionálních korporací a mezinárodních finančních institucí je možné provádět prostřednictvím států, které mohou a měly by právními prostředky uplatňovat svůj vliv na činnost „svých“ transnacionálních organizací v jiných státech. Ekonomické organizace a finanční instituce by měly nést právní odpovědnost za svou transnacionální činnost prostřednictvím právního vztahu ke svým domovským státům, které jsou vázány výše zmínovaným Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech a dalšími smlouvami, což znamená, že zde vzhledem k současnému stavu existuje možnost rozvoje extrateritoriálního uplatnění mezinárodních norem sociální spravedlnosti. Mezinárodní

finanční instituce a transnacionální korporace by měly být za svou činnost v zemích, kde působí, což se vztahuje zvláště na země třetího světa, zodpovědné prostřednictvím států, v jejichž obchodních rejstřících jsou zapsány, což se týká převážně západních států. Takový přístup pomáhá vytvářet globální síť distributivní regulace, která přispívá k odstraňování chudoby. Uvedené postupy vyznačují slibné fragmenty vznikajícího globálního právního řádu v oblasti distributivní regulace, a zvláště extrateritoriální uznání jednotlivců a sociálních skupin, kteří a které byly poškozeny transnacionálními ekonomickými a mezinárodními finančními organizacemi. Nicméně v současné době tyto pozitivní fragmenty představují pouze část omezeného národně-mezinárodního rámce.

Pokud budeme vycházet z celé sféry působnosti Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, jak jsem uvedl v tomto článku výše, můžeme transnacionálním korporacím a mezinárodním finančním institucím nepřímo ukládat povinnosti a regulovat je prostřednictvím států, které podepsaly a ratifikovaly Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a další smlouvy o sociálních právech, jelikož tyto státy jsou odpovědné za extrateritoriální uplatňování těchto smluv. Tímto způsobem by tedy státy měly plnit své závazky za svými hranicemi také v případě regulace transnacionálních korporací a mezinárodních finančních institucí.

Dobrym příkladem zde může být právo na vodu. Ve svém komentáři Výbor OSN pro hospodářská, sociální a ekonomická práva upozorňuje například na dohody o liberalizaci obchodu a formuluje požadavek, aby tyto dohody nezmenšovaly schopnost žádné země plně uplatňovat právo na vodu.³¹ Státy jakožto členové mezinárodních organizací jsou ve věci práva na vodu odpovědné také za jednání svých korporací a mezinárodních finančních institucí, jichž jsou členy. Tato teze je upřesněna v komentáři, který uvádí: „Státy, smluvní strany, které jsou členy mezinárodních finančních institucí, zvláště Mezinárodního měnového fondu, Světové banky a regionálních rozvojových bank, by měly podnikat kroky, které zajistí, že na právo na vodu bude brán zřetel v rámci jejich politik poskytování půjček a jejich úvěrových politik a dalších mezinárodních opatření.“³²

Žádná činnost občanů, firem či dalších aktérů, která se odehrává v rámci jurisdikce smluvních států, by neměla vést k tomu, že jakýkoliv stát bude zbaven své schopnosti zajistit právo na vodu pro osoby, které spadají do jeho jurisdikce. „Smluvní

22 CESCR, General Comment 15, E/C.12/2002/11 The right to water, odst. 32

23 CESCR, General Comment 12, E/C.12/1999/5, The right to adequate food (čl. 11), odst. 37.

24 CESCR, General Comment 8, The relationship between economic sanctions and respect for economic, social and cultural rights, U.N. Doc. E/C.12/1997/8 (1997), par. 1.

25 Tamtéž, odst. 16.

26 Robinson, W., Globalization: Nine Theses on Our Epoch. Race & Class, 38, 1996, 13, s. 25 nn.

27 Hrubec, M., Globální sociální nerovnosti: důsledky a alternativy. In: Němec, J./Šustková, M. (ed.), III. Kongres českých politologů. Praha, Olomouc, Česká společnost pro politické vědy 2006, s. 222-228; Hayden, B., Extreme Poverty and Global Responsibility. In: Barry, C./Pogge, T. W., Global Institutions and Responsibilities. Oxford, Blackwell 2005, s. 312-313. Viz také Pogge, T., World Poverty and Human Rights, c.d., s. 41-43.

28 Viz Kamminga, M. T./Zia-Zarifi, S. (eds.), Liability of Multinational Corporations under International Law. Kluwer Law International, The Hague – London – Boston 2000.

29 Déclaration sur le droit et la responsabilité des individus, groupes et organes de la société de promouvoir et protéger les droits de l'homme et les libertés fondamentales universellement reconnus (Declaration on the Rights and Responsibilities of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms). Assemblée générale des Nations unies, A/RES/53/144, 8 mars 1999.

30 Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2.

31 CESCR, General Comment 15, The right to water (a čl. 11 a 12 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech) U.N. Doc. E/C.12/2002/11 (2003), par. 35.

32 Tamtéž, paragraf 36. Otázka dohod o volném obchodu je zmíněna v odstavci 35.

státy by měly podniknout kroky, které zabrání jejich vlastním občanům a firmám v porušování práva na vodu jiných osob a pospolitostí v jiných zemích.³³

Právo na dostatečnou výživu je obdobným případem. Mezinárodní finanční instituce, zvláště Mezinárodní měnový fond a Světová banka, by se měly při rozhodování o politikách poskytování půjček a o opatřeních pro řešení krizového zadlužení apod. soustředit na právo na výživu a na jeho ochranu. Každý program strukturálního přizpůsobení musí probíhat takovým způsobem, při kterém bude zaručena ochrana práva na výživu.³⁴ Ani právo na adekvátní bydlení nesmí být ohroženo žádnou z politik prováděných mezinárodními finančními institucemi.³⁵ Na obecnější úrovni jsou tyto zásady formulovány v komentáři o opatřeních mezinárodní technické pomoci, od nichž se očekává, že budou vyžadovat, aby se „ochrana práv chudých a zranitelných“ – ve formě významného snížení dluhového zatížení – stala základním cílem potenciálních programů hospodářského přizpůsobení.³⁶

Na dodržování pravidla, že „uplatnění práva na vodu je prosazováno“, by se měly (spolu)podílet nejen Mezinárodní měnový fond a Světová banka, ale také Světová obchodní organizace, jak uvádí Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, když počítá s pomocí poskytovanou všemi relevantními aktéry.³⁷ Všichni dotčení aktéři by do svých politik měli zahrnout právo na vodu, právo na výživu, právo na adekvátní bydlení a další práva.³⁸

Potřebné kroky k mezinárodní a nadnárodní regulaci

Než se dostaneme do nového období nadnárodní regulace v globálním rozměru, lidé zkoušejí využít těch možností regulace, které nabízí současná vývojová etapa, a tímto způsobem objevují meze soudobého uspořádání. Požadavek na posílení současného mezinárodního práva je jen prvním z celé řady dalších požadavků. Teprve až lidé zjistí, že „nejsnazší cesta“ odporu je neschůdná, investují energii do rozvíjení nového, alternativního právního řádu nadnárodního charakteru. Zde je třeba rozlišit tři kroky:

- (1) Prvním krokem při snahách o využívání mezinárodních regulačních pravidel a povinností vázaných na jednotlivé národní státy by měla být identifikace současných regulačních mechanismů, které v minulosti nestály v centru pozornosti, ale dnes, v situaci nových vzájemných globálních závislostí mají potenciál hrát důležitou roli. Pozornost je přitom třeba zaměřit především na extrateritoriální uznání.
- (2) Druhým krokem je pokoušet se tyto regulační mechanismy, zejména extrateritoriální uznání, nově interpretovat a rozvíjet v rámci jejich nové, posílené role v globálním uspořádání.
- (3) Třetím krokem je vytváření nových nadnárodních mechanismů jak v regionálním, tak zejména v globálním měřítku v závislosti na tom, jak se vyčerpávají omezené možnosti rozvoje současných mezinárodních mechanismů.

Současné boje za právní uznání se snaží posílit extrateritoriální uplatňování stávajících právních norem týkajících se hospodářských a sociálních práv a tímto odhalit, nakolik je současné uplatňování těchto norem omezené a slabé. Nároky vznesené na extrateritoriální uznání sice dokládají, že požadovat řešení tohoto problému prostřednictvím národních států je nedostatečné, zároveň však ukazují, že formulování těchto požadavků je důležité pro vyjádření sociálních konfliktů usilujících o řešení v rámci nového nadnárodního stupně právního uznání. V míře, v níž v praxi probíhá transnacionalizace a globalizace transnacionálních korporací, mezinárodních finančních institucí a dalších organizací, by měla kritická analýza vysvětlovat směřování historického vývoje regulací v oblasti rozdělování od národních a mezinárodních opatření až k nadnárodním, globálním předpisům, a tímto svým vysvětlováním a kritikou přispět k artikulaci nároků globálních chudých.

Artikulace extrateritoriálního uznání globálních chudých představuje jednak snahu učinit národní stát užitečným a jednak příkladný model, který odkrývá, jak slabou roli národní státy hrají v procesu, v němž dochází k posilování postavení transnacionálních ekonomických a mezinárodních finančních institucí. Ukazuje se, že nejspíše nebude

možné vyřešit tyto problémy pouze prostřednictvím lehce korigované globalizace, která na sebe bere podobu pouhých extrateritoriálních „záplat“.

Nestačí tedy vysvětlit extrateritoriální možnosti uplatňování hospodářských a sociálních práv pomocí národních států. Je nutné si uvědomit, že současné mezinárodní právní struktury nebyly konstruovány k tomu, aby odolávaly tlakům mezinárodních finančních institucí a transnacionálních korporací a aby odstraňovaly světovou chudobu. Dále je nutné si uvědomit, že nově vznikající regulační právní struktury mohou být artikulovány v rámci nadnárodního prostoru, v němž by měla být obsažena nejen odpovědnost národních států, ale také přesně vymezená odpovědnost transnacionálních korporací a mezinárodních finančních institucí a dalších aktérů.

Závěrem lze položit otázku: V čem vlastně spočívá kritérium pro vytvoření nového nadnárodního právního uspořádání? Obecně řečeno, kritériem by mohla a měla být dostatečná motivace a aktivita lidí v rámci občanské společnosti a sociálních hnutí v úsilí za nové, spravedlivější globální uspořádání. ■

33 Tamtéž, odst. 33; viz také odst. 31.

34 CESCR, General Comment 12, E/C.12/1999/5, The right to adequate food (čl. 11), par. 41; CESCR, General Comment 2, 02/02/90, International technical assistance measures (čl. 22), par. 9.

35 CESCR, General Comment 4, 13/12/91, The right to adequate housing (čl. 11 (1)), par. 19.

36 CESCR, General Comment 2, 02/02/90, International technical assistance measures (čl. 22). Viz také Deklarace o pokroku a rozvoji v sociální oblasti, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, Úmluva o právech dítěte, a další smlouvy.

37 CESCR, General Comment 15, E/C.12/2002/11 The right to water, par. 60.

38 Při řešení problematiky povinností nestátních aktérů je pak také uznávána významná role, kterou hrají Světová zdravotnická organizace (WHO), Dětský fond OSN (UNICEF), Program OSN na ochranu životního prostředí (UNEP), Rozvojový program OSN (UNDP), Organizace pro výživu a zemědělství OSN (FAO), Mezinárodní organizace práce (ILO), Program lidských sídel OSN (UN-Habitat), Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj (IFAD), Úřad vysokého komisaře pro uprchlíky (UNHCR), Červený kříž a další organizace.

Doporučená literatura

- Baderin, M.A., McCorquodale, R. (eds.), *Economic, Social and Cultural Rights in Action*. Oxford, Oxford University Press 2007.
- Fraser, N., *Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerozdělování, uznání a reprezentace*. Praha, Filosofia 2007.
- Hayden, B., *Extreme Poverty and Global Responsibility*. In: Barry, C./Pogge, T. W., *Global Institutions and Responsibilities*. Oxford, Blackwell 2005, s. 312–313.
- Held, D./Kaya, A. (eds.), *Global Inequality. Patterns and Explanations*. Cambridge, Polity Press 2007.
- Honneth, A., *Zbavovat se svéprávnosti. Paradoxy současného kapitalismu*. Praha, Filosofia 2007.
- Hrubec, M., a kol., *Sociální kritika v éře globalizace. Odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. Praha, Filosofia 2008.
- Hrubec, M. (ed.), *Globální spravedlnost a demokracie*. Praha, Filosofia 2004.
- Kamminga, M. T./Zia-Zarifi, S. (eds.), *Liability of Multinational Corporations under International Law*. Kluwer Law International. The Hague – London – Boston 2000.
- Koskenniemi, M., *From Apology to Utopia. The Structure of International Legal Argument*. Cambridge, Cambridge University Press 2005.
- Koskenniemi, M., *The Gentle Civilizer of Nations, The Rise and Fall of International Law 1870–1960*. Cambridge, Cambridge University Press 2001.
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966). <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/mezinarodni-pakt-o-hospodarskych-socialnich-akulturnich-pravech.pdf>
- Millennium Declaration, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf>
- Norms on the Responsibilities of Transnational Corporations and Other Business Enterprises with Regard to Human Rights, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2003/12/Rev.2.
- Pogge, T., *World Poverty and Human Rights*. Cambridge, Polity Press 2002.
- Robinson, W., *Teorie globálního kapitalismu. Transnacionální ekonomika a společnost v krizi*. Praha, Filosofia 2009.
- Scott, J. C., *Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven – London, Yale University Press 1985.
- Sklair, L., *Sociology of the Global System*. Baltimore, John Hopkins University Press 1995.
- Všeobecná deklarace lidských práv (1948). <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>

© NÁRODNÍ ZPRÁVY

Ve slepé uličce

Rok 2008 začal optimistickým projevem prezidenta Klause, který řekl, že žijeme v nejlepším období českých dějin. Enormní nárůst půjček a hypoték vyzdvihl jako víru v dnešek a spekulacemi posilující národní měnu označil za důkaz sílící ekonomiky. V tomto trendu pokračovala i pravicová vláda, která spolu s prezidentem až do konce roku odmítala dopady hospodářské krize na Českou republiku. Změna nastala, když statistiky i praxe ukázaly, že propad výroby českého průmyslu dosáhl historického rekordu a byl v listopadu 2008 pátý nejhorší v EU.¹

Gender: **Linda Sokačová** – Gender Studies, o.p.s. s přispěním Evropské kontaktní skupiny v ČR

Romové: **Saša Uhlíva**, ADEPTTS

Ekonomika: **Petr Gočev** – Trast pro Ekonomiku a Společnost

Tomáš Tožička – Ekumenická akademie Praha

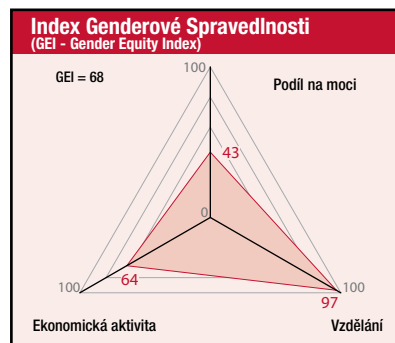
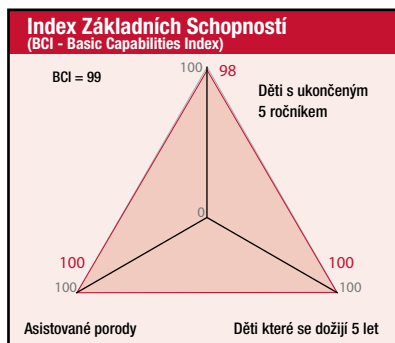
Editor: **Tomáš Tožička**

Dopady vládních reforem a finanční krize

V roce 2007 nastartovala konzervativní pravice podporovaná Zelenými a Křesťanskými demokraty tzv. reformu veřejných financí. Základem je nižší zdanění nejvyšších příjmových vrstev a zvýšením DPH na základní potřeby se zatěžují především vícečlenné domácnosti. V souladu s neoliberálními principy tak jednostranně zvýhodňuje nezávislé jedince vyvázané ze sociálních vztahů a vyšší příjmové skupiny, škrtý v sociální oblasti dopadají na lidi v důchodovém věku, skupiny se zdravotními potížemi a rodiny s dětmi.

Nárůst spotřebitelských cen dosáhl v roce 2008 6,3%.² Ministerstvo financí při tom odhadovalo míru inflace pouze 3,8%. V důsledku vyššího než předpokládaného růstu spotřebitelských cen došlo u mnoha kategorií zaměstnanců k poklesu reálné mzdy. Ve 3. čtvrtletí roku 2008 poklesla reálná mzda v nepodnikatelské sféře meziročně o 2,7%.³ K tomuto poklesu reálných mezd došlo přitom ještě před projevením dopadů světové ekonomické krize do reálné ekonomiky České republiky. Naplnily se tak předpovědi, že na pravicové reformě veřejných financí prodělá většina občanů ČR.

Daší pokles životní úrovně se prohlubuje v důsledku pokračující krize, která se teprve začíná projevat. Ve 3. čtvrtletí roku 2008 došlo poprvé od roku 2005 ke zvýšení počtu nezaměstnaných osob v ČR ve srovnání s předchozím čtvrtletím a na konci roku činil 4,4%, do tohoto počtu ovšem není započítáno 178 tisíc lidí, kteří podle úřadu práce nehledají práci dostatečně aktivně a tak jsou ze statistiky uměle vyřazeni. Statistiku by zvýšili asi o 50%.⁴ Tento trend pokračoval i v průběhu roku 2009.⁵ Ombudsman upozornil na problém nejasné

definice tzv. aktivního hledání práce a na průtahy ministerstva, které řeší odvolání několika tisíc lidí proti vyřazení z evidence úřadu práce. Poté co neuspěl s apeliací na ministra, obrátil se přímo na vládu.

V důsledku krize již každá druhá malá nebo střední firma v Česku musela propouštět a zkracovat pracovní dobu zaměstnanců, nebo se k takovému kroku v brzké době chystá.⁶

I přes hrozivý vývoj burzovních indexů, které proti svým vrcholům z roku 2007 ztratily často více než polovinu hodnoty, se vláda nevzdává plánů na privatizaci důchodového systému. Jako mezi-stupeň prosazuje zavedení možnosti částečného opt-outu, umožňujícího plátcům povinného sociálního pojištění převést sedminu jimi hrazeného pojistného z veřejného průběžného systému do soukromých penzijních fondů.⁷

Finanční sektor představuje riziko především v růstu zadluženosti domácností. Až dosud se zadluženost zvyšovala o více než třetinu ročně. V současnosti se její tempo zpomaluje. Celkový objem zadluženosti domácností nyní přesahuje 1000 mld. Kč. Z toho je 850 mld. dluhů vůči bankovnímu sektoru a největší část – více než 600 mld. – představují hypoteční úvěry. Kromě toho má obyvatelstvo zhruba 150 mld. Kč dluhů vůči nebankovním institucím poskytujícím úvěry – jde zejména o různé formy splátkového prodeje. Úroky v některých případech převyšují i 50% ročně.⁸

Stát tuto lichvu legálně podporuje, také zaváděním nástrojů na snadnější vymáhání dluhů zadlužených domácností.

Nepřipravenost českých politiků řešit dopady krize na českou ekonomiku byla zřejmá z prohlášení premiéra i ministra financí, kteří jen několik týdnů před začátkem bezprecedentního propouštění prohlašovali, že Česka se krize netýká, a rozpočet poslali do Sněmovny se zabudovaným naprosto nerealistickým předpokladem růstu HDP v roce 2009 o 4,8%. Teprve na konci roku 2008, pod dojmem paniky v zahraničí a pod tlakem domácího průmyslu, začala česká vláda uvažovat o protikrizových opatřeních.

Asi nejtragičtější důsledky má krize na zahraniční dělníky, především z Asie, kteří jsou z práce propouštěni jako první. Vzhledem ke špatné legislativě je většina z nich závislá na agenturách zprostředkujících práci a jejich pracovní pozice je tak velmi nestabilní. Na cestu do České republiky se zadlužili a návrat do vlasti tak znamená nejen osobní prohru, ale také fatální ekonomické ohrožení jejich rodin.

Reforma zdravotnictví

„Já chci kapitalismus do zdravotnictví,“ prohlásil ministr zdravotnictví a dělal vše pro to, aby toho dosáhl.⁹ Řada regionálních nemocnic byla privatizována, což v důsledku znamenalo především redukcí tzv. nelukrativních služeb, což je hlavně léčba těžších případů a dlouhodobě nemocných. Tyto případy se přesunují do velkých státních či fakultních nemocnic.

Zatím nejrozporuplnější aktivitou je privatizace nemocnic a zdravotnických zařízení holdingem Agel ocelářského magnáta Chrenka. Ve střední

1 <http://www.ct24.cz/ekonomika/ceska-republika/45209-smutny-pohled-do-statistik-prumysl-v-prosinci-klesl-o-14-6-procenta/>

2 http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/mira_inflace

3 <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/cpmz120108.doc>

4 <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam020209.doc>

5 <http://www.bmo.cz/csu/csu.nsf/informace/czam110409.doc>

6 <http://ekonomika.ihned.cz/c1-34782520-temer-polovina-ceskych-firem-rozda-kvuli-krizi-vypovedi>

7 <http://www.cbw.cz/cs/article/penzijnji-reformamene-statuvic-sobe.aspx>

8 Analýza Českomoravské komory odborových svazů: <http://blisty.cz/sendart.rb?id=44923>

9 <http://www.cuni.cz/IFORUM-5916.html>

Evropě se jedná o největší privátní zdravotnickou společnost a v některých regionech ČR je jeho postavení monopolní. Zdravotní pojišťovna Agel čelí obvinění, že zaměstnanci podniků patřících Chrenkovi jsou pod tlakem nuceni měnit zdravotní pojišťovnu a přecházet k Agelu.¹⁰

V roce 2008 klesaly výdaje do zdravotnictví pod 7 % HDP, což je jeden z nejnižších poměrů v EU. Přebytky na účtech zdravotních pojišťoven dosahují ca 1/5 ročních příjmů ale nemocnicím prostředky chybějí. Nárůst úhrad od zdravotních pojišťoven rostl jen o 2/3 inflace, což v důsledku znamenalo také nižší platy pro zdravotnický personál. V roce 2008 opustilo zdravotnictví cca 20 tisíc zaměstnanců (8 %).

Zdravotní péče je v ČR hrazena z povinných plateb zaměstnanců. Vláda zavedla systém tzv. regulačních poplatků, které měly zabránit nadměrnému zneužívání lékařské péče. To se stalo největším sporem mezi vládní koalicí a opozicí. Po vítězství opozice v regionálních volbách se většina krajských zastupitelstev rozhodla zrušit vybírání těchto poplatků ve svých zdravotnických zařízeních a lékárnách. Vláda se toto rozhodnutí pokouší napadnout právně. Ministerstvo zdravotnictví a financí neustále manipulují daty a využívají pro argumentaci ta, která se jim hodí. Na jedné straně tvrdí, že výdaje domácností na zdravotnictví patří mezi nejnižší v EU (rozuměj přímé výdaje), ale na druhé straně mluví o potřebě snižovat povinné platby zdravotního pojištění, které je jedno z nejvyšších v EU. Zavádění poplatků, pokusy o snižování sociálního pojištění a jeho omezení pro nejobhatší je dalším pokračováním regresivního zdanění.

Romové a sociální vyloučení

V roce 2008 se v České republice zhoršovala ekonomická situace většiny obyvatel, obzvláště však byli asociálními reformami a počínající ekonomickou krizí zasaženy osoby, které již byly sociálně vyloučené. Část sociálně vyloučených obyvatel tvoří důchodci, matky samoživitelky a další zranitelné skupiny. Romové, kterých je podle kvalifikovaných odhadů v České republice téměř 250 000,¹¹ sice nejsou všichni zasaženi sociálním vyloučením, sociální a ekonomický propad se nicméně týká velké části z nich. Podle posledního souhrnného výzkumu z r. 2006 žije na 80 000 Romů ve zhruba 300 sociálně vyloučených lokalitách, přičemž v 80 % zkoumaných lokalit je odhadovaný podíl Romů nadpoloviční. Ve více jak 40 % převyšuje 90 %.¹²

Příčiny stávající situace tkví v institucionální diskriminaci, novodobé historii a především v nezájmu státu problémy řešit.

V lednu 2008 oficiálně zahájila svoji činnost Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách.¹³ Úkolem Agentury mělo být zlepšení životních podmínek sociálně vyloučené romské populace a usilovat o její začleňování do společnosti. Výsledkem činnosti Agentury by měla být transformace romských „ghett“ vedoucí buď k jejich zániku či alespoň k podstatnému zlepšení kvality života v těchto lokalitách – přístup ke vzdělání, práci a důstojnému bydlení.¹⁴ V prostředí nevládního sektoru panovala naděje, že Agentura bude představovat změnu v postoji státu k sociálnímu vyloučení. Agentura nicméně začala nějakou aktivitu vyvíjet až několik měsíců po oficiálním zahájení činnosti a navíc pouze ve dvanácti lokalitách. V dokumentu, který definuje pole působnosti a pracovní náplň agentury,¹⁵ nejsou odlišeny pojmy Rom a sociálně vyloučená osoba. Zdá se tedy, že Romové jsou z definice sociálně vyloučení a naopak. Zároveň zde však není zřejmé, v jakých situacích se rasistické předsudky podílejí na zhoršování situace lidí, jimž je z vnějšku připsána romská etnicita.

Hlavním nástrojem Agentury měly být peníze, které by mohla rychle používat formou nákupu služeb. Celý rok zaměstnanci agentury připravovali na základě usnesení vlády spolupráci se zainteresovanými subjekty v regionech a objednávali u těchto subjektů služby. Vnitřní audit koncem roku ukázal, že tento postup není možný, neboť odporuje vnitřním směrnicím Úřadu vlády, které neumožňují objednávat službu, z které má profit třetí osoba. Ve všech dvanácti lokalitách se již vypracovávaly po dohodě se zaměstnanci Agentury projekty, které tak nebylo možné realizovat. Agentura představuje velké zklamání - má slabý mandát a místo peněz může jen poskytovat rady. Vláda v řešení problémů opět zklamala.

Sociálně vyloučení řeší zhoršující se situaci půjčováním peněz u neformálních poskytovatelů úvěrů a splátkových společností,¹⁶ neboť většina z nich nedosáhne na úvěrové produkty bank. Neformální poskytovatelé úvěrů, tedy soukromé osoby půjčují na velmi vysoký úrok bez jakékoliv smlouvy a velmi často si peníze zpátky vymáhají násilím. Splátkové společnosti půjčují peníze na nižší úrok nežli soukromé osoby, ale při podpisu smlouvy zavazují své klienty k mnoha skutečnos-

tem, které jsou obsažené v těžce srozumitelných smluvních podmínkách, plných zkratk, které si klienti často ani nemohou vzít domů na prostudování. Skrývají nečekaná nepříjemná překvapení.¹⁷ Pokud se klient opozdí být jen s jednou splátkou, může se koncem roku dlužná částka až několikanásobně navýšit. Systém je nastaven tak, že vytváří závislost na věřiteli. Podpisem těchto smluvních podmínek se dlužníci téměř vždy vzdávají možnosti se v dané věci obrátit na soud, čehož je dosaženo tzv. rozhodčí doložkou, kdy již ve smluvních podmínkách figuruje jméno osoby, která bude případné spory rozhodovat. Situace zadlužení často končí tak, že je dlužníkům exekurován příjem a oni se tak ocitají bez prostředků na živobytí. V Česku sice existuje od roku 2008 insolvenční zákon, který pamatuje i na osobní bankrot, ale v praxi je ho velmi těžké uplatnit. Soudy se navíc ve většině případů přiklánějí k výkladu zákona, kdy dlužník, který nevládní nemovitý majetek, nemůže osobní bankrot podstoupit.

Část obyvatel sociálně vyloučených lokalit trpí kromě výrazných ekonomických problémů také skutečností, že jsou jakožto Romové předmětem rasové nesnášenlivosti. Extrémním případem byly v roce 2008 rasistické akce v Litvínově, kde Romové ze sídliště Janov museli čelit masovým projevům rasizmu jak ze strany neonacistů,¹⁸ tak ze strany ostatních obyvatel v lokalitě.¹⁹ Vyhrocená situace je důsledkem dlouhodobě přehlížených problémů v sociálně vyloučených lokalitách. Případ Janova je v současné době velmi známý díky medializaci a díky tomu, že problém je zde vyhocen do krajnosti. Obdobná situace však potenciálně hrozí v sociálně vyloučených lokalitách obecně. Spolu se zhoršující se ekonomickou situací celé společnosti je jisté, že projevy extremismu budou slídit.

Dalším případem, který se stal mediálně známý, je žhářský útok na rodinu ve Vítkově²⁰ z dubna 2009. Neznámí útočníci napadli v noci romskou rodinu tak, že do oken hodili několik zápalných lahví. Požár, který vznikl, vážně poranil dospělá manžele a zejména pak jejich dvouletou dceru, která utrpěla popáleniny na osmdesáti procentech těla. Případ není vyšetřován jako rasisticky motivovaný, přestože se jednalo o čtvrtý žhářský útok na Romy v jedné oblasti za posledních sedm měsíců. Tři předešlé případy neskončily shodou okolností tragicky a nebyly medializovány, dokud nedošlo k poslednímu žhářskému útoku. Ministr vnitra k případu podotknul, že je potřeba, aby si Romové uvědomili, že není normální

10 I-dnes.cz - Boj pojišťovny Agel o klienty přitvrdí. Někteří se cití pod tlakem už teď

http://zpravy.idnes.cz/boj-pojistovny-angel-o-klienty-pritvrdi-nejkeri-se-citi-pod-tlakem-uz-ted-100-/domaci.asp?c=A080521_115019_domaci_itu

11 http://www.demografie.info/?cz_demoromu=

12 http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analiza_romskych_lokalit.pdf str.15

13 <http://www.socialni-zaclenovani.cz/>

14 <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/ministri-pri-uradu-vlady/michael-kocab/socialni-zaclenovani-prace-agentury-v-oblasti-promeny-romskych-ghett-zacala-vlednu-2008-ve-12-vybranych-lokalitach-40435/>

15 <http://www.romea.cz/dokumenty/agentura-def-2008.pdf>

16 http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=605

17 http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_84_1.pdf

18 http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_5215

19 <http://www.romea.cz/romeatv/index.php?id=detail&source=t&vid=ukbpGyZFEB&detail=ukbpGyZFEB>

20 <http://www.newstin.co.in/in/vitkov>

nepracovat a neposílat své děti do školy. A to proto, aby svým chováním nedávali podnět k rasisticky motivovaným útokům.²¹

Během roku také stoupl počet Romů, kteří podali v Kanadě žádost o azyl. Česká vláda prohlásila důvody českých občanů požadujících v Kanadě azyl za ekonomické.²² Důvodů, proč se Romové necítí v České republice vítáni, je mnoho, strach z fašizace společnosti k nim také patří.²³ Problémy, které Romové v České republice sužují, mají mnoho vrstev a tíživá ekonomická situace je jejich součástí. Redukovat však celý komplex problémů, které ženou Romové k emigraci, na „ekonomické problémy“ vykazuje neznalost problematiky.

Ženy ve veřejné sféře

Zastoupení žen ve veřejném životě a rozhodování zůstává nadále velmi nízké a doposud nebyla zavedena žádná dočasná zvláštní opatření, zaměřená na faktické urychlení rovného zastoupení žen a mužů v politických a rozhodovacích funkcích. Podle mezinárodní databáze Meziparlamentní unie (IPU) je Česká republika s 15,5 % na 69. místě v počtu žen v dolní komoře parlamentu. Ženy se podílejí na většině zákonodárných a výkonných pozicích méně než 25 %, s výjimkou soudních institucí – ženy představují 64,5 % soudců u okresních soudů a 60,4 % u krajských soudů; nicméně čím významnější soudní instituce a vyšší míra rozhodování, tím je počet žen mezi soudci nižší.²⁴

Genderové organizace v ČR se potýkaly s velkým nedostatkem finančních prostředků a vůbec nemožností o grantové prostředky žádat, a tak byl rok 2008 pro genderové NNO kritický a řada z nich musela ukončit svoji činnost. Ministerstvo práce a sociálních věcí vyloučilo ze svých grantů genderové organizace, když rozhodlo že: „Projekty nemohou mít politický charakter, nesmí sloužit k propagování jakýchkoliv politických nebo ideologických cílů, včetně ideologií feminismu...“

V oblasti násilí na ženách bylo v uplynulých letech dosaženo významného pokroku, zejména díky přijetí legislativy na ochranu proti domácímu násilí a zařazení stalkingu (nebezpečné pronásledování) mezi trestné činy. Tato legislativní opatření nicméně nejsou dostatečným nástrojem na vyřešení všech forem genderového násilí. Téměř opomíjená je v této souvislosti například problematika trestného činu znásilnění.

21 ČT 24, 22:30, 20. 4. 2009

22 <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-konference/tiskova-konference-premiera-mirka-topolanka-a-ministryne-pro-lidska-prava-a-narodnostni-mensiny-dzamily-stehlikove-28-srpna-2008-40581/>

23 Czech minister blasted by Roma - <http://www.thestar.com/News/GTA/article/539490>

24 Ženy a muži v datech 2008, ČSÚ, Úřad vlády, [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/23003275C8/\\$File/14150807.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/23003275C8/$File/14150807.pdf)

Postavení žen a mužů v ekonomické sféře

Diskriminaci na základě pohlaví jsou v ČR vystaveny různé věkové skupiny i různé skupiny podle rodinného stavu. Statistiky dokládají, že ve věkové skupině 20 – 35 let je výrazně nižší ekonomická aktivita žen, která je do velké míry ovlivněná mateřstvím a rodičovskou dovolenou. K mateřství, protože za výchovu a péči o děti jsou v ČR odpovědné především ženy, se poji řada genderových stereotypů, které ženy znevýhodňují na trhu práce – při přijímání do zaměstnání, při kariéerním růstu či dalším vzdělávání. Stereotypy spojené s mateřstvím se týkají i těch žen, které děti zatím neplánují nebo nemají, ale spadají do této věkové kategorie. Dalším důležitým důvodem pro nízkou ekonomickou aktivitu žen ve věkové kategorii 20 – 35 let jsou nedostatečné možnosti pro sladování rodinného a pracovního života – např. flexibilní pracovní uspořádání (nejen v oblasti kontroverzních částečných úvazků) či nedostatek zařízení péče o děti. Vzhledem k babyboomu, který se v ČR v posledních pár letech projevuje, se kritickým stává nedostatek zařízení péče o děti. Problematickým jevem je především neexistující síť ekonomicky dostupných zařízení a služeb péče o děti do 3 let.

Dalším problémem v ČR je gender wage gap. V roce 2007 ČR překračovala evropský průměr a platový rozdíl dosahoval 19,8 % podle výpočtu mediánových rozdílů,²⁵ respektive 25 %, pokud vycházíme z průměrných hodnot.²⁶ Nerovnost odměňování shledává jako zásadní i česká veřejnost. Téměř dvě pětiny žen (39 %) a čtvrtina mužů (25 %) se domnívají, že ženy nedostávají za stejnou práci stejný plat jako muži.²⁷ Výzkum veřejného mínění také dokládají, že česká veřejnost považuje za nejčastější faktory znevýhodnění na trhu práce věk (64 %) a pohlaví (45 %).²⁸

Znevýhodnění matek s nízkými příjmy a migrantek

V lednu 2008 vstoupila v platnost nová úprava čerpání rodičovského příspěvku, tzv. třírychlostní rodičovská dovolená, při které mají rodiče možnost vybrat si délku pobírání rodičovského příspěvku, na které závisí i jeho výše. Na té nejvíce vydělávají ženy s vysokými příjmy a ženy s nízkými příjmy jsou znevýhodněny.

25 Ženy a muži v datech 2008 (2008). Praha: Úřad vlády, Český statistický úřad.

26 Křížková, A. „Proč se české ženy ženou na manažerské pozice? In Lebeda, T. Maříková, H. (eds.) 2010. Sociální stereotypy kolem nás. Praha: SLON (v tisku).

27 Kvantitativní reprezentativní výzkum, který v září a říjnu 2008 realizovala výzkumná agentura Ipsos Tambor pro Gender Studies o.p.s.

28 Kvantitativní reprezentativní výzkum, který v září a říjnu 2008 realizovala výzkumná agentura Ipsos Tambor pro Gender Studies o.p.s. Výzkum zjišťoval, jak zaměstnanci a zaměstnankyně na českém trhu práce vnímají rovnost příležitostí žen a mužů a zda si myslí, že jim zaměstnavatelé umožňují sladit práci s osobním a rodinným životem.

Celá reforma čerpání rodičovského příspěvku měla být příspěvkem k flexibilitě a podporou svobodné volby rodičů. Realita však nabírá opačný směr a reforma spíše svobodnou volbu rodičů omezuje. Současné vedení Ministerstva práce a sociálních věcí zastává konzervativní názory na postavení žen a mužů, odmítá se zabývat podporou a rozvojem zařízení péče o děti a jeho politika směřuje k rušení jeselských zařízení, kterých je v současné ČR jen kolem čtyř desítek. Bez komplexní podpory zařízení péče o děti, kterou neobsahují ani další návazné kroky v tzv. prorodinném balíčku, a celospolečenské diskuse o kvalitě péče, není možný další rozvoj možnosti pro sladování rodinného a pracovního život a zlepšení postavení rodičů ve společnosti.

Problematickou oblastí je nedostatek možností a podpory při sladování péče o děti a rodinu s aktivitami, které jsou nezbytné pro integraci migrantek z třetích zemí. Tyto ženy jsou znevýhodněny při vstupu na trh práce i v oblasti vzdělávání. Výrazně omezené jsou příležitosti ve skupině žen – matek samoživitelek. Migrantky i migranti se v ČR obecně nachází v nerovném postavení v pracovní sféře, ženy migrantky jsou často vystaveny nerovnému zacházení nejen z důvodu etnické či národnostní příslušnosti, ale také z důvodu genderu - diskriminace při přijímání do zaměstnání, nerovné pracovní a platové podmínky.²⁹

Rozvojová spolupráce

Vláda ČR rezignovala na cíl splnit své závazky v navýšování ODA dle závazků EU. V roce 2007 se nárůst rozvojové spolupráce zastavil a poprvé poklesl – z 0,12 na 0,11 HDD.³⁰ Přes tlak nevládních organizací a dalších aktérů se nepodařilo nelézt cestu k navýšování ODA a na zahraničním výboru Parlamentu ČR zástupci ministerstva připustili, že k nárůstu dojde hlavně kvůli snížení HND.

Zvláštní kapitolou české ODA je tzv. transformační spolupráce, jejímž cílem je působit v zemích bývalého Sovětského svazu, na Kubě, v Barmě a Iráku tak, aby tam byla nastolena demokracie západního typu. Dle vlády k tomu dává oprávnění především zkušenost z postkomunistické transformace. Program je netransparentní – výběrové řízení pro transformační projekty na Kubě v r. 2008 bylo neveřejné.³¹ Na kofinancování projektů se podílí neoliberální instituce jako National Endowment for Democracy, která je financována vládou USA, a společně s Freedom House či Bertelsmann Stiftung se podílela na přípravě koncepce tohoto programu.

29 Křehová, Andrea, Víznerová, Hana, Kutálková, Petra (2008). Ženy migrantky v České republice. Uvedení do problematiky. Praha: Fes Prag.

30 Jak Česká republika pomáhá, Czech Forum for Development Cooperation, 2008

31 http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/transformacni_spoluprace_1/vyberove_rizeni_na_rok_2008/vysledky_vyberoveho_dotacniho_rizeni_na.html

Nevládní organizace a média

Nevládní organizace jsou v České republice pod velkým finančním tlakem. Jejich financování se postupně stalo závislé na státu nebo zahraničních nadacích. Ani v případě státu a bohužel ani mnoha nadací nemůžeme mluvit o podpoře nezávislé činnosti občanských iniciativ. Žadatelé projektů musí splňovat i politická kritéria a jejich aktivity nesmí být v rozporu s politikou donorů. Britský Knot-How Fund odmítl pokračovat v jednání o podpoře české GCAP poté, co v jejich materiálech objevil kritiku programů strukturálního přizpůsobení (Structural Adjustment

Programs) mezinárodních finančních institucí. Většina organizací se proto soustředí na „praktickou činnost“ a kritice či advocacy se vyhýbá.

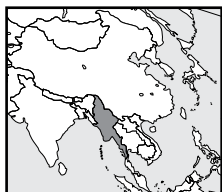
Největší občanskou kampaní zůstává Česko proti chudobě (GCAP), která po kritice neplnění závazků České republiky čelí radikálnímu krácení dotačních programů.

Nejnezávislejším zdrojem se tak stávají fondy EU spravované přímo Komisí, které umožňují realizaci středních a velkých projektů. I k nim je však potřeba zajistit dofinancování ve výši 15-25 % z domácích či zahraničních zdrojů.

Informační hodnota mediálních výstupů je špatná a je dána zadáním vlastníků médií. Nezávislá žurnalistika prakticky neexistuje, odhalování politických skandálů budí dojem spíše politické zakázky než jako výsledek investigativní práce. Informace poskytované médiu jsou selektivní a často neúplné a slouží jako podpora zájmů ekonomických a politických skupin.

Demokracie v České republice se dostala do slepé uličky. ■

Mnoho krizí, žádná odpověď

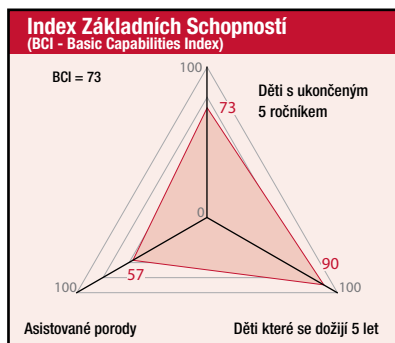
Pod vládou současné vojenské junty se obyvatelé Barmy prakticky neustále potýkají s krizemi, ať už ekonomickými, politickými, potravinovými nebo environmentálními. Všechny tyto potíže přispěly k tomu, že v zemi zavládla extrémní chudoba, nejsou dodržována ani základní práva a sociální podmínky se stále zhoršují. Občanské organizace, které by v budoucnosti mohly položit základy občanské společnosti, jsou nedostatečně vyvinuté a vláda je zakazuje či stíhá. Všechny výhody jsou vyhrazeny vojenské elitě a jejím přátelům, zatímco nejzranitelnější občané jsou vystavováni dopadům krizí a pohrom.

Rada barmských právníků

Po 47 letech pochybené vlády, utlačování a korupce vládoucí Státní rady míru a rozvoje (State Peace and Development Council, SPDC) zasáhly současné globální krize, jež ovlivňují nejen finanční trhy, ale i dostupnost základních spotřebních statků a stav životního prostředí, do života obyvatel Barmy rychleji a silněji než v případě ostatních zemí.

Na konci roku 2006, kdy se v Barmě roční příjem na osobu pohyboval kolem 300 USD, stoupla cena základních potravin o 30 až 40 %, což představovalo těžký šok pro lidi, kteří za potraviny utrácejí 70 % svých příjmů.¹ V srpnu 2007 vláda omezila dotace pohonných hmot, což vedlo k jejich zdražení. Pro velkou část lidí to znamenalo, že již nadále nebyli schopni dojíždět do práce. Po dalších čtyřech až pěti vlnách zdražování základních druhů zboží propukly po celé zemi poklidné protesty vedené buddhistickými mnichy a nepočtenými představiteli barmské občanské společnosti. Vláda tyto protesty brutálně potlačila střelbou do neozbrojených davů a nočními přepady klášterů. Téměř 2 000 civilistů bylo zadrženo jako političtí vězni.² Účastníci protestních akcí byli odsouzeni k dlouhým trestům odnětí svobody.

V květnu 2008 vláda neposkytla obyvatelům včasné varování před blížícím se cyklónem Nargis, který se zničující silou zasáhl deltu řeky Irrawaddy. Na bezprostřední následky této katastrofy zahynulo podle odhadů 140 000 lidí a životy dalších minimálně 3,4 milionu obyvatel jí byly těžce postiženy. Vláda odepřela záchranářům přístup do nejhůř zasažených oblastí a uzavřela evakuační tábory, čímž donutila postižené obyvatele vrátit se do zaplavených oblastí bez potravin, vody, přístřeší a lékařské péče.³ SPDC zároveň přebalovala

dotávky mezinárodní pomoci, aby vytvářela dojem, že jejich dárce je sama vláda. Amnesty International vyjádřila obavy, že vláda zneužívá utrpení svých občanů po přírodní katastrofě k tomu, aby si upevnila pozici a rozšířila své programy nucené práce mezi obyvatelstvem postrádajícím základní životní potřeby.⁴

Téhož měsíce uspořádala vláda pochybné referendum o nové ústavě, v němž využila vystěhovávání obětí cyklónu. Mnozí z občanů postižených touto katastrofou neměli příležitost hlasovat ani v původně stanoveném termínu 10. května, ani v dodatečném hlasování uspořádaném 24. května, které se oficiálně konalo právě kvůli nim. Pozorvatelé zároveň namítali, že vláda vyměnila zásilky zahraniční humanitární pomoci za hlasy a pracovní síly.⁵ Současná finanční, environmentální a potravinová krize jen posílila strasti, kterými občané Barmy již trpěli. Ani s ohledem na tuto závažnou situaci však SPDC neprojevila žádnou ochotu změnit svou politiku či systém vlády.

Finanční krize

Barma již dlouho trpěla domácími finančními krizemi. Inlace cen základních komodit, včetně potravin

a pohonných hmot, vedla k dalece rozšířeným protestům, neboť občané si tyto statky již nemohli dovolit, a zvýšení cen navíc vedlo ke snížení počtu pracovních míst. Kromě toho úvěrová krize zasáhla dělníky i nepřímo, a to tím, že vedla k výraznému omezení investic v domácím průmyslu. Trh pro spotřebitelské úvěry nebo úvěry malým firmám prakticky neexistuje. Samotná podstata vytváření svobodné tržní ekonomiky je pouhým mýtem a právo rozvíjet podnikání je omezeno na vládoucí vojenskou juntou, její příbuzné a přívržence.⁶

Kromě toho mělo zneužívání národního rozpočtu ze strany SPDC na zvýšení výdajů armády vážné dopady na nejhudší a nejzoufalejší vrstvy společnosti. Vláda, která by na jednu stranu bez zahraniční pomoci nebyla schopná podpořit oběti přírodní katastrofy, na druhou stranu utrácí téměř polovinu svého rozpočtu na investice do armády.

Globální finanční krize jen přitížila už tak špatné ekonomické situaci v zemi. Utrpěl jí například rybolov a hutnictví, ale i textilní, potravinářský a reklamní průmysl.⁷ I Barmánci žijící a pracující za hranicemi státu pocítili dopady této krize a nejsou schopni zasílat svým rodinám finanční podporu v takové výši, jak tomu bylo dříve. Poptávka rozvinutých ekonomik po produkci továren, v nichž Barmánci pracují, výrazně poklesla, čímž se snížila nabídka pracovních míst pro migrující pracovníky a zároveň přibýlo porušování jejich práv ze strany zaměstnavatelů, kteří usilují o maximalizaci zisku.⁸

Environmentální krize

SPDC prodává práva těžby domácích nerostných i biologických zdrojů, čímž urychluje degradaci stavu životního prostředí. Sousední země s pomocí

1 Head, J. „Strasti, které vyvolaly nepokoje v Barmě“ („The Hardship that Sparked Burma's Unrest“). BBC News, 2. října 2007. Ke stažení na: <news.bbc.co.uk/1/hi/world/asia-pacific/7023548.stm>.

2 Viz: Head, J. „Barmští vůdci zdvojnásobili ceny pohonných hmot“ („Burma Leaders Double Fuel Prices“). BBC News, 15. srpna 2007. Ke stažení na: <news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6947251.stm>. Dále viz: Společnost pro pomoc politickým vězňům. Čistky v Barmě pokračují (Crackdown in Burma Continues), 31. ledna 2008. Ke stažení na: <www.aappb.org/release100.html>.

3 Tun, A. H. „Cyklón zanechal v Barmě 138 000 mrtvých a nezvěstných“ („Myanmar Cyclone Toll Rises to 138,000 Dead, Missing“). Reuters, 24. června 2008.

Ke stažení na: <uk.reuters.com/article/featuredCrisis/idUKBK15852620080624?>.

4 Amnesty International. „Zpráva o Barmě: Problematika lidských práv měsíc po cyklónu Nargis“ („Myanmar Briefing: Human Right Concerns a Month after Cyclone Nargis“), 2. června 2008. Ke stažení na: <www.amnesty.org/en/library/asset/ASA16/013/2008/en/85931049-32e5-11dd-863f-e9cd398f74da/asa160132008eng.pdf>.

5 Yeni a Min Lwin. „Zprávy o rozsáhlých podvodech ve volebních místnostech“ („Massive Cheating Reported from Polling Stations“). The Irrawaddy, 10. května 2008. Ke stažení na: <www.irrawaddy.org/article.php?art_id=11923>.

6 Pepper, D. „V Barmě začíná podnikání u armády“ („In Burma, Business Ventures Start with Military“). SFGate, 13. listopadu 2008. Ke stažení na: <www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?i=/c/a/2008/11/12/MNNU125BS8.DTL>.

7 Viz např. Mizzima, „Rybolov v Barmě čelí vážným potížím“ („Burmese Fishery Export Hit Hard“), 27. listopad 2008; „Hospodářské ochlazení v Číně postihuje barmský důlní průmysl“ („China Slowdown Hits Burmese Mining“), 28. ledna 2009; „Reklamní průmysl v Barmě je v končici“ („Ad Industry in Burma in Doldrums“), 14. února 2009; „Rangúnské továrny začínají propouštět“ („Rangoon Factories Begin Cutting Jobs“), 5. února 2009. Ke stažení na: <www.mizzima.com/news/global-financial-crisis-a-burma.html>.

8 Rozhovory s dělníky v Mae Sot v thajském příhraničí, zaměstnanci Rady barmských právníků, červen 2008.

vlády drancují přírodní zdroje, aniž by braly v úvahu environmentální a kulturní dopady. Ve státě Kachin dnes čínské dřevařské společnosti kácí lesy bez ohledu na krátkodobé či dlouhodobé následky, a přitom nezaměstnávají Barmánce a nijak nepřispívají k rozvoji místní ekonomiky.⁹ SPDC také prodala práva na obrovské nerostné bohatství země, včetně zlata a drahokamů, aniž by zavedla jakýkoli dozor nad jejich těžbou a jejím dopadem na životní prostředí.

Během posledních dvaceti let Barma trpěla jednou z celosvětově nejvyšších měr odlesňování, přišla téměř o 20 % svých lesů.¹⁰ Došlo k tomu i přes varování, že pokud nebude zohledněna vnitřní provázanost ekosystému, může dojít k vážnému poškození životního prostředí.¹¹ Biodiverzitu země dnes obzvláště ohrožuje výstavba řady velkých přehrad na hlavních říčních tocích, do které se pustily čínské, indické a thajské stavební firmy a vlády.¹² Finanční odměna případně vojenským velitelům, zatímco negativními dopady budou trpět místní obyvatelé.

Potravinová krize

Globální potravinová krize tvrdě zasáhla i Barmu, jejíž obyvatelé už po celá desetiletí trpěli lokalizovanou nutriční krizí, projevující se zejména dramatickým nedostatkem proteinů.¹³ Ačkoli je Barma technicky vzato „potravinově přebytečnou“ zemí, protože produkuje víc potravin, než spotřebovává, nevhodná distribuce způsobila těžkou podvýživu u většiny obyvatelstva a 32 % dětí trpí podváhou.¹⁴ Velká část populace je permanentně ohrožena nedostatkem potravin, který může nastat v důsledku nevídaných přírodních katastrof a environmentálních změn, což se prokázalo bezprostředně po řádění cyklónu Nargis. Ve státě Čjin došlo nedávno k přemnožení krys

a 100 000 lidí se ocitlo na pokraji hladomoru, ale vláda nenabídla žádnou pomoc.¹⁵

Krize ve vzdělávání

Výdaje na vzdělávání v Barmě – ať už v procentech HDP nebo v absolutním vyjádření – patří celosvětově mezi ty nejnižší; jedná se o pouhých 1,2 % HDP.¹⁶ Jen zhruba třetina žáků, kteří nastoupí na základní nebo střední školu, absolvuje celý studijní cyklus.¹⁷

Politická krize

Problémem spojujícím všechny ostatní faktory je nefunkční politický systém. Vláda SPDC, stejně jako předchozí diktátoři, odmítá připustit přechod k opravdové demokracii, a to i přesto, že od doby, kdy se armáda chopila moci, celá země po všech stránkách upadá. Vládní program „Sedm kroků na cestě k demokracii“ je všeobecně považován za sedm kroků k trvalému zachování vojenské diktatury. Nová ústava mimo jiné podpořila neomezenou kontrolu armády nad činností vlády, neposkytla žádnou záruku nezávislosti justice a nenabídla smysluplnou ochranu lidských práv.¹⁸ Řada prominentních politických uskupení, například Národní demokratická liga (National League for Democracy, NLD), Nová strana státu Mon, Monská národní demokratická fronta a Organizace pro nezávislost státu Kačín, odmítla účast na referendu o ústavě. Klíčové opoziční skupiny pod vedením BLD plánují bojkotovat volby v roce 2010.

Kromě toho sílí i uvnitř armády napětí mezi SPDC a Spojenou armádou státu Wa (United Wa State Army, USWA), která ovládá část státu Šan. Ačkoli tyto skupiny roku 1989 uzavřely příměří, USWA odmítla rozkaz odzbrojit se a stát se milicí pod kontrolou vlády. USWA vydává oficiální dokumenty pod hlavičkou „Vlády státu Wa, zvláštní autonomní oblasti Barmské unie“ a prohlásila, že nesloží zbraně a nebude se účastnit voleb v roce 2010, pokud jí tento status nebude přiznán.¹⁹

SPDC i nadále zatýká a vězňi kohokoli, kdo si dovolí kritizovat politiku vlády, což je jasným důkazem její neochoty připustit jakoukoli změnu v politické sféře. Loni prodloužila domácí vězení Aun Schan Su Ťij, laureátky Nobelovy ceny a demokraticky zvolené poslankyně. Populární komik a společenský komentátor Zaganar byl odsouzen ke 45 roků vězení za to, že kritizoval reakci vlády na cyklón Nargis. V současnosti je v Barmě podle odhadů 2 100 politických vězňů.²⁰

Podezření vůči občanské společnosti

V dobách krize bývají organizace občanské společnosti klíčové v poskytování pomoci a navrhování alternativních řešení pro nejtěžší problémy státu. V Barmě jsou takové organizace ovšem nedostatečně vyvinuté a SPDC jejich činnost zakazuje nebo přímo stíhá. Prominentní skupiny, jejichž existenci toleruje, slouží jen k posílení pozice armády. Například Pomocný hasičský sbor je primárně nasazován k potlačování demonstrací. Stejně tak i tolerované organizace žen spíš propagují vládní politiku, než aby se jí snažily změnit. Ačkoli existuje určité množství komunitních organizací, potřebují vládní povolení k tomu, aby mohly vyvíjet jakoukoli aktivitu.²¹ Kromě toho bývají často trestáni členové organizací, jejichž jednání je označeno jako „nezákonné“, což může znamenat i pouhý nesouhlas s činností vlády.²²

Závěr

Pod vládou současné junty žijí Barmánci v zemi plné trvajících krizí, ať už ekonomických, politických nebo environmentálních. V posledních letech tyto krize často posilovaly jedna druhou a byly využívány k zachování škodlivého statu quo. Vláda reaguje raziemi a zatýkáním svých oponentů, ale sama svým občanům nenabízí žádné záchranné síť. Vytvořila zemi, v níž jsou výhody vyhrazeny vojenské elitě a jejím přátelům, zatímco nejzranitelnější občané jsou vystavováni dopadům krizí a pohrom. ■

9 Kachin News Group, „Čína obnovila dovoz dřeva ze severní Barmy“ („China Resumes Importing Timber from Northern Burma“). Kachin News, 17. prosince 2008. Ke stažení na: <www.kachinnews.com/index.php?option=com_content&view=article&id=678:china-resumes-importing-timber-from-northern-burma&catid=1:latest-news&Itemid=50>.

10 Mongobay.com (nd), „Barma: environmentální profil“ („Myanmar: Environmental Profile“). Ke stažení na: <rainforests.mongobay.com/20myanmar.htm>.

11 Curtis, G., „Christian Aid varuje před environmentální katastrofou v Barmě“ („Christian Aid Warns of Burma Environmental Damage“). Christian Today, 15. května 2007. Ke stažení na: <www.christiantoday.com/article/christian.aid.warns.of.burma.environmental.damage/107>.

12 Pichai, U., „Environmentalisté požadují ukončení výstavby barmských přehrad za 35 miliard dolarů“ („Environmentalists Demand Halt to US \$ 35 Billion Burma Dams“). Mizzima, 16. března 2009. Ke stažení na: <www.mizzima.com/news/inside-burma/1844-environmentalists-demand-halt-to-us-35-billion-burma-dams.html>.

13 Suu Kyi, A.S., „Snídaňový blues“ („Breakfast Blues“). In: Letters from Burma, 27–30. 1998.

14 WFP (nd), „Myanmar“. World Food Programme (WFP). Ke stažení na: <www.wfp.org/countries/Myanmar>.

15 Carroll, B., „Zuřící krysy vyvolaly v Barmě hladomor“ („Rampaging Rats Bring Starvation to Burma“). BBC News, 26. září 2008. Ke stažení na: <news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7633986.stm>.

16 CIA (2009). World Factbook, Burma. (Svět ve faktech: Barma) Ke stažení na: <www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bm.html>.

17 „Vzdělávání dětí v Barmě“ („Child Education in Burma“). Asian Tribune, 3. září 2003. Ke stažení na: <www.asiantribune.com/oldsite/show_article.php?id=850>.

18 Viz: Htoo, A.U., „Analýza ústavy SPDC z perspektivy lidských práv“ („Analysis of the SPDC's Constitution from the Perspective of Human Rights“). Legal Issues on Burma Journal, No. 30. 2008, a dvě publikace Rady barmských právníků. „Volby v roce 2010: Žádná naděje pro lidská práva“ („2010 Elections: No Hope for Human Rights“). Legal Issues on Burma Journal, No. 30.2008, a „Stanovisko k neschopnosti ústavy SPDC z roku 2008 chránit nezávislost justice“ („Statement on the Failure of the 2008 SPDC Constitution to Protect Judicial Independence“). 4. prosince 2008.

19 Weng, L., „UWSP navrhuje nezávislost oblasti Wa“ („UWSP Proposes Autonomous Wa Region“). The Irrawaddy, 5. ledna

2009. Ke stažení na: <www.irrawaddy.org/highlight.php?art_id=14874>.

20 France 24, „Online mobilizace za politické vězně v Barmě“ („Online Mobilization for Political Prisoners in Burma“). Ke stažení na: <www.france24.com/en/20090319-web-mobilisation-political-prisoners-burma-egypt-activist-riowireless-brazil>.

21 Ni Aung, M.A., „Vytváření prostoru v Barmě“ („Creating Space in Myanmar/Burma“). In: Zarni (ed.) Aktivní občané pod povrchem politiky: Zážitky z Barmy a Vietnamu (Active Citizens Under Political Wraps: Experiences from Myanmar/Burma and Vietnam). Chaing Mai: Nadace Heinricha Bölla. 2006.

22 Lorch, J., „Občanská společnost a její manévrovací prostor v Barmě“ („Civil Society Actors and Their Room for Maneuver in Myanmar/Burma“). In: Zarni (ed.) Aktivní občané pod povrchem politiky: Zážitky z Barmy a Vietnamu (Active Citizens Under Political Wraps: Experiences from Myanmar/Burma and Vietnam). Chaing Mai: Nadace Heinricha Bölla. 2006.

Proplout tsunamií?

Brazílie zaplatila za „integraci“ do globální ekonomiky. Když se zahraniční investoři a spekulanti stáhli, trh s cennými papíry se propadl a došlo k výrazné devalvaci měny. Vláda odpověděla poněkud nesměle – zvýšením výdajů, které bylo nedostatečné a přišlo příliš pozdě. Brazílie však stále může překonat krizi, pokud se její vláda k této výzvě postaví čelem. Světová ekonomika má zároveň ideální příležitost propagovat strategie environmentálně udržitelného růstu a nová pravidla fungování finančních systémů, sloužící vývoji a redistribuci příjmů a majetku.

Social Watch Brazílie

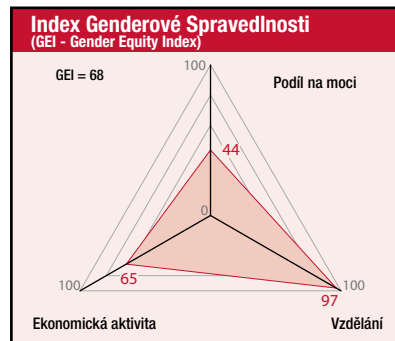
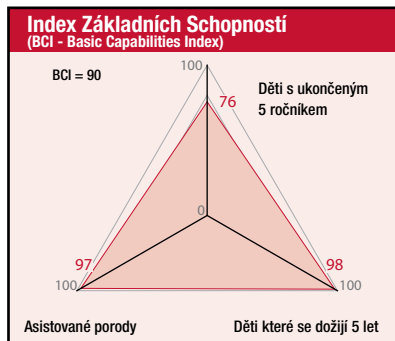
Fernando J. Cardim de Carvalho¹

Mnozí pozorovatelé si všimli skutečnosti, že rozvíjející se (emerging) ekonomiky byly finanční panikou, jež v roce 2007 propukla ve Spojených státech, dotčeny relativně málo, a spatřovali v tom znamení, že tyto země mohou úspěšně „odpojit“ svůj osud od osudu vyspělých zemí. Předpokládalo se, že Brazílie bude patřit mezi ty šťastnější, tedy země, které odolají otřesům finanční krize, zachovají si určitou míru prosperity a udrží se nárůstu nezaměstnanosti tím, že svou produkci přeměrují na domácí trhy.

Tento názor se zdál být potvrzen prudkým růstem brazilské ekonomiky v prvních třech čtvrtletích roku 2008. Samozřejmě nešlo o taková čísla, jaká známe z Číny, ovšem rychlost růstu stačila nejen na to, aby se zvýšila zaměstnanost, nýbrž i na přesun stále většího podílu pracovní síly z neformálního zaměstnání na lépe placené a zajištěné „formální“ pracovní pozice. Tahounem všeobecného růstu se stala spotřeba domácností, živěna nárůstem reálných mezd (zejména zvýšením minimální mzdy) a zaměstnanosti, ale i sociálních opatření, která zvýšila kupní sílu nejnižších příjmových skupin.

Federální vláda, v jejímž čele stojí prezident Lula, rozjela mohutnou veřejnou kampaň s cílem povzbudit důvěru obchodníků i spotřebitelů, udržet vysokou poptávku a stimulovat firmy k zachování výroby a dalším investicím. Prezident často připomínal občanům, že jeho Plán na urychlení růstu (PAC) by měl fungovat jako páka ke zvýšení poptávky, jehož cílem je zbavit zaměstnance obav ze ztráty pracovních míst a podniky ze strachu z nadměrné výroby.

Strategie se zdála být úspěšná až do chvíle, kdy v posledním čtvrtletí roku 2008 došlo k propadu HDP o 3,6 % ve srovnání s předchozím čtvrtletím. Úpadek zasáhl všechny sektory ekonomiky, zdaleka nejvíce byl ovšem postižen sektor průmyslové výroby, který se propadl o 7 %. Investice, které doposud zdravým tempem rostly, poklesly skoro o 10 %. Spotřebitelé ani investoři nemohli udržet předchozí úroveň výdajů, a tak celá ekonomika výrazně poklesla.

Nesmělá reakce vlády

Brazilská verze mezinárodní krize má své specifické kořeny. Domácí bankovní systém nebyl vystaven spekulativním investicím toho druhu, který zruinoval finanční systémy Spojených států, Evropy a některých částí Asie. V důsledku toho, že domácí veřejný dluh byl zatížen vysokými úroky, dávaly banky působící v Brazílii přednost investicím do těchto cenných papírů, místo aby zkoušely štěstí s „finančními novotami“ vytvořenými ve Spojených státech. Ani tak se však země nevyhnula následkům toho, že byla „integrována“ do globální ekonomiky.

V posledních letech přicházelo do brazilské ekonomiky velké množství zahraničního kapitálu v podobě přímých investic i spekulativních kapitálových portfolií. Burza v São Paulu dramaticky rostla a na trh se dostalo velké množství dluhopisů. Když ve Spojených státech, a brzy poté i v západní Evropě, vypukla krize, velká část investorů a spekulantů stáhla své prostředky, často z toho důvodu, aby pokryla své domácí ztráty. Výsledkem byl nejen propad brazilských trhů s domácími dluhopisy. I brazilská měna, real, prošla rychlou a prudkou devalvaci.

Následky nebyly tak katastrofální jako v případě předchozích krizí, zejména proto, že otřesy nevyvolaly útek kapitálu v rukou rezidentů. Domácí finanční spekulanti vlastně neměli důvod opustit trh, protože vláda stále vyplácela nejvyšší úroky na světě. Kromě toho se nenabízel žádný bezpečnější trh. A do třetice: Brazílie disponuje relativně velkým množstvím mezinárodních rezerv. Právě proto došlo k tomu, že zatímco zahraniční investoři neměli prakticky jinou možnost než odejít, domácí investoři dali přednost setrvání na místních trzích. Díky tomuto rozhodnutí nedosáhly potíže s platební bilancí tak závažných rozměrů jako v nedávné minulosti.

Rozruch na domácím trhu s dluhopisy a prudká devalvace realu však byly postačujícím důvodem k tomu, aby místní banky omezily nabídku úvěrů firmám a spotřebitelům, a to i přes nesmělé pokusy centrální banky poskytnout jim dodatečnou likviditu. Úvěrová krize okamžitě vyvolala turbulence na trzích zboží dlouhodobé spotřeby, zejména automobilů, u kterých poptávka z velké míry závisí na dostupnosti úvěrů. V automobilovém průmyslu byly zavedeny podnikové prázdniny a další triky sloužící ke krátkodobému omezení výroby, ale tato opatření vedla jen k přenosu úpadku do dalších sektorů ekonomiky. Dvojí hrozba volných kapacit a nezaměstnanosti zlomila důvěru spotřebitelů a podniků. Podniky z obav před nevyužitými kapacitami odložily své investiční plány, čímž ještě prohloubily prvotní propad poptávky. V konečném důsledku se vláda stala jediným spotřebitelem, který i v posledním čtvrtletí roku 2008 stále zvyšoval své výdaje.

Rok 2009 začal na rozdíl od toho předchozího s výrazně nižšími očekáváním. Průzkum veřejného mínění ukázal, že na čelní příčky mezi obavami občanů opět pronikl strach ze ztráty zaměstnání, který předčil i obavy z kriminality a nedostatku veřejné bezpečnosti. Zejména se ukázalo – a je to dalším důvodem pro vážné obavy – že i přes agresivní rétoriku, kterou prezident používal už od počátku roku 2008, nejsou anticyklická opatření ani zdaleka tak odvážná a efektivní, jak by měla být. Je všeobecně známo, že prezident Lula už od chvíle, kdy nastoupil do úřadu, poskytoval finančním trhům záruky spočívající v tom, že udržoval de facto nezávislou centrální banku, ovládanou převážně funkcionáři soukromých finančních institucí. Proto by pro nikoho nemělo být překvapením, že monetární politika byla během hospodářské krize spravována velmi špatně, neboť její původci stáli o tolik dál napravo od každého jiného

1 Profesor ekonomie na Federální univerzitě v Rio de Janeiro a konzultant Brazílského institutu sociálních a ekonomických analýz (Ibase).

centrálního bankéře, že i soukromé bankovní domy jen těžce nesly její neschopnost nabídnout jakýkoli konstruktivní příspěvek k hospodářskému zotavení.

Překvapivější je však zdrženlivost výdajové politiky vlády. Zdá se, že prezidentovo volání po odvážné akci oslyšeli ministři jeho vlastního kabinetu. Vláda se držela PAC, který byl určen pro normální podmínky a očividně nebyl postačujícím nástrojem v boji s recesí, která by nakonec mohla být delší a závažnější, než se zpočátku zdálo. I samotný PAC byl ovšem zaveden nejistým a nesmělým způsobem. Výdajové plány jsou zdržovány byrokratickými překážkami, což vede k tomu, že veřejné výdaje jsou nižší a pomalejší, než by bylo vhodné. Váhavý přístup vůdčích autorit v ekonomické komisi vlády prozrazuje znepokojivý nedostatek porozumění potenciální škodě, kterou by hospodářská krize rozsahu té aktuální mohla přivodit rozvíjejícímu se trhu, jako je ten brazilský.

Je ovšem třeba říci, že zatímco v prvním čtvrtletí roku 2009 brazilská ekonomika upadala, byla v průběhu tohoto období zavedena razantnější opatření, byť jejich dopad stále ještě neodpovídá závažnosti smršťujících impulzů přicházejících ze zahraničí. Veřejné bankovní domy rozšířily svou nabídku úvěrů za nižších úrokových měr. Přenos příjmů k chudým díky programu Rodinných grantů zachoval spotřebu nižších příjmových skupin na stávající úrovni. Celkové zlepšení očekávání, které následovalo po zdánlivě přehnané reakci v posledním čtvrtletí roku 2008, vedlo ke stále nejistému a váhavému zotavení systému, jež momentálně probíhá. Po uvážení všech faktorů ukazují veškeré indikátory stejným směrem: vstříc nepatrnému oživení, které v mezinárodním kontextu zůstává důvodem k optimismu.

V situaci, v níž se dnes Brazílie nachází, je největším rizikem, kterému se země může vystavit, riziko záměny neschopnosti reagovat s finanční a fiskální opatrností. Vlády se z obavy ze zvýšení výdajů mohou omezit na to, že budou mlčky přihlížet pádu soukromé poptávky, která následně povede i k propadu výroby a zaměstnanosti. V takové situaci klesají příjmy z daní, zatímco výdaje na sociální zabezpečení narůstají. Fiskální schodky pak narůstají právě proto, že vláda nebyla dostatečně odvážná, aby zakročila proti smršťování ekonomiky. Pokus chovat se rozvážně paradoxně posouvá zemi do ještě horší fiskální situace, než v jaké by se ocitla, kdyby vláda rozhodně zakročila na podporu poptávky a zvýšila své příjmy z daní. Shodou okolností je tohle přesně to, oč se prezident Obama pokouší ve Spojených státech. Mimo jiné se jedná o politiku, kterou výkonný ředitel Mezinárodního měnového fondu Dominique Strauss-Kahn opakovaně obhajoval již od roku 2007.²

2 Ačkoli se samotný fond bránil přijetí tohoto stanoviska, jak bylo zřejmé z toho, kolika podmínkami zatížil poskytování úvěrů středoevropským zemím.

HROZBA PRO ZÁSBOVÁNÍ POTRAVINAMI

Francisco Menezes¹

Brazilský Program proti hladovění a zesílení celé řady veřejných programů činí z této země uznávanou světovou jedničku v boji proti nedostatku potravin. Potravinová i finanční krize však měly vážný dopad na zásobování potravinami.

V druhé polovině roku 2007 začaly ceny potravin stoupat, čímž se obrátil sestupný trend několika předchozích let a jeho přínosy byly ohroženy. Vzestup cen potravin nejcitelněji postihl ty nejzranitelnější skupiny společnosti, v jejichž rozpočtu představují výdaje na potravinu významnou položku. S ohledem na to zvýšila vláda výhody rozdělované prostřednictvím programu Bolsa Família (program záruky minimálního příjmu)² o 8 % a rozšířila jej na větší množství rodin. Kromě toho zavedla další opatření, která by pobídkami a garancemi měla zemědělce přimět ke zvýšení produkce potravin.

V druhé polovině roku 2008 se růst cen potravin v návaznosti na vývoj na světových komoditních trzích zastavil a došlo i k drobnému poklesu. Objevily se ovšem další hrozby v podobě poklesu příjmů nejnižších vrstev společnosti, nárůstu nezaměstnanosti a pravděpodobného poklesu reálných mezd. Je nezbytné vývoj v průběhu roku 2009 důkladně monitorovat. Dostupnost potravin je zcela jistě relevantním indikátorem pro hodnocení současného vývoje, a to jak s ohledem na uvolňování prostředků určených pro tento rok, tak i s ohledem na návrh rozpočtu pro rok 2010.

1 Specialista na trh potravin a jeden z ředitelů Ibase.

2 Viz: <www.ibase.br/modules.php?name=Conteudo&pid=2481>.

Příležitost restartovat světovou ekonomiku

Současná mezinárodní finanční krize představuje nejzávažnější poruchu, které globální ekonomika čelí od velké hospodářské krize 30. let 20. století. I délka jejího trvání zdůrazňuje její nebezpečnost: krize existuje už třetím rokem a dosud jsme nespátli žádná „světlo na konci tunelu“, žádnou známku ekonomické obnovy. Je velmi pravděpodobné, že v krátkodobém horizontu se situace stane ještě vážnější a povede k nárůstu nezaměstnanosti a sociálnímu rozkolu, který pozorujeme i jinde. Brazílie má ovšem stále šanci zredukovat tato rizika, pokud se postaví výzvám, které před ní stojí.

Nicméně je třeba podotknout, že krize, jako je tato, vždy více či méně transformují způsob, jakým funguje ekonomika a celá společnost. Proto nejde jen o to, aby se podařilo zastavit krátkodobý ekonomický úpadek, ale především o to, jak se připravit na budoucnost. Velká deprese vedla k rozmachu státu blahobyti a širokého pojetí veřejných intervencí do ekonomiky, přičemž obě tyto tendence šly přímo proti aktivně prosazované neoliberální revoluci konce 20. století.

Nyní se nabízí další možnost „resetovat“ cestu, po níž se světová ekonomika ubírá. Všechny indikátory ukazují jako na další cíl na poli investic a inovací takzvané „zelené investice“, propagující strategie environmentálně udržitelného růstu, jež zvyšují efektivitu získávání a využívání energie. Neméně důležité je napravovat škody způsobené dominancí neoliberálních ideologií, které od 80. let minulého století podporovaly finanční deregulaci a přivedly svět na pokraj katastrofy. Je nutné hledat nové strategie regulace a dozoru, neboť ty stávající selhávají. Nová pravidla by se však měla soustředit na to, aby finanční systémy

podněcovaly rozvoj a rozdělení příjmů a bohatství, ne blahobyť finančních spekulantů. Tato pravidla dnes formulují fóra jako Basilejská komise a Fórum pro finanční stabilitu. Krize donutila nejbohatší země, které si v rozhodování o těchto otázkách tradičně udržovaly monopol, aby otevřely dveře rozvoje ekonomikám, a tak se aspoň pro tuto chvíli do centra pozornosti dostala skupina G20. Nabízí se argument, že G20 je lepší než G7, ale skutečnost je taková, že žádné „G“ nám řešení nenabídne. Tyto instituce se musí stát reprezentativními, čehož nedocílí prostým kooptováním několika dalších členů do stávajících klubů, aby si mohly zachovat svou exkluzivní povahu. Současná krize představuje významnou příležitost zasadit se o efektivní demokratizaci mezinárodních institucí. Tuto příležitost bychom si neměli nechat ujít.³

3 Vlastně to přesně odpovídá záměru projektu „Finanční liberalizace a globální governance: Role mezinárodních institucí“, koordinovaného Fernandem J. C. Carvalhem a Janem Kreglem, vyvíjeným v Ibase a sponzorovaným Ford Foundation. Viz „Finanční krize a deficit demokracie“. Ke stažení na: <www.ibase.br/modules.php?name=Conteudo&pid=1686>.

Občanské nepokoje

Bulharsko, nejchudší členský stát Evropské unie, získalo vstupem do tohoto společenství určité hospodářské výhody. Ovšem i přes vládní prohlášení, že ekonomika země je v solidním stavu, dochází nyní k poklesu investic i vývozu a růst HDP se brzy dostane do záporných čísel. Vládní opatření na ochranu před dopady globální krize pravděpodobně nebudou dostatečná. Nevládní organizace požadují, aby zaměstnavatelé i vláda přijali nouzová opatření na omezení inflace, uzavřeli dohody o vývoji mezd, které by zvýšily reálný příjem, a posoudili dopad krize na nejzranitelnější oblasti společnosti.

Bulharská nadace pro genderový výzkum ve spolupráci se Sdružením pro bulharsko-evropské partnerství

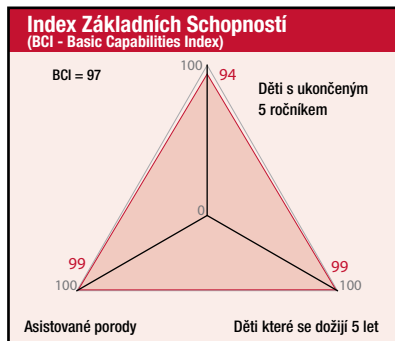
Přestože Bulharsko, nejchudší členský stát EU, dosud nepocítilo plný dopad globální ekonomické krize, už teď vypukly občanské nepokoje v reakci na rozhodnutí Evropské komise zkrátit zemi předpřístupové financování v důsledku hojně rozšířené korupce. V lednu 2009 demonstrovali Bulhaři před budovou parlamentu, dožadovali se hospodářských reforem a vyzývali vládu, aby buď jednala, nebo odstoupila. Tentýž měsíc po celé zemi demonstrovali zemědělci, kteří zablokovali jediný most vedoucí do Rumunska a požadovali, aby vláda zavedla minimální výkupní cenu mléka a zastavila dovoz levných mléčných produktů ze zahraničí. Policisté, kterým zákon nedovoluje stávkovat, už od prosince drželi „tiché“ protesty za 50% zvýšení mezd a lepší pracovní podmínky.

Přes tyto demonstrace, a bez ohledu na skutečnost, že globální finanční krize celosvětově vedla k nové interpretaci současných hospodářských politik, k rozsáhlému zpochybnění neoliberálního modelu a k požadavkům po přísnější vládní regulaci, zůstává neoliberální model v Bulharsku velmi populární. Předseda vlády Sergej Stanišev uznává, že Bulharsko jako kapitalistická země prochází svou první hospodářskou krizí a není imunní vůči potížím, kterým čelí jeho obchodní partneři. Přesto dál trvá na tom, že problémy jeho země nejsou tak vážné jako problémy ostatních členských států Evropské unie.

Vzestup a pád

Po vážné krizi centrálního bankovníctví v roce 1997, která vedla k hyperinflaci, krachům bank, akutní politické krizi a masovému poklesu životní úrovně, byla ustanovena měnová rada. Od té doby se každá vláda bez ohledu na svou politickou orientaci vyjádřila ve prospěch jejího zachování, aby nedošlo k další masivní krizi. Strategii měnové rady bylo stabilizovat makroekonomické prostředí a potlačovat jakýkoli nárůst mezd, a to i přesto, že Bulharsko má nejnižší průměrnou mzdu v celé Evropské unii.

Od roku 2004, kdy bylo schváleno přistoupení k EU, zažilo Bulharsko prudký nárůst v přílivu kapitálu a úvěrový boom. Příliv kapitálu byl stimulován očekáváním rychlé konvergence s EU a dále posilován existencí měnové rady a přísné fiskální politiky. Poměr úvěrů k HDP raketově narostl z 36 % v roce

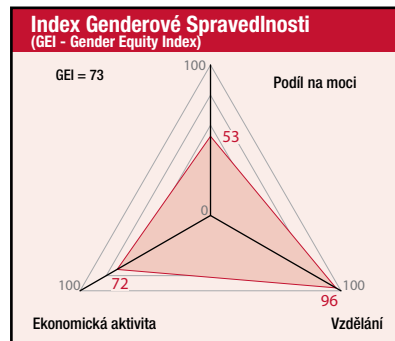
2004 na 67 % v roce 2007. Roku 2008 činil příliv kapitálu asi 30 % HDP.¹

Nárůst podílu vnějšího kapitálu měl za následek silný nárůst HDP, ale zároveň dramaticky zvýšil vnější i vnitřní nerovnováhu. HDP rostl o více než 6 % ročně, což byl jeden z nejrychlejších nárůstů v Evropě.² I v roce 2008 rostl HDP o solidních 6,25 %. Růst domácí poptávky ovšem předběhl nárůst HDP a zvýšil deficit běžného účtu z 5 % HDP v roce 2003 na více než 24 % HDP v roce 2008. Tento nepoměr ještě zvýraznila skutečnost, že hospodářský růst se podle údajů Národního statistického ústavu soustředil do odvětví stavebnictví, realit a finančních služeb.

S poklesem nezaměstnanosti a zvýšeným počtem volných pracovních míst se nárůst mezd zvýšil až na 24 % v červnu 2008. Přehřátí ekonomiky spolu s rostoucími cenami potravin a pohonných hmot zrychlilo inflaci až na 14,7 % v červnu 2008, přičemž ceny potravin vzrostly až o 25 %. Nárůst cen zemního plynu, elektřiny, tepla, silniční i železniční dopravy, vody a dalších základních energií způsobil meziroční nárůst životních nákladů o 17 %, přičemž inflace za celý rok patrně přesáhne 12 %. Odhad inflace na rok 2009 leží přibližně u 4 %.³ Odborníci Centra pro ekonomický vývoj ovšem varují, že tou pravou hrozbou nebude v budoucnosti inflace, ale deflace.

Globální finanční bouře a investoři, kteří se vyhýbají riziku, nejspíš přispějí k utlumení kapitálových toků do střední a východní Evropy, včetně Bulharska.

1 Mezinárodní měnový fond. Bulharsko. Článek IV Konzultace – expertní zpráva. Vyjádření expertů; Veřejná informativní zpráva o diskuzi Vykonané rady; Vyjádření výkonného ředitele pro Bulharsko, únor 2009, str. 25.
2 Světová banka (2009). Pravidelná ekonomická zpráva EU 10, únor.
3 Konfederace nezávislých odborových svazů (2009). „Životní úroveň“. Ke stažení na: <www.knsb-bg.org/knsb/>.

Místní pobočky bank pravděpodobně nebudou od svých mateřských bank nadále dostávat velké kapitálové transfery, kterými financovaly růst objemu úvěrů. Bez tohoto financování podniky sníží svou produkci a omezí nabídku služeb, případně úplně ukončí svou činnost, což povede k růstu nezaměstnanosti. Obory hutnictví a stavebnictví již čelí úpadku. V lednu 2009 klesla průmyslová produkce podle oficiálních údajů Národního statistického ústavu o 19 % oproti předchozímu měsíci.

Pokles zahraniční poptávky a klesající ceny komodit mohou zároveň způsobit pokles bulharského vývozu a úpadek turistického ruchu. Poslední projekce Mezinárodního měnového fondu naznačují pro skupinu G7 pokles větší než 0,5 % HDP, což by přiškrtilo růst i vývoz ve východní Evropě. Bulharský vývoz už tvrdě postihl pokles objednávek a ceny kovů.

Hospodářský výhled

Růst HDP se v roce 2009 pravděpodobně zpomalí na 2 %, možná bude dokonce nulový (podle jedné nedávné předpovědi).⁴ Při pomalejším růstu se současný deficit běžného účtu podle projekcí sníží na 15 % HDP, zatímco prudký pokles globálních cen komodit vyvolá tlak na zvýšení inflace. Nicméně existuje výrazné riziko, že se růst zpomalí ještě citelněji. Veřejné finance země jsou našťastí v dobrém stavu a vláda disponuje jedním z nejvyšších rozpočtových přebytků v Evropě. Dramatický přesun v platební bilanci však poukazuje na to, že země prožívá těžký hospodářský ořes.

Během pěti měsíců od října činil čistý přísun kapitálu pouhých 800 milionů eur, zatímco v předchozích pěti měsících šlo o 6,1 miliardy eur a ve stejném období o rok dříve o 5,6 miliardy eur.

4 Mezinárodní měnový fond, Bulharsko, duben 2009. Závěrečné stanovisko mise MMF. Duben 2009. Viz: <www.imf.org>.

Vývoz byl v prvních dvou měsících roku 2009 o 27 % nižší než v prvních dvou měsících roku 2008, zatímco pokles dovozu byl ještě výraznější (32 %), což naznačuje, že došlo k významnému propadu domácí poptávky. Následkem toho poklesl deficit běžného účtu v přepočtu na celé roky z 25,8 % HDP za první dva měsíce roku 2008 na 11,6 % za první dva měsíce roku 2009.⁵ Hlavní indikátory hospodářské aktivity opravdu naznačují, že ekonomika se možná už dostala do období kontrakce. Mezinárodní měnový fond (MMF) nedávno předpovídal, že bulharská ekonomika se za rok 2009 zmenší o 3,5 % a v roce 2010 o další procento, což je o 2 % méně oproti jeho predikci z dubna 2009.⁶

Mezinárodní plynová krize v lednu 2009 prakticky vymazala jakýkoli pozůstatek pozitivního vývoje roku 2008. Když byly pro spory mezi Ruskem a Ukrajinou přerušeny dodávky zemního plynu do Evropy, patřilo Bulharsko mezi nejhůř připravené země; nemělo prakticky žádné dostupné alternativy. Cena ztracené produkce se odhaduje na více než 250 milionů eur (asi 333 milionů USD). Vláda oficiálně požadovala od Ruska kompenzaci, ale i kdyby nějakou získala, dlouhodobě dopady odstávky výroby mohou představovat riziko pro celou ekonomiku.

Vládní priority ve fiskální politice

V tomto složitém prostředí je klíčovou úlohou vlády zachovat důvěru v měnovou radu a ve finanční systém. Obojí je na sobě navzájem závislé: silný a pružný finanční systém je nezbytný k zachování funkčnosti měnové rady a důvěra v ni zároveň posiluje finanční systém. Mezinárodní měnový fond je přesvědčen, že měnová rada pomůže zemi vyrovnat se s turbulencemi, protože Bulharsko disponuje adekvátními fiskálními i monetárními rezervami. MMF dokonce ani nezvažoval kompenzaci negativní platební bilance použitím alternativních opatření, například devalvací měny nebo zavedením eura.

Doporučení

Udržovat přebytky

Fiskální politika by se měla soustředit na udržování dostatečného přebytku, nejen proto, že je jedním z pilířů, na kterých spočívá měnová rada, ale také proto, aby zachovala vyrovnanou bilanci na účtu fiskálních rezerv, který je důležitým polštářem pro případ, že by se objevily potíže. V roce 2008 si vláda stanovila jako cíl přebytek odpovídající 3,5 % HDP. Udržování přebytků v době, kdy příjmy stoupají jen velmi pomalu, bude vyžadovat významné zpomalení v růstu výdajů. Ani příjmy ani výdaje projektované do dnešního rozpočtu však nereflktují očekávané zpomalení růstu HDP.

Transparentně implementovat rozpočtové pravidlo 10 %

Vláda se rozhodla omezit nárůst výdajů nikoli revizí rozpočtu, ale omezením celkových výdajů na 90 %

toho, co bylo v rozpočtu na rok 2009 původně naplánováno. Zbývajících 10 % má být průběžně uvolňováno v závislosti na vývoji stavu rozpočtu.⁷ Toto řešení je snad pragmatické, ale zdaleka ne transparentní. Vskutku se zdá, že zahraniční pozorovatelé, pravděpodobně nezasevěni do pravidla 10 %, považují stávající rozpočet za postavený na nerealistických příjmech.

Je důležité zajistit, že mechanismy sloužící k implementaci pravidla 10 % budou jasné a zřejmé. Některé plány a programy bude možná nutné odložit. Ministerstva by včas měla oznámit své výdajové priority a dostatečně o nich informovat veřejnost. Stejně tak je nezbytné důsledně dodržování rozpočtu. Zavedení pravidla 10 % by v reálném vyjádření jen snížilo nárůst výdajů z plánovaných 17 % na 11 %. Pokud se nárůst HDP zpomalí na projektovanou 2 %, fiskální přebytek pravděpodobně klesne na 2 % HDP.⁸

Urychlit reformy

Fiskální a strukturální reformy by měly být urychleny bez ohledu na volební cyklus. Problémy spojené s čerpáním peněz z fondů EU zdůrazňují nutnost dále zdokonalovat kontrolní systémy. Vláda zavedla celou řadu změn v systému příspěvků na sociální zabezpečení a sociálních dávek, např. snížení příspěvků na sociální pojištění pro zaměstnance a zvýšení dávek v mateřství. Při plánování dalších reforem je nezbytné zachovat rozpočtovou neutralitu těchto opatření, která zajistí dlouhodobou udržitelnost veřejných financí.⁹ Pro urychlení konvergence se standardy EU musí stát dokončit reformu školství, pokročit v reformě zdravotnictví a zlepšit efektivnost ve veřejném i soukromém sektoru.

Zvyšovat mzdy s růstem produktivity

Vláda si uvědomuje, že vysoký růst mezd v průběhu roku 2008 je neudržitelný. Mzdy jsou sice ve srovnání se západní Evropou stále ještě nízké, nicméně jejich další růst musí být provázen zlepšením produktivity. Podle Mezinárodního měnového fondu je současná rychlost růstu mezd v Bulharsku příliš vysoká ve srovnání s relativně pomalým růstem produktivity práce. Kromě toho platí poučení z vývoje během recese v jiných zemích, kde se ukázalo, že čím rychleji rostou mzdy, tím spíš dochází k nárůstu nezaměstnanosti.¹⁰

Vzhledem k tomu, že bude nutné přesunout zdroje do odvětví orientovaných na vývoz, je nezbytná zdrženlivost v nárůstu jednotkové ceny práce. Se zpomalením růstu domácích trhů bude možné zachovat růst HDP jen za předpokladu, že tento propad pokryje nárůst vývozu; oba sektory si však musí zachovat

svou konkurenceschopnost. Zda ji momentálně mají, je předmětem dohadů. Ačkoli vláda vyjádřila důvěru v ziskovost korporací, nevládní organizace jsou vzhledem k nedostatku dostupných údajů opatrnější.

Finanční sektor

Přísná vládní opatření pomohou i finančnímu sektoru, který je v současnosti dobře kapitalizován a ziskový. V nadcházejícím období bude ziskovost pravděpodobně klesat, protože ubývá zahraničních zdrojů, silná konkurence v boji o domácí úspory zvýšila jejich cenu a očekává se zpomalení nárůstu úvěrů. K tomu je třeba připočítat, že banky jsou v poskytování úvěrů závislé na zahraničních financích, a tím jsou mimořádně citlivé na současné otřesy na mezinárodních finančních trzích. Banky jsou ovšem dobře připraveny na zpomalení hospodářského růstu a mají silné kapitálové a likviditní polštáře.

Nezaměstnanost pravděpodobně nedosáhne dvouciferných hodnot. Ztráta zaměstnání hrozí především mladým lidem bez pracovní historie, dělníkům bez odborného vzdělání, starším zaměstnancům, lidem se zdravotními postižením a ženám. Stojí za zmínku, že počet neregistrovaných nezaměstnaných je minimálně stejný jako počet registrovaných, možná i vyšší. Dochází také k návratu migrujících pracovníků, s nimiž zároveň končí transfer úspor, které posílali svým rodinám. Některé projekce odhadují, že by se mohlo vrátit až 20 % krátkodobých hospodářských emigrantů, převážně z Řecka, Španělska a dalších zemí Evropské unie, v nichž prudce narůstá nezaměstnanost.

Bulharsko z pohledu občanské společnosti

Nevládní organizace a odborové svazy nesouhlasí s názorem, že snižování sociálních výdajů v době hospodářské krize je přijatelné. Od zavedení měnové rady byly tyto výdaje poměrně malé a každé další omezení by mohlo narušit sociální smír ve společnosti. Ačkoli odborníci nevládních organizací podporují nárůst investic do sektoru dopravní infrastruktury, zároveň ostře kritizují selhání vlády v otázce využívání strukturálních fondů Evropské unie, které byly pro Bulharsko vyčleněny na první dva roky jeho plného členství. Do konce roku 2008 bylo využito jen 0,6 % z 2,2 miliardy eur. Nedostatek finančních kapacit, přebujelá byrokracie a velmi netransparentní procedury ve většině případů zabránily tomu, aby se tyto prostředky dostaly k zamýšleným příjemcům.

Nevládní organizace zdůrazňují, že zaměstnavatelé i vláda by měly přistoupit k nouzovým opatřením na zkrocení inflace, vyjednat kompenzace za pokles reálných příjmů, zavést garance výše mezd, zhodnotit dopad krize na nejzranitelnější skupiny společnosti a připravit opatření na ochranu základních sociálních a ekonomických práv. ■

7 Ministerstvo financí. Zpráva k návrhu zákona o státním rozpočtu na rok 2009 [pouze bulharsky]. Ke stažení na: <www.minfin.bg/>.

8 Bulharská vláda (2009), op. cit., str. 1.

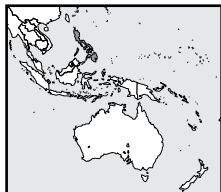
9 Konfederace nezávislých odborových svazů, op. cit.

10 Bulharští dělníci a zaměstnanci i nadále dostávají nejnížeji odměny v celé Evropě, ačkoli cenová hladina je poměrně vysoká. Průměrná měsíční mzda se pohybuje kolem 255 eur (339 USD). To znamená, že s 20 % průměrné evropské mzdy musí lidé čelit cenové hladině, jež odpovídá přibližně 46 % evropského průměru. Toto je jeden z hlavních argumentů Konfederace nezávislých odborových svazů (KNSB) pro zavedení důstojné mzdy. Květen 2008.

5 Bulharská vláda. "Plán ekonomické stability a vývoje v roce 2009" [pouze bulharsky]. Ke stažení na: <www.government.bg/>.

6 Mezinárodní měnový fond (MMF). World Economic Outlook, duben 2009.

Z deště pod okap

Ekonomická globalizace vedla na Filipínách k rozšíření neformálního zaměstnávání, oslabení místního průmyslu a těžké závislosti na vývozu a transferech ze zahraničí; vlivem nespravedlivého rozdělování zisků přitom stále narůstala chudoba. Dnes globální krize zpomaluje přísun zahraničních transferů a továrny přerušují výrobu. Jako obvykle platí nejvyšší cenu chudí lidé a lidé žijící na okraji společnosti. Je nutné zavést balíček stimulačních opatření, která by posilovala lidská práva a postavení chudých a zároveň byla dlouhodobě udržitelná.

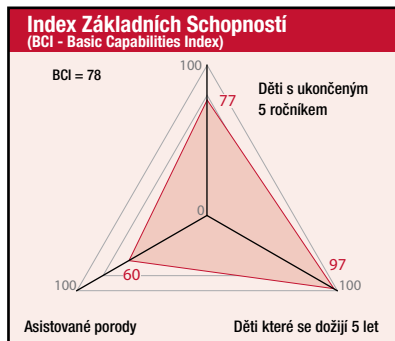
Social Watch Filipíny
Marivic Raquiza

Přes tvrzení vlády a ratingových agentur, které předpokládaly, že Filipíny odolají globální krizi, učinila exportně orientovaná ekonomika celou zemi vysoce citlivou na vnější otřesy. Globalizace výroby, která vedla k prudkému rozšíření neformálního zaměstnávání, k oslabení místního průmyslu, jenž nemohl konkurovat levnému a silně dotovanému dovozu, a k těžké závislosti na vývozu a zahraničních pracovních trzích, měla nedozírný vliv na kvalitu života většiny obyvatel.¹

Skutečnost je taková, že už před nástupem globální krize většina Filipinců trpěla zhoršujícími se ekonomickými podmínkami. Podle průzkumu příjmů a výdajů rodin příjmy domácností mezi lety 2003 a 2006 nepřetržitě klesaly. Kromě toho byla velká část pracujících polapena v „pasti“ zaměstnání s nízkou produktivitou práce a mzdou pod hranici chudoby; počet hladovějících, jak jej zaznamenal filipínský ústav pro sociální průzkum Social Weather Stations,² dosáhl rekordní úrovně.³ Vláda konečně uznala, že chudoba narůstala i v období hospodářského růstu v roce 2006, čímž se zcela zřejmě prokázalo, že příčinou je nespravedlivé rozdělování zisků. 10. června 2009 vláda snížila odhad růstu HDP pro rok 2009 do pásma 0,8 až 1,8 %, a přiměla tajemníka Národního statistického koordinačního výboru (NSCB), aby oznámil, že filipínská ekonomika „se propadá do recese“.⁴

Transfery a vývoz

Následky krize postihnou celou ekonomiku. Například transfery peněz od občanů pracujících v zahraničí činily v roce 2007 13 % HDP. V zahraničí dnes pracuje celá jedna desetina Filipinců (cca 8 milionů),

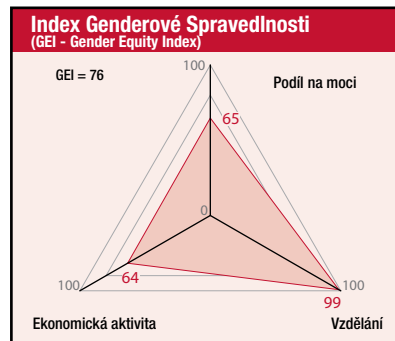

pravděpodobně „největší zdroj příjmů ze zahraničí ve filipínské ekonomice“.⁵ Ministerstvo práce a zaměstnanosti ovšem varuje, že až 575 000 Filipinců pracujících v zahraničí – zejména v Jižní Koreji, Tchajwanu, Makau, Singapuru a Hongkongu, ale také na zaoceánských výletních lodích – by teď mohlo o své zaměstnání přijít. Bangko Sentral ng Pilipinas (Filipínská centrální banka) odhaduje, že transfery poklesnou o 6 – 10 %.

Příjmy z vývozu se v roce 2008 ve srovnání s předchozím rokem propadly o 40,4 %, přičemž z vývozu elektroniky dosáhl propad hodnoty 47,6 %.⁶ Úřady práce s neklidem přihlížejí tomu, jak nejen v elektrotechnickém, ale i v textilním průmyslu a dalších odvětvích továrny postupně zastavují provoz; jen v průmyslových zónách bylo od října 2008 do března 2009 krizi zasaženo 110 000 pracujících – 50 380 z nich bylo propuštěno a 59 149 pracuje dál ve „flexibilním“ pracovním poměru (například na snížený úvazek nebo s nucenou dovolenou).⁸

Nezaměstnanost, sociální péče a potraviny

Filipínci si nemohou dovolit další nárůst nezaměstnanosti a částečné zaměstnanosti. Zatímco míra nezaměstnanosti se pohybuje mezi 8 a 10 %, částečná zaměstnanost dosahovala 22 % již před tím, než ekonomiku zasáhla globální krize.⁹ Samotná skutečnost,

že je člověk zaměstnán, zdaleka nezajišťuje obstojně živobytí: většina (51 %) filipínské pracovní síly, kterou představuje 12,1 milionů zemědělců a rybářů a asi 10 milionů dělníků a nekvalifikovaných pracovníků, žije spolu se zaměstnanci rychle rostoucího neformálního sektoru z mezd odpovídajících hranici chudoby.

Velkou většinu zaměstnanců v zónách zpracovávajících vývoz představují ženy. Pokud pod vlivem krize v těchto zónách dojde k výraznému propuštění či útlumům na zvýšení flexibility pracovní síly, dotkne se to především žen, které jsou zodpovědné za správu domácnosti a péči o rodinu. Silící krize tak ještě zhorší jejich stresující životní podmínky. V celkovém součtu však většinu nezaměstnaných představují muži (64,1 %), neboť krize zasáhla především odvětví jako stavebnictví či doprava, v nichž tradičně převládají mužští zaměstnanci.¹⁰

Sociální pojištění kryje na Filipínách asi 84,5 % pracujících. Lidé, kteří pracují, ale přesto se pohybují na hranici chudoby, mají ovšem jen omezený přístup k sociální péči, a zaměstnanci v neformálním sektoru jsou na tom ještě hůř.¹¹ Neexistuje pojištění proti ztrátě pracovního místa a vláda se vyhýbala potřebě zavést záchranné sítě pro nezaměstnané s tím, že by takové opatření bylo příliš nákladné. Kromě toho je dosažitelnost sociálních asistenčních programů pro lidi žijící pod hranici chudoby, jakož i dostatečnost této podpory, pouze sporadická. Ani soukromé sociální zabezpečení nebylo ušetřeno globální ekonomické-

Midterm Report. Quezon City: Social Watch Filipíny, 2007.

10 Alave, K. L. „Míra nezaměstnanosti se zvyšuje, v lednu dosáhla 7,7 %“ („Unemployment Rate Worsens, Hits 7.7% in January.“) Philippine Daily Inquirer Online, 18. březen 2009. <www.business.inquirer.net/money/topstories/view/20090318-194715/Unemployment-rate-worsens-hits-77-in-Jan>.

11 Missing Targets, An Alternative MDG Midterm Report.

1 Gonzales, E. „Sociální ochrana na Filipínách“ („Social Protection in the Philippines.“) In: Missing Targets, An Alternative MDG Midterm Report. Quezon City: Social Watch Filipíny, 2007.

2 Viz: <www.sws.org.ph/>.

3 Malaluan, N. „Vážný stav národa: Krize příjmů a zaměstnanosti na Filipínách“ („Dire State of the Nation: The Crisis of Income and Employment in the Philippines“). Rubrika Názory, BusinessWorld, 21. srpen 2006. Ke stažení na: <www.aer.ph/index.php?option=com_content&task=view&id=437&Itemid=63>.

4 Viz: <www.gmanews.tv/story/164624/Philippines-cuts-growth-goals-as-IMF-follows-suit>.

5 Viz: <archive.inquirer.net/view.php?db=1&story_id=207724>.

6 Pascual, C. „Transfery jako zdroj financování rozvoje“ („Remittances for Development Financing“). In: Finance or Penance for the Poor. Quezon City: Social Watch Filipíny (v přípravě).

7 Národní statistický úřad. „Výsledky exportního trhu zboží“. Prosinec 2008 (předběžné údaje).

8 Fabros, M. L. „Nejistota ve zdravotnictví: odkaz GMA“ („Health Insecurity: A GMA Legacy“). In: Missing Targets, An Alternative MDG Midterm Report. Quezon City: Social Watch Filipíny.

9 Social Watch Filipíny. Missing Targets, An Alternative MDG

ho rozvratu: společnosti typu „pre-need“¹² už žádaly vládu o pomoc, aby se dokázaly vyrovnat se snižováním hodnoty svých svěřeneckých fondů. Fungování některých „pre-need“ společností však bohužel poškodila špatná správa, chamtivost a nedostatečný dozor, a tak se ocitly na pokraji krachu a ohrozily úspory tisíců svých klientů.

Ve srovnání s rokem 2008 došlo k určitému vze-stupu cen potravin a pohonných hmot. Ale vzhledem k tomu, že podstatná část Filipinců přežívá s velmi malými příjmy, zůstává i nákup zboží a služeb k uspokojení základních životních potřeb nelehkým úkolem. V důsledku globálního hospodářského propadu stoupla cena rýže, která je základní surovinou filipínské kuchyně, což opět zhoršilo dostupnost potravin. Asijská rozvojová banka dokonce vypočítala, že s každým zvýšením cen potravin o 10 % se dalších 2,72 milionů Filipinců propadne pod hranici chudoby.¹³ Ačkoli Filipíny patří mezi země s průměrným příjmem, lze tu pozorovat výrazné regionální rozdíly: Zatímco kapitál se těší uspokojivé míře růstu, najdou se oblasti, kde se dětská podvýživa nejen vyrovná, ale mnohdy i předčí situaci v zemích subsaharské Afriky. Na tomto příkladu je patrná vysoká míra nerovnosti v zemi; Giního koeficient pro Filipíny je s hodnotou 0,45 třetí nejvyšší v Asii, hned po Nepálu a Čínské lidové republice.

Základní sociální péče, životní prostředí a zahraniční rozvojová pomoc

Dostupnost základní sociální péče bude nepochybně postižena dopady globálního finančního kolapsu.¹⁴ Mezi Rozvojovými cíli tisíciletí je v celonárodním měřítku nevzdálen cíl všeobecně dostupného základního vzdělávání.¹⁵ Mnozí vyučující vyjadřují své zděšení nad počtem studentů, kteří jsou závislí na finanční podpoře příbuzných či mecenášů, a kvůli kolapsu příjmů ze zahraničí se nemohou přihlásit do dalšího ročníku studia.¹⁶ Už před globální krizí byly Filipíny zemí s nejhorší mírou dětské a mateřské úmrtnosti v regionu, což bylo zapříčiněno především nedostatkem veřejného financování.¹⁷ Veškeré finance směřující k uskutečnění Rozvojových cílů tisíciletí zpravidla pocházejí ze zahraniční rozvojové pomoci, ale zda se podpora dostane do míst, kde je nejvíc

zapotřebí – totiž do chudých komunit – vyžaduje podle zastánců Alternative Budget Initiative¹⁸ (ABI) další zkoumání.

Vláda se navíc na zahraniční rozvojovou pomoc spoléhala i ve snaze zavést zákony na ochranu přírody, například Zákon o čistotě vody a Zákon o čistotě ovzduší, které prosadila v posledních třech letech.¹⁹ Její výdajovou prioritou jsou i přes rozsáhlá důlní neštěstí a rozšířené odlesnění odvětví hornictví a lesnictví (nikoli ochrana lesního hospodářství). To znamená, že pokud by se zahraniční rozvojová pomoc měla výrazně snížit, dopad tohoto snížení zvláště silně zasáhne odvětví jako zdravotnictví a životní prostředí.

Vládní reakce na krizi

Vláda se připojila ke globálnímu názoru, že ekonomiku je třeba nejprve „nadopovat“ formou dnes již důvěrně známých stimulačních balíčků. Proto jako odpověď na šířící se krizi připravila Plán ekonomické odolnosti (ERP) v hodnotě 330 miliard PHP (6,87 miliardy USD). Studie Alternative Budget Initiative však ukázala, že z národního rozpočtu ve výši 1,4 bilionu PHP (29,14 miliardy USD), který v této podobě schválily obě komory parlamentu, případně jen 10,070 miliardy PHP (asi 210 milionů USD) nových peněz na Ekonomický stimulační fond (ESF), jehož cílem je vyrovnávat negativní dopady globální krize. Pod ESF spadají položky jako studentské půjčky pro posluchače univerzit, fondy na odborné a technické vzdělávání mladých, půjčky a granty pro malé a střední podniky, asistence při rekvalifikaci propuštěných dělníků a nekvalifikovaných pracovních sil ze zahraničí a podobně. Ač je mnoho z těchto úloh chvalitebných, člověk nemůže než žasnout nad tím, že většina prostředků směřuje k terciálnímu vzdělávání, přičemž podpora základního a sekundárního školství je prakticky nulová. Zadržím, důraz na rekvalifikaci propuštěných zaměstnanců je důležitý, ale je třeba jej doprovodit silnější stimulací tvorby nových pracovních míst, jež přesahuje hranice budování nových škol. Jinými slovy: Neexistuje žádný spolehlivý plán na redukci následků krize. A co je nejhorší: Prezident vetoval navrhované usnesení o uvolnění a využití 10 miliard PHP (208 milionů USD), jež nyní podléhá „podmínečné implementaci“ založené na směrnicích, jejichž autorem bude v konečném důsledku exekutiva. Využití ESF tak nyní prakticky přímo podléhá rozhodnutí prezidenta.

Vládní úředníci často mluví o dalších 300 miliardách PHP (6,2 miliardy USD) pro ESF, které by se do fondu měly převést z vládních korporací a ze soukromého sektoru. Návrh však do okamžiku publikace tohoto textu nenabyl jasných obrysů. Mnozí analytici jsou vůči němu skeptičtí, protože velká část fondů vládních korporací také pochází z veřejných zdrojů. Navíc jen málo z nich věří v „dobročinného ducha“ obchodního sektoru, zvláště za podmínek hospodářské krize. I v dobách prosperity ležely příjmy vlády

hluboko pod plánovanými hodnotami, a to především kvůli daňovým únikům velkých firem a bohatých jednotlivců.

Zastánci ABI jsou zděšeni ze skutečnosti, že v dobách prohlubující se nejistoty zaměstnání a narůstající chudoby a hladovění úředníci ve veřejných službách protlačili do národního rozpočtu pro rok 2009 výdaje v řádu miliard pesos ve vlastní prospěch.²⁰ Dluhová služba činí 302,65 miliardy PHP²¹ (6,3 miliardy USD), což představuje 21 % státního rozpočtu na rok 2009. Vláda však bude muset získat ještě větší částku, 378,87 miliardy PHP (7,88 miliardy USD) na zaplacení samotného dluhu, což do výdajové stránky rozpočtu záměrně nebylo zahrnuto.²²

Mimoto panují rozšířené obavy, že velká část veřejných fondů, včetně těch zahrnutých do ekonomického stimulačního balíčku, nakonec poslouží spíše „politické stimulaci“, přesune se do volebních pokladen vládních kandidátů a bude použita na kampaň před blížícími se volbami. V zemi je všeobecně rozšířené přesvědčení, že vláda prezidentky Arroyové zcela běžně používala prostředky z veřejných fondů, aby se udržela u moci, a že celá její politická agenda byla utvářena především snahou zajistit vlastní politické přežití i přes stupňující se sociální a politické napětí.

Krok vpřed

Stimulační balíček je jednoznačně zapotřebí, ale na rozdíl od toho, jaký navrhuje vláda, by měl vycházet z jasně národní strategie postavené na zásadách dodržování lidských práv, trvalé udržitelnosti a boje proti chudobě, ze strategie, jejímž cílem je posílení domácího poptávky, zvláště s ohledem na současnou ekonomickou situaci, která rozhodně neprospívá vývozcům. Měl by sloužit zejména k zajištění dostupnosti potravin, k vytváření nových pracovních míst, k posílení místních podniků ku prospěchu zaměstnanců mužského i ženského pohlaví a k získávání investic na podporu chudých oblastí a zelených infrastrukturálních projektů (např. vybudování systému závlahových sítí, elektrifikace odlehklých vesnic a přechod na čistou energii), jakož i k rozšíření sociální a ekonomické pomoci pro chudé a nezaměstnané.

V krátkodobém horizontu je zapotřebí okamžitá pomoc, která by utlumila dopad globální krize na Filipíny. To znamená, že je třeba zajistit, aby prostředky ESF dorazily tam, kam jsou určeny: na nákup potravin, zajištění příjmů, pomoc při ztrátě zaměstnání a základní sociální péči. Kromě toho by určitou úlevu poskytl odstranění regresivní reformované daně z přidané hodnoty u pohonných hmot, zavedení plošného zvýšení mezd o 125 PHP (2,6 USD) a měsíčního zvýšení platu státních zaměstnanců o 3 000 PHP (62,44 USD). Nakonec stojí za úvahu i možnost restrukturalizace státního dluhu do takové podoby, aby hlavní část příjmů země sloužila uspokojení urgentních potřeb jejich obyvatel, nikoli ke splácení úroků. ■

12 Společnosti typu „pre-need“ nabízejí programy na pokrytí budoucích výloh na studium, finanční jistotu po odchodu do důchodu atd. Příspěvky jejich klientů jsou shromažďovány do svěřeneckých fondů, které investují do finančních nástrojů jako akcie či dluhopisy, čímž se stávají obětí rozmarů trhu.

13 Angara, E. J. „Bouře na obzoru“ (“A Gathering Storm”). Opinion, Business Mirror. 24. listopad 2008

14 Tato zpráva neobsahuje diskusi o efektech a dopadu programu podmíněných finančních transferů na poskytování sociální péče s ohledem na školství a zdravotnictví, neboť roku 2008 proběhla jen v rámci pilotního programu ve vybraných oblastech země. Program bude dále provozován v roce 2009.

15 Raya, R. R. „Zmeškané vzdělání Filipinců“ (“The Missed Education of the Filipino People”). In: Missing Targets, An Alternative MDG Midterm Report. Quezon City: Social Watch Filipíny.

16 GMA TV News. „Vyučující se připravují na dopad globální finanční krize“ (“Educators Brace for Impact of Global Financial Crisis”). 4. prosinec 2008. Ke stažení na: <www.gmanews.tv/story/137541/Educators-brace-for-impact-of-global-financial-crisis>.

17 In: Missing Targets, An Alternative MDG Midterm Report.

18 ABI je rozšířená síť organizací občanské společnosti zaměřená na monitoring a lobbování za zvýšení sociálních a environmentálních výdajů ve filipínském státním rozpočtu. Je součástí Social Watch Filipíny.

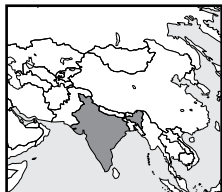
19 Ronquillo, J. D. and Morala, R. O. „Environmentální nejistota: Náklady špatné governance“ (“Environmental Insecurity: The Cost of Misgovernance”). In: Missing Targets, An Alternative MDG Midterm Report. Quezon City: Social Watch Filipíny.

20 Zákon o všeobecných dotacích z roku 2009.

21 To vyplývá z obsahu návrhu zákona o státním rozpočtu pro rok 2009 a z prezidentského veta, které znovu zavedlo rozpočtový škrť v hodnotě 50 miliard PHP (1,06 miliardy USD).

22 Tanchuling, M., rozhovor s generálním tajemníkem koalice Freedom from Debt, Filipíny, 3. březen 2009.

Díry na silnici a míjení milníků

Ačkoli celá řada indikátorů ukazuje, že situace v Indii není nejhorší, některé sektory v důsledku zpomalení globální ekonomiky prožívají pokles a jiné si v poslední době nedokázaly zachovat dosavadní tempo růstu. Například drasticky poklesl růst osobních a spotřebitelských úvěrů, ale i průmyslová výroba. Dalšími projevy recese jsou inflace, nárůst nezaměstnanosti a úpadek zahraničních institucionálních investic. Vláda musí hledat rovnováhu mezi ekonomickou reformou, která by stimulovala růst, a nezbytnou pomocí pro 250 milionů Indů, žijících v extrémní chudobě.

Social Watch India
Himanshu Jha

V rozporu s hypotézou o „rozpojení“, podle které by rozvíjející se ekonomiky zůstaly relativně nedotčeny globální finanční krizí, neboť disponují velkými přebytky zahraničního obchodu, robustní obchodní bilancí a relativně zdravým bankovním sektorem, dnes již celá řada takových zemi pocítuje znatelné projevy recese.¹ Patří mezi ně i Indie, která prodělala výrazný propad hospodářského růstu: ze zdravých 9,3 % v roce 2007 na 7,3 % v roce 2008. Pro rok 2009 odhaduje Mezinárodní měnový fond růst 4,5 %.²

Kolaps akciového trhu v roce 2008 byl příznakem dalšího prohlubování krize a ostatní trhy si nedokázaly ubránit své zdraví. Ačkoli je dnes obtížné předpovídat, jaký bude další vývoj, je zřejmé, že původní předpoklad vlády, že země zůstane globální krizí nedotčena, byl krátkozraký. Je důležité posoudit nejen dopad hospodářského vývoje na chudé a marginalizované skupiny indické společnosti, ale i efektivitu dosavadních opatření vlády.

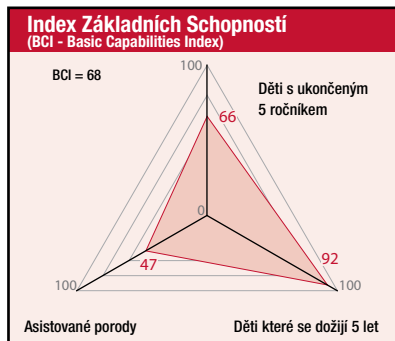
Dopad hospodářské krize

Ochlazení ekonomiky je možné pozorovat na snížení průmyslové výroby, na nárůstu deficitu obchodní bilance, na propadu akciového trhu a na devalvaci národní měny, rupie. Finanční krize byla mimo to provázána nárůstem cen některých potravin. Podle indexu velkoobchodních cen (Wholesale Price Index, WPI) byla rýže v březnu 2009 o 12,8 % dražší než ve stejném měsíci předchozího roku, přičemž globálně její cena o jedno procento poklesla; mouka podražila o 5,2 %, zatímco na světových trzích její cena poklesla o 47,5 %. Inflace, která v březnu 2008 dosahovala výše 7,7 %, vyvrcholila v srpnu 2008 hodnotou 12,9 % (stojí za zmínku, že WPI se v březnu prudce propadl na 0,3 %). Meziroční inflace v cenách klíčových komodit jen zdůrazňuje závažnost tohoto problému. Inflace spotřebitelských cen v lednu a únoru 2009 dosahovala 9,6 až 10,8 % oproti 7,3 až 8,8 % v červnu 2008 a 5,2 až 6,4 % v únoru 2008.³

1 Subbarao, D. „Indie: Jak se vypořádat s dopadem globální finanční krize“ (“India: Managing the Impact of the Global Financial Crisis”). Projev přednesený na výročním zasedání Konfederace indického průmyslu 26. března 2009.

2 Outlook India. „IMF snižuje odhad indického růstu v roce 2009 na 4,5 %“ (“IMF Lowers India's Growth Estimate to 4.5% for 2009”). 22. dubna 2009. Ke stažení na: <news.outlookindia.com/item.aspx?658780>.

3 RBI. Makroekonomický a monetární vývoj v letech 2008-2009.

Nejvíce přímočarý byl dopad krize na zahraniční institucionální investice (Foreign Institutional Investment, FII). Mezi dubnem 2008 a březnem 2009 byl na kapitálovém trhu zaznamenán odliv 15 miliard dolarů, oproti přílivu 20,3 miliardy dolarů za stejné období v letech 2007-2008. Jiné portfoliové investiční produkty, jako například American Depository Receipts/Global Depository Receipts, zaznamenaly podobný trend.⁴

Odchod FII, který na počátku roku 2008 dosáhl objemu 66,5 miliardy USD, zahájil kolaps akciového trhu a v důsledku toho se Sensex, index největších podniků v zemi, „propadl z vrcholu 20 873 8. ledna 2008 na méně než 10 000 17. října 2008“.⁵ Odchod FII zároveň způsobil dramatickou devalvaci rupie, která se propadla z 39,99 za dolar v březnu 2008 na 52,09 za dolar v březnu 2009. Rupie ztratila hodnotu i vůči ostatním měnám včetně eura (pokles o 6,5 %), jenu (pokles o 22,8 %) a jüanu (pokles o 23,6 %).⁶ Ačkoli by se mohlo zdát, že pro indický vývoz to je dobrá zpráva, recese ve Spojených státech, v Evropské unii a ve středovýchodních státech – které představují obchodní partnery pro tři čtvrtiny indického vývozu zboží a služeb – se projevila poklesem poptávky. Z nárůstu o 24,5 % mezi dubnem 2007 a listopadem 2008 se vývoz omezil na růst 17,6 % ve stejném období let 2008 a 2009.⁷

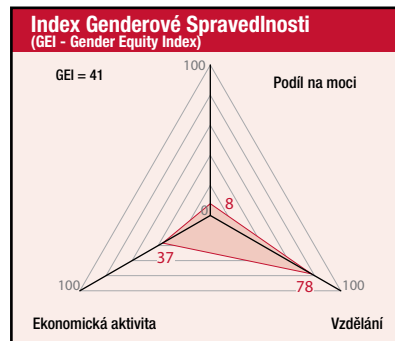
(Macroeconomic and Monetary Development in 2008-09). Indická centrální banka. Ke stažení na: <bidocs.rbi.org.in/rdocs/Publications/PDFs/MMDAPRFull2004.pdf>.

4 Ibid.

5 Chandrashekhar C. P. a Ghosh, J. „Indie a globální finanční krize“ (“India and the Global Financial Crisis”). Macroscan, 2008. Ke stažení na: <www.macroscan.org/the/trade/oct08/trd15102008Crisis.htm>.

6 Ibid.

7 Makroekonomický a monetární vývoj v letech 2008-2009.

Zároveň je pravděpodobné, že zpomalení vývozu bude čím dál výraznější „s prohlubováním recese a restrukturalizací finančních firem – tradičně velkých zákazníků outsourcingových služeb“.⁸ Na druhou stranu je devalvace rupie špatnou zprávou pro ty, kdo nashromáždili závazky plateb v zahraniční měně, a nepomáhá ani vládním snahám zkontrolovat inflaci.⁹

Zpomalení růstu průmyslové výroby je evidentní ze skutečnosti, že roční míra expanze činila mezi dubnem 2007 a únorem 2008 8,8 %, ale v letech 2008-2009 drasticky klesla na 2,8 %.¹⁰ Index průmyslové výroby (Index of Industrial Production, IIP) zaznamenal v období mezi dubnem a červencem 2008 průměrný nárůst 5,6 %, v srpnu se nárůst snížil na 1,7 % a v září se vrátil k relativně uspokojivým 6 %. V období od prosince 2008 do února 2009 však IIP opět zaznamenal negativní růst. Růst sektoru výroby poklesl z 9,3 % mezi dubnem 2007 a únorem 2008 na projektovaných 2,8 % ve stejném období let 2008-2009. Klíčový sektor infrastruktury vzrostl v letech 2007-2008 (opět v období duben – únor) o 5,8 %, o rok později už jen o 3 %.¹¹

Kromě toho banky omezují nabídku úvěrů. Mezi únorem 2008 a únorem 2009 výrazně poklesl nárůst úvěrů na bydlení (z 12 % na 7,5 %), osobních půjček (z 13,2 % na 8,5 %) a půjček na předměty dlouhodobé spotřeby (z 5,9 % na -14,5 %).¹²

8 Subbarao, D., op. cit.

9 Ibid.

10 Ibid.

11 Ibid.

12 Ibid.

Intervence proti zpomalení ekonomiky

Po summitu G20 v listopadu 2008 ustanovil premiér pod vlastním předsednictvím pracovní skupinu, jejímž cílem bylo vypracovat detailní plán vhodné a včasné státní intervence. Dalšími členy této skupiny byli ministr financí, ministr průmyslu a obchodu, zástupce předsedy plánovací komise a guvernér indické centrální banky. Jejich doporučení byla formulována do „stimulačních balíčků“, z nichž první byl ohlášen na prosinec roku 2008 a druhý na leden roku 2009.¹³ Mezi navrhovanými kroky se objevil dodatečný výdaj ve výši 200 miliard indických rupií (4,15 miliardy USD), který by pokryl nepostradatelné programy na podporu zemědělské infrastruktury a sociálního zabezpečení, plošné snížení daně z přidané hodnoty (CENVAT) o 4 %, zvláštní opatření ohledně proclívání komodit jako ocel či cement a daňové úlevy a rozšíření nulových sazeb pro vývoz.

Došlo i k přijetí některých dalších opatření, mimo jiné subvencí úroků a před- i poexportních úvěrů u pracovně náročných vývozců, možnosti refinancování ve výši 40 miliard rupií (831 milionů USD) pro Národní banku bytové výstavby a 70 miliard rupií (1,5 miliardy USD) pro Indickou rozvojovou banku pro malé podniky, a dále povolení Indické společnosti pro financování infrastruktury, aby získala 100 miliard rupií (2,1 miliardy USD) vydáním nezdaněných dluhopisů.¹⁴ I indická centrální banka přijala určitá monetární opatření, například snížení repo-sazby (úrokové sazby, při které si indické banky půjčují rupie od centrální banky) z 9 % v srpnu 2008 na 5 % v lednu 2009, snížení reverzní repo-sazby a omezení podílu povinných rezerv z 9 % v srpnu 2008 na 5 % počínaje lednem 2009.¹⁵

Stále však přetrvávají zásadní problémy s ohledem na povahu, směr a očekávané efekty těchto balíčků. Jedním z nich je, že vyhrazená částka je

hrubě nepřiměřená, pokud vezmeme v úvahu, že celkový objem stimulačního balíčku v hodnotě 311 miliard rupií (6,5 miliardy dolarů) představuje jen 0,8 % HDP. Kromě toho přetrvávají neshody o tom, ve kterých sektorech má být investováno zbývajících 200 miliard rupií (4,2 miliardy USD). Už v tuto chvíli nabral program zpoždění o téměř osm měsíců vůči okamžiku, kdy je nutné uspokojit stávající výdaje. Přidání dalších zdrojů v takovou chvíli jen komplikuje včasné uvolnění příslibené pomoci.¹⁶

Závazky centrálního rozpočtu na rozvoj se pod vlivem pravidel Zákona o fiskální zodpovědnosti a správě rozpočtu snížily ze 7,5 % v letech 2002-2003 na 6 % v letech 2007-2008. Výdaje rozpočtu na další vývoj budou v letech 2008-2009 činit pouhých 6,8 % HDP. K docílení plošného efektu je nutné zvýšit je minimálně na 7,5 % HDP, což znamená, že „dodatečné výdaje by neměly překročit 400 miliard INR (8,3 miliardy USD) namísto původně plánovaných 200 miliard INR (4,1 miliardy USD)“.¹⁷

Snížení CENVAT o 4 % znamená, že se bude týkat jen výrobků se sazbou vyšší než 4 %, což stimuluje poptávku spotřebitelů zejména po trvanlivých a luxusních statcích. Kromě toho bývá zdůrazňováno, že toto opatření „bude mít pozitivní vliv na ekonomickou aktivitu jen v případě, že na ně výrobci zareagují snížením cen a toto snížení vyvolá odezvu na straně poptávky“.¹⁸ To se však zřejmě nestane. Například v leteckém průmyslu se snížení cen pohonných hmot netransformovalo ve snížení cen pro zákazníky tak, jak se očekávalo.

Zaznělo už bezpečet požadavků po masivním veřejném investičním programu zaměřeném na sociální a ekonomickou infrastrukturu, který by vytvořil nová pracovní místa a oživil domácí poptávku.

Ztráta pracovních míst a výzva pro systém sociálního zabezpečení

Zánik pracovních míst v mnoha klíčových sektorech ekonomiky představuje vážnou výzvu pro už tak minimalistickou politiku sociálního zabezpečení. Případová studie, kterou provedla obchodní komora, zaznamenala v období od srpna 2008 do ledna 2009 ztrátu 109 513 pracovních míst. I ministerstvo práce provedlo průzkum v důležitých odvětvích hospodářství, například v automobilovém průmyslu, v hornictví, v textilním a metalurgickém průmyslu a v klenotnictví a výrobě bižuterie, tedy v odvětvích, která společně představovala v letech 2007-2008 více než 60 % HDP. Ukázalo se, že v období od října do prosince 2008 přišlo o práci na půl milionu zaměstnanců.

To představuje vážnou výzvu pro systém sociálního zabezpečení, neboť z celkové pracovní síly 457,5 milionu lidí je 422,6 milionů zařazeno jako neorganizovaní či nechránění zaměstnanci. 393,5 milionů z nich pracuje v neformálním sektoru a pouhých 29,2 milionů ve formálním sektoru. Přibližně 38 % této pracovní síly představují ženy.¹⁹

Závěr

Obyvatelé Indie projeví svou důvěru a víru ve vládu Jednotné pokrokové aliance (United Progressive Alliance) a zvolili ji do dalšího funkčního období. Největší výzvou pro současnou vládu však bude nalezení spravedlivé rovnováhy mezi její ekonomickou reformní agendou a poskytováním sociální a ekonomické pomoci 250 milionům Indů, kteří podle statistik Světové banky stále žijí v extrémní chudobě.²⁰ Současná krize představuje novou sadu problémů pro zemi, jež už dlouho trpí velmi rozšířenou nerovností a alarmující úrovní hladu a podvýživy.²¹ ■

13 Indická vláda. „Dodatečná vládní opatření ke stimulaci ekonomiky“ (“Additional Government Measures for Stimulating the Economy”). Tisková zpráva. 2. ledna 2009. „Další úlevy na spotřební dani a dani ze služeb“ (“Further Concessions in Central Excise and Service Tax Announced”). Tisková zpráva. 24. února 2009.

14 Ibid.

15 Ibid.

16 Výzkumná nadace EPW. „Stimulační balíčky čelí institucionálním omezením“ (“Stimulus Packages Facing Institutional Constraints”). Economic and Political Weekly, 44(04), 24. ledna 2009.

17 Ibid.

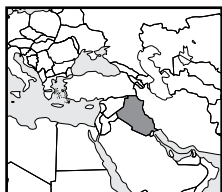
18 Ghosh, J. „Slabý stimul“ (“Weak Stimulus”). Frontline, 22. leden 2009.

19 Indická vláda. „Neorganizovaný výrobní sektor v Indii: vstup, výstup a přidaná hodnota“ (“Unorganized Manufacturing Sector in India: Input, Output and Value Added”). National Sample Survey Report 526. Ministerstvo statistiky a implementace programů. 2009

20 Chen, S. a Ravallion, M. „Rozvojový svět je chudší, než jsme mysleli, ale o nic méně úspěšný v boji s chudobou“ (“The Developing World is Poorer than We Thought, But No Less Successful in the Fight against Poverty”). Policy Research Working Paper 4703. Washington, DC: Světová banka. 2008.

21 Podle IFPRI (2008) představuje Indie s 200 miliony hladovějících celosvětově druhou nejrozsáhlejší populaci bez zajištěných dodávek potravin. Zpráva ukazuje, že ani výrazný hospodářský růst se nepromítá do snížení počtu hladovějících.

Zrovnoprávnění žen: nepochopený proces

Amal Shlash¹

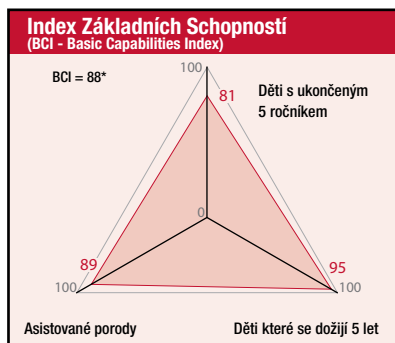
Zkušenosti mnoha zemí ukázaly, že přechod k demokratickému systému vlády může napomoci k odstranění institucionálních a kulturních překážek bránících zrovnoprávnění žen. K tomu, aby se to skutečně stalo, se ovšem ženy samy musí zasazovat o rovná práva. Kromě toho je sice pravda, že nově vznikající demokracie mají příležitost iniciovat celkovou změnu společnosti – zavést základní svobody, demokratický systém vlády, svobodné trhy a lidská práva, ale nejistota spojená s konfliktem může snadno podkopat i dosažení takových důležitých cílů. Když k transformaci ekonomiky dochází za podmínek konfliktu, stává se hlavní prioritou stabilní demokratický systém, jehož budování může zmíněný požadavek rovnosti zatlačit do pozadí. Pokud se tak stane, transformační fáze může výskyt genderové nespravedlnosti nejen zachovat, ale i prohloubit.

Úloha státu a transformace

Od vzniku současného Iráku vytvářel stát příležitosti pro institucionální zrovnoprávnění žen tím, že jim zajistil větší dostupnost vzdělání, zdravotnických služeb i přípravy pro budoucí povolání. Úroveň jejich vzdělání stoupla zejména ve společensky akceptovaných oblastech vzdělávání a zdravotnických služeb. Například v období 1997-2004 bylo mezi učiteli 68 % žen a mezi zdravotníky působilo v celostátním měřítku 30-60 % žen. Před rokem 2003 ženy představovaly 46 % zaměstnanců ve veřejném sektoru a věnovaly se převážně poskytování služeb a sociálních benefitů ve zdravotnictví a školství, zvláště v oblastech týkajících se žen. Stát ovšem neprojevil žádné pochopení pro to, že zrovnoprávnění nespočívá jen v zavedení příslušné legislativy, ale nastává až tehdy, kdy společnost tuto legislativu uvede do praxe – což zase znamená nutnost změnit stávající kulturní zvyklosti. Zrovnoprávnění žen je možné dosáhnout jen v kultuře rovnosti přístupu a příležitosti.

Transformační stádia s sebou často přinášejí revizi úloh státních institucí a mechanismů, které je třeba lépe přizpůsobit skutečnosti a posílit rovnost mezi občany. Reformní proces v Iráku však doprovázel rozklad státu, jenž už nadále nebyl schopen plnit své

Irácká ústava z roku 2005 se snažila zavést celou řadu pozitivních opatření pro zrovnoprávnění žen, nicméně kromě příslušné legislativy je zapotřebí i kultura rovnosti přístupu a příležitosti. Během období přerodu společnosti ženy nejen ztratily většinu výhod, jež jim doposud zaručoval stát, byly také neproporcionálně zasaženy zmenšováním jeho moci, nejistotou plynoucí z politické nestability, zhroutil ekonomické aktivity v období války a rozpadem společenských struktur. Nárůst počtu násilností, jejichž oběťmi jsou ženy, vyžaduje urgentní zásah od všech představitelů společnosti.

úkoly a poskytovat ekonomice ve stádiu transformace klíčové služby. Ani soukromá sféra, ani občanská společnost jej v této roli nedokázaly zastoupit a ženy pozbyly většiny svých sociálních výhod, včetně státní podpory v mateřství.

Indikátory rozvoje, zaměstnanost a aktiva

Uvalení sankcí a rostoucí politická a ekonomická krize, doprovázená od roku 1990 nejistotou a konflikty, postihly v posledních desetiletích mnohem výrazněji ženy než muže. V jejich neprospech hovoří celá řada klíčových indikátorů rozvoje lidských zdrojů. Ačkoli průměrná délka života žen (62) byla v roce 2007 podstatně vyšší než u mužů (55), 30 % žen starších 15 let bylo negramotných, zatímco u mužů šlo o 14 %. Podíl občanů s uzavřeným vzděláním (primární, odborné i sekundární školství) byl 55 % u žen a 68 % u mužů. I nezaměstnanost byla u žen vyšší: 23 % oproti 16 %. Výdělků žen dosahují jen 11 % výdělků mužů. Práce v zemědělství představuje 60 % celkových hodin práce pro ženy a jen 22 % pro muže. To částečně vysvětluje jejich nízké příjmy, neboť ženská práce v zemědělství je zpravidla neplacená a méně produktivní. V roce 2007 činil irácký index rozvoje lidských zdrojů 0,627, zatímco index genderového rozvoje jen 0,584.

Všeobecně je míra participace žen na ekonomickém životě v Iráku výrazně nižší než u mužů (v roce 2004 21 % oproti 79 %). Transformace ekonomiky na otevřený trh představuje pro ženy mnoho příležitostí, ale i mnoho nových výzev. Otevřením trhu se mohou objevit nové příležitosti v soukromé sféře, ale zároveň se tím zvýší konkurence a budou vyžadovány dovednosti, které vzdělávací systém rozděljuje nerovným dílem. Kromě toho ubude pracovních míst pro ženy ve veřejném sektoru. Článek 23 ústavy z roku 2005 garantuje „právo Iráčanů na soukromé vlastnictví“ bez jakékoli genderové diskriminace. Ačkoli neexistují

žádné údaje, podle kterých by se dalo měřit vlastnictví takových aktiv jako pozemků, nemovitostí a podniků, lze s jistotou říct, že ženy vlastní obecně mnohem méně finančních aktiv než muži. Například převážná většina pozemků a obytných jednotek je zaregistrována na jména mužů, a stejně tak muži jasně dominují ve vlastnictví a managementu soukromých podniků. Ženy, které jsou hlavou domácnosti – což je případ 11 % domácností – navíc vlastní menší majetek než ostatní ženy.

Osobní postavení žen

Nová ústava z roku 2005 se snažila zavést celou řadu pozitivních opatření vůči ženám. Mohou dnes například přenést svou národnost na své děti (článek 18). Zároveň však ústava obsahuje mnoho článků, klauzulí a implikací, které by se daly považovat za diskriminační. Například článek 41 uvádí, že „Iráčané požívají osobní svobodu řídit se svým náboženským vyznáním, vírou, doktrínou či vůlí“, což umožňuje různé interpretace islámského práva šaría a vede k bariérám v rovnosti práva, zejména v případech občanského práva jako svatba či rozvod. Rozdílné interpretace by mohly vést k zavedení odlišných praktik v různých provinciích, ve venkovských a městských oblastech nebo mezi příslušníky rozdílných náboženství. Tato ustanovení jsou považována za krok zpět ve srovnání s ustanoveními zákona č. 188/1959, která upravují všechny záležitosti související se svatbou, rozvodem, dědictvím, opatrovnictvím a péčí o dítě shodně pro všechny Iráčany, bez ohledu na příslušnost k té které náboženské frakci.² Článek 41 ve skutečnosti odporuje fundamentální záruce, kterou poskytuje článek 14, totiž že „Iráčané jsou si rovni před zákonem a jakkoli diskriminace podle pohlaví či rasy je nepřipustná“. Takový rozpor poškozujee jednotu univerzálně použitelné legislativy.

Pokud jde o poskytování ochrany a zamezování násilí vůči ženám, ústavní ani zákonná opatření nemusi být dostatečná. Ústava například přímo nezmiňuje ženy, když v pasáži věnované lidským právům pojednává o tématu násilí. Článek 4 nepovažuje domácí

2 Tento zákon – jenž obsahoval právo ponechat si manželský domov po dobu tří let po rozvodu, zaváděl stejnou věkovou hranici způsobilosti k uzavření manželství pro ženy i pro muže, vázal odstupné pro ženy na cenu zlata v okamžiku rozvodu a požadoval po manželovi, aby prokázal, že je schopen uživit druhou manželku, než vstoupí do polygamního svazku – byl postupem času podroben mnoha úpravám, většinou v neprospech žen.

1 Hlavní autor „Irak: Národní zpráva o stavu rozvoje lidských zdrojů za rok 2008“ (“Iraq: National Report on the Status of Human Development 2008”). Tento článek vychází z faktů a analýz uvedených ve jmenované zprávě, která je ke stažení na: <www.iauiraq.org/reports/NRSHD-English.pdf>.

násilí za zvláštní druh zločinu. Článek 44 uvádí, že „každý Iráčan má právo se pohybovat, cestovat a žít uvnitř i mimo území Iráku“, ale v praxi zákon nepovoluje ženě mladší 40 let získat cestovní pas bez svolení poručníka. Dalším příkladem je, že ženy sice mají právo na rovné mzdy, ale zákon neobsahuje závazná ustanovení, která by jim zaručovala rovný nárok na povýšení. Ačkoli tedy ústava de iure poskytuje záruky proti diskriminaci žen, zákonné, společenské a kulturní faktory často představují překážky de facto. Zákonné a legislativní klima v Kurdistánském regionu se vůči ženám zdá být benevolentnější. Je zde uplatňován například Zákon o osobním statusu č. 188, navržený roku 1959, ale na svou dobu považovaný za pokrokový, a Komise pro záležitosti žen úspěšně prosadila několik dodatků. Roku 2007 byly uzákoněny další podmínky pro případy polygamie, byla zakázána ženská obřízka a pravidla pro rozvod byla pozměněna tak, že jsou vstřícnější vůči ženám.

Roku 1986 Irák ratifikoval Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW) s výhradami vůči článkům 2, 9 a 29. Tyto výhrady prakticky eliminují ustanovení úmluvy o rovnosti mezi muži a ženami. Od počátku transformace v roce 2003 se ženské organizace marně pokoušely o odstranění těchto výhrad. Ústava navíc neobsahuje žádný článek, který by uznával ratifikaci mezinárodních konvencí jako závaznou. V každém případě nový režim odmítl závazky svých předchůdců vůči mezinárodním úmluvám, zejména CEDAW, na základě jejich neslučitelnosti s šariou.³

Vstup žen do rozhodovacího procesu

V roce 2003 byl zaveden systém kvót pro účast žen na politickém životě, a i nová ústava obsahuje ustanovení o pozitivní diskriminaci, neboť v článku 49 stanovuje kvótu minimálně 25% zastoupení žen v parlamentu. Volební zákon č. 6 z roku 2005 rovněž určuje, že by se volební kandidátky měly držet této kvóty. Roku 2005 obsadily ženy 87 z 275 křesel v Národním shromáždění (31 %). Ve volbách do místních samospráv z uzavřených kandidátek získaly 28 % křesel. Kromě toho dodržování systému kvót výrazně zvýšilo počet žen zvolených do řídicích výborů. Od roku 2003 se počet žen v administrativních pozicích v rámci rozhodovacího procesu zvýšil z 12,7 % na 22,4 %. Ačkoli v roce

2006 představovaly jen 2 % justice, v exekutivě se jim dařilo lépe. V roce 2006 byly ve vládě 4 ministryně a 342 vysoce postavených úřednic, včetně 8 zástupkyň ministra, 33 poradkyň a vrchních inspektorek, 86 generálních ředitelů a 215 zástupkyň generálního ředitele. Nicméně stojí za povšimnutí, že překážky, které ženy musí překonat k dosažení a udržení každé z těchto pozic, jsou obtížnější a početnější než u mužů.

Dědictví kulturních omezení

Pro ženy je kulturní dědictví – jež je formulováno spíše tradicí než vírou – jedním z výchozích bodů pro hledání pravidel přijatelného chování. Stereotypní obraz žen přetrvává celá staletí, protože stát v průběhu celé své historie přispíval k jeho upevnění, aby se vyhnul konfliktu se společností a jejími duchovními a kulturními vůdci. Tento obraz se vžil natolik, že podle celé řady studií ani ženy samotné o svém pohlaví nemají o nic lepší představy než muži.

Smířlivost žen s tímto falešným obrazem dává státu důvod oddalovat zavedení legislativy, která by jejich situaci zlepšila. Jejich vyčlenění je společnostmi ospravedlňováno jako prostředek k zabezpečení jejich ochrany. Tímto způsobem se z rodiny stává neoddolnější ostrůvek bigotní neucty vůči ženám, v níž je násilí ze strany mužů uznáváno jako disciplinární či preventivní zákrok. Například zpráva Ministerstva pro lidská práva v Kurdistánském regionu uvádí, že v průběhu prvních 8 měsíců roku 2006 bylo 239 žen donuceno k sebeupálení. Stav v ostatních oblastech není o mnoho lepší a ve středním a jižním Iráku jsou vraždy ve jménu cti celkem běžné. Je pravděpodobné, že údaje o těchto praktikách jsou nižší než skutečný stav, což je důsledkem nedostatečných monitorovacích možností ženských organizací i zaujatosti médií.

Závěry

Zrovnoprávnění žen v Iráku by se mělo stát hlavním cílem, nikoli jen vedlejším efektem transformace, neboť ženy by v celkovém ekonomickém, politickém i sociálním rozvoji země měly zaujmout rovnoprávné postavení. Důkazy ovšem jasně ukazují, že ženy jsou neproporčně zasaženy úpadkem moci státu, nejistotou vycházející z politické nestability, rozpadem hospodářské aktivity a rozkladem společenských

struktur, což jsou bez výjimky důsledky trvajících konfliktů. Zvýšené násilí vůči ženám je v současnosti nejnebezpečnějším projevem transformace a vyžaduje bezodkladný zásah od všech představitelů společnosti. Ve snaze najít ochranu se ženy obrací na svou komunitu, náboženskou frakci nebo kmen, čímž negují výsledky téměř stoletého úsilí o modernizaci ze strany samotného státu.

Nedostatek bezpečí utlumil pokrok v rozvoji lidských zdrojů a poškodil mechanismy určené k jeho prosazování. Ale stále existuje příležitost pro zlepšení postavení žen. Specifické odpovědnosti státu obsahují nutnost:

- Doplnit zákonný rámec (a ústavu) o zákony eliminující ustanovení, opominutí a rozpory, které slouží k zachování diskriminace.
- Zajistit svobodu názoru a tím povzbudit veřejnou debatu a dialog; očividně je nezbytná kampaň na podporu veřejného povědomí a hluboké změny v mediálním obrazu žen.
- Vytvořit nové pracovní prostředí, které by odstranilo současné rozdělní práce, založené na omezení práce žen na sektory s nízkou produktivitou.
- Konfrontovat kulturu dominance a marginalizace a nahradit ji kulturou smíru a tolerance; vyhladit násilí vůči ženám ve všech jeho podobách a ukončit jeho šíření jako součást zažité kultury.
- Otevřít nové možnosti pomocí reformy úvěrového systému veřejných bank odstraněním nutnosti ručit nemovitostí a povzbuzovat bankovní služby vstřícnější vůči ženám.
- Reformovat vzdělávací systém a jeho osnovy tak, aby se změnil pohled veřejnosti na násilí vůči ženám, a vzbudit pocit všeobecné odpovědnosti za to, aby ustalo.
- Rozšířit přístup k mikro-úvěrům a domácí práci pro ženy s omezeným vzděláním, ženám z venkovských populací, starším ženám a vdovám podporujícím celou rodinu.

Pokud se vláda pevně postaví za kulturu lidských práv, rovných příležitostí a rovnosti pohlaví, mohla by nadobro zlikvidovat po staletí udržovanou iráckou kulturu diskriminace žen. ■

3 Stejný odpor panuje vůči Rezoluci rady bezpečnosti OSN číslo 1325 o ženách, míru a bezpečnosti.

Slabá a nedostatečná odpověď

Vládní intervence na podporu finančních institucí, jež byly vystaveny fluktuacím mezinárodních trhů, potvrzuje, že italské banky prožívaly nelehké chvíle už od samotného počátku globální finanční krize. Doposud nejhorším dopadem této krize je zmenšení trhu úvěrů. V zemi, kde 90 % ekonomiky představují malé či střední podniky, byla reakce vlády kvantitativně i kvalitativně nedostatečná. Přetrvává nutnost zavést odlišné politiky, které by přispěly adekvátnímu rozdělování zdrojů k boji proti chudobě a ochraně dělníků.

Italian Social Watch Coalition

Jason Nardi, Tommaso Rondinella (Lunaria), Elisa Bacciotti (Uodep), Andrea Baranes (CRBM), Sergio Giovagnoli (ARCI), Giulio Sensi (Mani Tese), Sabina Siniscalchi (FCRE)

Ačkoli se italská vláda pokoušela vzbudit důvěru tvrzením, že země nejen zůstane nedotčena krizí, ale vzejde z ní ještě silnější než dříve, existuje řada nepopíratelných důkazů, svědčících o opaku. Ačkoli vláda zatím nebyla nucena přistoupit k záchraně některé z bank, úvěrová krize již silně zasáhla domácnosti i podniky. Údaje z Istat, národního statistického ústavu, ukazují, že nezaměstnanost se v průběhu roku 2008 zvýšila z loňských 6,4 % na 7,1 %, a že jen v lednu a únoru 2009 přišlo o zaměstnání 370 561 pracujících – ve srovnání se stejným obdobím roku 2008 jde o nárůst o 46 %.

Pokud jde o sektor průmyslové výroby, Italská konfederace odborových svazů (CISL) ve své zprávě z roku 2008 zdůrazňuje, že ohroženo je na 900 000 pracovních míst,¹ zatímco studie provedené Italskou odborovou generální konfederací (CGIL) projektují nezaměstnanost ve výši 9 % na konci roku 2009 a až 10,1 % v roce 2010.² Dalším významným indikátorem dopadu krize je skutečnost, že – v dějinách Itálie vůbec poprvé – i imigranti mají potíže najít si práci, zejména na severovýchodě země. Podle CGIA (asociace řemeslníků a drobných průmyslníků) z oblasti Veneto představovalo 24 % nezaměstnaných v lednu 2009 imigranty ze zemí mimo Evropskou unii.³

Nedostatky finančního systému

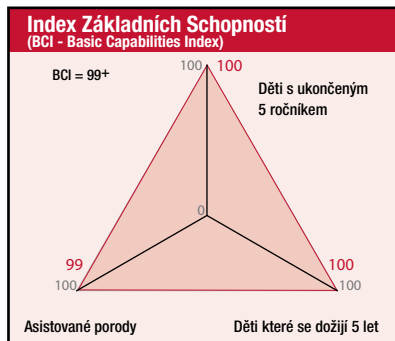
Zpráva, kterou politici i finančníci už měsíce opakovali, aby uklidnili střadatele a trhy, zní, že italské banky a finanční systém jsou zdravé a nehrozí jim riziko úpadku či kolapsu, jak k tomu došlo v některých jiných zemích. Při důkladnějším pohledu se ovšem ukazuje, že situace je komplikovanější. V roce 2008 se italská burza propadla o 49 % své hodnoty a i v roce 2009 dál klesala.⁴ Úvěrové instituce, jež představují téměř 30 % kapitalizace italské burzy, patřily mezi ty, které propadl zasáhl nejhůř.

1 Viz: <www.cisl.it/sito.nsf/Documenti/130BF9D1BE670162C125751300380E3D/\$File/Industria2008.pdf>.

2 Viz: <www.ires.it/>.

3 Cgia. Ke stažení na: <www.gazzettino.it/articolo.php?id=49282&sez=REGIONI>.

4 Viz: <www.borsaitaliana.it/chi-siamo/ufficio-stampa/comunicati-stampa/2008/081230fineanno.htm>.

Ačkoli italský finanční systém nebyl ve srovnání se Spojenými státy a Velkou Británií tak hluboko ponořen do spekulativních aktivit, italské banky sledovaly agresivní expanzivní politiku, zejména odkup jiných finančních institucí ve východní Evropě. Obtíže, které v současnosti prožívají, potvrdila i intervence vlády na podporu velkých bankovních skupin, které jsou nejvíce otevřené mezinárodním trhům.

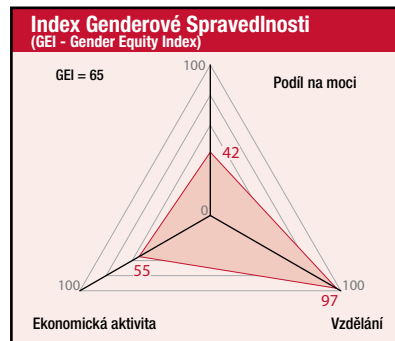
V průběhu posledních let docházelo k plynulému přechodu důchodového systému na systém soukromých důchodových fondů. Kvůli finanční krizi bylo v roce 2008 z penzijních fondů vymázano 5,9 % úspor. Obvykle rizikovější otevřené fondy zaznamenaly ztrátu 8,6 %.⁵ Ve většině případů tyto úspory pracujících jednoduše zmizely.

Zmenšující se úvěry

Doposud nejhorším projevem finanční krize bylo snížení dostupnosti úvěrů. Velké množství bank podstatně omezilo nabídku úvěrů zejména pro malé podniky, nejdůležitější část italského výrobního systému. Situace je o to horší, že mnohé banky postupně přesouvaly své aktivity od tradičního shromažďování úspor a úvěrování výrobních aktivit směrem k finančním operacím. Jen polovina jejich zisku dnes pochází z poskytování úvěrů, zatímco druhou polovinu představují poplatky a finanční operace.

Nejhůř byli tímto omezením postíženi migranti, námezdní dělníci, mladí lidé a další sociální skupiny, které byly již před začátkem krize považovány za rizikové pro bankovní úvěry. Jeho dopad pocítili i domácnosti. Výsledkem je dramatický nárůst

5 Felice Roberto Pizzuti, podle údajů COVIP. Ke stažení na: <www.sbilanciamicoci.info/Sezioni/italie/Se-la-bolla-scoppia-sulle-pensioni>.

mimobankovních půjček na vysoký úrok, zejména na jihu země, kde se počet předlužených domácností v posledním roce zvýšil o 69,4 % a počet domácností, které se uchýlily k těmto úvěrům, stoupl o 48,2 %.⁶

Vládní opatření na revitalizaci úvěrového systému nedosáhla žádného viditelného efektu. Banky využívají nově zavedených opatření na zlepšení vlastní bilance a aktiv, aniž by rozšířily úvěrové kanály. Podobně se i snížení úvěrových sazeb Evropské centrální banky promítlo spíše do zvýšení zisků italských bank než do zlepšení přístupu k úvěrům pro jejich klienty.

Itálie je zemí, v níž dochází ke zcela zřejmému transferu příjmů od práce k ziskům. Tento trend, běžný v západních ekonomikách, představoval v Itálii přesun 8 bodů HDP (120 miliard eur)⁷ od zaměstnanců k ziskům podniků, čímž dochází ke stále výraznější „financiaci“ hospodářství.

Vládní reakce

Po krátké diskusi v parlamentu byl 28. ledna 2009 přijat „protikrizový dekret“. Opatření zavedená za účelem překonání recese jsou ovšem hned ze dvou důvodů zcela nedostatečná. Zaprvé, množství vyčleněných zdrojů je nedostačující, zejména ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi (5 miliard eur v Itálii oproti 60 miliardám eur v Německu, 38 miliardám eur ve Španělsku, 26 miliardám eur ve Francii a 22 miliardám eur ve Velké Británii). Zadruhé, tato opatření neposílí systém výroby. Zvlášť problematické je zlehčování otázek daňových úniků – fenoménu, který v Itálii dosáhl znepokojivého roz-

6 Associazione Contribuenti Italiani. Sportello Antiusura. Viz: <www.contribuenti.it>.

7 Údaje AMECO, zpracováno v Travagliu roku 2009.

sahu asi 18 % HDP, což každoročně znamená ztrátu příjmů převyšující 100 miliard eur.⁸

Rodiny:

Nejdůležitějšími opatřeními jsou jednorázové platby a poukázky pro rodiny s nízkými příjmy. Rodinné přídatky jsou vítány jejich příjemci, ale 40 eur měsíčně (hodnota tzv. „sociální karty“) nestačí ani na pokrytí jejich výdajů, ani na ochranu před současnými a budoucími obtížemi.

Pracovní síla:

Vláda navrhuje úvěrovou výpomoc a fondy na financování nadbytečných zaměstnanců pro největší podniky. Ale vzhledem k tomu, že 90 % italských podniků je malého či středního rozsahu, většina firem a zaměstnanců k této podpoře nebude mít přístup. Kromě toho případně největší část této podpory automobilovému průmyslu. Většina zemí po celém světě tomuto odvětví pomáhá a ani Itálie není výjimkou; vláda však měla transfery podřídit investicemi do environmentální udržitelnosti a inovací. Navíc existuje celá řada odvětví – například textilní průmysl – která rovněž nutně potřebují pomoc (zejména podporu vývozu a domácí poptávky).

Sociální zabezpečení:

Sociální transfery nejsou součástí vládní protikrizové politiky. To znamená, že vláda rozdává peníze, aniž by budovala záchranné sítě, aktivně prosazovala politiku zaměstnanosti, sociální inkluze, kariérního a profesionálního růstu atd. V blízké budoucnosti se objeví velké množství nezaměstnaných, pro které nebudou existovat struktury, jež by zaručovaly základní podmínky pro přijatelnou životní úroveň. Vláda zároveň ve snaze vyhnout se problémům se státním rozpočtem snížila financování specifických sociálních fondů, fondů na podporu soběstačnosti, místní hromadné dopravy a programů na začlenění migrantů.

Finance:

Takzvané Tremontiho obligace, pojmenované po ministru hospodářství a financí, jsou v podstatě veřejné půjčky, které mohou banky využít k posílení své účetní uzávěrky. Cílem je znovu nastartovat úvěrový systém zejména pro malé a střední podniky. Výsledky tohoto opatření zatím není možné posoudit.

Další opatření:

Vládní plány do budoucna počítají s omezením výdajů na výzkum a vývoj a investic do jaderné energie. Mezi opatření, jejichž cílem má být stimulace poptávky, patří investice do vysokorychlostní dopravy a obrovský most přes Mesinskou úžinu. Vláda však nevěnuje žádnou pozornost obnovitelným zdrojům energie, omezení emisí ani stovkám malých infrastrukturních projektů, které země nutně potřebuje.

Kromě protikrizových opatření navrhuje vláda redukci stávajícího modelu sociální péče. Plán obsahuje několik znepokojivých návrhů, například prosa-

zování větší flexibility pracovní síly, posun směrem k modelům podpory nezaměstnanosti podmíněné vykonáváním přidělených prací, řešení imigrace jako problému, nikoli jako zdroje, a nepochopení role neziskového sektoru coby klíčového prvku italského systému sociální péče, které se projevuje tím, že agenda zmiňuje pouze dobrovolníky a zcela přehlíží úlohu tisíců sociálních organizací.

Návrhy italského sdružení Social Watch

Italské sdružení Social Watch navrhuje řadu opatření ve snaze nabídnout alternativní přístup ke krizi a znovu nastartovat italskou ekonomiku z perspektivy těch, kteří jí byli nejvíce postiženi:

Rodina a sociální zabezpečení:

Klíčovým tématem by měl být „boj s chudobou a redistribuce zdrojů“. Politika sociální péče postavená na benefitech veřejných služeb pro ty, kdo opravdu potřebují pomoc, spíše než přímé transfery peněz, je hlavním nástrojem garantujícím redistribuci zdrojů v rámci společnosti. Vláda musí na centrální i lokální úrovni zlepšit poskytování základních služeb, zdravotnictví, asistenčních služeb, mateřské školky, veřejné školy, programy na začlenění migrantů a podporu bydlení, neboť právě tato opatření představují skutečný boj proti chudobě a zranitelnosti, ale i proticyklickou ekonomickou politiku, která poslouží v boji proti dopadům krize.

Pracovní síla:

Morální povinností každé vlády je bránit tomu, aby hlavní projevy krize dopadly na zaměstnance. Prioritou by měla být opatření na obranu zaměstnanců, kteří již z podstaty smluv požívají menší ochranu, a to jak zavedením plánu na sociální ochranu nezabezpečených pracovníků, tak i poskytnutím pobídek pro společnosti, které se rozhodnou nepropouštět své zaměstnance.

K vytvoření nové ekonomiky je nutně zapotřebí podpora pro veřejný i soukromý sektor výzkumu a nastartování procesu inovací. Kromě toho jsou nezbytné rozsáhlé investice do obnovitelných zdrojů energie za účelem snížení závislosti na fosilních palivech, boje proti klimatickým změnám a podpoře těch odvětví ekonomiky, která se soustředí na udržitelnost rozvoje a na budoucnost.

V reakci na krizi vstupuje stále víc a víc majitelů účtů v Itálii do světa etických financí. Klient etického finančnictví se zajímá o to, jak jsou jeho peníze využívány, ale také o to, zda jeho banka nehrází bankrot. Z tohoto důvodu dnes mnoho bank zvyšuje své úsilí o zlepšení vlastní pověsti. Při hledání cesty z krize je nutné mít stále na paměti prvotní úlohu bankovního systému pro zachování reálné ekonomiky.

Rozpad rozvojové spolupráce

Směrnice ministerstva zahraničních věcí pro rozvojovou spolupráci na roky 2009 – 2011 stanovila jasně priority.⁹ Subsaharská Afrika obdrží 50 % bilaterální-

ho financování, přičemž v každé oblasti byly určeny prioritní země. Ve středu zájmu italské mezinárodní spolupráce stojí – v uvedeném pořadí – zemědělství, zásobování vodou a životní prostředí, globální zdravotnictví, vzdělávání a systémy vládnutí, vždy se zvláštním ohledem na otázku rovnosti pohlaví, práva dětí a situaci invalidů.

Tato témata jsou i základem italské rozvojové agendy na setkání G8, které v roce 2009 pořádá.¹⁰ Přes ambiciózní stanovisko však italská rozvojová pomoc dosáhla historického minima. Pokud v roce 2008 zahraniční rozvojová pomoc ustrnula na 0,20 % HDP,¹¹ podle rozpočtu na rok 2009 se zdroje na rozvojovou pomoc v tomto roce sníží o 56 %, tedy ze 733 milionů na 322 milionů eur. I v následujících dvou letech má tato částka klesat, až na 215 milionů eur v roce 2011.¹² Nevládní organizace a analytici se shodují, že by příspěvek na rozvojovou pomoc v roce 2009 mohl dosahovat pouhých 0,09 % HDP, pokud nebude doplněn o další zdroje.¹³ To je číslo dost vzdálené nejen od obecného cíle 0,7 %, ale i od evropského závazku 0,51 %, který by Itálie měla splnit v roce 2010. Během příprav na zasedání G8 se Itálie zároveň snažila prosadit nový koncept vyhodnocování příspěvků na rozvojovou pomoc, jehož cílem by bylo identifikovat příspěvky ze strany „italského systému jako celku“ (státu, místních úřadů, neziskových organizací, nadací a soukromých firem), čímž by se minimalizoval vliv zahraniční rozvojové pomoci a vláda by tak mohla zamaskovat ubohé výsledky v plnění vlastních závazků.

Tímto trendem budou postiženy zejména nevládní organizace, neboť jejich zdroje poklesnou na polovinu. Kromě toho bylo o 68 % sníženo financování mezinárodních organizací, čímž vzniká riziko, že Itálie nesplní převážnou většinu svých závazků vůči Organizaci spojených národů. Ohroženo je zejména financování Globálního fondu na boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii, který vláda roku 2001 prosazovala na setkání G8 v Janově.

Jakkoli je italská rozvojová pomoc nedostatečná, nedávná Revizní zpráva OECD-DAC zdůrazňuje, že ani zdaleka není efektivní a zůstává silně vázaná na nákup italského zboží a služeb. Italská zahraniční politika v tomto směru vyžaduje důkladnou revizi. Vláda si musí uvědomit, že rozvojová spolupráce hraje klíčovou roli v utváření mezinárodní reputace země. ■

10 Viz: <www.g8italia2009.it>.

11 OECD-DAC. „Rozvojová pomoc dosáhla v roce 2008 historického maxima“ (“Development Aid at its highest level ever in 2008”), Paříž, 30. březen 2009.

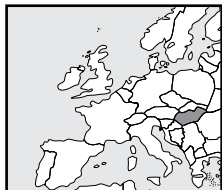
12 La cooperazione italiana allo sviluppo nel triennio 2009-2011.

13 Viz: Viciani, I. a de Fraia, L. (editoři). Aiuto pubblico allo sviluppo italiano nel 2009. Previsione dopo la finanziaria. ActionAid. 2009 <www.actionaid.it>.

8 Pisani, S. a Polito, C. (editoři). Analisi dell'evasione fondata sui dati IRAP Anni 1998-2002. Agenzia delle Entrate, 2006. Ke stažení na: <www1.agenziaentrate.it/ufficiostudi/pdf/2006/Sintesi-evasione-Irap-06.pdf>.

9 Ministeroство zahraničních věcí. La cooperazione italiana allo sviluppo nel triennio 2009-2011. Ke stažení na: <www.cooperazioneallosviluppo.esteri.it/pgcs/italiano/Cooperazione/Pdf/Programmazione%202009-2011.pdf>.

Revize struktury vlády

Globální krize dohnala Maďarsko k nejhoršímu hospodářskému úpadku za téměř dvě desetiletí. Částečně zapříčinila rezignaci premiéra Ference Gyurcsányho na počátku tohoto roku. Hospodářství závislé na vývozu bylo postiženo zpomalením růstu jeho hlavních obchodních partnerů. Společenský systém je paralyzován korupcí, národní měna se propadla a veřejné finance jsou těžce zatíženy výdaji na důchodový systém. Nový premiér má v úmyslu omezit důchody, výhody ve veřejném sektoru a podporu v mateřství, zastavit podporu sektorům energetiky a dopravy a zvýšit věkovou hranici pro odchod do důchodu.

ATTAC Maďarsko
Matyas Benyik

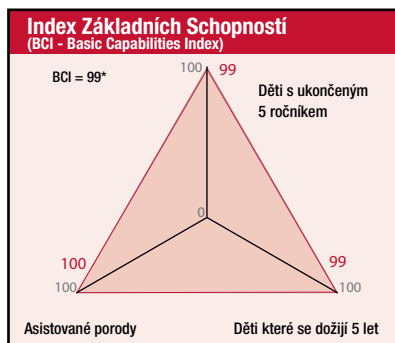
Ještě před několika lety mělo Maďarsko jeden z nejvyšších rozpočtových schodků v Evropské unii, více než 9 % HDP. Úsporná opatření zavedená v roce 2006 jej srazila na jeden z nejnižších v EU (méně než 3 % HDP). Léta špatné vlády však přivedla ekonomiku na pokraj kolapsu a od září 2008 se její situace stále rychleji zhoršovala. Dopady globální finanční krize na reálnou ekonomiku se zvláště silně projevily v posledním čtvrtletí 2008, když prudký pokles domácí i zahraniční poptávky stáhl ke dnu výrobu, spotřebu, investice i zaměstnanost. V tu chvíli došlo také k útokům spekulantů na forint a maďarská měna se propadla o 19 % proti americkému dolaru a o 13 % proti euru, což vedlo k prudkému nárůstu inflace. Aby zabránila naprosté katastrofě, požádala maďarská vláda o pomoc Evropskou unii a Mezinárodní měnový fond (MMF), od nichž obdržela půjčku 25,1 miliard USD.¹

Výkonnost hospodářství

Po zanedbatelném růstu o 1,1 % v roce 2007 se maďarská ekonomika v první polovině roku 2008 vzhopila, ale vzápětí ji dopady krize na její hlavní obchodní partnery znovu strhly ke dnu. Dvouprocentní růst HDP v prvním pololetí vystřídal ve třetím čtvrtletí nárůst o 0,8 % a propadl o 2,3 % v posledním čtvrtletí. Jde o nejhorší výkon od 90. let minulého století, v nichž probíhala ekonomická transformace, kterou doprovázela celá řada otřesů.

V únoru 2009 poklesla hrubá průmyslová produkce oproti předchozímu roku o 28,9 % (po přepočtu na pracovní dny o 25,4 %). Objem výroby byl v prvních dvou měsících roku 2009 o 26,1 % nižší než ve stejném období roku 2008. Objem průmyslové výroby, očištěný o počet pracovních dnů a sezónní výkyvy, se v únoru propadl o 4,1 % oproti předchozímu měsíci.

Globální úpadek ukončil dobu růstu průmyslového vývozu, který do té doby neúnavně sílil. V lednu 2009 poklesl ve srovnání s lednem 2008 objem vývozu o 28 % a dovozu o 27 %. Příjmy z průmyslového vývozu se v prvních dvou měsících roku 2009 meziročně propadly o 30,4 %; v únoru 2009 byly o 31,1 % nižší než v únoru 2008. Od prosince 2008 do února 2009 nezaměstnanost dramaticky vzrostla o 1,1 % na 9,1 %; zaměstnaní tehdy hledalo 378 000 lidí.

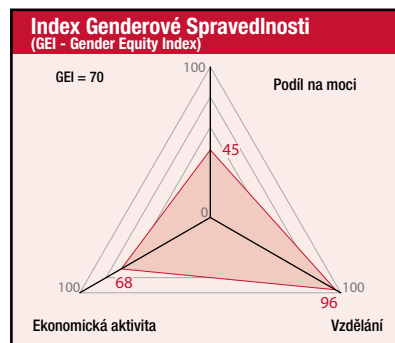

Politická a ekonomická krize

Bývalý premiér Gyurcsány se nikdy nevzpamatoval z pouličních bouří, jež vypukly na podzim roku 2006, kdy veřejně přiznal, že jeho vláda opakovaně lhala o stavu ekonomiky, aby zvítězila v nadcházejících volbách. Ačkoli zůstal ve funkci a pomocí zvýšení daní a omezení výdajů snížil schodek rozpočtu z více než 9 % HDP v roce 2006 na 3,3 % v roce 2008, nepodařilo se mu získat podporu veřejnosti pro další ekonomické reformy. Když přišla ekonomická krize, jeho vláda ve svém programu úspor ještě přitvrdila a upevnila tak jeho pozici nejméně populárního předsedy vlády, kterého země od nástupu demokracie a tržní ekonomiky měla. Kromě toho finanční kruchy projevily nespokojenost nad váháním vlády a její neochotou rázně zakročit proti zpomalení ekonomiky. Gyurcsány čelil kritice ze všech stran, a tak na sjezdu své vládnoucí socialistické strany MSZP v březnu 2009 ohlásil rezignaci.

Maďarský rozpočtový schodek komplikuje reformu daní. Zatímco mnoho jiných států do svých ekonomik pumpuje stimulační balíčky, Maďarsko se soustřeďuje na snižování nákladů. Ačkoli mezi sebou buržoazní levice a pravice vedou spory, pod tlakem Mezinárodního měnového fondu se společně přiklonily na stranu neoliberální ekonomické teorie – snižují daňové zatížení kapitálu, ale zároveň omezují schodek rozpočtu tím, že drasticky krátí sociální výdaje.

Přestože MMF poskytl Maďarsku záchranný balíček, forint se v březnu 2009 propadl na rekordní minimum. Podle posledních údajů Eurostatu poklesl maďarský HDP mezi prvním a druhým čtvrtletím o 1 %.² Vláda předpokládá, že za celý rok dojde k poklesu o 3,5 %, ale jiné zdroje uvádějí 5 až 6 %. Kri-

zi dále prohlubuje skutečnost, že Maďarsko zůstává zemí s rozšířenou korupcí, velkým zadlužením a černou ekonomikou, která může představovat až pětinu HDP. Politická scéna je v úpadku. Nacionalističtí intelektuálové používají dikci 30. let minulého století a brojí proti zahraničnímu kapitálu a „kosmopolitním“ vlivům. Viktor Orbán, vůdce pravice strany Fidesz, běduje nad tím, že víc než 80 % finančního systému se nachází „v rukou cizinců“. Jeho strana se v současnosti těší nejsilnější podpoře voličů.

Propad forintu se zvláště silně dotýká domácností. Asi 60 % všech úvěrů je denominováno v cizích měnách, zejména ve švýcarských francích. Dlouhodobý tlak na forint zvyšuje riziko neschopnosti splácet soukromé půjčky a hypotéky. Rostoucí počet nesplácených úvěrů byl posílen tlak na bankovní systém a úvěrovou krizi.

Ať už se Maďarsko samo dopustilo jakýchkoli chyb, je zároveň obětí globálního kapitalistického systému. Hospodářské ochlazení v Německu a dalších zemích, jež pro Maďarsko představují exportní trhy, je mnohem hlubší a patrně potrvá déle, než se původně očekávalo.³ Evropské banky čelí vlastní krizi, neboť mají v držení většinu dluhů střední a východní Evropy. Zejména rakouské banky jsou v těchto zemích označovány za viníka finančního debaklu.

Dopady krize

Po rozpadu Sovětského svazu došlo ve všech bývalých socialistických republikách k rychlé přestavbě státního zřízení. Maďarsko nadšeně přijalo kapitalismus a stalo se zastáncem privatizace aktiv. I přesto se několik následujících vlád snažilo zachovat sociální

1 Ministerstvo financí, 29. října 2008.

2 Viz: <epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-15052009-BP/EN/2-15052009-BP-EN.PDF>.

3 Po Německu jsou nejvýznamnějšími spotřebiteli maďarského zboží Rakousko, Itálie, Francie, Velká Británie, Rumunsko, Polsko a Spojené státy americké.

záchrannou síť. Vlády MSZP se vyznačovaly zvláště výraznou snahou chránit důchodce, neboť věděly, že jakékoli krácení jejich příjmů by vyvolalo ostrý odpor starší generace voličů, jež byla hlavní oporou socialistů. Na počátku 90. let prudce stoupl počet důchodců, protože nově privatizované společnosti přistoupily k rozsáhlému propouštění zaměstnanců. Jít do důchodu se stalo atraktivní alternativou k nezaměstnanosti, protože zaměstnancům s vyššími platy byly přiznány relativně vyšší důchody než v mnoha jiných zemích. Průměrný důchod se pohybuje kolem 350 USD měsíčně a nepodléhá zdanění. V zemi, kde průměrná čistá mzda po zdanění činí jen o málo více než 500 USD, je to velmi solidní příjem. Hranice pro odchod do důchodu je pro muže stanovena na 62 let, ale mohou o něj zažádat dříve, pokud mají odpracováno 40 let, a finanční motivace pracovat dále je mizivá. Průměrný Maďar odchází do důchodu v 58 letech a ve věkové kategorii mezi 60 a 64 lety dnes zůstává v zaměstnání pouhé 1 % lidí. Podle odhadů OECD budou maďarské výdaje na důchody v následujících desetiletích patřit k těm nejrychleji rostoucím v Evropě. Už teď v zemi s celkovým počtem obyvatel kolem 10 milionů žijí 3 miliony důchodců.

Do státního důchodového systému přispívají jak zaměstnavatelé, tak i zaměstnanci, ale jejich příspěvky nestačí na pokrytí všech výdajů. Vláda dorovnáva rozdíl ze státního rozpočtu. Maďarsko už léta nechává svůj rozpočtový deficit narůstat, aby zaplatilo sociální programy, a roční výdaje na důchody samy o sobě přesahují 10 % HDP. Vláda na financování těchto výdajů vydávala státní dluhopisy, v říjnu 2008 je však investoři přestali nakupovat. MMF sice poskytl Maďarsku záchranný balíček, aby mohlo splatit své dluhy, ale velká část zahraničních investorů zemi přesto opustila, čímž poslali k zemi domácí měnu a zhoršili vyhlídky na další hospodářský vývoj.

Kritici prohláší, že země si nemůže dovolit důchodový systém, který povzbuzuje pracující k odchodu do důchodu v mladém věku, resp. když trpí relativně nezávažnými zdravotními obtížemi. MMF, podporovaný maďarskými reformisty, se zvláště tvrdě zasazuje o omezení „13. důchodu“, vyplácení měsíční prémie všem důchodcům, které roku 2003 zavedl Gyurcsányho předchůdce.

Poté, co byl Gyurcsány v roce 2006 znovu zvolen do funkce, navrhl reformu důchodového systému, která zahrnovala mimo jiné i zrušení 13. důchodu, ale chtěl, aby současní důchodci dostávali stejnou sumu, jen rozdělenou do 12 měsíčních dávek. Zároveň navrhoval postupně zvyšovat věkovou hranici pro odchod do důchodu tak, aby do roku 2020 dosáhla úrovně 65 let pro ženy a do roku 2050 úrovně 68-69 let pro muže. Nový předseda vlády Gordon Bajnai bude pravděpodobně nucen navrhnout zásadnější úsporná opatření, která by pro mnoho starších obyvatel mohla mít katastrofální následky. Stárnoucí důchodci už teď obviňují politiku z toho, že se zřekli závazků předchozí generace a nechávají je žít v nejistotě.

V roce 2003 představovaly sociální výdaje 21,4 % HDP, méně než průměr Evropské unie ve výši 28 %. Služby spojené s podporou rodin dosáhly výše 2,7 % HDP a tím jen čtvrtiny průměru EU přepočítaného na obyvatele. Sociální systém je diverzifikovaný a zahrnuje sociální asistenci, podporu rodin, dávky pro občany se zdravotním postižením, důchodový systém a vyrovnávací příspěvky.

V roce 2006 byl systém standardizován, zmodernizován a zefektivněn. Reálná hodnota výhod závislých na zjištění finanční situace příjemce až do roku 2004 klesala, ale systémy výplaty běžných vyrovnávacích příspěvků a starobních důchodů byly v letech 2005 a 2006 upraveny. Od té doby byl systém velkorysejší vůči sociálně nejslabším skupinám. Sociální podpora a podpora v rodičovství představují komplexní systém základních a specializovaných dávek, který vznikl v průběhu posledních dvou desetiletí. V programech poskytování individuálních služeb, zejména v menších komunitách, stále přetrvávají výrazné mezery co do kapacity i dostupnosti.

Index dětské chudoby představuje asi 1,5-násobek průměru Evropské unie. Téměř jedna pětina maďarských dětí žije v domácnostech, jejichž příjem na hlavu leží pod 60 % mediánu. Dětská chudoba je obvykle důsledkem nezaměstnanosti rodičů a geografického znevýhodnění. Selektivní mechanismy ve vzdělávacím systému navíc posilují vliv rodinného zázemí na studijní možnosti dětí, místo aby se snažily je vyrovnávat. Rodiče s nízkou úrovní vzdělání, se špatnou pozicí na trhu práce a žijící v izolovaných oblastech tyto nevýhody obvykle přenášejí na své potomky.

Bajnaiův úsporný program

Premiér Bajnai nastoupil do funkce ve chvíli, kdy země prožívala nejhroší hospodářský úpadek za poslední dvě desetiletí. Aby zachránil rozpočet, udržel jej v mezích požadavků MMF a obnovil důvěru investorů, připravil plán, jehož součástí je omezení důchodů, zaměstnaneckých výhod ve veřejném sektoru, dávek v mateřství, subvencovaných hypoték a podpory pro energetický a dopravní průmysl.

Nejzajímavějším rysem Bajnaiova původního plánu – jenž byl označen za jeho „politický manifest“ – je důsledně prosazovaný názor, že naléhavost situace vyžaduje „okamžitou a rozhodnou reakci“. Varoval veřejnost, že se v červenci chystá představit „nevyhnutelná, bolestivá opatření“. Jeho hlavním cílem je zachránit co největší množství pracovních míst a zabránit tak společenským nepokojům a prohlubování propasti mezi bohatými a chudými v maďarské společnosti. Zároveň chce dosáhnout relativní stability forintu, snížit schodek státního rozpočtu a co nejrychleji svou zemi dovést do eurozóny. K dosažení všech těchto cílů bude podle jeho vlastních slov nutná „revize celé státní struktury a rozsáhlé úspory v administrativě“. Jejich součástí by mělo být zmrzení platů ve veřejném sektoru na dva roky a zrušení jejich 13.

platu, a to od roku 2010. Zároveň by se měly snížit transfery centrální vlády místním samosprávám. Mezi další body jeho plánu patří:

- Zvýšení důchodového věku. V současnosti je stanoven na 62 let, ale skutečný průměr se pohybuje kolem 58 let. Bajnai se chystá od roku 2010 zavést reformy včetně zrušení „13. důchodu“.
- Snížení nemocenských dávek. V současnosti dostávají zaměstnanci po vystavení potvrzení o pracovní neschopnosti 70 % své mzdy po dobu šesti měsíců. Polovinu této částky hradí zaměstnavatel.
- Zmrazení příspěvků na děti. Tento příspěvek celá léta stoupal. Bajnai plánuje omezit podporu v rodičovství na tři roky a úlevy na dítě na dva roky.
- Snížení příspěvků. Bajnai usiluje o dočasné přerušení finančních příspěvků pro mladé rodiny s dětmi, které plánují koupi prvního bytu, a snížení podpory na spotřebu zemního plynu a tepla. Všechny tyto příspěvky by měly být zrušeny po roce 2010. Kromě toho navrhuje předseda vlády snížení subvencí pro veřejnou dopravu, zejména maďarské dráhy, a veřejné rozhlasové a televizní vysílání. Výrazné snížení čeká i vládní příspěvky pro zemědělce.

Přestože Bajnai omezuje vládní výdaje, chce poskytnout „první pomoc malým a středním podnikům, které poskytují dvě třetiny pracovních míst v zemi“, a to tím, že sníží daňové zatížení zaměstnavatelů i zaměstnanců. V neposlední řadě počítá se stimulačním balíčkem, financovaným z peněz Evropské unie, který by zmírnil dopady krize na jeho zemi a výhledově pomohl ji překonat. ■

Prohlubující se krize ohrožuje sociální práva

Problémy jako rostoucí chudoba, kolaps sektoru zemědělství či pokles HDP existovaly v Mexiku už dlouho před tím, než na zemi dolehla současná krize. Menší úpravy, které vláda ohlásila, jen posilují neoliberální ekonomický model, a na obzoru jsou sociální nepokoje. Občanská společnost ovšem sestavila celou řadu návrhů alternativních strategií, které by měly být odpovědí na rozličné problémy, minimalizovat dopady krize a reformovat ekonomický model.

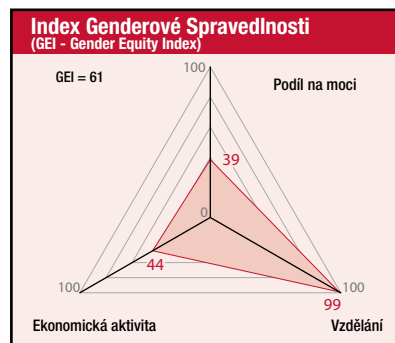
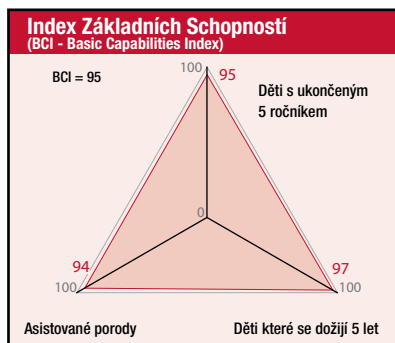
s podporou Espacio DESC!
 Laura Becerra Pozos²
 Arellí Sandoval Terán³

Celá řada mexických organizací občanské společnosti se shoduje na tom, že současná globální krize je systémovým selháním a důsledkem vyčerpání kapitalistického neoliberálního modelu, postaveného na finanční deregulaci a liberalizaci. Krize se netýká pouze finančního systému, ale i dostupnosti potravin, zaměstnanosti, životního prostředí, energetiky a dalších odvětví, a ačkoli její dopady pociťují lidé na celé planetě, zvláště silně dopadla právě na oblast Jihu.⁴

Jak vysvětluje Arturo Guillén, krize sledovala komplikovanou trajektorii a její poslední fázi odstartovala realitní krize ve Spojených státech a následující hospodářská recese, která projevila tendenci rychle se „globalizovat“ a prudce snížila HDP zdánlivě silných ekonomik v Evropě a Asii.⁵ Krize se rozšířila i do Latinské Ameriky, kde se její dopad země od země, oblast od oblasti a odvětví od odvětví lišil, ale není možné všechnu vinu za ni připisovat výlučně faktorům ležícím za hranicemi tohoto regionu.⁶

Dopady krize na Mexiko⁷

Aniž bychom chtěli snižovat závažnost dopadů globální krize na zemi, je třeba říci, že velká část problémů

– například nárůst chudoby v absolutním vyjádření, kolaps v sektoru zemědělství, nedostatky v tvorbě nových pracovních míst (přesto, že před krizí měla země příznivou bilanci zahraničního obchodu) a pokles HDP – tížila ekonomiku již dříve.⁸ Systémová krize tyto problémy nepochybně prohloubila.

Následující údaje poslouží jako ilustrace celonárodních rozměrů krize:

- Celosvětový nárůst cen pohonných hmot vedl ke zvýšení cen potravin převyšujícímu obecnou míru inflace. V lednu 2009 se ceny potravin zvýšily o 11,3 %, zatímco inflace činila 6,3 %. Dopad zdražování nejsilněji pociťovaly sociálně slabší skupiny, které na nákup potravin vydávají větší procento svých příjmů.⁹
- Ve třetím čtvrtletí roku 2008 ležely příjmy 71,3 % ekonomicky aktivní populace (31 milionů lidí) pod hranici trojnásobku minimální mzdy – 152 mexických pesos (asi 11,4 USD) denně. Nezaměstnanost činila 4,2 %, což znamená, že bez práce bylo 1,9 milionů lidí, a dalších 11,8 milionů přežívalo v neformálním zaměstnání.¹⁰
- Vývozy do Spojených států se prudce propadly a stovky tisíc lidí ztratily zaměstnání, neboť

společnosti snižují vlastní náklady. V listopadu 2008 poklesly vývozy průmyslových výrobků v průměru o 7,3 %, ovšem vývoz do Spojených států se propadl o 18 %.¹¹

- Za severní hranicí země došlo k poklesu zaměstnanosti mexických imigrantů a spolu s ní klesá i objem finančních prostředků, které posílají domů svým rodinám. V prosinci 2008 byly tyto platby o 9,8 % nižší než ve stejném měsíci předchozího roku. Domácnosti patřící mezi 20 % nejchudších příjemců těchto prostředků tak získaly jen 6 z 10 pesos.¹² Pro některé domácnosti je pokles podpory od rodinných příslušníků v zahraničí vůbec nejcitlivějším zásahem do rozpočtu.¹³
- Do února 2009 narostla nezaměstnanost na 5,3 %¹⁴ a průmyslová produkce poklesla o 13,2 %¹⁵ což jsou nejhorší údaje od takzvané „tequilové krize“ v polovině 90. let minulého století a zároveň neklamný příznak, že začala hluboká recese.

Tíživý dopad krize na trh práce poslouží jako výmluva ke zmrazení nebo snížení mezd, zaměstnání se stane ještě nejistějším, zaměstnavatelé získají větší svobodu při najímání a propouštění a některá pracovní

1 Espacio DESC je referenční skupinou pro Social Watch v Mexiku a zabývá se problematikou hospodářských, sociálních a kulturních práv.

2 Výkonná ředitelka DECA Equipo Pueblo, A.C., od roku 2006 koordinačního orgánu Social Watch v Mexiku; <laurabecerra@equipopueblo.org.mx>.

3 Koordinátorka Programu občanské diplomacie, DESCA, a Social Watch Mexiko; <arellisandoval@equipopueblo.org.mx>.

4 Za nový ekonomický a sociální model. Vraťme finančníctví tam, kam patří! (For a New Economic and Social Model. Let's Put Finance in its Place!) Petice nevládních organizací, odborových svazů a sociálních hnutí vycházející ze série seminářů Světového sociálního fóra v Belem, 2009. Viz: <www.choike.org/campaigns/camp.php?5>.

5 Guillén, A. Globální krize a generalizovaná recese, předběžná verze (La Crisis Global y la Recesión Generalizada, versión preliminar). Mexico City: Metropolitan Autonomous University (UAM) Iztapalapa, březen 2009.

6 Globální krize a Latinská Amerika (The Global Crisis and Latin America), Deklarace mezinárodního symposia konaného v UAM - Iztapalapa, Mexiko, leden 2009.

7 Hodnocení vychází z dokumentů publikovaných Národním hnutím za potravinovou a energetickou autonomii, práva pracujících, demokracii a svobodu, a Demokratickou aliancí občanských organizací (ADOC), jakož i z práce „Analýza krize a strategie“ (“Crisis Analysis and Strategy”) organizace Espacio DESC (23. dubna 2009) – síť, jejímž členem je Equipo Pueblo.

8 Serdán Rosales, A. „Mexiko: Chudoba a sociální rozpočet v kontextu finanční krize 2008-2009“ (“Mexico: Poverty and Social Budget Within the Context of the 2008-2009 Financial Crisis”). Prezentace přednesená na konferenci Espacio DESC, 23. dubna 2009.

9 Serdán Rosales, A. na základě údajů Bank of Mexico (2009) a Národního průzkumu příjmů a výdajů domácností (ENIGH 2006). „V kontextu finanční krize 2008-2009.“ Prezentace přednesená na konferenci Espacio DESC, 23. dubna 2009.

10 Údaje Národního statistického a geografického institutu (INEGI), vycházející z Národního průzkumu zaměstnání a zaměstnanosti (ENOE), třetí čtvrtletí roku 2008, zveřejněno v El Financiero, 18. listopadu 2008.

11 Serdán Rosales, 2009

12 Ibid.

13 Serdán Rosales, A. „Mexiko: Chudoba a sociální rozpočet v kontextu finanční krize 2008-2009“ (“México: Pobreza y presupuesto social en el contexto de la crisis financiera 2008-2009”), na konferenci Espacio DESC, 23. dubna 2009.

14 ENOE, březen 2009. Ke stažení na: <www.inegi.org.mx/inegi/contenidos/espanol/prensa/comunicados/ocupbol.asp>.

15 Viz: <www.cnexpansion.com/economia/2009/04/17/la-produccion-industrial-cae-132>.

místa budou outsourcována; to všechno omezí práva a oslabí pozice odborových svazů.¹⁶

Ve venkovských oblastech vyvolala nevyrovnaná zemědělská politika a lhostejnost vlády během let tři hlavní problémy, jež současná krize výrazně prohloubila: (1) spekulace s potravinami na akciovém trhu, která odsouvá základní potraviny z dosahu chudších domácností; (2) zahlcení národních trhů potravinovými produkty, které vyrábějí či prodávají nadnárodní korporace, jež obětují půdu, lesy a zásoby vody za účelem zvýšení produktivity a ničí – zejména tradiční – systémy výroby; a (3) záplava genetiky modifikovaných semen, které vytlačují přirozené osivo a narušují prastaré ekosystémy.¹⁷ Národní kampaň *Není země bez kukuřice*,¹⁸ kterou podpořila i naše organizace, navrhuje taková opatření, jako například přesun od zemědělského modelu postaveného na rozsáhlých monokulturách, vyžadujících používání velkého množství vody, techniky a kontaminujících látek, směrem k udržitelnému farmářství, jež by nejen reagovalo na národní potřeby zásobování potravinami, ale zároveň ztělesňovalo zodpovědný přístup k životnímu prostředí.

Na základě tohoto hodnocení je možné říci, že Mexiko čelilo nejhoršímu myslitelnému scénáři, jakým se mohla vyvinout krize, k níž země už několik let spěla. Vláda nekriticky přijala neoliberalní model ekonomiky, přičemž celá řada z nově ohlášených opatření jsou pouze drobné úpravy, jež tento model doplňují a posilují jeho pozici.

Reakce vlády a občanské společnosti

V průběhu nedávného Summitu amerických států potvrdila hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik¹⁹ skutečnost, že země v Latinské Americe nemají jednotnou strategii, jak krizi překonat, ale oznámily a zavedly celou řadu rozdílných opatření, jak jsou znázorněna v tabulce.

V říjnu 2008, krátce poté, co vláda zdůrazňovala, že krize ve Spojených státech se Mexika díky „silným veřejným financím země“ dotkne jen minimálně, byl vyhlášen Program na podporu růstu a zaměstnanosti (PICE), pěti-bodový protikrizový plán, který se skládá z: (1) rozšíření veřejných výdajů na infrastrukturu za účelem povzbuzení ekonomického růstu; (2) změny pravidel týkajících se těchto výdajů, jež měla celý proces urychlit; (3) zahájení výstavby nové rafinerie; (4) spuštění mimořádného podpůrného programu pro malé a střední podniky; (5) posílení konkurenceschopnosti národního průmyslu pomocí nových deregulací a ochranných tarifů.

Zároveň federální vláda připomněla, že země už několik let snižuje své zahraniční zadlužení, že

míra inflace dosahuje nejnižší úrovně v celé Latinské Americe a že ve státních rezervách je 90 miliard USD, díky kterým ekonomika odolala tlakům na platební bilanci.²⁰ O šest měsíců později, během summitu G20 na počátku dubna 2009, vláda získala podporu pro úvěr 47 miliard USD, který požadovala od Mezinárodního měnového fondu. Kromě toho bylo v průběhu téhož summitu ohlášeno, že rozvíjející se ekonomiky – a mezi nimi i Mexiko – obdrží další úvěry v celkové výši 850 miliard USD, mimo jiné na financování proticyklických výdajů, rekapitalizace bank a infrastrukturu.²¹

Ještě dřív, než vůbec sáhla na úvěr 57 miliard USD od MMF, Světové banky a Interamerické rozvojové banky, zvýšila vláda prezidenta Felipe Calderóna veřejný dluh o 968,48 milionů mexických pesos (asi 72,74 milionů USD), a to jen za první dva roky ve funkci (2007–2008). Je to dvanáctkrát více než zadlužení za první dva roky vlády Ernesta Zedilla (1995–1996), kdy se Mexiko muselo vypořádat s nejhorší ekonomickou krizí za posledních 60 let.²² Je nanejvýš znepokojivé, že tato opatření – kromě toho, že prohlubují veřejný dluh – dál posilují pozici neoliberalního ekonomického modelu a jeho institucí, ač bylo na mnoha různých fórech poukázáno na jeho omezení a nedokonalosti. Je to překvapivé i z toho důvodu, že celá řada latinskoamerických zemí tento model postupně opouští a snaží se hledat nová opatření či postupy.

Tváří v tvář krizi narůstaly nejen veřejné nepokoje, ale i množství návrhů, které prosazuje občanská společnost. Například Národní hnutí za potravinovou a energetickou autonomii, práva pracujících, demokracii a svobodu v dopise datovaném 16. dubna 2009 a adresovaném prezidentu Spojených států Baracku Obamovi navrhuje iniciovat na nejvyšší úrovni dialog o tématech jako urgentní renegociace Severoamerické dohody o volném obchodu (NAFTA) a zajištění práv zaměstnanců, sociálních a lidských práv v oblastech. To by znamenalo mimo jiné založení Asymetrického kompenzačního fondu pro Severní Ameriku, vyjednání bilaterální dohody o imigraci a podpis dohody o podpoře Smlouvy o hospodářském a sociálním rozvoji v Severní Americe.

Existují ovšem i názory, že období krize představuje živnou půdu pro nové teoretické koncepty. Každopádně je důležité generovat nové myšlenky, alternativy a strategie, které by byly schopné vyrovnat se s „krizí“, ať už by přispěly k minimalizaci jejich dopadů nebo k revizi ekonomického modelu.

Dohled nad veřejnými výdaji

V krátkém a středním časovém horizontu bude zásadní součástí agendy občanské společnosti, pracující na sociálním rozvoji a lidských právech, představovat dohled nad veřejnými výdaji. Týká se to zejména závazku státu věnovat nejvyšší množství dostupných zdrojů k postupnému zajišťování ekonomických, sociálních a kulturních práv, jakož i premisy, že „i se značně omezenými zdroji, ať už kvůli procesu přizpůsobování,

TABULKA 1. Klasifikace vládních opatření na utlumení krize v Latinské Americe ohlášených či již zavedených v Mexiku	
Monetární a finanční politika:	Fiskální politika:
<ul style="list-style-type: none"> • snížení a/nebo flexibilizace bankovních rezerv • zabezpečení likvidity v národní měně 	<ul style="list-style-type: none"> • snížení daní / zvýšení příspěvků • zvýšení a/nebo příslibení investic (infrastruktura)
Devizová politika a zahraniční obchod:	
<ul style="list-style-type: none"> • zabezpečení likvidity v zahraniční měně (vyjma centrálních bank, které intervenovaly ve prospěch vlastní měny prodejem devizových rezerv) • zvýšení cel či omezení dovozu • snížení dovozních kvót • financování vývozců • vyjednávání úvěrů u mezinárodních finančních institucí 	
Sektorová politika:	Práce a sociální péče:
<ul style="list-style-type: none"> • bydlení – malé a střední podniky • zemědělství – turismus – průmysl 	<ul style="list-style-type: none"> • podpora zaměstnanosti • sociální programy
Zdroj: vytvořeno autory na základě údajů ECLAC (2009).	

hospodářské recesi nebo jiným faktorům, je možné, a dokonce je naší povinností, chránit zranitelné příslušníky společnosti přijetím relativně nízkonákladových programů”.²³ Stojí za zmínku, že na krizi v roce 1995 tehdejší vláda reagovala omezením výdajů, které se zásadním způsobem dotklo vzdělávání, zdravotnictví a energetiky a mělo velmi negativní dopad na dosažení ekonomických, sociálních a kulturních práv. Ačkoli se vláda doposud zaručovala, že zachová plánované výdaje na stejné úrovni, je nezbytně nutné, aby se její rozpočtové priority zaměřily na efektivní a udržitelné řešení sociálních problémů „snížením provozních výdajů, nalezením nových priorit a omezením nákladů na administrativu v určitých odděleních”.²⁴

Z perspektivy lidských práv je rovněž nutné sledovat investice do infrastruktury, propagované jako součást PICE, zejména za účelem toho, aby bylo v případě velkých projektů (stavba přehrad apod.) zajištěno, že komunity, které budou realizací pravděpodobně dotčeny, budou řádně informovány a konzultovány, a že sociální a environmentální studie efektivně vyhodnotí životaschopnost projektů i jejich přínos k rozvoji hospodářství.

V dlouhodobém horizontu se nabízí příležitost načrtnout a prosazovat spravedlivější ekonomický a sociální model jako cestu ze současné krize a zároveň způsob, jak zabránit jejímu případnému opakování.²⁵ Respektování mezinárodního konceptu lidských práv je každopádně klíčovým referenčním bodem, který umožní vznik „nového Mexika“ i „nového světa“.

16 de la Cueva, H. „Existuje jiná integrace a jiná cesta z krize: scénáře vývoje v Amerikách v roce 2009 a výzvy pro hnutí odborových svazů“ („Otra integración es posible y otra salida a la crisis también: escenarios de las Américas en el 2009 y los retos del Movimiento Sindical“). Mexico City, 2009.

17 Quintana, V. „Válka, o které Obama neví“ („La guerra que Obama ignora“). La Jornada, 17. dubna 2009.

18 Další informace viz: <www.sinmaiznohaypays.org/>.

19 ECLAC. „Reakce vlád amerických států na mezinárodní krizi: Syntetická prezentace politických opatření vyhlášených do 31. března 2009“ („The Reaction of the Governments of the Americas to the International Crisis: A Synthetic Presentation of the Policy Measures announced up to 31 March 2009“). Pátý summit amerických států, Port of Spain, 17. - 19. dubna 2009. Ke stažení na: <www.eclac.org>.

20 El Universal. „Calderón představuje pěti-bodový protikrizový plán“ („Anuncia Calderón plan anticrisis de cinco puntos“). 8. října 2008. Ke stažení na: <www.eluniversal.com.mx/notas/545274.html>.

21 La Jornada, 3. dubna 2009.

22 González, S. a Rodríguez, I. „Calderón za dva roky zvýšil veřejný dluh téměř o jeden bilion pesos“ („Calderón increased public debt by almost one trillion pesos in 2 years“). La Jornada, 13. duben 2009.

23 UN CESC. „Obecná poznámka č. 3: Povaha závazku státu a politických stran“ („General Comment N° 3: The nature of States parties obligations“), odstavec 12. Výbor Organizace spojených národů pro ekonomická, sociální a kulturní práva. 1990. Ke stažení na: <[www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(symbol\)/CESCR+General+comment+3.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(symbol)/CESCR+General+comment+3.En?OpenDocument)>.

24 Serdán Rosales, A. „Mexiko: Chudoba a sociální rozpočet v kontextu finanční krize 2008-2009“ („Mexico: Poverty and Social Budget Within the Context of the 2008-2009 Financial Crisis“). Prezentace přednesená na konferenci Espacio DESC, 23. dubna 2009.

25 Héctor de la Cueva, op. cit.

Přece jen krize

Centrum Partnerství pro rozvoj
Diana Mocanu

Moldavsko v současnosti prožívá divoké politické zvraty. V dubnu 2009, když vládnoucí Strana moldavských komunistů (SMK) zvítězila ve volbách, vyšly do ulic tisíce demonstrantů, kteří ji obviňovali ze zpronevěry, potýkali se s policií a dokonce vzali útokem budovu parlamentu. Vláda prohlašovala, že spor o výsledky voleb měl být jen zásterkou pokusu o státní převrat, který byl připravován s podporou Rumunska. Později, poté co se v červnu parlamentu nepodařilo zvolit nového prezidenta, prezident a předseda SMK Vladimir Voronin veřejně „ukončil politické partnerství“ s opozicí.

Nová politická realita

Skutečnost, že se politická krize časově prolínala s ekonomickou a finanční krizí, jen prohloubila propast mezi vládou a opozicí, které se dnes shodně zříkají zodpovědnosti a dávají současný stav za vinu druhé straně. Z nových parlamentních voleb 29. července vzešel parlament, v němž žádná strana nezískala většinu, tím méně pak 61 křeslovou kvalifikovanou většinu požadovanou ke zvolení nového prezidenta. Čtyři hlavní opoziční skupiny získaly v parlamentu dohromady 53 křesel. To stále nestačí na to, aby prosadily zvolení prezidenta dle vlastní volby, ačkoli představitelé všech čtyř stran se zavázali k vytvoření aliance, jež by ukončila vládu komunistů.

Zároveň se do středu pozornosti opět dostala dohoda o Podněstří. Je to důsledkem předvolební strategie prezidenta Voronina, který v ruském sanatoriu Barvicha podepsal dohodu, v nímanou opozicí jako kapitulace před ruskými zájmy.¹ Následkem této dohody by mohlo dojít k legalizaci pobytu vojsk, země by se mohla stát konfederací, nebo by Moldavsko mohlo o oblast Podněstří přijít úplně. Opozice se obává, že z moldavské suverenity, nezávislosti a územní celistvosti zbývá už jen málo, a cítí právo nesouhlasit s tím, jak vysokou cenu vůdce SMK zaplatil za ruskou podporu ve volební kampani, ve které tímto krokem

Moldavsko prožívá neklidné časy. Vládnoucí komunistická strana před dubnovými volbami bagatelizovala dopady finanční krize, ačkoli odborníci uváděli, že země, ve kterých celou třetinu HDP představují příchozí transfery peněz od pracovníků v zahraničí, tedy i Moldavsko, budou patřit mezi ty nejzranitelnější. Hned po volbách začala vláda hospodářskou krizi naopak popisovat jako „katastrofu“. Ovšem opatření, která proti ní zavedla, se zatím míjejí účinkem.

získal navrch nad ostatními kandidáty, kteří se zaměřovali na ruský mluvící voliče.

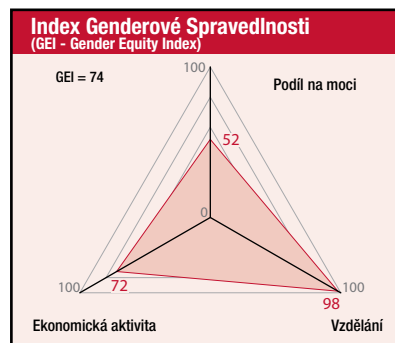
Zároveň se zhoršilo mezinárodní postavení Moldavska a jeho snaha stát se členem Evropské unie byla ohrožena. Velké množství předvolební rétoriky se točilo kolem toho, že dubnové volby budou „testem“ moldavské demokracie, jakož i zárukou pokroku vstříc integraci do Evropy (více než polovina moldavského zahraničního obchodu se uskutečňuje se členy Evropské unie, pracuje tam velká část obyvatel země a přes 70 % občanů podporuje evropskou integraci). Předběžné výsledky tohoto „testu“ však nebyly povzbudivé: zneužívání úředních zdrojů, neustálé obtěžování opozice, vedoucí až k protestům a povstáním, a do očí bijící porušování lidských práv ze strany pořádkových složek.

Moldavská společnost byla výrazně rozdělena a situace se vyhrtila – nejen kvůli způsobu, jakým probíhala předvolební kampaň, ale především kvůli chování pořádkových jednotek v povolebním období. Politická stabilita bude v zemi obnovena jen tehdy, pokud budou dubnové události řádně vyšetřeny.

Krize a příležitosti

Ačkoli před volbami v dubnu 2009 vláda vehementně popírala zprávy o tom, že by zemi hrozila krize, a snažila se uměle udržovat ekonomickou situaci, Světová banka tento optimismus nesdílela a zařadila Moldavsko do skupiny rozvojových zemí s nejvyšší mírou zranitelnosti.² Po volbách však prezident Voronin na setkání s podnikateli, členy současné vlády, poslanci a dalšími politiky prohlásil, že „krize je jako požár, jako katastrofa“. Představitelé vlády posléze vysvětlovali, že zlehčování hrozící krize před volbami mělo za cíl „zabránit panice“.

Přestože Moldavsko dosahovalo ještě v roce 2008 solidního ekonomického růstu (7,2 %), druhá vlna globální finanční krize zemi těžce zasáhla. Prvotní následky se projeví už v posledním čtvrtletí roku 2008 a potvrdily je statistické údaje za první

čtvrtletí roku 2009.³ Podle předsedkyně moldavské vlády Zinaidy Greceanii stojí za těmito jevy především pokles vývozu a dovozu, snížení výroby a omezení přílivu transferů. V takové situaci je pro Moldavsko jedinou cestou z krize taková politika, která v zemi zajistí a zachová ekonomickou stabilitu.

Předsedkyně vlády uvedla, že investice do infrastruktury přijdou nejen ze státního rozpočtu, ale i ze zahraničních zdrojů. Zmínila český investiční projekt, který se má uskutečnit na severu země a obnáší 600 milionů eur na vybudování elektrárny. Podle předsedkyně vlády poslouží k zachování makroekonomické stability a utlumení dopadů krize také liberální ekonomická reforma (legalizace kapitálu, daňová amnestie, daň z reinvestovaných příjmů i přísné bankovní regulace, které byly v poslední době zavedeny).

Ministr financí uvedl, že moldavský finanční systém stojí na solidních základech a během posledního roku se kapitalizace bank zvýšila o 26,8 %, jejich aktiva vzrostla o 22,3 % a úvěrová portfolia o 19,4 %. Důsledkem toho se likvidita moldavského bankovního systému v současnosti pohybuje kolem 30 % a podstatně převyšuje limity stanovené v předpisech o omezení rizika (nejméně 20 %).⁴

Společnost pro participační demokracii však oznámila, že vzhledem k hospodářské krizi velké množství domácích bank přestalo poskytovat jednotlivcům spotřebitelské úvěry a hypotéky a zdráhají se úvěrovat i malé podniky, které – zvláště ve stavebnictví – ztrácí schopnost splácet své dluhy. Na druhou stranu je pravda, že tváří v tvář riziku devalvace národní měny, leu, proti hlavním referenčním měnám neprojevují občané o úvěry moc velký zájem.

1 Prezident Voronin, ruský prezident Dmitrij Medvěděv a Ruskem dosazený „prezident“ Podněstří Igor Smirnov podepsali 18. března Ruskem připravenou dohodu, v níž prohlašují, že „s ohledem na stabilizační roli existující mírové operace se strany shodují na tom, že by bylo vhodné ji transformovat v mírovou misi pod záštitou Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě pro [dosazení] uspořádání Podněstří.“

2 Světová obchodní organizace. „Světová banka zahrmla Moldavsko mezi rozvojové země s nejvyšší úrovní zranitelnosti vůči světové krizi“ (“The World Bank has Included Moldova among the Developing Countries with the Highest Level of Vulnerability to the World Crisis”). 10. dubna 2009. Ke stažení na: <moldovainomc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=103:world-bank-has-included-moldova-among-the-developing-countries-with-the-highest-level-of-vulnerability-to-the-world-crisis&catid=1:latest-news&Itemid=50>.

3 Viz: <www.expert-grup.org/?go=biblioteca&n=110>.

4 První – a zatím jediná – banka, která ohlásila bankrot, byla v červnu 2009 Investprivatbank.

Za velkou část své likvidity vděčily moldavské banky přílivu peněžních transferů od občanů pracujících v zahraničí. Je možné, že kvůli poklesu těchto transferů hotovost v portfoliích bank poklesla. Z údajů Moldavské národní banky vyplývá, že devizové rezervy v dubnu 2009 činily 1,086 miliardy USD; oproti prosinci 2008 se tedy snížily téměř o 586 milionů USD (35 %). Tento pokles mají na svědomí intervence na měnovém trhu a platby do zahraničí, zejména platby na vyrovnání zahraničního dluhu země, ale i pokles směnných kurzů měn, jež byly součástí moldavských devizových rezerv, vzhledem k americkému dolaru. Mezinárodní měnový fond (MMF) předpokládá, že pokud se transfery i vývozy budou i nadále snižovat, poklesnou devizové zásoby země o 1,3 miliardy USD, což bude v praxi znamenat, že se země ocitne zcela bez devizových rezerv.

Na druhou stranu by však podle Akademie věd Moldavska (AVM) světová krize mohla mít na zemi i pozitivní vliv.⁵ Zatímco transfery a dovoz poklesnou, tento pokles vyvolá „stimulaci reálné ekonomiky, aby vyplnila vakuum na vnitřním trhu“. I u devalvace leu se předpokládají určité pozitivní vedlejší efekty, například nárůst vývozu. Zpráva AVM zdůrazňuje, že nutnost zachování konkurenceschopnosti by mohla vést ke zvýšení kvality zboží na úroveň evropských standardů.⁶

Země závislá na transferech

Podle ekonomů Světové banky patří země, u nichž peněžní transfery představují více než jednu třetinu HDP, mezi nejzranitelnější země vzhledem k hospodářské krizi. Do této skupiny patří Moldavsko s Tádžikistánem, kde transfery představují 35 %, resp. 45 % HDP, a dále Arménie a Kyrgyzstán. V roce 2008 poslali z zahraničí (většinou v Itálii a v Rusku) pracující Moldavané do své vlasti 1,66 miliardy USD jen skrze oficiální kanály. Nedávný výzkum Mezinárodní organizace pro migraci potvrdil, že více než 35 % moldavské populace žije v domácnostech, jež přijímají transfery ze zahraničí.⁷

Výzkum veřejného mínění, který v Moldavsku provedlo CBS-AXA, ukázal, že 20 % moldavských příjemců peněžních transferů z roku 2008 již peníze ze zahraničí nedostává, a dalších 45 % uvedlo, že dostává méně nebo výrazně méně než v loňském roce.⁸ Ovšem i přes mnoho odhadů a obav neexistují žádné důkazy

o tom, že by hospodářská krize vyvolala hromadný návrat emigrantů, ačkoli se množství těch, kteří se dočasně vrátili do vlasti, v roce 2008 zdvojnásobilo (ze 4,9 % na 9,1 %) a 8 % z nich oznámilo, že se vrací nadobro. Zvláště zajímavé je, že jako hlavní důvod pro návrat uvádí rodinu, zatímco ztráta zaměstnání a úbytek finančně zajímavých pracovních příležitostí pro ně údajně byly jen druhotnými důvody.

Reakce vlády

Prioritou vlády je vyplácení mezd, důchodů, stipendií a sociálních dávek.⁹ I nadále budou prosazovány a spouštěny programy na povzbuzení nové ekonomické aktivity a infrastrukturní projekty, jejichž cílem je zajistit Moldavsku ekonomickou stabilitu a přilákat nové zahraniční investory. Mezi opatření obsažená v protikrizovém (či „proti-katastrofickém“) plánu představeném prezidentem Voroninem patří: zachování „nulové kvóty“ daně z příjmů společností po dobu následujících čtyř let s cílem zachovat ekonomické faktory i v době globální krize; zavedení jednotné daně z příjmu pro fyzické osoby – například 15 % - a zvýšení nezdanitelné části příjmů; snížení příspěvků do systému sociální péče o 5 %; zvýšení DPH z 20 % na 22 % s cílem zajistit zdroje sociálního zabezpečení; a snížit rozpočtové výdaje pokud možno až o 20 %.

Protikrizový plán obsahuje přibližně 40 pozměňovacích návrhů platných zákonů. Parlament se tímto plánem bude zabývat poté, co bude schváleno nové složení vlády. Podle úřadujícího vicepremiéra žádné z těchto opatření nepřinese rozpočtu nové příjmy.

Nedostatky vládního plánu

Ion Sturza, bývalý ministerský předseda z roku 1999, prohlásil, že fiskální reformy jsou pro moldavskou ekonomiku irelevantní a vzbuzují dojem, že vláda výměnou za politickou podporu nabízí nová privilegia. Podle jeho názoru navrhovaná opatření dokazují, že žádný z předchozích reformních kroků nebyl úspěšný a nedosáhl zamýšlených výsledků.

Na druhou stranu někteří ekonomové uvádějí, že snížení příspěvků na sociální zabezpečení o 5 % přichází příliš pozdě. Vytváří riziko dekapitalizace sociálních fondů a ohrožuje schopnost vlády vyplácet důchody. Zvýšení DPH z 20 % na 22 % kromě toho ještě dál sníží spotřebu a omezí i vývoz. Vzhledem k tomu, že národní hospodářství stojí na spotřebě, bylo by lepší DPH naopak snížit. Pokud tato opatření představují celý „protikrizový balíček“, pak vládě nejde o nic jiného než nashromáždit ve státním rozpočtu nové finanční prostředky. ■

Reference

Frunza, V. (2009). „Všechno zlé je k něčemu dobré: Světová krize a její pozitivní efekt na Moldavskou republiku“ (“All Bad is for Good: World Crisis Might Have Positive Effects for the Republic of Moldova”). 28. dubna 2009. Ke stažení na: <moldovainomc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=111:all-bad-is-for-good-world-crisis-might-have-positive-effects-for-the-republic-of-moldova&catid=1:latest-news&Itemid=50>.

Světová obchodní organizace. „Světová banka zahrnuje Moldavsko mezi rozvojové země s nejvyšší úrovní zranitelnosti vůči světové krizi“ (“The World Bank has Included Moldova among the Developing Countries with the Highest Level of Vulnerability to the World Crisis”). 10. dubna 2009. Ke stažení na: <moldovainomc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=103:world-bank-has-included-moldova-among-the-developing-countries-with-the-highest-level-of-vulnerability-to-the-world-crisis&catid=1:latest-news&Itemid=50>.

5 Frunza, V. „Všechno zlé je k něčemu dobré: Světová krize a její pozitivní efekt na Moldavskou republiku“ (“All Bad is for Good: World Crisis Might Have Positive Effects for the Republic of Moldova”). 28. dubna 2009. Ke stažení na: <moldovainomc.org/index.php?option=com_content&view=article&id=111:all-bad-is-for-good-world-crisis-might-have-positive-effects-for-the-republic-of-moldova&catid=1:latest-news&Itemid=50>.

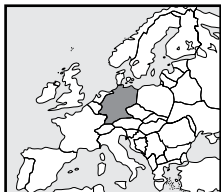
6 Ibid.

7 Viz: <www.iom.md/materials/studies_reports/2009_05_11_moldova_country_profile.pdf>.

8 Viz: <www.azi.md/en/story/3271>.

9 Viz: <www.businessexpert.md/index.php?r=5&s=1642>.

Klid před bouří: sociální dopady finanční krize

Strategie německé vlády na zvládnutí krize neobsahuje sociální ani ekologické cíle. Její pobídkové balíčky a daňové úlevy jsou sociálně nespravedlivé; propouštění a nárůst počtu zaměstnanců na částečný úvazek odhalují odvrácenou tvář deregulace. Ačkoli německá oficiální rozvojová pomoc vzrůstá a závazky vůči nejméně rozvinutým zemím (LDCs) jsou v roce 2009 vyšší než kdykoli jindy, stále jsou nedostatečné. Prohlášení kancléřky Angely Merkelové snad slibují nový přístup k mezinárodním vztahům, ale v praxi se vládní strategie na zvládnutí krize soustředí na země G20.

Social Watch Německo
Uwe Kerkow

Poslední tři roky se vyznačovaly poklesem nezaměstnanosti, ale také stagnací reálných mezd.¹ Je ovšem čím dál víc zřejmé, že v rozporu s tvrzením vlády nepřinesla nárůst zaměstnanosti deregulace trhu práce; zasloužila se o to zdravá ekonomika sama. Teď, když se (úvěry financovaný) boom chýlí ke konci, se pomalu odhaluje i méně příjemná stránka deregulace. Nezaměstnanost opět vzrůstá. Jako první to pocítila neformální pracovní místa. Podle Annelie Buntbachové, členky celostátní výkonné rady Německé konfederace odborových svazů (DGB), přišlo do konce ledna 2009 o své místo přibližně 120 000 dočasných pracovníků.²

Oficiální statistiky nezaměstnanosti rovněž stoupají, ačkoli zatím nijak drasticky. Podle Spolkového úřadu práce byla nezaměstnanost v lednu 2009 dokonce o 170 000 lidí nižší než o rok dříve. Míra nezaměstnanosti očistěná o sezónní vlivy však stoupala, zatímco počet hlášených volných míst rychle klesal.³ Šéf úřadu Frank-Jürgen Weise vyjádřil obavy, že by počet nezaměstnaných mohl ještě do konce roku 2009 vystoupat ze současných 3,4 milionů až na 4 miliony.

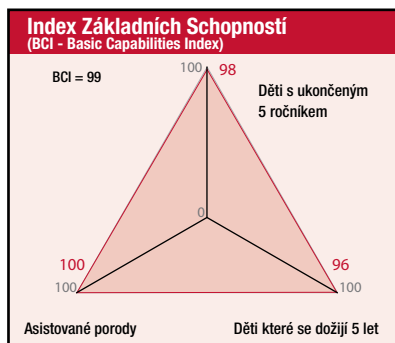
Reálný nárůst však zaznamenala práce na částečný úvazek. Jen v únoru 2009 nabídlo více než 16 900 společností 700 000 zaměstnancům z úsporných důvodů práci na částečný úvazek – o 648 800 více než v předchozím roce. Dotčení zaměstnanci dostávají zaplacené jen za odpracované hodiny, ale zároveň získávají po určitou dobu – ta byla nedávno prodloužena na 18 měsíců – státem subvencovaný příspěvek za práci na částečný úvazek. Aspoň zpočátku tedy dostávají dvě třetiny svého dosavadního platu a nepřicházejí o zaměstnání.⁴ I přes existenci těchto příspěvků je však již nyní jasné, že ekonomická a finanční krize poškodí sociální blahobyt několika milionů lidí.

1 Social Watch Německo se rozhodl zaměřit se v letošní zprávě na reakci hospodářské politiky na systémovou krizi, neboť právě v ní se nejlépe projevuje její sociální dopad na německou společnost.

2 Viz: <www.welt.de/wirtschaft/article3146760/Schon-bis-zu-120-000-Leiharbeiter-entlassen.html>.

3 Viz: <www.arbeitsagentur.de/zentraler-Content/Pressemeldungen/2009/Presse_09_007>.

4 Viz: <www.arbeitsagentur.de/zentraler-Content/Veroeffentlichungen/Merkblatt-Sammlung/MB-08b-Kurzarbeitergeld-AN.pdf>

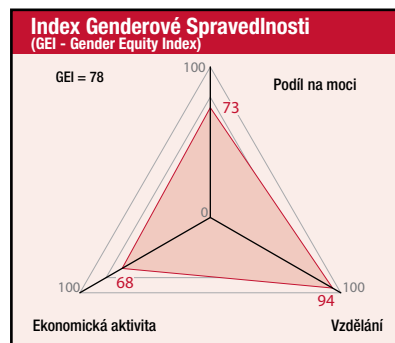

Reakce vlády

Vládní opatření na ulehčení dopadů krize jsou následující:

- 480 miliard eur připravených pro zvláštní stabilizační fond finančních trhů na pomoc ohroženým bankám. Další 80 miliard eur je připraveno pro rekapitalizaci a pohlčení tzv. toxických aktiv.
- 100 miliard eur na záruky likvidity a úvěrové kapacity pro průmysl, se zvláštním ohledem na automobilový průmysl.
- 11 miliard eur na první balíček pobídek (Konjunkturpaket I), který nabízí daňové úlevy a poskytuje financování projektů zaměřených na infrastrukturu, se zvláštním ohledem na sektor dopravy.
- 50 miliard eur na druhý balíček pobídek (Konjunkturpaket II). Kromě jednorázového příspěvku na dítě, známého jako Kinderbonus, a investic do infrastruktury zahrnuje tento balíček daňové úlevy a „šrotovné“, tedy dotaci ve výši 2 500 eur na nákup nového auta pro každého, kdo svůj starý vůz nechá sešrotovat.

Údaje o rozložení ekonomických pobídek z příslušných ministerstev jsou v některých případech mnohem vyšší než ty právě uvedené. Například v listopadu 2008 ohlásila ministerstva průmyslu a financí, že první balíček ekonomických pobídek bude v průběhu roku 2010 znamenat celkové výdaje ve výši 32 miliard eur. Vláda však utráčí devětkrát až desetkrát víc hotových peněz za soukromé dluhy („pomoc v nouzi“) než za opatření sloužící k oživení hospodářství. Vzhledem k tomu, že zmíněné balíčky zahrnují i daňové úlevy, se dá očekávat, že investice, jež by měly přímý dopad na ekonomiku, budou relativně malé. Podle některých výpočtů bude přímým přínosem druhého balíčku pobídek navýšení výdajů

o pouhých 9 miliard ročně⁵ – rozhodně ne dost na to, aby se prorazil úzký profil ve veřejných investicích. Na pouhé dosažení evropského průměru by Německo muselo vydat dalších 25 miliard eur; kromě toho důraz na výstavbu silniční sítě, „šrotovné“ pro automobilový průmysl a renovaci vojenských kasáren tomuto programu na důvěryhodnosti rozhodně nepřidává.

Nejenže daňové úlevy podkopou dopad pobídkových programů; zároveň jsou sociálně nespravedlivé, jak je vidět z následujícího příkladu:

- Podle výpočtů DGB by obcím mělo z obou pobídkových balíčků připadnout asi 11,51 miliardy eur. Současně zavedené daňové úlevy však zároveň sníží rozpočty obcí o 6 miliard eur. „V konečném důsledku nebude dostupná ani polovina slibovaných prostředků (...) Je diskutabilní, zda je takto skutečně možné zachránit nějaká pracovní místa,“ uvádí ve svém stanovisku DGB.⁶
- Struktura daňových úlev pro domácnosti je sociálně nespravedlivá. Pracující s ročním příjmem do 10 000 eur získají daňové úlevy v celkové výši 0,15 miliardy eur, zatímco ti s ročními příjmy nad 53 000 eur ušetří téměř desetkrát víc. Jak se uvádí v závěru jedné analýzy: „Kromě zvýšení přídatku na děti v rodinách s nízkými příjmy pomocí Kinderbonusu (...) se nepočítá s žádným dalším opatřením.“⁷

Tento depresivní trend bude dále posílen „dluhovou brzdou“ představenou německému Spolkovému sněmu, jejímž cílem je omezit čisté roční

5 Junge Welt. Viz: <www.jungewelt.de/2009/02-07/023.php>.

6 Viz: <www.dgb.de/themen/themen_a_z/abisz_doks/k/klartext05_2009.pdf/view?showdesc=1>.

7 Junge Welt, op.cit.

zadlužení na 0,35 % hrubého národního důchodu (HND).⁸ Kritici očekávají, že úsporné programy v sociálním sektoru budou nadále pokračovat i přes masivní finanční podporu bankám. Hendrik Auhagen, člen Koordinační rady ATTAC, varovně namítá, že „veřejný dluh sloužící zájmům bank a korporací, daňové úlevy pro bohaté i dluhová brzda, to všechno dohromady je jasnou předzvěstí budoucího rozkladu státu blahobytu (...) a nástupu masové chudoby a rostoucí kriminality“.⁹

Rozvojová politika

Německá rozvojová pomoc vzrostla z 9 miliard USD v roce 2007 na 13,91 miliardy USD v roce 2008. V absolutním vyjádření to z Německa činí druhého největšího dárce rozvojové pomoci na světě. Ovšem pokud bychom rozvojovou pomoc měřili procentem hrubého národního produktu (HNP), propadá se s 0,38 % až na 14. příčku v žebříčku dárců. Kromě toho stojí za zmínku, že v roce 2008 zhruba jedna pětina německé rozvojové pomoci spočívala v oddlužení.¹⁰ Rozpočet rozvojové pomoci na rok 2009

však obsahuje i dobré zprávy: Závazky vůči nejméně rozvinutým zemím (LDCs) jsou vyšší, než kdy byly, a čítají 827 milionů eur (1,09 miliardy USD).

Jako součást druhého balíčku ekonomických pobídek vyčlenila německá vláda z rozpočtu 100 miliard eur (132 miliard USD) pro Spolkové ministerstvo hospodářské spolupráce a rozvoje za účelem „podpory“ projektů Světové banky zaměřených na infrastrukturu.¹¹ Asociace německých nevládních rozvojových organizací (VENRO) toto rozhodnutí přivítala a označila za krok správným směrem, ovšem celý „balíček ekonomických pobídek pro rozvojové země“ označila za neadekvátní. „Nejchudší z chudých jsou odbývání milodary, ačkoli jsou to právě oni, kdo byl nejhůře postižen krizí“, namítá Claudia Warningová, předsedkyně rady VENRO.¹² Ministryně pro rozvoj Heidemarie Wiecezorek-Zeulová trvá na tom, že „finanční plán na roky 2008-2012 obsahuje další opatření na povzbuzení hospodářského růstu“¹³, ale vyhlídky, že tento závazek bude naplněn, jsou mizivé. Pokud by Německo chtělo do roku 2010 dosáhnout cíle Evropské unie v podobě rozvojové pomoci ve výši

0,51 % HDP, muselo by svou vlastní rozvojovou pomoc zvýšit na 13,1 miliard eur (17,33 miliard USD).¹⁴

Nový přístup k mezinárodním vztahům?

Německá kancléřka Angela Merkelová vyvolala v poslední době nemalý rozruch svým návrhem vytvořit Světovou ekonomickou radu při Organizaci spojených národů. „G20 je samozřejmě krokem vpřed, ale rozhodně nepředstavuje obraz celého světa,“ prohlásila na stranické konferenci Křesťansko-demokratické unie v prosinci 2008. „Jsem pevně přesvědčená, že tak jako máme Radu bezpečnosti OSN, potřebujeme celosvětovou ekonomickou radu, která by řešila hospodářské problémy.“¹⁵ Kancléřka Merkelová tuto myšlenku dále rozvíjela na finančním summitu G20 v únoru 2009, kde volala po globální „chartě udržitelné ekonomické governance“, která by stanovila principy budoucího finančního uspořádání světa.¹⁶

Do jaké míry kancléřka tuto iniciativu myslí vážně, ukáže budoucí vývoj. Zatím se vládní politiky na zvládnutí krize soustředily výhradně na G20. ■

11 Prohlášení vlády ke stavu Rozvojových cílů tisíciletí 2015 a k dopadům finanční a hospodářské krize na rozvojové země (Regierungserklärung zum Stand der Millenniumsentwicklungsziele 2015 und zu den Auswirkungen der Finanz- und Wirtschaftskrise auf die Entwicklungsländer), 29. leden 2009. Ke stažení na: <www.bmz.de/de/zentrales_downloadarchiv/Presse/20090129_Regierungserklaerung.pdf>.

12 Viz: <www.venro.org/404.html>

13 Viz: <www.bmz.de/de/zahlen/deutscherbeitrag/index.html>. Podle stavu z 27. února 2009.

14 Viz: <www.tdh.de/content/materialien/download/download_wrapper.php?id=294>.

15 Viz: <www.stuttgart08.cdu.de/wp-content/uploads/2008/12/081201-rede-merkel-stbericht.pdf>.

16 Viz: <www.netzeitung.de/wirtschaft/wirtschaftspolitik/1282337.html>.

8 Viz: <[de.wikipedia.org/wiki/Schuldenbremse_\(Deutschland\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Schuldenbremse_(Deutschland))>. Podle stavu z 27. února 2009.

9 Viz: <www.attac.de/aktuell/presse/detailsicht/datum/2009/02/13/schuldenbremse-steuersenkungendemontage-des-sozialstaats/?cHash=fe6adf2d10>.

10 Viz: <www.oecd.org/dataoecd/48/34/42459170.pdf>

Vývoj protikrizového plánu

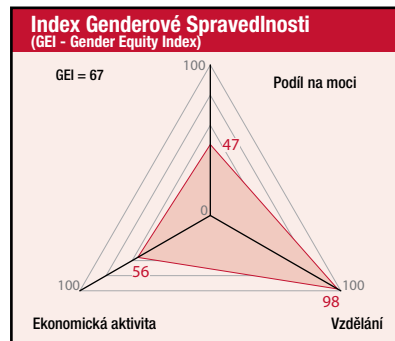
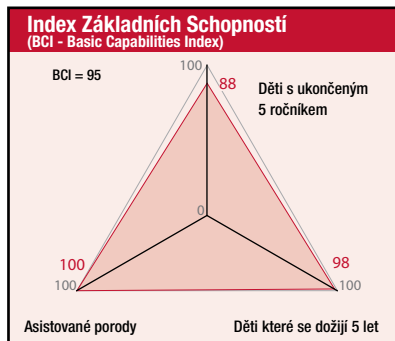
Přestože se následkem mezinárodní finanční krize očekává výrazné zhoršení ekonomických výsledků, není situace Paraguaye tak špatná, jak by mohla být. Země má jen nízký zahraniční dluh (zejména díky potížím předchozích vlád při čerpání dřívějších půjček), úctyhodné množství devizových zásob a ekonomiku postavenou především na vývozu zemědělských komodit. Kromě toho má Paraguay, malá země produkující potraviny a čistou energii s dostatkem pitné vody a úrodné země, komparativní výhody, které ovšem stojí za to vhodným způsobem posilovat.

Kampaň „Decidamos“ („Rozhodněme“)
Genoveva Ocampos

Krise vyvolaná finanční katastrofou na severní poloce byla v Paraguayi původně vnímána jako vzdálený problém, který se této země prakticky nedotkne. Po jednom z nejničivějších období sucha za poslední léta se však ukázalo, že kombinace obou těchto pohrom bude mít výrazný vliv na všechny projekty nové zvolené vlády Vlastenecké aliance pro změnu, která nastoupila do funkce v roce 2008. Kromě toho bude novou vládu omezovat při všech zásadních jednáních, například ve snaze zajistit si spravedlivou cenu za energii, kterou produkuje pohraniční vodní elektrárna Itaipú a spotřebovává Brazílie.

Stále je obtížné posoudit plný dopad kombinace obou pohrom a tedy i posoudit, jaká vládní opatření by mohla mít naději na úspěch. Nutnost překonat krutý, oportunistický přístup a improvizaci předchozích vlád je však zcela zřejmá. Součástí transformace musí být i nové učení se umění vládnutí. V současné krizi musí vláda velmi obezřetně rozlišovat jednotlivé trendy a formulovat opatření, která by jejich působení vyvážila. Například rozpočet národních výdajů pro rok 2009 vycházel z ekonomických projekcí vlády, které se ukázaly být až přehnaně optimistické. V rozmezí několika měsíců růst poklesl z 5 % na 2 % a pak na 1,7 %. Někteří analytici jsou přesvědčeni o tom, že i dnešní oficiální predikce jsou příliš nadsazené, a očekávají, že HDP se o 2 % zmenší. To by vedlo k fiskálnímu deficitu, ačkoli taková situace již není považována za velký problém.

Zpráva UNDP-UNICEF-UNFPA o programu Investice do lidských zdrojů, vydaná na začátku roku 2009,¹ varovala vládu, že musí přijmout opatření, která by zabránila nárůstu chudoby a extrémní chudoby, jenž ohrožuje splnění Rozvojových cílů tisíciletí. Sociální programy jsou špatně navrženy a ošetrně spravované, což spolu s desetiletím zanedbávání sektoru zemědělství zavinilo rozšíření řad chudých – podle oficiálních statistik – o milion obyvatel. Kvůli zvýšené nezaměstnanosti, poklesu příjmů a snížení transferů ze zahraničí se podíl populace žijící pod hranici chudoby zvýšil z 35,6 % v roce 2007 na 40,3 % v roce 2009, přičemž podíl těch, kdo žijí v extrémní chudobě, se za stejné období zvýšil z 19,4 % na 22,8 % - cílem

pro rok 2008 přitom bylo 13 %.² Někteří odborníci se obávají, že současná krize by jejich počet mohla rozšířit o dalších 300 000.

První odhady mluví o zániku 80 000 až 100 000 pracovních míst³ – přibližně stejný počet pracovních příležitostí by přitom v Paraguayi měl každoročně vznikat, aby se uspokojila poptávka pracovníků v zemědělství a mladých lidí. V současnosti je 35 % ekonomicky aktivní populace nezaměstnáno nebo zaměstnáno nedostatečně a 70 % zaměstnanců pobírá plat nižší, než je zákonná minimální mzda. Jen 15 % Paraguajců požívá nějakou formu zdravotního pojištění. Tato závažná situace je dědictvím po dlouhém období vlády strany Colorado, která podporovala diktaturu Alfreda Stroessnera.

Výrobci sóji, známí pro svůj původ jako „Braziguajci“, se jako první začali dožadovat státní pomoci. Donedávna těžili z přínosů mechanizace zemědělství a vývozního boomu, který provázal globální nárůst cen ropy a očekávání generovaná posedlostí po biopalivech. V posledních měsících však tyto výrobci, představitelé nejdynamičtějšího exportního odvětví, mohli jen bezmocně přihlížet, jak jejich zisky mizí pod vlivem období sucha, nízké produktivity, poklesu světových cen a odchodu nadnárodních společností, jež jim poskytovaly financování. Původně žádali výrobci sóji o financování, které by pokrylo 50 % jejich sklizeně, odhadem o 500 milionů dolarů. Když se objevily přesnější projekce nákladů na refinancování úvěrů a nové osetí půdy, byla tato suma snížena na polovinu, ale i nižší částka zdaleka přesahovala možnosti vlády i soukromého finančního sektoru. Mnohé organizace zároveň namítaly, že tato finanční podpora není nejlepším způsobem, jak využít omezené veřejné zdroje

in situaci, kdy celá řada dalších odvětví nutně potřebuje podporu.

Už na konci roku 2008 byly úvěry omezené a drahé. Za období 12 měsíců do listopadu 2008 se jejich cena zdvojnásobila na přibližně 30 %. Úroková míra pro zemědělský sektor poskočila o 50 %, z 10 na 15 %.⁴ Cena dolaru a dlouhodobých půjček v oblastech jako bydlení je neuvěřitelně vysoká. To ochromilo snahu o oživení ekonomiky napříč všemi odvětvími.

Hospodářský propad výrazně utlumil i zahraniční obchod. Dovoz ojetých automobilů z volné ekonomické zóny Iquique v Chile, domácích spotřebičů z Číny a dalšího zboží se prudce propadly, a stejný osud potkal i vývozy, postižené poklesem spotřebitelské poptávky po průmyslových výrobcích (např. kožené potahy do automobilů) a rostoucím protekcionismem v cílových zemích, zejména argentinskými bariérami proti dovozu textilií. Svou roli sebrálo i dlouhé období sucha. Poté, co byl už dlouhá léta odkládán projekt na prohloubení koryta řeky Paraguay, způsobil pokles její hladiny komplikace a zdražení přepravy zboží po vodě.

Když vláda představovala svůj návrh rozpočtu na rok 2009, očekávala 25% nárůst příjmů. O několik měsíců později by však i opakování příjmů z roku 2008 bylo považováno za velký úspěch. V této ekonomice by zvýšení celkové daňové zátěže ze současných 11,6 % HDP (jedna z nejnižších na celém kontinentě) bylo značně obtížné. Byla pozastavena celá řada návrhů, včetně minimální daně na výjimečné zisky výrobců sóji (které se tyto vehementně brání); reformy daně z příjmů pro zemědělce; přehodnocení ceny pozemků (které by zvýšilo příjmy místních samospráv) a zavedení osobní daně z příjmů.⁵

1 UNDP/UNICEF/UNFPA. „Program Investice do lidských zdrojů“ (“Investing in People programme”). Studie o dopadu krize na indexy chudoby v Paraguayi.

2 Última Hora, 17. ledna 2009.

3 Ibid.

4 ABC Newspaper, 29. prosince 2008, 20. leden 2009.

5 ABC Newspaper, 6. října 2008; Última Hora, 18. října 2008

Vládní reakce na krizi

Po období pochybnosti a přesvědčování začala vláda připravovat opatrnou, rozfázovanou a realistickou protikrizovou strategii založenou na racionalizaci a posílení dostupných zdrojů.⁶ Tato strategie je implementována ve čtyřech fázích:

Fáze 1, počínající říjnem 2008

Zavedení monetárních opatření na zajištění likvidity bankovního systému a fiskálních opatření na zefektivnění výdajů a zvýšení příjmů. Mezi tato opatření patří:

- a) Podmínečné snížení zákonem požadovaných minimálních rezerv na vklady, ať už v guaraní (paraguayská měna) nebo v dolarech. Očekává se, že toto opatření bude banky motivovat ke shromažďování dlouhodobých úspor a uvolňování prostředků na financování nebo refinancování produktivních úvěrů.
- b) Snížení úrokových sazeb u nástrojů monetární politiky, aby banky mohly „svými penězi vydělávat“, tj. zvýšit svou nabídku úvěrů.
- c) Podpora centrální banky pro guaraní v okamžiku, kdy dolar začal posilovat. Toto opatření má jak pozitivní, tak i negativní efekt: Penalizuje dovozce, ale zároveň pomáhá vývozcům. Kromě toho by se devalvací guaraní mohla prodloužit dluhová služba země.

Fáze 2, počínající lednem 2009

Zavedení expanzivní fiskální politiky. Počítá se se zavedením expanzivního státního rozpočtu se zvýšenými výdaji na veřejné stavby (silnice, mosty) a sociální politiky zaměřené na vytváření pracovních míst a ochranu zranitelných sektorů ekonomiky před dopady krize. První odhady hovořily o rozpočtu s deficitem ve výši 300 milionů dolarů. Vláda se zavázala pravidelně přezkoumávat stimulační výdaje, a to jak rozpočtové položky (veřejné projekty v hodnotě 100 až 200 milionů USD), tak i podmíněné transfery (týkající se 17 000 až 120 000 příjemců).

Fáze 3, počínající únorem 2009

Zavedení opatření k uspokojení finančních a úvěrových potřeb produktivních sektorů. Strategie vlády spočívá v posílení úvěrového portfolia Finanční agentury pro rozvoj se záměrem vytvořit příležitosti pro středně- a dlouhodobé refinancování a veřejné financování malých a středních výrobních podniků. Státní výdaje budou upřednostňovat domácí výrobce.

Fáze 4 (ve stádiu návrhu)

Mnohostranné rezervní úvěry. Některé z nich jsou již ve stádiu revize, jiné byly předběžně schváleny nebo budou předloženy parlamentu. Tyto úvěry, určené na výstavbu silnic a výrobních zařízení (Inter-americká rozvojová banka), ale i zemědělství a vodního hospodářství (Světová banka), budou vyžadovat jak revizi metod přidělování veřejných/soukromých zakázek, tak i zlepšení rozpočtové implementace.

Při přípravě antikrizového plánu pro parlamentní rozpravu vedla vláda obšírnou diskusi s různými představiteli společnosti – s politickými a parlamentními stranami, se zástupci soukromého sektoru a s představiteli občanské společnosti. Přesto se jí nepodařilo dosáhnout jednomyslné shody ani na finančním objemu navrhovaných opatření, ani na jejich pravděpodobném efektu při tlumení dopadů krize. Některé skupiny tvrdí, že plán musí být v každém případě zaveden, neboť bude financovat úvěry, které již byly schváleny, nebo jejich schválení probíhá. Jiní jsou přesvědčeni, že definitivní rozhodnutí o rezervních úvěrech z multilaterálních bank by mělo být závislé na podrobném přezkoumání jejich příjemců a nákladů, jakož i rozsahu, v jakém ovlivní veřejné výdaje.

Celý problém dále komplikuje skutečnost, že poptávka po vládním financování rychle roste i tam, kde je těžké ji ospravedlnit a/nebo uspokojit. Například zvýšení mezd požadoval svaz zaměstnanců veřejných služeb v roce 2008 v reakci na požadavky zaměstnanců v soukromém sektoru a naléhání výrobců sóji na okamžité refinancování a „měkké“ úvěry. Na venkově se dále dostávají do středu pozornosti dlouhodobé požadavky potravinové soběstačnosti a revitalizace zemědělství.

Rozpor mezi zájmovými skupinami je umocňován odporem podnikatelů a politických oportunistů vůči podmíněným transferům hotovosti do nejzranitelnějších sektorů ekonomiky. Tyto transfery jsou velkorysejší a dostupnější než za předchozí vlády, která přístup k nim mnoha lidem zkomplikovala. Podmíněné transfery jsou ospravedlnitelné ve „výjimečných situacích“ a do doby, než se podaří zavést lepší alternativy. Nejsou však všelékem a není snadné je alokovat spravedlivým způsobem, neboť je těžké rozlišovat mezi chudými a potřebnými jen na základě příjmů a nedostatečné školství a veřejné zdravotnictví charakterizované nízkou hustotou a/nebo špatnou kvalitou se negativně dotýká všech. Transfery v Paraguayi nadto nebudou dostatečné a jejich efektivní zavedení bude záviset na schopnosti vlády vyrovnat se s metodologickými otázkami a lokálními tlaky všech druhů.

Vláda bude muset najít politickou vůli a vyvinout strategii na získání parlamentní většiny v zemi, kde politickými stranami otrása krize vůdcovství, zprostředkování a reprezentace. Jejím primárním cílem je neutralizovat zpátečnické síly strany Colorado, která již oznámila svůj záměr ignorovat protikrizový plán; to by mohlo vést k parlamentárnímu bojkotu.

Reakce občanské společnosti

Mezi prvními sektory, které na vládní opatření začaly žehrat, byly ty, které profitovaly z neoliberální politiky a otevírání trhů za předchozí vlády: vývozci zemědělských produktů, průmyslníci, dovozci a manažeři reklamních agentur. S několika málo výjimkami se všechny obchodní sektory omezily na to, že požadovaly další informace o rozsahu krize a vyjadřovaly své znepokojení, aniž by navrhovaly nějakou alternativu. Kromě toho vznášejí rozsáhlé požadavky, které se rychle ukazují jako neoprávněné. Například výrobci sóji trvali na tom, že by jim

vláda měla nejen dopláčet ztrátu, ale poskytovat jim formou subvencí dost prostředků na to, aby si mohli zachovat původní úroveň produkce i zisků. V předchozím cyklu dosahovali výjimečných zisků, částečně díky spekulacím na termínových trzích, které v mnoha zemích provázely propagaci biopaliv.⁷ To je znamení, že krize by mohla vést k bezvýhodné situaci nebo k posílení dřívějších plánů alokace zdrojů, které by nepochybně měly být nahrazeny.

Nezodpovědnost a krátkozrakost praviceové opozice vede toto křídlo k odporu vůči protikrizovému plánu jen proto, aby poškodilo novou středolevou vládu. Na druhém konci spektra hrozí zmanipulování požadavků dělnických a rolnických organizací ze strany levicových stran uvnitř i vně vlády nebo ze strany skupin uvnitř médií, které se z vlastních důvodů pokoušejí zmást veřejnost.

Některé skupiny zavrhuje protikrizové návrhy jako neoliberální opatření, která způsobí škody a zbytečné zahraniční zadlužení, nebo budou prospěšné jen bankám, mezinárodním finančníkům a bohatým. Dnes však není vhodná doba na to, aby ideologické úvahy stály v cestě úsilí vyrovnat se s kritickou situací, která je z velké části dědictvím špatné veřejné správy a nevyřešených strukturálních problémů, jejichž význam by v budoucnosti jen dále rostl.

Organizace občanské společnosti, například Koordinační výbor pro práva dětí a dospívajících a Decidamos (Rozhodněme), které vytvořily Alianci pro investice do dětí a dospívajících, přispívají k veřejné informovanosti o zranitelnosti dětí a dospívajících a v politických debatách o tomto tématu navrhuje specifická opatření.

Protikrizový plán možná není ideálním řešením, ale je nezbytný. S ohledem na předchozí výsledky, kterých země dosáhla v oblasti plánování, by samotné jeho zavedení do praxe představovalo pokrok. Jeho úspěch bude závislý na hlubokém porozumění problémům z minulosti, ale i těm, které se v tomto novém, chaotickém a nevypočítatelném období právě objevují. V každém případě by krize mohla poskytnout popud k ekonomickým, sociálním a environmentálním reformám a posílit administrativní kapacitu státních orgánů a jejich schopnost zemi ovládat. To by následně mohlo vést k větší participaci občanské společnosti na veřejném životě. ■

7 Grassroots International, Dopis prezidentu Obamovi: dopad spekulací na finančních trzích na produkci potravin. Ke stažení na: <www.grassrootsonline.org>.

6 Última Hora, 31. ledna 2009.

Ještě chmurnější výhledy na rozvoj

Koalice KARAT

Ewa Charkiewicz

Polská koalice Social Watch / Mezinárodní komise právníků

Katarzyna Szymbielowicz

Síť žen Východ-Západ (NEWW) – Polsko / Gdaňská univerzita

Dr Mariusz Czepczyński

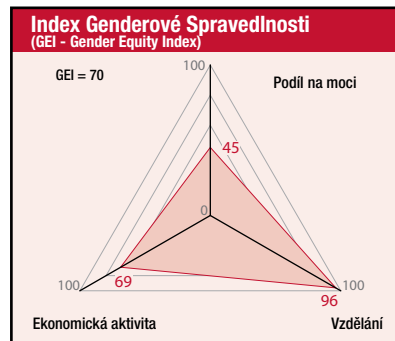
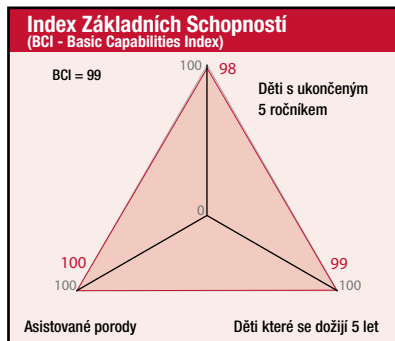
Před světovou finanční krizí bylo Polsko ukázkovým příkladem úspěšné neoliberální transformace na tržní ekonomiku. Podle nedávné zprávy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) se Polsko mezi 30 členskými státy umístilo na druhé nejhorší příčce v rozšířenosti dětské chudoby a na čtvrté nejhorší v nerovnoměrnosti rozdělení příjmů – nejbohatších 10 % populace získává větší podíl na zisku trhu a nese menší podíl daňové zátěže než v jakémkoli jiném státě OECD kromě Turecka.¹ Privatizace se významně dotkla sociální sféry (důchody, zdravotnictví, vzdělávání), ale státní podpora spíše než k občanům směřovala do sféry obchodní (např. mistopředseda vlády oznámil plán na podporu podniků, které se pustily do riskantních obchodů na trhu s měnovými opcemi).

Tento neveselý obrázek se ovšem s postupující krizí stává ještě chmurnějším. Jejimi prvními projevy byla drastická devalvace zlotého – za 6 měsíců přibližně o 25 – 30 % oproti euru a švýcarskému franku – a propad varšavské burzy. Ačkoli byly původně zasaženy hlavně polské finanční trhy a společnosti zabývající se měnovými obchody, krize se záhy promítla do celonárodní politické diskuse, zejména poté, co došlo k poklesu národních příjmů a propadu investic a vývozu. Kromě toho – a v rozporu s původními (poměrně optimistickými) scénáři – se finanční krize dost výrazně podepsala na přístupu k financování pro polské podniky i spotřebitele.

Nezaměstnanost

Aktuální průzkumy pracovního trhu ukazují, že nezaměstnanost vzrostla od počátku krize z 9 na 12 %, přičemž nešlo jen o zaměstnance z dělnických, ale i administrativních pozic. Skutečný počet lidí, kteří nemají žádné prostředky na zajištění živobytí, je však vyšší, a jen 15,5 % z těchto nezaměstnaných má nárok na podporu a přístup k veřejnému zdravotnic-

Už před tím, než si světová finanční krize začala vybírat svou daň na polské ekonomice v podobě devalvace, nárůstu nezaměstnanosti a poklesu příjmů, investic a objemu vývozu, pocítila země, transformující se v tržní ekonomiku, rostoucí nerovnost ve mzdách a příjmech. Činnost vlády postrádá jakoukoli transparentnost, a tak neexistuje příležitost pro veřejnou debatu o užitečnosti možných protikrizových opatření, například půjček od mezinárodních finančních institucí. Kromě toho nedostatek sociálních ochranných politik spolu s patriarchální mentalitou zakořeněnou v polské společnosti vedl k tomu, že první obětí krize byly zaměstnané ženy.

tví.² Ostatní se o sebe musí postarat sami.

Kromě toho statistický průměr nevystihuje tvrdé životní podmínky v městech, kde jeden klíčový zaměstnavatel, na němž je přímo či nepřímo ekonomicky závislá většina domácností, ukončí provoz kvůli poklesu objednávek nebo čistě z oportunismu – některé společnosti údajně využívají finanční krizi jako zástupný důvod, aby se mohly zbavit nepotřebných zaměstnanců a snížit vlastní náklady.

Dopady finanční krize vůbec nejsilněji pocítili ti, kdo nemají žádné úspory, možnost samozásobení potravinami ani rodinné vazby s venkovem (v Polsku stále ještě fungují drobné farmy, přestože jim pod tlakem zemědělské velkovýroby hrozí vyhynutí). Nová střední třída je však také pod značným tlakem, zvláště mladé rodiny s dětmi, které si na zajištění vlastního bydlení vzaly vysoké hypotéky s proměnlivou úrokovou mírou nebo denominované v cizí měně.

Přístup k financím a dlouhodobé perspektivy růstu

Následkem tzv. "credit crunch" (prudké snížení dostupnosti úvěrů a zvýšení jejich ceny) se výhledy na budoucí ekonomický růst výrazně zhoršily: Po růstu 6,5 % v roce 2007 a 5,5 % v roce 2008 se pro rok 2009 odhaduje pouhých 2,5 až 3,7 %.³

Kromě toho se v Polsku začalo projevovat nečekané omezení přílivu kapitálu, doprovázené rostoucí averzí vůči riziku a efektem „crowding-out“, který je důsledkem soutěže mezi nejsilnějšími ekonomikami

Evropské unie o financování veřejného dluhu.⁴ Situace se dále vyostřila krizí měnovou: Oslabující zlotý poškodil nejen společnosti, jež uzavřely opční smlouvy v cizích měnách, ale i jednotlivce, kteří spláceli hypotéky denominované v cizích měnách.

Nabídka úvěrů byla výrazně omezena ve všech sektorech trhu s úvěry a víc než 80 % bank výrazně zpřísnilo kritéria na rozšiřování stávajících úvěrů jakéhokoli druhu. Především došlo ke zvýšení požadavků na úroveň zajištění a v případě hypotečních úvěrů také na výši vlastního vkladu žadatele. Zároveň skoro všechny banky zvýšily svou úvěrovou hranici – z 1 až 2 % v půlce roku 2008 stoupla do prvního čtvrtletí 2009 až na 7 – 8 %.⁵ Cena peněz na mezibankovním trhu výrazně vzrostla kvůli dosud nevidanému poklesu vzájemné důvěry mezi finančními institucemi. Polská Komise pro finanční dozor (FSC) zpřísnila požadavky na likviditu a ohlašovací povinnosti.⁶ Banky vnímají výhledy ekonomiky velmi negativně a očekávají další omezení v úvěrování podniků.⁷

Spotřebitelé: Hypoteční trh na mrtvém bodě

Většina bank stanovila pro schvalování hypoték

4 Rybiński, K. Finansowanie rozwoju Polski w kryzysie. Ernest & Young, únor 2009.

5 Všechny údaje vycházejí ze zprávy Polské národní banky Stav úvěrového trhu v prvním čtvrtletí roku 2009. Varšava, leden 2009.

6 V červenci 2008 uložila polská Komise pro finanční dozor všem bankám povinnost udržovat a hlásit své standardy likvidity, čímž zvýšila úroveň likvidity bank a pomohla jim překonat „krizi důvěry“. Viz: <www.knf.gov.pl/sektor_bankowy/Decyzje_stanowiska_nadzoru/uchwaly/index.html>.

7 Komise pro finanční dozor. Informacja o sytuacji banków po trzech kwartalach 2008 r. Ke stažení na: <www.knf.gov.pl/sektor_bankowy/Publikacje_nadzoru_bankowego/publikacje_sektora_bankowego/index.html>.

1 Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Nerovný růst. Distribuce příjmů a chudoba v zemích OECD. (Growing Unequal. Income Distribution and Poverty in OECD Countries). Paříž: OECD, 2006. Ke stažení na: <www.oecd.org/dataoecd/48/56/41494435.pdf>.

2 Národní statistický úřad. „Registrovaná nezaměstnanost v prvním čtvrtletí 2008“. Viz: <www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_PDL_bezrobocie_rejestrowane_I-III_kw_2008.pdf>.

3 Odhady podle webového portálu Bankier.pl. Ke stažení na: <euro.bankier.pl/news/article.html?article_id=1886336>.

požadavek, aby žadatel sám přispěl alespoň 30 %, čímž se tento způsob získání vlastního bydlení stal pro většinu lidí nedostupný, ačkoli už dnes na trhu chybí asi 2 miliony bytů.⁸ Nejpravděpodobnějším výsledkem bude drastické zdražení nájmů, ceny bytů na prodej však nemusí klesat tak rychle. Zároveň dramaticky vzrostly náklady na dluhovou službu hypoték denominovaných v zahraniční měně (v roce 2008 tvořily 79 – 81 % celkového úvěrového portfolia)⁹ kvůli náhlému poklesu hodnoty zlatého a velmi nepříznivé změně v přístupu bank k výpočtu jeho fluktuace.

Veřejnost je přesvědčena, že banky manipulují směnný kurz na úkor klientů. V současnosti se rozdíl mezi nákupním a prodejním kurzem může vyšplhat až k 12 %, ¹⁰ ale ani Úřad pro hospodářskou soutěž a ochranu spotřebitelů zatím nedokázal zavést omezení na pohyb směnného kurzu. Prostřednictvím internetu se formují spotřebitelské organizace, jejichž cílem je nakupovat zahraniční měny za velkoobchodních podmínek ve snaze zasáhnout do vyjednávání o rozplytu kurzu a v některých případech i dosáhnout změny podmínek úvěrových smluv.¹¹

„Credit crunch“ a hrozba hromadných bankrotů

Už dnes trpí až 15 % podniků potížemi při získávání provozních úvěrů.¹² Zpřísnění podmínek pro úvěrování postihlo každý druhý podnik a tato situace se v průběhu roku 2009 nepochybně ještě zhorší. Podle předběžných odhadů budou mít banky v roce 2009 oproti předchozímu roku k dispozici jen 50 % zdrojů na poskytování úvěrů. Je velmi pravděpodobné, že začnou hromadně oslovovat společnosti a dožadovat se splacení úvěru nebo renegociace jeho podmínek.¹³ V roce 2008 banky kvůli konkurenčním tlakům poskytly obrovské množství úvěrů za minimálních zisků z úroku, ale tyto úvěry je nyní začínají tížit. Tím jsou zvláště ohroženy malé a střední podniky, které nedisponují dostatkem vlastního kapitálu.

Kromě hrozby úvěrové krize jsou v polské ekonomice tisíce společností, které se nechaly lapit do pastí devizových opcí a nyní se pohybují na okraji bankrotu. Banky je povzbuzovaly k masovému nakupování opcí na zajištění vlastních zisků z vývozu. Ale po prudké devalvaci zlatého tyto společnosti nejen přišly o veškerý investovaný kapitál, ale navíc kvůli špatně chráněným smlouvám nabraly obrovské množství dluhů.

Demokratický deficit

Mezi další významné problémy patří propad státních

příjmů a rostoucí náklady na dluhovou službu deficitu veřejných rozpočtů. Ruku v ruce s nimi jde i obecný demokratický deficit: Neproběhla žádná veřejná debata o nové nouzové půjčce od Světové banky ve výši 3,75 miliardy eur a aktivity vlády jsou pro média značně neprůhledné. Když společnost Depository Trust & Clearing Corp., která funguje jako centrální registr úvěrových swapů, zveřejnila své údaje včetně tisícovky největších kontraktů, ukázalo se, že Polská republika a další suverénní státy se v obchodu s deriváty angažovaly stejně intenzivně jako soukromý sektor. Od počátku století pořádky OECD, Světová banka a Mezinárodní měnový fond školení a semináře pro úředníky ministerstva financí a přesvědčovaly je, aby vytvořili trhy pro státní dluh a začali se na nich angažovat. Když se stát začne chovat jako komerční firma, zřídka se vlastních občanů, zejména těch, kteří negenerují příjem pro stát ani pro trh.

Genderová rovina

V letech 1989 a 1990, kdy Polsko nastoupilo cestu ke svobodnému trhu, patřily mezi první oběti ženy zaměstnané v oděvním průmyslu. Provoz neefektivních továren byl bez náhrady ukončen. Dnes se obnovovaný oděvní sektor, v němž opět převládají ženy, znovu potýká s vážnými problémy, protože zahraniční objednavky (převážně z Německa) klesají a místní subdodavatelé zeštilují či zavírají své provozy. Výsledkem je předpokládaná ztráta 40 000 pracovních míst.¹⁴

V pasti šedé ekonomiky

Pokles příjmů domácností vlivem hospodářské krize by mohl vést k pauperizaci celých sociálních skupin, zejména mezi nižší a střední třídou. Je velmi pravděpodobné, že takový posun by opět silněji zasáhl ženy, neboť ty jsou tradičně zodpovědné za chod rodiny (platí to zejména u skupin s nižšími příjmy). Podle některých analytiků krize posiluje šedou (neformální) sféru polské ekonomiky, protože mnohé, zvláště menší podniky se snaží minimalizovat náklady na pracovní sílu a vyhýbat se zdanění a dalším výdajům spojeným s formálním zaměstnáním. Zdá se velmi pravděpodobné, že nárůst šedé ekonomiky postihne ženy výrazněji než muže, protože právě ony často (a zvláště v soukromém sektoru služeb, například v maloobchodním prodeji) zastávají hůř placené pozice.

Omezení pro generování příjmu

Pokles prostředků na obživu přenáší sociální náklady finanční krize na domácnosti a zejména na ženy. Ty totiž vykonávají asi 60 – 70 % neplacené práce, spočívající v péči o rodinu a domácnost.¹⁵ Společenská třída, etnická příslušnost, věk i zeměpisné okolnosti genderový dopad finanční krize do značné míry diferencují; například mobilita pracovní síly u obyvatel menších měst v krizi postižených oblastech je silně omezena vysokými náklady na pronájem bydlení. Pro

ženy v produktivním věku představují institucionálně určené povinnosti pečovat o domácnost a její fungování určitou překážku v hledání alternativních způsobů, jak sama vydělávat.

Ženské organizace

Velká část ženských organizací včetně těch nevládních již pocítila ztrátu financování, jejíž příčinou je výrazný pokles sponzorování ze strany soukromých společností i jednotlivců. I vládní podpora se v roce 2009 nutně sníží, neboť předpokládaný pokles HDP si vyžádal škrtů v mnoha kapitolách státního rozpočtu. Rozpočet Fondu občanských iniciativ, vládního programu na podporu neziskových organizací, bude snížen na polovinu. Fond podporuje neoliberální agendu (důraz na diverzitu, boj proti diskriminaci a podporu podnikání) a posouvá nevládní organizace do role poskytovatelů péče tam, kde se stát ze sociální oblasti stahuje. Doposud však byl významným poskytovatelem zdrojů na provoz aktivit nevládních organizací. Je velmi pravděpodobné, že zároveň s ním sníží svou podporu pro lokální nevládní organizace i místní samosprávy.

Ekonomická krize má už dnes negativní vliv na možnosti ženských nevládních organizací při získávání peněz od soukromých či veřejných dárců na financování vlastního podílu projektu sponzorovaného Evropskou unií. To je zvláště nepříjemné, neboť ačkoli fondy EU poskytly polským nevládním organizacím nové příležitosti, vláda ani místní samosprávy nevyvinuly potřebné mechanismy na finanční podporu nevládních organizací, které si zajistily příspěvek EU.

Chmurné vyhlídky

Je možné, že dlouhotrvající a zhoršující se situace v následujících letech vyvolá sociální a politické konflikty. Potenciální ekonomickou polarizaci, rostoucí nezaměstnanost a kolaps finančních trhů a veřejných rozpočtů může následovat vzestup radikálních, konzervativních pravicových názorů a stran. Vzestup neokonzervatismu by mohl posílit tradiční patriarchální hodnoty a omezit tak ženy do jejich role „kuchyně, děti a možná kostel“. Sociální a genderové otázky jsou navíc vnímány jako méně závažné než ostatní ekonomická témata, a tak by mohly být dále vyřazovány mimo veřejnou diskusi a marginalizovány. ■

8 Online dotazník Money.pl. Ke stažení na: <www.money.pl/banki/raporty/artykul/kredyty;hipoteczne;tylko;dla;bogatych;142,0,376462.html>.

9 Údaje z Asociace polských bank, zveřejněné na konferenci v prosinci 2008. Ke stažení na: <www.zbp.pl/site.php?s=MTyNTkOMTI=>.

10 Online dotazník Money.pl. Ke stažení na: <www.money.pl/banki/wiadomosci/artykul/ciezkiz;los;posiadaczy;kredytow;banki;uderzaja;spreadem,207,0,383183.html>.

11 Dominiak, T. „Polacy buntują się przeciwko bankom.“ POLSKA The Times, 25. února 2009.

12 Průzkum provedený Polskou konfederací soukromých zaměstnavatelů Lewiatan. Viz: <www.pkpplewiatan.pl>.

13 Niklewicz, K., Samcik, M a Halaubz, N. „Znikające tanie kredyty.“ Gazeta Wyborcza, 24. února 2009.

14 Brzoska, P. „Łodź cienko przedzie, szwaczki znow traca prace.“ Polska – Dziennik Łódzki, 29. prosince 2008. Viz: <www.polskatimes.pl/dzienniklodzki/pieniadze/74052,lodz-cienko-przedzie-szwaczki-znow-traca-prace,id,t.html>.

15 Budlender, D. „Statistické důkazy o pečovatelské a nepečovatelské práci v šesti zemích.“ Ženeva: Výzkumný ústav sociálního vývoje při Organizaci spojených národů (UNRISD), 2008.

Nevalné vyhlídky

Propad vývozu spustil vlnu bankrotů a pokles ekonomické aktivity; nezaměstnanost v Rumunsku stoupá. Transfery ze zahraničí, představující 5 % hrubého národního důchodu, na počátku roku 2009 poklesly o 10 %. Privatizace a prodej národních bank vedly v posledních několika letech k tomu, že se země i její občané zadlužili u západních bankovních domů. Nedávná mnohamiliardová půjčka od Mezinárodního měnového fondu působí dojmem, jako by měla prospět především právě těmto zahraničním finančním institucím. Mezi oběti krize patří i rozvojová pomoc. Hrozí nebezpečí, že se zhroutí celý systém rumunské rozvojové politiky.

Fundatia pentru Dezvoltarea Societatii Civile
(Nadace pro rozvoj občanské společnosti)
Valentin Burada

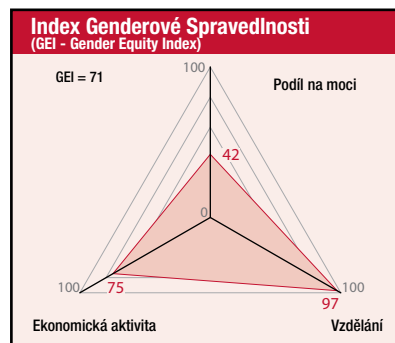
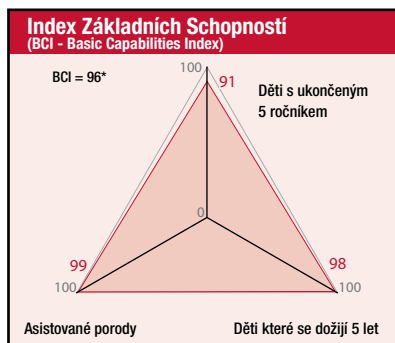
Stejně jako sousední země bývalého sovětského bloku se i Rumunsko zmitá ve vřavě globální finanční a ekonomické krize. Země v posledních několika letech prošla fází bouřlivého ekonomického růstu, který zčásti živily rozsáhlé půjčky od západních bank a snadný přístup k zahraničním úvěrům. Dnes ovšem nastala úvěrová krize, národní měna je nestabilní a situace vypadá vážně.

Státní rozpočet, transfery a nezaměstnanost

Rumunsko je závislé na propadajících se trzích Evropské unie. Jeho vývoz poklesl o 25 % a toky kapitálu změnil směr. Jen v lednu 2009 došlo k repatriaci 539 milionů eur. Pokles vývozu vedl ke vzestupu nezaměstnanosti, bankrotům a útlumu činnosti společností. Ve srovnání s dubnem 2008, kdy bylo jen 3,9 % nezaměstnaných, bylo v dubnu 2009 bez zaměstnání asi 500 000 lidí (5,7 %), z toho téměř polovinu tvořily ženy. V květnu 2009 Evropská komise odhadovala, že nezaměstnanost stoupne na 8 %. Každý procentní bod znamená dalších 100 000 nezaměstnaných.

Ačkoli v březnu 2009 průměrná měsíční mzda činila 327 eur, což byl podle Národního statistického úřadu oproti březnu 2008 nárůst o 17,6 %, není to zas tak oslavný výsledek ve srovnání s prvními měsíci roku 2008, kdy mzdy stoupaly o více než 30 %.¹ Očekává se, že krize způsobí zpomalení a možná i otočení tohoto trendu. Vláda oznámila, že platy vázané na státní rozpočet budou zmrazeny, což znamená snížení kupní síly. Předseda vlády Emil Bloc v dubnu 2009 v televizním rozhovoru připustil existenci reálného nebezpečí, že vláda přestane být schopná vyplácet státním zaměstnancům mzdy a penze. Kromě toho došlo ke kontrakci tradičních exportních trhů pro výrobce potravin a rumunští zemědělci dnes i ve vlastní zemi čelí konkurenci dotovaných potravin a zemědělských produktů z ostatních členských států Evropské unie, které se snaží přeorientovat svůj vývoz.

Rozpočtové příjmy začaly klesat už v posledním čtvrtletí roku 2008, tento trend pokračoval i v dalším roce – v lednu byly oproti témuž měsíci předchozího roku o 8,7 % nižší – a zřejmě se bude ještě zhoršovat.

Největší pokles postihl daň ze zisku (-30,7 %). Daň z příjmu vynesly téměř o 20 % méně než za stejné období předchozího roku. Finance získané výběrem DPH, které pro rozpočet zůstávají hlavním zdrojem příjmů, poklesly o 8 % a pravděpodobně budou klesat i nadále.

V reakci na tento vývoj bylo navrženo zavedení nových a zvýšení stávajících daní a zvýšení sociálních příspěvků. V březnu 2009 vláda oznámila zvýšení odvodů na zdravotní pojištění přibližně o 1 % jak pro zaměstnance, tak i pro zaměstnavatele, a to se zdůvodnil, že nárůst nezaměstnanosti by časem vedl ke snížení příjmů zdravotních pojišťoven. Dříve byly povinné odvody stanoveny na 5,2 % pro zaměstnance a 5,5 % pro zaměstnavatele. Zástupci firem jsou přesvědčeni, že toto opatření jen přispěje k nárůstu nezaměstnanosti, neboť ještě posiluje motivaci zaměstnavatelů propouštět zaměstnance a snižovat náklady na pracovní sílu.

V únoru 2009 vláda oznámila, že bude společnostem, které dají práci nezaměstnaným, samoživitelům a lidem starším 50 let, po dobu až 12 měsíců vyplácet dotace v takové výši, aby pokryly polovinu mzdových nákladů na tyto zaměstnance. Dotace byly určeny i na podporu zaměstnávání Romů a těch, kdo pro nedostatek vzdělání či schopnosti nemají rovnou příležitost nalézt uplatnění na trhu práce. U lidí, jež byli bez zaměstnání déle než dva roky, by dotace byly vypláceny po dobu 24 měsíců a pokrývaly by 75 % jejich mzdy. Celý program v celkové hodnotě 133 milionů eur je z 85 % financován Evropskou komisí. Z této částky je 29 milionů určeno výlučně na podporu zaměstnanosti v zemědělských oblastech.² V březnu 2009 se vláda kromě toho rozhodla, že rozšíří dobu vyplácení podpory

v nezaměstnanosti o tři měsíce a zproští zaměstnavatele a zaměstnance na tři měsíce povinnosti platit příspěvky na sociální pojištění, pokud dojde k dočasnému přerušeni činnosti.³

Podle údajů Rumunské národní banky poslali občané pracující v zahraničí v roce 2008 do své vlasti 8,7 miliardy eur (roku 2007 to bylo jen 7 miliard).⁴ Tato částka je téměř srovnatelná s hodnotou přímých zahraničních investic (rekordních 9 miliard eur) a představuje 5 % hrubého národního důchodu.⁵ Studie zveřejněná Světovou bankou řadí Rumunsko, pokud jde o transfery od migrantů, na 8. místo, mezi rozvojové země.⁶ Ovšem na začátku roku 2009 objem transferů poklesl o 10 % oproti stejnému období roku 2008. Itálie a Španělsko, země, z nichž pochází 90 % těchto transferů, čelí vážným ekonomickým problémům a vysoké míře nezaměstnanosti. Ve Španělsku pracovalo asi 800 000 Rumunů, a to převážně

* „Děti s ukončeným...“ odhadnuto podle procedury „1“ na str. 107

1 Národní statistický úřad. Ke stažení na: <www.insse.ro/cms/rw/pages/index.ro.do>.

2 Fonduri Structurale.ro. Ke stažení na: <www.fonduri-structurale.ro/detaliu.aspx?t=Stiri&elID=4128&AspxAutoDetectCookieSupport=1>.

3 Tisková konference rumunského předsedy vlády, 5. února 2009. Ke stažení na: <www.gov.ro/conferinta-de-pres-a-sustinuta-de-premierul-emil-boc-la-finalul-sedintei-de-guvern_11a104257.html>.

Viz také: „Guvernul a prelungit ajutorul de somaj cu trei luni și acordă scutire la CAS dacă firma își „îngheață“ temporar activitatea“, in: Gandul, 19. března 2009, ke stažení na: <www.gandul.info/actualitatea/guvernul-a-prelungit-ajutorul-de-somaj-cu-trei-luni-si-acorda-scutire-la-cas-daca-firma-isi-ingheata-temporar-activitatea.html?3927:4061408>.

4 „Banii trimisi de căpsunari, mai puțini cu 1,5 milioane euro pe zi“, in: Gandul, 6. dubna 2009. Ke stažení na: <www.gandul.info/economia/banii-trimisi-de-capsunari-mai-putini-cu-1-5-milioane-euro-pe-zi.html?3936:4160396>.

5 „Investitiile straine directe au inceiat 2008 in scadere“, in: Standard, 13. února 2009. Ke stažení na: <standard.money.ro/articol_80733/investitiile_straine_directe_au_inceiat_2008_in_scadere.html>.

6 People Move, blog zabývající se migrací. Ke stažení na: <peoplemove.worldbank.org/en/content/remittance-flows-to-developing-countries>.

v oblastech, které byly krizí nejvíc postiženy (služby, průmysl a stavebnictví). V listopadu 2008 španělské úřady oznámily, že evidují 100 000 nezaměstnaných Rumunů a dalších 30 000, kteří o svou práci zřejmě přijdou v průběhu roku 2009.⁷

V listopadu 2008 prohlásil rumunský ministr práce a sociálních věcí, že v průběhu roku 2009 by Rumunsko mohlo přijmout až 500 000 pracovníků vracejících se ze zahraničí, neboť je zde nedostatek pracovních sil na realizaci infrastrukturních projektů a v sektoru zemědělství. Tyto výroky však byly očividně určeny především na uklidnění italské a španělské vlády, jež se obávaly, že by se rumunští pracovníci stali přítěží pro jejich vlastní těžce přetěžované programy podpory v nezaměstnanosti, než aby vystihovaly reálnou situaci ekonomiky.⁸ Podle průzkumu, který v září 2008 uspořádala Soros Foundation, však jen 14 % Rumunů pracujících ve Španělsku uvažovalo o tom, že by se v roce 2009 vrátili zpět do vlasti.⁹

Zahraniční banky, Mezinárodní měnový fond a lidé

Prakticky všechny rumunské banky byly v posledních letech privatizovány a prodány zahraničním bankovním domům. Až do počátku finanční krize dosahovaly zahraniční banky na rychle expandujícím trhu obrovských zisků. V roce 2008 ohlásila BCR (Erste Group, Rakousko) meziroční zvýšení čistého zisku o 119,8 %, BRD (Société Générale, Francie) zaznamenala nárůst o 46 % a Raiffeisen Bank (Rakousko) stoupl oproti roku 2007 čistý zisk o 75,6 %. Jen tyto tři největší banky v Rumunsku dosáhly čistého zisku, který v součtu převyšoval 1 miliardou eur.

Na počátku finanční krize Rumunská národní banka intervenovala a pokusila se utlumit rozmarné hyření úvěry, jež vyvolala konkurence mezi bankovními ústavami; zavedla řadu omezení, která měla bránit vzniku nesplacených půjček. Míra zadluženosti však prudce narostla. To vedlo k situaci, v které – podobně jako v jiných zemích střední a východní Evropy – Rumunsko dluží západním bankám, zejména z Rakouska, Francie, Řecka a Itálie. Tyto banky bez ohledu na potenciální negativní dopady svého jednání přizívaly trend spotřeby založené nikoli na skutečné výkonnosti místní

ekonomiky, ale na nárůstu dovozu ze západní Evropy. Dá se říct, že tyto banky pomocí peněz půjčených ze západoevropských zemí podporovaly své vlastní národní ekonomiky, ale zároveň tím zadlužily Rumunsko i jeho obyvatele.¹⁰

Tato situace je o to horší, že západoevropské vlády začaly tlačit na banky, aby se z regionu stáhly a opustily své dceřinné společnosti. Evropská banka pro obnovu a rozvoj (EBRD) očekává, že z úvěrů do východní Evropy zůstane až 20 % nesplacených, přičemž Rumunsko bude patřit mezi ty nejhůře postižené země. Politická reprezentace v Bukurešti je ve svém rozhodování o fiskální politice země omezena skutečností, že na vyrovnání záporných hodnot v platební bilanci by bylo nutné zavést „utahování opasků“. Zároveň však hrozí, že oslabení národní měny spustí lavinu nesplacených úvěrů, která by otřásla stabilitou finančního systému. Aby se vláda vyhnula těmto rizikům, požádala o půjčku a obdržela od Mezinárodního měnového fondu, Evropské komise, Světové banky a EBRD celkem 19,95 miliardy eur. Mezinárodní měnový fond poskytne z celkové částky 12,95 miliardy eur.

Vláda trvá na tom, aby půjčka byla spojena se závazkem zahraničních bank působících v Rumunsku, že obnoví nabídku úvěrů, aniž by externalizovaly zdroje v zemi nebo ovlivňovaly závazky národního rozpočtu vůči rezortům školství a zdravotnictví. Na konci března 2008 obdržel MMF písemné závazky z ředitelství hlavních bankovních společností v Rumunsku, že je jejich mateřské společnosti budou i nadále podporovat a nepokusí se o stažení kapitálu. Vláda však nikdy nebyla příliš úspěšná, pokud šlo o odolávání zahraničnímu tlaku. Kromě toho nemá k dispozici prostředky, kterými by obcházela zahraniční „řešení“ národních problémů. Jak vláda, tak i občanská společnost, až na několik výjimek vždy reagovaly na reálné problémy se zpožděním. Úspěšná opatření navrhovaná vládou, tedy mimo jiné zmrazení mezd ve veřejné sféře, zmrazení penzí a zvýšení daní, vyvolaly nespokojenost a mobilizovaly odborové svazy.

Půjčka od Mezinárodního měnového fondu byla zřejmě dojednána pod tlakem zvenčí, především proto, aby byly zachovány zájmy zahraničních firem v Rumunsku. Neposlouží na splacení schodku obchodní bilance; místo toho pokryje ztráty místních dceřinných společností zahraničních bank. Půjde tedy o situaci, v níž budou veřejné zdroje nasazeny k zahlazení škod, jež napáchal soukromý kapitál. Vlády zemí západní Evropy byly obvykle schopné takové škody zvládnout, ale zoufalé výkřiky rakouské vlády, jež se domáhala, aby EU a MMF zakročily na záchranu jejich bank ve východní Evropě, jsou důkazem toho, že zahraniční banky se

v tomto regionu často vystavovaly nadměrnému riziku (např. rakouské banky zde rozpůjčovaly sumu odpovídající 70 % rakouského HDP). Splácení půjčky, jejíž výše dosahuje 40 % rumunského státního rozpočtu, bude v následujících letech možné jen díky snižování životní úrovně obyvatelstva.

Krize rozvojové pomoci

Když Rumunsko roku 2007 vstoupilo do Evropské unie, zavázalo se přispívat na straně dárcovských zemí ke snížení chudoby ve světě jednak tím, že se připojí k rozvojové politice EU, a jednak vybudováním vlastního programu rozvojové pomoci. Současná finanční krize bude mít zřejmě drastický dopad na rumunské výdaje na zahraniční pomoc. Rozpočet rozvojové pomoci, spravovaný ministerstvem zahraničních věcí, byl snížen z 5 miliard eur v roce 2008 na 1,9 milionu eur v roce 2009. Mnohamiliardová půjčka od Mezinárodního měnového fondu zatím zavedla rozpočtová omezení pro „zbytečné“ kapitoly a splácení této půjčky (od roku 2015) bude rozpočet pro rozvojovou pomoc omezovat ještě mnoho let. Ač mnohostranné příspěvky na zahraniční rozvojovou pomoc zůstanou na relativně konstantní úrovni, je velmi nepravděpodobné, že by vláda do roku 2015 dosáhla cíle 0,17 % HDP, ke kterému se zavázala.

Rumunská nevládní rozvojová platforma (FOND) zveřejnila varování, že celému systému rumunské rozvojové politiky hrozí kolaps.¹¹ Nejhorší je, že jsou tím dotčeny všechny předchozí investice do nově vzniklé institucionální kapacity ministerstva zahraničních věcí. Vláda přesunula většinu vlastních potřeb navyšování kapacity na rumunskou kancelář Rozvojového programu OSN, do které outsourcovala specifické úkoly. Organizace občanské společnosti vyjadřují obavy, že vláda tímto způsobem chování opomíjí svůj hlavní krátkodobý cíl: posilování národní kapacity.

Jasným signálem dopadů tohoto přístupu byla změna ve vnitřní administrativní struktuře ministerstva zahraničních věcí na počátku roku 2009. Zatímco kancelář Rozvojového programu OSN obdržela od vlády významné finanční zdroje na najmutí odborníků, oddělení rozvojové asistence v rámci ministerstva zahraničních věcí bylo zeštíhleno a polovina jeho zaměstnanců propuštěna, čímž byly vážně omezeny možnosti dalšího plánování a správy programů zahraniční pomoci. Ačkoli jsou rozpočtové škrty v období krize zcela pochopitelné, likvidace administrativních kapacit ve veřejných institucích má dalekosáhlé dopady a je proto nepřijatelná. Zástupci Rozvojového programu OSN by měli pochopit, že odkláněním zdrojů a oddalováním zplnomocnění samostatně místní organizace pro zahraniční rozvojovou pomoc tomuto sektoru spíše škodí. ■

7 „Spania: 100.000 de someri romani“, in: Standard, 27. listopadu 2008. Ke stažení na: <standard.money.ro/articol_70748/spania_100_000_de_someri_romani.html>.

8 „Ministrul Muncii: Romania poate absorbi pana la 500.000 de persoane venite din Spania si Italia“, in: 9AM News, 10. listopadu 2008. Ke stažení na: <www.9am.ro/stiri-revista-presesi/Business/Economie/110045/Ministrul-Muncii-Romania-poate-absorbi-pana-la-500-000-de-persoane-venite-din-Spania-si-Italia.html>.

9 „Criza intoarce acasa jumătate dintre românii din Spania“, in: Gandul, 28. listopadu 2008. Ke stažení na: <www.gandul.info/actualitatea/criza-intoarce-acasa-jumatate-dintre-romanii-din-spania.html?3927;3566798>. Více informací o situaci rumunských migrantů ve Španělsku viz zpráva Soros Foundation, ke stažení na: <www.osf.ro/publicatii.php?cat=15#>.

10 Vynikající sérii analýz na toto téma publikoval prof. Ilie Serbanescu v Revista 22. Viz např. „Acordul cu FMI: Corectitudinea politică și capitalismul călcate în picioare“, in: Revista 22, 21. dubna 2009. Ke stažení na: <www.revista22.ro/articol-5964.html>, nebo „Acordul cu FMI - Ar fi de răs, dacă n-ar fi de plăsi!“, in: Revista 22, 7. dubna 2009. Ke stažení na: <www.revista22.ro/articol-5887.html>.

11 „De ce are nevoie Romania de o politica de cooperare pentru Dezvoltare?“, ke stažení na stránkách FONDU: <www.fondromania.org/pagini/de-ce-are-nevoie-romania-de-o-politica-c.php>.

Výzva pro vznikající občanskou společnost

Exportně orientovaná ekonomika začíná pociťovat dopady globální krize. Projevují se nárůstem cen potravin a energií, nezaměstnaností a chudobou, a vyžadují systematické řešení. Vzniká tak příležitost soustředit se na lidská práva, na environmentální problémy, ale i na otázky občanské společnosti, které se poslední dobou začaly projevovat i na národní úrovni. Slovinci by tedy od své vlády měli požadovat víc než pouhou podporu tržní ekonomiky.

HUMANITAS Društvo za člověkově pravice in člověku prijazne dejavnosti – Společnost pro lidská práva a podpůrné akce
Manca Poglajen
Rene Suša

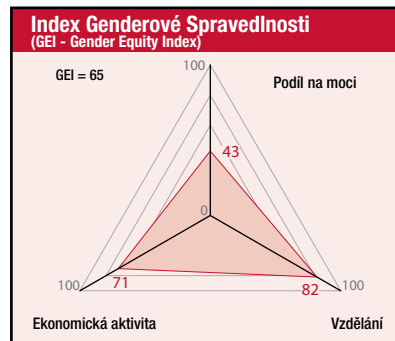
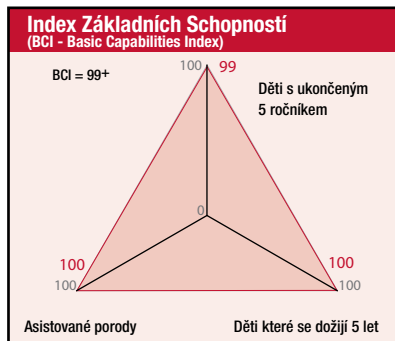
Varovné zprávy o hrozící finanční a ekonomické krizi dostihly Slovinsko v druhé polovině roku 2008, v době, kdy ve Spojených státech začaly kolabovat důležité finanční instituce. Dopad na slovinskou na vývoz orientovanou ekonomiku se projevila na počátku roku 2009, nejprve v průmyslových odvětvích, ale vzápětí i v jiných sektorech hospodářství, kde došlo k poklesu kupní síly a značně se zkomplikoval přístup k úvěrům, což vedlo ke snížení poptávky po zboží a službách.

Skutečnost je taková, že globální ceny potravin, degradace životního prostředí a klimatické změny, ale i politické dohady o přístupu k energii se na Slovinsku podepsaly už dříve. Průměrná míra inflace, která navázala na trend roku 2007, činila v roce 2008 5,7 %. Potraviny se zdražily v průměru o 3,8 %, zatímco ceny zemního plynu, energie a pohonných hmot stouply o více než 20 %.¹ Ačkoli změny v cenách postihly celou společnost, nejsilněji byli zasaženi ti s nejmenšími příjmy.

Nezaměstnanost

Dlouhodobý vývoj nezaměstnanosti je dokladem nejkřivějších a nejtrvalejších následků krize. Nezaměstnanost vzrostla ve všech regionech, a to primárně u zaměstnanců s krátkodobou pracovní smlouvou. Údaje z února 2009 naznačují velmi negativní tendence: Na úřadech práce bylo zaregistrováno 77 182 lidí, což je o 4,4 % více než o měsíc dříve a o 15,2 % více než v únoru 2008. Stojí však za zmínku, že skutečný počet lidí hledajících práci je podstatně větší, neboť v posledních letech byly desetitisíce nezaměstnaných vymazány z úředních statistik pro „porušení závazků“ (zpravidla nenahlášení se na úřadu či odmítnutí přijmout zaměstnání pod úrovní vlastní kvalifikace).²

Ještě jasnějším jazykem mluví údaje o nově registrovaných uchazečích o zaměstnání. V prvních dvou měsících roku 2009 přijaly úřady 21 052

nových žádostí, což znamená meziroční nárůst o 83 %.³ Téměř polovinu z nich představovali dělníci, kterým nebyla prodloužena smlouva na dobu určitou. Došlo též k enormnímu nárůstu počtu permanentně nezaměstnaných – ve srovnání se stejným obdobím roku 2008 narostl téměř o 150 % - a těch, kdo o zaměstnání přišli kvůli bankrotu – jejich počet se více než zdvojnásobil (219 %).⁴ Lidé registrovaní na úřadech práce byli v průměru nezaměstnaní již téměř 22 měsíci.

Chabá odpověď

Pokusy bojovat s nezaměstnaností byly nedostačující. Vláda v lednu 2009 schválila zákon o částečných dotacích na podporu zaměstnání na plný úvazek. Celkem byla na tyto dotace vyčleněna částka 200 milionů eur (261 milionů dolarů) a zaměstnavatelé mohou na každého zaměstnance měsíčně žádat od 60 do 120 eur (asi 78 až 157 dolarů) podle toho, zda jeho pracovní dobu zkrátí na 36 nebo 32 hodin týdně. Toto opatření však nejen odborníci, ale i zaměstnavatelé a odborové svazy považují za nedostatečné.

Například proto, že nabízená podpora je příliš malá na to, aby pomohla společností potýkajícím se s vážnými problémy likvidity nebo s rušením objednávek, jež jim znemožňuje zachovat si předchozí úroveň produkce. Dotace jsou navíc omezené na maximální dobu šesti měsíců, ačkoli krizová situace podle odhadů potrvá mnohem déle. Kromě

toho se žádné pomoci nedostane živnostníkům a lidem pracujícím na volné noze, kteří představují 10 % pracovní síly, ani těm, kdo již dříve pracovali na částečný úvazek, např. lidem se zdravotním postižením. Dalším nedostatkem tohoto zákona je, že pro poskytnutí dotace nestanoví žádná kritéria založená na ekonomických výsledcích, takže je mohou využívat i společnosti, které zůstaly krizí nepostiženy.

Odborové svazy varují před možným zneužíváním tohoto zákona zaměstnavateli, např. navrhováním dodatků k pracovním smlouvám, v nichž by zaměstnanci dobrovolně souhlasili se snížením mzdy a tak si zaměstnavatel zachoval nárok na příjem dotací, ale platby zaměstnancům by kvůli snížení pracovní doby poklesly.⁵ Mezi další způsoby zneužívání patří zkracování pracovní doby při zachování stejného objemu práce – zaměstnanci jsou výhrůzkami nuceni pracovat přes čas, aniž by za tyto přesčasy dostali zaplacené, nebo musí pracovat intenzivněji a s kratšími přestávkami.

Úřad práce vypsal dva další veřejné tendry, které budou v letech 2009 a 2010 poskytovat dotace pro zaměstnání na plný a částečný úvazek. Oba jsou spolufinancovány ze strukturálních fondů Evropské unie. Body navíc získávají žadatelé, kteří chtějí zaměstnat ženy nebo pracovníky se zdravotním postižením, a vyšší částka připadne těm, kdo dají práci lidem, jež byli na úřadě práce registrovaní déle než 24 měsíců. Očekává se, že zaměstnání na plný úvazek najde prostřednictvím těchto tendrů asi 3 850 lidí a dalších 400 pracovníků bude zaměstnáno na částečný úvazek. Aby zároveň došlo ke zvýšení

1 Statistický úřad Republiky Slovinsko. „Indexy spotřebitelských cen, Slovinsko, prosinec 2008“. (30. prosince 2008). Ke stažení na: <www.stat.si/eng/novica_prikazi.aspx?id=2098>.

2 Viz „Slovinsko: Na vymazané straně Alp“, Zpráva Social Watch 2008. Ke stažení na: <www.socialwatch.org/en/informesNacionales/619.html>.

3 Úřad práce Republiky Slovinsko. „Februárja registriranih 77.182 oseb“. 28. března 2009. Ke stažení na: <www.ess.gov.si/SLO/DEJAVNOST/StatistickiPodatki/2009/0209.htm>.

4 Úřad práce Republiky Slovinsko. „Zavod sklenil pogodbo o subvencioniranju z 41 podjetji“. 30. března 2009. Viz: <www.ess.gov.si/slo/Dejavnost/NovinarskoSredisce/NovinarskeKonference/2009/04-03-09.htm>.

5 KS90. „Subvencioniranje delovnega časa, vloga in ukrepi sindikata“. 25. března 2009. Viz: <www.sindikati-ks90.si/index.php?n=novice&id=183>.

produktivity a kvalifikace zaměstnanců, byly uvolněny další zdroje na spolufinancování profesních školicích programů zaměstnavatelů.

Program dotací je na jednu stranu jasným důkazem, že vláda nebere riziko hromadného propouštění na lehkou váhu, na druhou stranu je však evidentní, že tato opatření mají jen velmi omezený rozsah, a to jak množstvím zdrojů, které jsou k dispozici, tak i časovým rámcem. Nejsou projevem dlouhodobého plánování ani řešením strukturálních problémů, ale jen odpovědí na současnou situaci. Žádné z nich neklade důraz na dlouhodobé trvání zaměstnaneckých vztahů. Tím zcela odpovídají požadavku zaměstnavatelů na „větší flexibilitu“ na trhu práce – což znamená stále více a více zaměstnanců na krátkodobé pracovní smlouvy. To platí i o uchazečích o státní dotace, kteří své zaměstnance mohou okamžitě propustit, když vyplácení dotací ustane.

Nové téma

S propadem ekonomiky došlo i k posunu v ohnisku zájmu médií. Zatímco na konci roku jim dominovala témata migrantů (zejména stavebních dělníků) a vykořisťování, kterému čelí (práce bez písemné smlouvy, nevhodné pracovní podmínky, nízké mzdy, rasismus), nyní, když zájem o jejich služby prudce klesá, se o jejich strastech nepíše. Palcové titulky naopak přitahují pozornost čtenářů k finančním potížím největších slovinckých společností.

Kromě toho se média používají k tomu, aby podávala drakonická opatření v lepším světle. Například vyzdvihla do popředí prohlášení generálního ředitele Komory průmyslu a obchodu, že v roce 2009 přijde o zaměstnání 30 000 – 50 000 lidí: To pracujícím nepomáhá, ale naopak to legitimizuje další propouštění. Přední obchodní týdeník Finance uvedl podobný odhad: 46 000 nadbytečných zaměstnanců. Údaje úřadu práce jsou však mnohem nižší; podle nich do konce roku 2009 přibude 10 000 nových uchazečů o zaměstnání.

Chudoba a sociální změny

Ombudsman pro lidská práva uvádí chudobu jako prvořadý problém, který je nutné co nejdříve vyřešit, neboť jde o mnohovrstevný fenomén hluboce ovlivňující lidskou důstojnost. Ačkoli slovinská ústava hovoří o tom, že země je „sociálním státem“, stále víc Slovinců se propadá do života v chudobě. Podle oficiálních údajů žije 11,5 % obyvatelstva pod hranici chudoby, stanovenou na 500 eur (653 dolarů).⁶ Tyto statistiky nezahnují skutečnost, že chudí často čelí porušování lidských práv v oblasti sociální péče, zdravotnictví a školství.

Chudoba se šíří jak mezi staršími lidmi, kteří žijí ze skromných důchodů, tak mezi mládeží. Čím dál víc mladých lidí vyrůstá v prostředí, které jim nabízí jen minimální příležitosti pro rozvoj, s malou motivací a nízkým pocitem vlastní hodnoty; jen těžko se začleňují do společnosti a mají málo pracovních příležitostí. Kromě toho je pro mladé lidi stále obtížnější založit rodinu, protože nejsou schopni proniknout na trh s bydlením. Vzniká celá společenská vrstva lidí, kteří se cítí nešťastní, podvedení a neužiteční a chovají odpor vůči společnosti. Je zapotřebí najít nový systematický přístup; finanční podpora sama o sobě nestačí, je třeba zdůraznit společenskou roli hodnot jako solidarita a soudržnost.

Lidská práva a globální problémy

V poslední době se ve Slovinsku problematika lidských práv dostává do středu pozornosti. Nová koaliční vláda, vzešlá z voleb v roce 2008, ve svém programovém prohlášení uvádí, že úcta k lidským právům, vláda zákona, sociální ochrana a otevřená společnost jsou základní hodnoty. Zavázala se také k tomu, že začne provádět změny nutné vzhledem ke globálnímu vývoji.

Částečně je to důsledkem hybné síly, kterou během roku 2008, kdy Slovinsko předsedalo Evropské unii, nasbíraly nevládní a s nimi spřízněné organizace⁷ (spolu s důrazem na témata jako klimatické změny,

Rozvojové cíle tisíciletí, potřebnost občanské společnosti, úcta k lidským právům a odpovědnost vládních institucí). Pokud má tento stav dlouhodobě přetrvávat, je nutné zvyšovat povědomí o těchto tématech jak u veřejnosti, tak i v řadách vládních úředníků, a vytvářet vazby a platformy, na nichž lze budoucí iniciativy předkládat vládě.

Mezi problémy, se kterými se slovinské organizace na ochranu lidských práv setkávají, se nejčastěji objevují diskriminace, neúcta vůči rozhodnutím Ústavního soudu, pomalé soudní procesy, práva dětí, sociální zabezpečení a penzijní a zdravotní systém. Podle ombudsmana pro lidská práva by se společnost zejména v dobách krize měla soustředit na zachování hodnot jako lidská důstojnost, vzájemná úcta, poctivost a ochota pomoci zranitelnějším.⁸

Otevřená otázka

Otázkou ovšem zůstává, zda slovinská společnost, která v minulosti přehlížela problematiku lidských práv a environmentálních změn, bude od vlády nyní požadovat odpovědný přístup, který povede k jejich efektivní ochraně, nebo zda se její pozornost bude soustředit na tíživá ekonomická témata. Jako příklad může posloužit kauza takzvaných „vymazaných“ – Slovinců jiného etnického původu, kterým bylo po získání nezávislosti v roce 1991 odepráno státní občanství. Tento problém měl být už dávno vyřešen, ale několik po sobě jdoucích vlád ignorovalo rozhodnutí Ústavního soudu. Pravicové politické strany se tomuto rozhodnutí brání, neboť se obávají, že by obětem musely vyplatit značné finanční kompenzace.

Pokud jde o životní prostředí, stále se plánuje výstavba větrných elektráren v chráněných oblastech, plynové terminály na moři a další uhelná elektrárna. Pokud se reakce na současnou mnohostrannou krizi budou soustředit na oživení ekonomiky a spotřeby, může se stát, že témata jako ochrana životního prostředí budou i nadále ustupovat plánům na zachování pracovních míst a oživení trhu. ■

6 Statistický úřad Republiky Slovinsko. »Kazalci dohodka in revščine.« 27. března 2008. Viz: <www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2032>.

7 Ačkoli neexistuje právní definice nevládní organizace, v roce 2008 se tyto organizace a problémy, na které upozorňují, díky slovinskému předsednictví Evropské unii prosadily do veřejného povědomí.

8 Ombudsman pro lidská práva. Třináctá pravidelná výroční zpráva ombudsmana pro lidská práva Republiky Slovinsko za rok 2007 (zkrácená verze, anglicky). 2008. Ke stažení na: <www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/word_in_PDF/LP-2007/LP07_ANG_-_za_splet.pdf>.

Bezbranná země

Somálská organizace pro rozvoj společnosti
(Sekretariát Social Watch Somálsko)
Alii Mahamoud Osoble

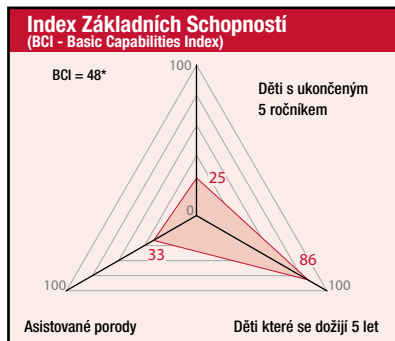
Somálsko je jedinou zemí v Africe, ne-li na celém světě, kde centrální moc není schopna poskytnout ani základní veřejné služby, ať už na poli zdravotnictví, vzdělávání, hygienických podmínek či bezpečnosti. Po dvě desetiletí se země zmlátila ve válce mezi jednotlivými klanů, kterou rozpoutali vojenští velitelé z Mogadišu, jejichž milice zabily převážně nevinné, neozbrojené civilisty. V roce 2006 je porazil Svaz islámských soudů, složený z islamistů, kteří jako svou politickou platformu používali síť klanových soudů. Vzápětí ovšem došlo k dalším bojům mezi islamisty a silami podporovanými Etiopií. Ty se v lednu 2009 stáhly a novým prezidentem se stal umírněný islamista šejk Šaríf Ahmed. Bez ohledu na přítomnost mírové mise Africké unie dochází i nadále k bojům o moc mezi politickými a náboženskými skupinami a ke střetům mezi jednotlivými klanů, které usilují o kontrolu přírodních zdrojů.¹

Občanská válka zničila zemi a postihla její obyvatele po stránce ekonomické, sociální, kulturní i politické. Za nepřítomnosti funkční centrální vlády začal celou řadu služeb poskytovat soukromý sektor, ovšem za vysoké ceny. Globální krize zároveň ohrožuje zásobování potravinami, energií a vodou, čímž prohlubuje nejistotu a nestabilitu. Podobně jako v ostatních částech Afrického rohu se kvůli rostoucím cenám potravin, konfliktům a pirátství (jež omezuje pohyb osob a zboží) stále častěji objevují případy nedostatku potravin. Nárůst cen potravin se dával za vinu rostoucím cenám pohonných hmot, nižším zemědělským výnosům a nepřízní počasí.

Potravinová krize

Nejdůležitějším odvětvím pro vytváření zisku byl v Somálsku tradičně chov dobytka, zatímco zemědělství poskytovalo základní plodiny jako čirok, kukuřici, fazole, sezam a různé druhy ovoce, např. banány či melouny. Mnozí zemědělci však přišli o své výrobní

Katastrofální situace v této válkou rozervané zemi se dále zhoršuje vlivem globální systémové krize. Výrobní prostředky, finance i poskytování základních služeb jsou v rukou malé skupiny vyvolených a životní náklady prudce narostly. Devalvace měny se spojila s hyperinflací a růstem cen potravin, cenově nedostupná energie dále omezuje poskytování služeb jako vzdělávání, zdravotnictví či hygiena. Degradace životního prostředí navíc snižuje dostupnost vody a pastvin i biodiverzitu krajiny, čímž negativně ovlivňuje životní podmínky obyvatel.

prostředky včetně dobytka a zavlažovacích zařízení, někteří byli ozbrojenými milicemi dokonce vyhnáni ze svých domovů. Kromě toho zemědělská výroba ve většině oblastí upadala kvůli suchu a nedostatku srážek.

Zároveň docházelo kvůli řádění somálských pirátů i k nárůstu poplatků za transport po moři, což zvyšovalo ceny dovozového zboží. Ceny základních komodit včetně potravin stouply na mnoha městských trzích v prvních šesti měsících roku 2008 o 200 až 400 %.² Následky snížené produkce obilnin spolu se všeobecnou nejistotou snížily životní úroveň většiny obyvatel. Kvůli humanitární krizi bylo v roce 2008 více než 3,2 milionu Somálců (to je více než 40 % obyvatelstva) zcela závislých na potravinové pomoci a nouzových službách poskytovaných mezinárodními agenturami. Tyto agentury však při snaze dopravit do země potraviny čelí vážným potížím; tento úkol jim komplikují násilnosti, které za pouhých 18 měsíců (od dubna 2007 do září 2008) dohnaly k přesídlení milion Somálců.

Na jihu země je až 70 % obyvatel venkova ohroženo nedostatkem potravin a asi 36 % dětí trpí podvýživou, přičemž u každého šestého dítěte je tento stav akutní. Počet podvyživených dětí v zemi se momentálně odhaduje na 200 000, přičemž 60 000 trpí těžkou podvýživou a hrozí jim smrt, pokud jim nebude poskytnuta léčba. V roce 2008 začal UNICEF dodávat doplňkovou výživu pro 44 000 dětí mladších pěti let v oblastech podél třicetkilometrového koridoru Mogadišu – Afgoye a ve středním a jižním Somálsku.³

Inflační spirála

Vzhledem k tomu, že země nemá centrální banku, skládá se měnový oběh pouze z peněz vydaných před pádem vlády a těch, které tisknou obchodníci s vazbami na místní politické vedení či bývalé vojenské velitele. Probíhá ničím nekontrolovaná inflace. V roce 1991 byl směnný kurz 2 000 šilinků za jeden dolar, v roce 2009 to je 35 000 šilinků. Nepoctiví obchodníci vyhnali inflaci na nejvyšší úroveň za 18 chaotických let tím, že odmítají přijímat somálské šilinky a vyžadují platby v amerických dolarech. Demonstranti, kteří se sešli v Mogadišu, aby proti této praxi protestovali, prohlašují: „Máme vlastní měnu, a pokud je odmítána, znamená to, že nemáme jak si zajistit živobytí.“⁴

Krize v zásobování vodou

Severní a střední Somálsko trpí akutním nedostatkem vody. I důležité provinční metropole jako Hargeisa, Dusamareb a Garowe jsou touto situací postiženy. Jižní Somálsko je obecně vzato vodou zásobeno lépe, protože tudy protékají řeky Shabelle a Juba z etiopské pahorkatiny. Tyto vodní zdroje však v období sucha nedostačují a území kolem nich rovněž vysychá. Podle Sidowa Ibrahima Adoua ze Sítě časného varování proti hladomoru USAID je nedostatek vody v oblasti Gedo tak závažný, že hrozí zánik veškerých pastvin.⁵

V severovýchodních oblastech, kterými neprotékají žádné řeky a kde je většina obyvatel odkázána na chov dobytka, způsobily environmentální změny – zejména La Niña, která snižuje teplotu hladiny oceánu a tím i srážky na pobřeží – drastický úbytek velikosti stád. V roce 2007 byli obyvatelé nuceni uprchnout z oblastí jako např. vesnice Hamure 280 km východně od Bosassa, protože nedostatek vody byl neúnosný. Studny vyschly a vodní vrty nikdo neudržuje, což je o to horší, že neexistuje funkční centrální vláda a místní samosprávy jsou velmi slabé. S tím, jak půda vysychá a srážky už nedosahují ani dříve průměrných 250 mm ročně, stoupá potenciální odpařování až nad 2 000 mm ročně.

4 Abdinur, M.H. „Somálcí protestují proti rostoucím cenám potravin a inflaci“ (‘‘Somalis rally against rising food prices, inflation’’). Agence France Presse (AFP), 6. května 2008.

5 Integrovaná regionální informační síť (Integrated Regional Information Networks, IRIN). „Somálsko: Vážný nedostatek potravin a vody v Gedu“ (‘‘Somalia: Severe food and water crisis in Gedo’’). Kancelář OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí, 5. května 2006. Ke stažení na: <www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=5867>.

* „Děti s ukončeným...“ odhadnuto podle procedury „2“ na str. 107.

** Nejsou dostupné žádné údaje ke stanovení indexu genderové spravedlnosti.

1 FSAU (Oddělení analýzy potravinové soběstačnosti). „2008/09: Analýza po druhé sklizni“ Technical Series Report No. V. 17, 4. března 2009. Ke stažení na: <www.fsasomali.org/fileadmin/uploads/1481.pdf>.

2 Ibid.

3 UNICEF. „UNICEF v Somálsku nakrmí 44 000 dětí“ („UNICEF feeds 44,000 children in Somalia’’). Tiskové centrum, Nairobi, Keňa, 14. května 2008. Ke stažení na: <www.unicef.org/infobycountry/media_43930.html>.

V Somalílandu, rozkládajícím se v severozápadních teritoriích, je nedostatek vody ještě kritičtější. Nepříznivé klimatické změny vedou k vyčerpávání zdrojů vody, aniž by docházelo k jejich obnově, a tak lidé v postižených oblastech opouštějí celé vesnice.

Zdravotní krize

Přesun obyvatelstva ze suchem postižených oblastí do táborů pro vnitřní emigranty zvyšuje riziko epidemii cholery, průjmu či jiných vodou přenosných chorob a šíření dětské obrny.⁶ Nedostatek základní zdravotnické infrastruktury, která by na tyto problémy mohla adekvátně reagovat, dále zhoršuje obtížnou situaci, která se týká zejména žen, dětí a starších lidí.

Dětská úmrtnost činí podle odhadů 156 z 1 000, což je oproti předchozím záznamům OSN (132/1 000) výrazné zhoršení. I mateřská úmrtnost stoupla až na 1 600 případů na 100 000 narození živého dítěte oproti záznamům UNICEF (1 400/100 000). AIDS, malárie, tuberkulóza a další nemoci si i nadále vybírají svou daň.

Uprchlíci a vystěhovalci

Jen v lednu 2009 překročilo hranici do Keni více než 60 000 Somálců; v táborech v Dhadhabu v severovýchodní Keni žije podle odhadů 230 000 uprchlíků. V letech 2007 a 2008 uteklo před násilnostmi v Mogadišu až 850 000 obyvatel a 400 000 vnitřních emigrantů, kteří do té doby obývali zdejší nouzové tábory, se vydalo hledat bezpečné útočiště na předměstí. Další 50 000 lidí bylo donuceno opustit své domovy během sporů o hranice mezi Somalílandem a Puntlandem v roce 2008; dnes žijí v táborech v Etiopii, Somalílandu a Puntlandu.

Pomoc, kterou v Somálsku poskytovaly mezinárodní i místní nevládní organizace, bohužel ztroskotala na zdánlivě nekonečném stavu nedostatečné bezpečnosti, zejména v jižní a centrální části země. V lednu 2009 byli cíleným útokem zavražděni dva pracovníci Světového potravinového programu pro Somálsko. V roce 2008 zahynulo během útoků celkem 34 pracovníků humanitárních organizací, řada dalších byla unesena a zůstávají v zajetí. Na strategických místech dopravní sítě se objevují bariéry, kde dochází k rozkrádání převážených zásob, a ozbrojenci stále napadají konvoje s humanitární pomocí.

Ropná krize

Somálsko je čistým dovozcem pohonných hmot. Každý výkyv v ceně ropy proto přímo zasahuje zdejší ekonomiku. Na přelomu let 2007 a 2008 se cena ropy během dvou týdnů nečekaně zvýšila téměř na trojnásobek, z 0,40 na 1,10 dolarů za litr.

V některých případech se náklady na přepravu zvýšily až čtyřnásobně a určité oblasti zůstaly prakticky odříznuté od světa. Cenový šok se promítl i do dostupnosti dalšího dováženého zboží, například potravin a léčiv, ale i služeb jako vzdělávání či zdravotnictví. V zemi, kde se elektřina většinou vyrábí pomocí naftových agregátů, postihlo zdražení ropy i energetické společnosti, které břímě dodatečných nákladů přenesly na ta odvětví, kde je elektřina nepostradatelná, a krize tak dopadla na celou veřejnost.

Absence funkční centrální vlády a bilaterálních vztahů se zeměmi produkujícími energii připravila Somálsko o možnost vyjednat nižší cenu ropy s jejími vývozci ze Středního východu či nakupovat elektřinu od zemí Afrického rohu, např. z Ugandy nebo Etiopie, které mají velký potenciál pro výrobu elektřiny ve vodních elektrárnách.

Environmentální krize

Jednou z hlavních příčin snížení srážek a prodloužení období sucha, které působí nedostatek úrody, je odlesňování. Dochází k plošnému kácení velkého množství lesů, větve a kmeny jsou spalovány na dřevěné uhlí, které se vyvážá do zemí kolem Perského zálivu; mezi hlavní odběratele patří Saudská Arábie a Spojené arabské emiráty.⁷ Podle odhadů každá jedna loď odváží ze Somálska v průměru takové množství dřevěného uhlí, které odpovídá 10 000 stromů. Tento obchod se somálským „černým zlatem“ působí environmentální katastrofu. Obchodníci poptávají stále větší a větší množství dřevěného uhlí, ale úbytek stromů vede k nedostatku vody, poklesu srážek a extrémně vysokému odpařování vláhy ze země.

Období sucha jsou bohužel často následována zničujícími povodněmi na řekách přitékajících do země z etiopských hor. Tento jev se stává pravidelným cyklem.

Doporučení

Organizace občanské společnosti – od komunitních spolků až po celonárodní fóra – žádají bezodkladné řešení příčin stávajících katastrof. Zejména v případě odlesňování je nutný urychlený zásah příslušných ministerstev a oprávněných orgánů. Pro omezení negativních klimatických změn, zvýšení retenční schopnosti krajiny, zlepšení životního prostředí a záchranu ohrožených živočišných druhů a biodiverzity vůbec je zapotřebí zamezit dalšímu drancování přírody. ■

Reference

Abdinur, M.H. „Somálcí protestují proti rostoucím cenám potravin a inflaci“ (“Somalis rally against rising food prices, inflation”). Agence France Presse (AFP), 6. května 2008.

FSAU (Oddělení analýzy potravinové soběstačnosti). “2008/09: Analýza po druhé sklizni” Technical Series Report No. V. 17, 4. března 2009. Ke stažení na: <www.fsausomali.org/fileadmin/uploads/1481.pdf>.

Integrovaná regionální informační síť (Integrated Regional Information Networks, IRIN). „Somálsko: Vážný nedostatek potravin a vody v Gedo“ (“Somalia: Severe food and water crisis in Gedo”). Kancelář OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí, 5. května 2006. Ke stažení na: <www.irinnews.org/Report.aspx?ReportId=58667>.

Mohamed, A. E. „Degradace životního prostředí v Somálsku: Příčiny a následky odlesňování a ukládání nebezpečného odpadu“ (“Somalia's Degrading Environment: Causes and Effects of Deforestation and Hazardous Waste Dumping in Somalia”). Esej pro postgraduální kurz Analýza a management environmentálních systémů. KTH, Švédsko 2001. Ke stažení na: <www.mballi.info/doc331.htm>

Somalia Business Review. Vol. 1, Issue 2, říjen – prosinec 2008.

UN Somalia Country Brief, září 2008.

UNICEF. „UNICEF v Somálsku nakrmí 44 000 dětí“ („UNICEF feeds 44,000 children in Somalia”). Tiskové centrum, Nairobi, Keňa, 14. května 2008. Ke stažení na: <www.unicef.org/infobycountry/media_43930.html>.

Světová zdravotnická organizace (World Health Organization, WHO). „Sucho zhoršuje zdravotnickou krizi v Somálsku“ (“Drought Worsens Health Crisis in Somalia”). Nairobi: WHO, 31. března 2006. Ke stažení na: <www.emro.who.int/somalia/pdf/PressRelease_31March06.pdf>.

6 Světová zdravotnická organizace (World Health Organization, WHO). „Sucho zhoršuje zdravotnickou krizi v Somálsku“ (“Drought Worsens Health Crisis in Somalia”). Nairobi: WHO, 31. března 2006. Ke stažení na: <www.emro.who.int/somalia/pdf/PressRelease_31March06.pdf>.

7 Mohamed, A. E. „Degradace životního prostředí v Somálsku: Příčiny a následky odlesňování a ukládání nebezpečného odpadu“ (“Somalia's Degrading Environment: Causes and Effects of Deforestation and Hazardous Waste Dumping in Somalia”). Esej pro postgraduální kurz Analýza a management environmentálních systémů. KTH, Švédsko 2001. Ke stažení na: <www.mballi.info/doc331.htm>.

Příležitost uprostřed krize? Ekonomika na vlnách dokonalé bouře

Dramatický nárůst nezaměstnanosti jen dokresluje neúprosnou realitu systému, který neuznává ani nezaručuje základní sociální či ekonomická práva. Od prosince 2007 vzrostl počet nezaměstnaných na 13,1 milionu – o 5,6 milionu víc než na počátku recese. Hnutí za lidská práva, „zelená“ pracovní místa, fair trade či dostupné zdravotnictví a bydlení předkládají návrhy a formulují požadavky na reálné a strukturální změny. Spojené státy si nemohou dovolit tuto příležitost promarnit.

Global-Local Links Project

Tanya Dawkins

Institute for Agriculture and Trade Policy

Alexandra Spieldoch

Center of Concern

Aldo Calia

Action Aid USA

Karen Hansen-Kun

Hunger Notes

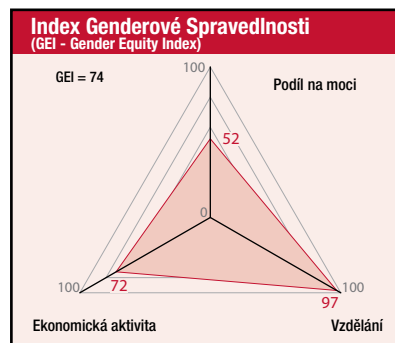
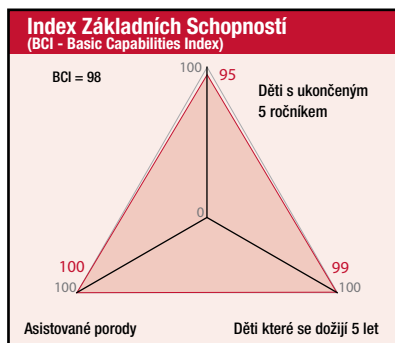
Lane Vanderslice

Globální ekonomická krize znovu vyzdvihla jádro vzájemně provázaných problémů – dostupnost bydlení a potravin, klimatické změny, nerovnost ve společnosti a nedostatek zodpovědnosti – které nejen ve Spojených státech, ale všude na světě už delší dobu přetrvávaly mimo ohnisko veřejného zájmu. Zatímco se Američané vyrovnávají s hlubokou, systémovou a globální povahou krize, svět se spoléhá na to, že Spojené státy rychlou a rozhodnou akcí zastaví krizi, kterou samy pomáhaly vytvořit.

Slépá důvěra ve „volný“ trh jako nejlepšího arbitra sociálních, environmentálních a ekonomických otázek rozpoutala „dokonalou bouři“¹ kolabujících finančních institucí, slabé demokratické infrastruktury a sociální sítě bolestivě nedostačující vzhledem k rozsahu lidského utrpení. Následky ztráty domova, destabilizace komunit a ekonomické zranitelnosti, která je následkem nedostatečně regulovaných a bezohledných finančních plánů, se teprve začínají projevat v plné míře. Miliony Američanů, kteří kvůli krizi pracovního trhu a trhu bydlení přišli o své domovy, se přidávají ke svým neviditelným protějškům doma i v zahraničí, kteří už celá desetiletí žili v oku tohoto hurikánu. Nabízí se tak vzácná příležitost nastavit kurz pro novou éru vládnutí a partnerství, jehož cílem bude reálná změna, rozvoj, udržitelnost a dodržování lidských práv nejen doma, ale všude na světě.

Hledám právo na domov

Když ve Spojených státech splaskla spekulativní bublina na bytovém trhu, přenesl se tento otřes i na burzu – na místo, které slouží jako největší úložiště bohatství pro občany této země. Propad hodnoty nemovitosti vymazal či výrazně snížil čistou hodnotu majetku velkého množství individuálních majitelů domů a institucionálních vlastníků nemovitostí. Například rodina, která roku 2006 zakoupila dům v hodnotě 189 000

dolarů, zjistila o dva roky později, že hodnota nemovitosti poklesla o 26 % na pouhých 139 000 dolarů. Pokles cen nemovitostí znamenal, že mnozí z těch, kdo měli to štěstí, že bydleli ve vlastním domě, přišli o velkou část svých aktiv nebo upadli do pastí hypotéky, která dnes výrazně převyšuje hodnotu jejich domu. Aktiva bank a dalších institucí poskytujících hypotéky a s nimi spojené produkty rovněž výrazně poklesla nebo se úplně rozplynula. Tento vývoj způsobila celá generace vládní politiky, která citelně podkopala regulační a dozorovou infrastrukturu ekonomiky a finančních trhů.

Výše uvedené procesy zesílily už tak vážnou národní krizi v dostupnosti bydlení. Vzrostl počet bezdomovců, což je výsledkem zvýšené míry konfiskací, vyostřené kvůli ztrátám zaměstnání a zvyšování cen potravin a jiných nákladů, které snižují schopnost lidí splácet hypotéky. V říjnu 2008 ukázal průzkum provedený ve 12 státech, že o střechu nad hlavou stále častěji přicházejí i rodiny s dětmi.² V období od června 2007 do téhož měsíce v roce 2008 se zdvojnásobil počet žádostí o nouzové ubytování.³ Podle údajů z března 2009 byl údajně každý devátý Američan s hypotékou na konci roku 2008 v prodlení se splátkou či v nějakém stádiu konfiskace; rostoucí nezaměstnanost zhoršovala krizi bydlení.⁴ V roce 2008 bylo konfiskováno více než 2,3 milionů domů, což představuje nárůst o 81 % oproti roku 2007 a 225 % oproti roku 2006.⁵

2 „Alarmující počet bezdomovců“ („Homeless numbers alarming“), USA Today, 22. října 2008.

3 Ibid.

4 S. Scholtes, „Na splátkách hypotéky už dluží každý devátý“ („US home loan arrears affect one in nine“), 6. března 2009. Ke stažení na: <www.ft.com/cms/s/0/61598348-09e0-11de-add8-0000779fd2ac.html>.

5 S. McNulty, „Strach z konfiskací se rozšířil na střední třídu“ („Foreclosure fears spread to middle class“), Financial Times,

Hledám právo na důstojné zaměstnání

Od prosince 2007 stoupl odhadovaný počet nezaměstnaných na 13,1 milionu – o 5,6 milionu víc než na počátku recese.⁶ Toto číslo však podhodnocuje skutečný stav, neboť oficiální míra nezaměstnanosti zachycuje jen ty, kdo v posledních čtyřech týdnech aktivně hledali zaměstnání. Tato definice tedy vylučuje odrazené pracovníky⁷ a zcela pomíjí případy zaměstnanců pracujících na malý úvazek za mzdu, která nepostačuje ani na pokrytí jejich základních potřeb.

Zhoršující se situace na pracovním trhu neproporcionálně zasáhla menšiny. V březnu 2009 vzrostla nezaměstnanost mezi afroameričany o 4,4 %, mezi hispánci o 5,2 % a mezi bělochy o 3,5 %, což odráží dlouhodobý trend nerovnosti zejména v oblastech vzdělání, zaměstnání a přístupu ke spravedlnosti. Podle údajů z 30. června 2009 se tato nerovnost promítla i do celonárodní statistiky nezaměstnanosti, která pro jednotlivá etnika dosahovala výše 14,7 %, 12,2 % a 7,8 %.⁸

Krize zaměstnanosti jen dokresluje neúprosnou realitu systému, který neuznává ani nezaručuje

29. ledna 2009.

6 H. Shierholz a K. Edwards, „Zpráva úřadu práce – světlo na konci tunelu zatím není na dohled“ („Jobs report offers no sign of light at end of tunnel“), 3. dubna 2009. Ke stažení na: <www.epi.org/publications/entry/jobpicture20090403/>.

7 Odrazení pracovníci jsou ti, kteří jsou sice schopni a ochotni přijmout zaměstnání, ale sami je nevyhledávají, protože jsou přesvědčeni, že pro nabízené pracovní pozice nejsou vhodní. Viz: <stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=645>.

8 Austin, Algonon, „Nerovnost v dostupnosti zaměstnání: Rasové nepochyby v nezaměstnanosti se v různých státech liší“ („Unequal unemployment: Racial disparities in unemployment vary widely by state“), Economic Policy Institute, 21. července 2009. Ke stažení na: <www.epi.org/publications/entry/lb257/>.

1 Pojem „dokonalá bouře“ se vžil jako termín označující kritickou či katastrofální situaci vzniklou výjimečnou součinností celé řady negativních faktorů.

základní sociální či ekonomická práva. Vzhledem k tomu, že dostupnost vzdělání, jídla, zdravotní péče a bydlení jsou obecně závislé na dostupnosti zaměstnání, má nezaměstnanost zásadní vliv na možnost jednotlivce či rodiny zajistit si základní životní potřeby. Spojené státy nabízejí druhou nejvyšší podporu v nezaměstnanosti ze zemí Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj; téměř dvě třetiny jejich členů vyplácejí dvojnásobné či ještě vyšší dávky.⁹

Hledám právo na zaručenou dostupnost potravin

Američané byli těžce zasaženi i potravinovou krizí. Potravinové banky uspokojují poptávku jen s největšími obtížemi, protože dostávají od veřejnosti méně darů a jejich zásoby se tenčí.¹⁰ Na středozápadě a na jihu země se k potravinové krizi přidaly záplavy a hurikány, které poškodily velkou část úrody a snížily tak dodávky farmářů na místní potravinové trhy.¹¹

Z údajů federálního ministerstva zemědělství vyplývá, že nejméně 36 milionů lidí, včetně více než 4 milionů dětí, žije v potravinově nezajištěných domácnostech.¹² Foodlinks America uvádí, že „v lednu 2009 poskytl Program doplňkové potravinové pomoci (Supplemental Nutrition Assistance Program, SNAP) občanům s nízkými příjmy větší objem potravinové pomoci než kdy jindy v historii tohoto programu. O pomoc požádalo 32,2 milionu lidí, čímž padl měsíc starý rekord 31,8 milionu. Nárůst příjemců tohoto programu způsobilo 11 států, kde počet účastníků mezi lednem 2008 a lednem 2009 stoupl o více než 20 %: Utah, Florida, Nevada, Arizona, Wisconsin, Georgie, Vermont, Maryland, Texas a Massachusetts.“¹³

Ze současné potravinové krize profitují velké zemědělské korporace, které dovedou využívat svůj vliv na přiskrcení produkce i distribuce, zatímco menší farmy se potýkají s rostoucími cenami vstupů a nižšími výnosy.¹⁴

Návrat do světa – záleží na detailech

V mezinárodní politice dala Obamova vláda krátce po volbách najevo schopnost jít ostatním státům příkladem. Na počátku dubna 2009 prohlásilo ministerstvo zahraničí, že se bude ucházet o zastoupení v Radě pro lidská práva, neboť „lidská práva jsou nepostradatelným

prvkem americké globální zahraniční politiky.“¹⁵ Vláda rovněž udělila status člena kabinetu nově jmenovanému velvyslanci USA v Organizaci spojených národů.

Prezident Obama se zapojil do vzniku G20 a přislíbil nové zdroje pro potlačení ekonomické recese. Nabízený příspěvek 100 miliard dolarů pro Mezinárodní měnový fond však organizace občanské společnosti přivítaly se značnou dávkou skepse, neboť pochybují o tom, zda MMF dokáže kromě tradičních a škodlivých programů úspor nabídnout stimulační balíčky na podporu reálné ekonomiky.

Vláda se zavázala zdvojnásobit zahraniční podporu dlouhodobých programů na rozvoj zemědělství na více než 1 miliardu dolarů v roce 2009 a později tuto nabídku rozšířila na příslib 3,5 miliardy dolarů rozložených do tří let, který má posloužit k dosažení potravinového zabezpečení. Ačkoli je taková pomoc nanejvýš potřebná, velice záleží na tom, jak budou tyto finanční zdroje vynaloženy – a v tomto ohledu panuje hluboká názorová neshoda. Například kongres a vláda nadále prosazují technologická řešení včetně investic do biotechnologií a geneticky modifikovaných organizmů, zatímco aktivisté ve Spojených státech se zasazují o využití přístupů, které by upřednostňovaly lokální potravinové systémy a zemědělské praktiky šetrné vůči místnímu klimatu.

Pokud jde o otázky klimatických změn, zahájila vláda proces směřující k prosincovému rozhovoru o nové dohodě o globálním klimatu, ale její pozice jsou nejasné. Přestože je nejvyšší čas pro rozhodný krok, dosud například neratifikovala Kjótský protokol a nedefinovala svůj globální závazek na omezení emisí.

Světlé momenty a kroky správným směrem

Kabinet prezidenta Obamy se snažil na krizi odpovědět uvolněním dodatečných finančních zdrojů a programy dotací, které se soustředily na stabilizaci finančních trhů, podporu vzniku pracovních míst (včetně tzv. „zelených“ pracovních míst), zvýšení podpory pro propouštěné zaměstnance a pomoc majitelům domů, které postihla nebo jim hrozí konfiskace.

Zvolení zástupci čelí rostoucímu tlaku zohlednit ve svém rozhodování sílící povědomí veřejnosti o tom, že trhy by měly sloužit i širším společenským, ekonomickým a environmentálním cílům. Legislativním procesem postupují – kromě jiných návrhů – protikrizové programy jako povinné snižování úrokové míry, restrukturalizace bankrotové legislativy a opatření na omezení nadměrných domácích a mezinárodních finančních spekulací.

Vláda stanovila nová omezení, jejichž cílem je uzavřít dokořán otevřené dveře mezi podnikatelskou sférou a státní správou, které byly příčinou mnoha pochybených politických programů v klíčových sektorech ekonomiky jako bydlení, finance, obchod, zdravotnictví a zemědělství. Vyjádřila svou podporu pro organickou výrobu, silnější dohled nad hospodářskou soutěží, který by měl omezit aktivity velkých korporací, a důkladnější dozor nad bezpečností potravin. Kromě

toho se zavázala poskytnout větší finanční podporu na rozvoj obnovitelných zdrojů energie a standardů čistých paliv. Zákon o farmách z roku 2008 zahrnoval dodatečnou položku 100 milionů dolarů na podporu místních potravinových systémů, zlepšení dostupnosti zdravých potravin a podporu organické, začínající a drobné zemědělské produkce. Ačkoli tato opatření nepostačují k uspokojení poptávky, jsou to důležité a povzbudivé kroky.

Výhled do budoucnosti

Vládní intervence je zásadním prvkem při zajišťování hospodářského zotavení a vytyčení nového směru rozvoje domácí ekonomiky. Stále však chybí rozhodující článek v podobě zajištění občanského dozoru a zodpovědnosti úředníků. Například iniciativy jako <www.recovery.gov> jsou ukázkou bezpříkladného a inovativního využití technologie ze strany současné administrativy, jejímž cílem je otevřeně informovat veřejnost. Informace však nikdy nemohou zcela nahradit angažovanost a odpovědnost, klíčové vlastnosti, které musí být základem každého programu, jehož cílem je reálná změna celonárodního ekonomického vývoje a jeho oživení.

Domácí hnutí za lidská práva, „zelená“ pracovní místa, fair trade, zdravotnictví a bydlení navrhuji inovativní opatření a požadují reálnou a strukturální změnu. S velkým ohlasem se setkala například hnutí, které požaduje, aby na sebe Spojené státy vzaly odpovědnost za mezinárodní standardy lidských práv skrze organizační a vzdělávací aktivity zaměřené na propojení občanských, politických, sociálních, hospodářských a kulturních práv.¹⁶ Průzkum veřejného mínění z roku 2008 ukázal, že převážná většina Američanů je nakloněna principům Všeobecné deklarace lidských práv včetně rovnosti, práv žen, rasové rovnoprávnosti a práva na potravu, vzdělání a zdravotní péči, a pevně věří, že je povinností jejich vlády, aby tato práva garantovala.¹⁷ Rozhodující výzvou zůstává převést proměnlivé názory na trvalou společenskou vůli a nové politické principy. Spojené státy si nemohou dovolit tuto příležitost nevyužít. ■

9 OECD. Pohled na společnost, 2006. Podpora v nezaměstnanosti

10 D. Quizon, „Darů pro charitativní organizace ubývá, poptávka stoupá“ („Donations down, demand up at food distributors“). The State Press, 16. září 2008. Ke stažení na: <www.statepress.com/node/935>.

11 E. Holt Gimenez, „Světová potravinová krize: Co za ní stojí a co s ní můžeme dělat“ („The World Food Crisis: What's Behind It and What We Can Do About It“). Policy Brief. Food First, 16. října 2008.

12 M. Nord, M. Andrews a S. Carlson, „Dostupnost potravin ve Spojených státech, 2007“ („Household Food Security in the United States, 2007“). Economic Research Report, ERR-66, listopad 2008.

13 Foodlinks America Newsletter, 10. dubna 2009. Program „SNAP“ vznikl z původního programu U. S. Food Stamps, jehož cílem bylo poskytnout rodinám s nízkými příjmy přístup k cenově dostupným a zdravým potravinám.

14 Pracovní skupina USA pro potravinovou krizi. „Pozadí globální potravinové krize“ („Background on the Global Food Crisis“). 2008.

15 Ministerstvo zahraničí USA, „Spojené státy se ucházejí o post v Radě pro lidská práva OSN“ („US to Run for Election to the UN Human Rights Council“), tisková zpráva, 31. března 2009.

16 Ačkoli jsou Spojené státy signatářem Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (International Convention on Civil and Political Rights, ICCPR) a Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination), dosud neratifikovaly Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (International Convention on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR) ani Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW).

17 „60. výročí: Nový průzkum veřejného mínění prokazuje drtivou podporu pro principy Všeobecné deklarace lidských práv“ („60th Anniversary: New poll shows vast support for Universal Declaration of Human Rights principles“). The Opportunity Agenda. Ke stažení na: <opportunityagenda.org/60th_anniversary_poll_day_grat_degree_consensus_among_americans_principles_enunciated_universal_dec>.

Globální krize, lokální nepokoje

Nerozhodnost vlády a absence jasné strategie či vize pro boj proti negativním projevům krize vyvolaly v obyvatelstvu vlnu pesimismu a nespokojenosti. Lidé žádají činy – nikoli jen slova – na boj proti korupci a kriminalitě a za zavedení vlády zákona. Hospodářská situace se stále zhoršuje a ohrožuje ekonomická a sociální práva občanů. Příjmy státního rozpočtu klesaly od roku 2003 následkem rozsáhlé privatizace. Pod tlakem Mezinárodního měnového fondu i domácí veřejnosti připravují politici plány, které jsou téměř okamžitě zavrhovány.

Asociace pro technologii a společnost
 Mirjana Dokmanovic, PhD
 Danica Drakulic, PhD

Srbsko trpí poklesem průmyslové výroby, snížením vývozu, dovozů, zahraničního i vnitřního obchodu a výrazným propadem na bělehradském akciovém trhu. Kromě toho má země hluboký deficit zahraničního obchodu. Nedostatek příchodích zahraničních investic a úvěrů by mohl způsobit vážné problémy v platební bilanci a zvýšit deficit obchodní bilance, ani nemluvě o rostoucí nezaměstnanosti a klesajících příjmech.

Ekonomika v úpadku

Předpokládáný růst HDP o 3,5 %, se kterým se počítalo ve státním rozpočtu na rok 2009, se ukázal být přehnaně optimistický. Pokles HDP je již zcela evidentní a odhaduje se na -4,8 %.¹ Průmyslová výroba v květnu 2009 poklesla o 18 % oproti ročnímu průměru roku 2008. Faktory, které omezují udržitelný vývoj, jsou vysoká nezaměstnanost a další sociální problémy. Podle údajů Národního úřadu práce bylo ke konci června 2009 evidováno 763 062 nezaměstnaných (25,82 %, z toho 52,94 % byly ženy) a 70 % zaměstnanců pracovalo na částečný úvazek.² Odhady počtu lidí, kteří od prosince 2008 do března 2009 ztratili zaměstnání, se pohybují mezi 31 000³ a 133 000,⁴ ve většině případů byly důvodem klesající výroba a zrušené objednávky. V průměru je každý měsíc propuštěno asi 2 500 zaměstnanců.⁵ V roce 2008 ukončilo svou existenci více než 2 000 malých a středních podniků a ekonomické prostředí, v němž je na 60 000 firem ohroženo bankrotem, rozhodně neláká k založení nového podniku. Hospodářskou aktivitu i zaměstnanost ohrožuje i vnitřní dluh, který v únoru činil celkem 3 miliardy dolarů.

* „Děti s ukončeným...“ odhadnuto podle procedury „2“ na str. 107.

** Nejsou dostupné žádné údaje ke stanovení indexu genderové spravedlnosti.

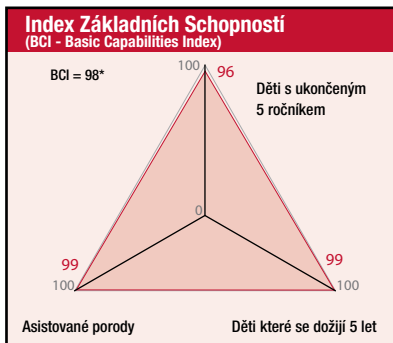
1 EMportal, webová stránka Economist Media Group. 15. srpna 2009. Verze ze 17. srpna 2009. Ke stažení na: <www.emportal.rs>.

2 Národní úřad práce. Vláda Srbské republiky. Údaje o nezaměstnanosti za červen 2009. Verze z 16. srpna 2009. Ke stažení na: <www.nsz.gov.rs/>.

3 Ibid.

4 B92. „Životní úroveň obyvatel klesá“ („Citizens' Standard of Living Is Worsening“). Webová stránka B92. 16. srpna 2009. Ke stažení na: <www.b92.net>.

5 Vláda Srbské republiky. Webová stránka Ministerstva práce a sociálních věcí. Ke stažení na: <www.minzs.gov.rs>.

Zahraniční dluh neustále narůstá a v červnu 2009 překročil 30,7 miliardy dolarů (64 % HDP),⁶ je tedy o 16 % vyšší než v roce 2007. Zatímco v loňském roce deficit zahraničního obchodu činil 9,5 miliardy dolarů, v posledním čtvrtletí roku 2008 poklesla hodnota místní měny, dináru, o 25 %. Nedostatek přímých zahraničních investic (FDI) a přílivu peněz ze zahraničních bank způsobil, že na obranu měny byly k dispozici jen velmi omezené zdroje. Předpokládá se, že na zachování stability dináru by byl zapotřebí příliv zahraničního kapitálu ve výši 5,9 miliardy dolarů. Vzhledem k tomu, že země získala pouhé 3,3 miliardy z rozsáhlé privatizace, kterou prováděla od roku 2003 (dnes je již dokončena) a že nelze očekávat nový příliv zahraničních investic, je zřejmé, že takové množství peněz nebude k dispozici.

Výsledky privatizace byly ve skutečnosti katastrofální. Většina kapitálu, získaného prodejem státního majetku, šla na spotřebu, nikoli na investice, a navíc nedošlo k restrukturalizaci vývozního sektoru. Z investic směřoval největší podíl do bankovníctví, obchodu a nemovitostí. Odsunutím průmyslové produkce do pozadí a zanedbáváním technologického rozvoje ztratila ekonomika svou konkurenceschopnost. Neexistují žádné spolehlivé oficiální údaje o celkových příjmech státu z privatizačního procesu, který probíhal už od roku 2000.⁷ To, že zahraniční investoři nakupovali celá odvětví ekonomiky (např. mlékárenský průmysl), přispělo ke vzniku monopolů a růstu cen. Také prodej 51 % společnosti Naftna Industrija Srbije ruskému

6 Srbská národní banka. Monetární a devizové statistiky. Verze z 15. srpna 2009. Ke stažení na: <www.nbs.rs/export/internet/english/80/index.html>.

7 Aleksic, J. a Stamenkovic, B. „Nikdo neví, kam mizí peníze z privatizace“ („Nobody Knows Where the Money from Privatisation Goes“). Blic, 24. března 2009. Ke stažení na: <www.blic.rs/economy.php?id=4119>.

Gazpromu za 528 milionů dolarů vyvolal nesouhlas veřejnosti i odborníků, neboť šlo o jeden z největších zdrojů příjmů do státního rozpočtu. Před privatizací představovaly státní podniky 44,5 % HDP, v roce 2008 už to bylo pouhých 17 %. Počet zaměstnanců poklesl ze 400 000 na 135 000 a stále klesá. Dokonce i ocelárna US Steel, která koupila největší srbskou slévárnu Smederevo, oznámila, že bude propouštět.

Ekonomický chaos a nevýhodné privatizace vedly k prohlubování chudoby. Během prvního čtvrtletí roku 2009 se počet lidí žijících pod hranicí chudoby zvýšil o 60 000, a tento trend se zatím nezpomaluje.⁸ Nejvíce ohroženi jsou nezaměstnaní, děti, lidé starší 65 let, postižení, Romové, uprchlíci, ženy, starší venkovské domácnosti a početné rodiny.

Reakce vlády

Vláda zpočátku tváří v tvář krizi váhala, reagovala na ni jen pomalu a nepodařilo se jí občany včas varovat. Při vyhodnocení dopadů krize v prosinci 2008 uváděla, že některá odvětví ekonomiky budou tvrdě postižena – byť bylo těžké určit, o která půjde –, ale jiná nebudou zasažena vůbec.⁹ Vypracovala však „rámčovou opatření“ s ohledem na stát (v nejširším smyslu), ekonomiku (průmyslovou a finanční sektor) a občany.¹⁰

V únoru 2009 přijala vláda stimulační balíček zaměřený na zvýšení likvidity schvalováním půjček pro komerční banky (aby tyto banky mohly nabízet podnikům úvěry za výhodných podmínek) a na nabízení finančních pobídek za exportně orientovanou činnost firem (s tím, že se tyto firmy zavázaly nesnižovat počet zaměstnanců). Na podporu kupní síly a výroby byly občanům nabídnuty výhodné podmínky na zřízení úvěrových účtů. Podle ministerstva hospodářství a místního rozvoje bylo do 4. srpna rozpůjčováno 874 milionů dolarů jako půjčky na zvýšení likvidity¹¹ a 25 milionů dolarů jako spotřebitelské úvěry.¹² Bylo přijato téměř 1 000 žádostí o startovací půjčku pro malé

8 Vláda Srbské republiky. Webová stránka Ministerstva práce a sociálních věcí. Ke stažení na: <www.minzs.gov.rs>.

9 Vláda Srbské republiky. Hospodářská krize a její dopad na srbskou ekonomiku. Kancelář předsedy vlády. Ke stažení na: <www.media.srbija.sr.gov.yu/medeng/documents/economic_crisis280109.pdf>.

10 Ibid.

11 Do srpna 2009 se o tyto půjčky přihlásilo 90 % srbských společností.

12 Vláda Srbské republiky. Webová stránka Ministerstva hospodářství a místního rozvoje. 6. srpna 2009. Verze z 16. srpna 2009. Ke stažení na: <www.merr.gov.rs/>.

či střední podniky. Svaz zaměstnavatelů požadoval přísná pravidla pro schvalování těchto úvěrů, aby se předešlo korupci, neboť z minulosti byly známé případy poskytování půjček průmyslovým magnátům i podnikům, které se jednoduše ztratily.¹³

Zároveň byla připravena afirmativní opatření na povzbuzení zaměstnanosti a vyláčení skupinách, například u zaměstnanců ve věku 45 – 50 let, lidí s postižením, Romů a lidí, kteří byli už více než dva roky bez práce. Zaměstnaní příslušníků těchto kategorií bude dotováno částkou od 1 100 do 2 200 dolarů.

Na konci března 2009 skončilo jednání s Mezinárodním měnovým fondem a byla uzavřena dohoda o stand-by úvěru v hodnotě 3,96 miliardy dolarů, jež by měla být realizována do dubna 2011. Bylo zdůrazněno, že bez pomoci MMF Srbsko nebude schopné pokrýt svůj rozpočtový deficit a vyláčení důchody a mzdy. Vláda také podepsala dohodu o půjčce od Světové banky v hodnotě 46 milionů dolarů na rozvoj soukromého a finančního sektoru.¹⁴ Evropská komise poskytla zemi půjčku 142 milionů dolarů na ulehčení ekonomických a sociálních dopadů krize.

Vláda oznámila, že bude od MMF žádat svolení ke zvýšení schodku státního rozpočtu pro rok 2009 z původně ujednaných 3 % HDP na 4,5 %. Podle médií je připravena jako záruka méně nákladného státu přijmout rozhodnutí o propouštění zaměstnanců ve veřejném sektoru, především v sektorech školství a zdravotnictví.¹⁵ Toto opatření by zvláště tvrdě postihlo ženy, které v těchto odvětvích představují většinu.

Nerozhodný stát

Až do poloviny léta 2009 nebyla zavedena žádná konzistentní a komplexní politika na ochranu občanů před ekonomickými a sociálními otřesy, a to přesto, že různá protikrizová opatření byla již mnohokrát ohlášena a pak zase odvolána. V březnu vláda také ohlásila zavedení dočasné 6% „daně solidarity“ z platu a penzí pro ty, kdo vydělávají více než 170 dolarů. Tato daň měla sloužit k vytvoření fondu, jenž by podporoval ty nejdůležitější a pomáhal by rovnoměrně rozložit břemeno krize na společnost. Ovšem toto opatření, které vzniklo v důsledku tlaku ze strany MMF na snížení státního deficitu, vyvolalo odpor u zaměstnanců i důchodců a odborové svazy proti němu ostře protestovaly. Namítaly, že „daň solidarity“ by zasáhla právě ty nejdůležitější,¹⁶ že by vyvolala snížení mezd a zvýšení nezaměstnanosti a práce v neformálním sektoru, zatímco bohatí by jí zůstali nedotčeni. Vláda celý plán úspor ze dne na den odvolala. Byla v pastí mezi obavami ze sociálních turbulencí na jedné straně a tlakem MMF na straně druhé, a tak se v následujících týdnech v médiích objevovaly protichůdné informace od různých politiků, kteří večer ohlašovali nové balíčky

úsporných opatření, jež byly druhý den ráno promptně odvolány.¹⁷

Ministerstvo hospodářství v jednu chvíli doporučilo, aby ministerstvo spravedlnosti uložilo soudům protahovat řízení týkající se pracovních sporů, v nichž zaměstnanci žalují nové privatizované firmy za nevyplácení mezd a dalších výhod spojených s procesem privatizace. Ministerstvo prohlásilo, že vyplácení mezd by ohrozilo výrobu v těchto firmách,¹⁸ čímž mimo jiné projevilo naprostou ignoranci vůči nezávislosti justice.¹⁹ I toto kontroverzní doporučení bylo následně odvoláno.

Revidovaný plán úspor byl přijat 16. dubna společně s revizí státního rozpočtu na rok 2009.²⁰ Vláda ohlásila zřízení zvláštního rozpočtového fondu, který se bude plnit prostředky ze zdanění vysokých platů a snížení platů ve veřejném sektoru.

Sociálně ekonomická rada nepodpořila nový úsporný plán, protože obsahuje propouštění zaměstnanců a snižování mezd.²¹ Rada odhaduje, že plánovaná opatření by neposloužila ke stimulaci ekonomiky, ale pouze k úspoře zdrojů státního rozpočtu, a namítá, že vláda by se místo zavádění daní pro pracující měla snažit získat peníze od těch, kdo se obohátili během privatizace.

Pesimismus a nesouhlas obyvatel vzbudila i zdánlivá neschopnost politické reprezentace skutečně ohlašované kroky v boji proti korupci a kriminalitě a zavést vládu zákona, jež by výrazně přispěla ke zlepšení finanční situace celé země i jejich obyvatel. Podle odhadů se kvůli nedostatečné kontrole nad zadáváním veřejných zakázek každoročně ztrácí více než 500 milionů dolarů.²² V roce 2008 přišel stát o dalších 1,3 miliardy dolarů kvůli tomu, že velký soukromým společností odpustil placení daní.

Kdo by si měl utáhnout opasek?

Zavedením nově přijatého zákona o konfiskaci majetku získaného zločinným způsobem by stát mohl vybrat 2,64 miliardy dolarů ročně, což je stejně vysoká částka jako ta, o kterou Srbsko žádá Mezinárodní měnový fond.²³ Na Mezinárodním automobilovém veletrhu v Bělehradě

byly hned první den rozprodány všechny nejluxusnější modely vozů v celkové ceně 2,6 milionu dolarů.²⁴

Úroveň podpory pro čtyřčlennou rodinu bez příjmů činila v prosinci 2008 134 dolarů. Minimální náklady na živobytí pro čtyřčlennou rodinu byly přitom odhadovány na 1 100 dolarů. Jednou z priorit Ministerstva práce a sociálních věcí je otevření vývažen pro ty nejchudší; v současnosti funguje 58 kuchyní pro 21 000 lidí, ale je jich zapotřebí mnohem více.²⁵ Ministerstvo obchodu a financí otevřelo v březnu v Bělehradě první „SOS tržiště“ a ohlásilo zřízení podobných zařízení na dalších místech po celé zemi. Na těchto tržištích se budou prodat potraviny za nižší ceny a jejich cílem je zlepšit životní situaci zranitelných skupin. Nedávno se začalo s vystavováním SOS průkazů.²⁶

Odborové svazy se místo toho, aby bránily práva pracujících, přiklonily na opačnou stranu. Na počátku roku 2009 se Svaz nezávislých odborových svazů a Konfederace odborových svazů Nezávislost dohodly se Svazem zaměstnavatelů a s vládou, že odloží implementaci všeobecné smlouvy o kolektivním vyjednávání a akceptují zpoždění splatnosti některých finančních závazků vůči zaměstnancům včetně vyplácení zaměstnaneckých výhod.²⁷ To přispělo ke všeobecné rozšíření praxi, že zaměstnavatelé v soukromém sektoru nevyplácí mzdy ani další výhody. Výsledkem je stav, v němž každý desátý zaměstnanec v Srbsku (celkem 180 000) nedostává mzdu.²⁸ Inspektorát práce dostává tisíce udání, ale prohlašuje, že nemá k dispozici žádné mechanismy na to, aby zaměstnavatele přinutil mzdy vyplácet.

Uprostřed srpna vyhlásilo 30 000 zaměstnanců ve 29 společnostech stávkou kvůli nevyplácením mezdám, zdravotnímu a sociálnímu pojištění a porušování kolektivních či privatizačních smluv.²⁹ Stávky jsou stále častější a volání zaměstnanců stále hlasitější a důraznější. Například pracovníci z továrny Partizan v Kragujevaci začali držet časové neomezenou hladovku, aby donutili majitele k vyplacení dlužných mezd. Zaměstnanci stavební firmy 1. Maj v Lapovu si zase lehli na železniční koleje a zastavili tak provoz na mezinárodní trati. Dělníci Zastava Electro v Racha a pracovníci Bělehradských obchodních domů protestovali celé měsíce proti špatným privatizačním praktikám a demonstrovali i před vládními budovami v Bělehradě. Zaměstnanci textilní společnosti Raska v Novim Pazaru, kteří týden drželi protestní hladovku, upoutali pozornost veřejnosti a přiměli zaměstnavatele k výplatě mezd až poté, co si jeden z nich určil a snědl vlastní prst. ■

13 Soles, D. „Poskytování úvěrů bez korupce“ („Without Corruption with Loans“). Economic Review, 30. ledna 2009.

14 Vláda Srbské republiky. „Světová banka poskytne půjčku 34,9 milionů eur“. Ke stažení na: <www.serbia.gov.rs/vesti/vest.php?id=54564>.

15 EMportal, webová stránka Economist Media Group. 14. srpna 2009. Verze z 17. srpna 2009. Ke stažení na: <www.emportal.rs>.

16 V lednu 2009 činila průměrná penze 305 dolarů měsíčně a průměrná mzda 440 dolarů. Nejvyšší platy pobírali manažeři veřejných podniků (3 100 dolarů).

17 Například snížení počtu ministerstev, zvýšení daně z nemovitosti, zdanění plateb za užívání mobilních telefonů a nákup nových automobilů, zavedení daně z luxusních automobilů, pozastavení nábora nových zaměstnanců ve veřejném sektoru, omezení zahraničních služebních cest a zkrácení pracovní doby.

18 Blic. „Není možné překonat krizi porušováním zákonů“ („It Is Not Possible to Step Out from Crisis by Violation of Laws“). 24. března 2009. Ke stažení na: <www.blic.rs/>.

19 Rada Nejvyššího soudu rozhodla, že toto doporučení je v rozporu s ústavou a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod.

20 Vláda Srbské republiky. „Přijetí revidovaného státního rozpočtu na rok 2009“. Ke stažení na: <www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=55061>.

21 FoNet. „Sociálně ekonomická rada nepodporuje kroky vlády“ („Social Economic Council Does Not Support the Government's Measures“). Blic, 15. dubna 2009. Ke stažení na: <www.blic.rs/ekonomija.php?id=88413>.

22 Vucetic, S. „Neznicitelné partnerství politiků a podnikatelů“ („Unbreakable Partnership of Politicians and Tycoons“). Blic, 17. dubna 2009. Ke stažení na: <www.blic.rs/>.

23 Cvijic, V. Z. „Dvě miliardy eur z majetku mafie do srbského státního rozpočtu“ („In the Serbian Cash Register 2 billion Euro from the Mafia Property“). Blic, 25. března 2009. Verze z 26. března 2009. Ke stažení na: <www.blic.rs/>.

24 Press Online. „Žádá krize: Dva miliony eur za jediný den!“ („No Crises: Two Million Euros for One Day!“). 28. března 2009. Verze z 30. března. Ke stažení na: <www.pressonline.com.rs>.

25 Ministerstvo práce a sociálních věcí. Vláda Srbské republiky. Ke stažení na: <www.minrzs.gov.rs/>.

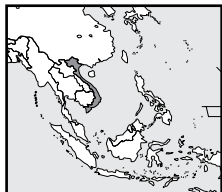
26 B92 Net. „Zahájeno vydávání SOS průkazů“ („SOS Cards Are Starting to Be Issued“). Verze z 30. března 2009. Ke stažení na: <www.b92.net/biz/tv_emisije.php?nav_id=352330>.

27 Soles, D. „Krise svázala sociální partnery?“ („Crisis 'Tied' Social Partners?“). Economic Review, 30. ledna 2009.

28 B92 Net. „180 000 zaměstnanců bez výplaty“ („180,000 Workers do not Receive Salaries“). 15. srpna 2009. Verze z 16. srpna 2009. Ke stažení na: <www.b92.net>.

29 EMportal, webová stránka Economist Media Group. 15. srpna 2009. Verze z 17. srpna 2009. Ke stažení na: <www.emportal.rs>.

Národní pokrok versus globální krize

Vietnam úspěšně přenesl socialistické principy do praxe a dosáhl většinu Rozvojových cíl tisíciletí ve velkém předstihu. Vůči mnohovrstevné globální krizi však nezůstal imunní. Propast mezi bohatými a chudými se neúprosně rozevírá a přímořské oblasti již čelí negativním dopadům stoupání hladiny oceánů, jehož příčinou je globální oteplování. Ačkoli občanské společnosti v zemi zatím nemají velký vliv, objevují se spolky, které se snaží kolektivně bojovat proti aktuálním problémům.

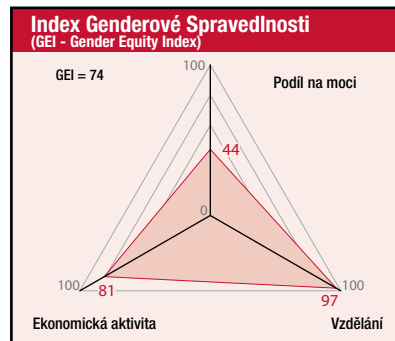
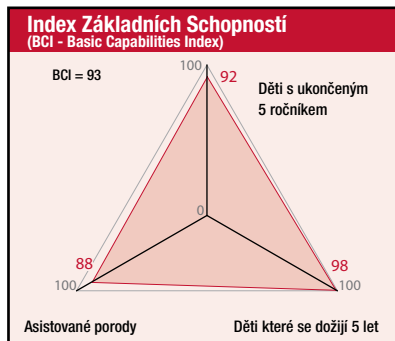
ActionAid International
Oxfam Velká Británie

Když se v roce 2008 začala projevovat globální krize, postihla Vietnam v únoru inflace ve výši 14,1 % – rekordní hodnota v celé východní Asii, téměř dvojnásobná ve srovnání s Indonésií (7,4 %) a více než dvojnásobná ve srovnání s Čínou (6,5 %). V meziročním srovnání se stejným obdobím roku 2007 to znamenalo nárůst cen potravin o 24 % a nárůst cen elektřiny, vody a pohonných hmot o 17 %.¹ V období Tet, vietnamského Nového roku, se cena rýže pohybovala mezi 5 000 VND a 7 000 VND (asi 0,30 a 0,40 dolaru) za kilogram. Od té doby vzrostla na více než 10 000 VND (0,60 dolaru). Index spotřebitelských cen dosáhl v prosinci 2008 rekordní výše 28,9 %, ale v prvních čtyřech měsících roku 2009 se stabilizoval a v současnosti se drží na 11,6 %.

V průběhu prvního čtvrtletí roku 2009 dosahoval hospodářský růst poměrně vysoké hodnoty 3,4 %, byl však podstatně nižší než cílový roční plán. Nejhůře byly postiženy hlavní exportní sektory (zemědělství, oděvnictví a výroba textilu). Tento vývoj posílil všeobecný tlak na makroekonomiku země a zejména na nejzranitelnější příjmové vrstvy obyvatelstva. Průmyslové podniky pod tlakem klesající poptávky přistoupily k propouštění zaměstnanců. Jak uvádí Nguyen Phu Diep, ředitel oddělení lidských zdrojů pro hanojské průmyslové parky a exportní zpracovatelské zóny, 19 zdejších podniků zrušilo celkem 4 300 pracovních míst, což znamenalo ztrátu zaměstnání pro přibližně 20 % pracovníků. V průmyslovém parku Thang Long se očekává, že během roku 2009 ztratí práci na 10 000 zaměstnanců. Pokles kupní síly nutí domácnosti k úsporám v základních výdajích, např. na zdravotnictví či vzdělávání; podíl zdravotní péče hrazený v hotovosti se v současnosti odhaduje na 62,8 %.

Příčiny a projevy krize

V posledním desetiletí byl Vietnam považován za ukázkový příklad rozvojového modelu, který pozdvihl miliony lidí z chudoby, přičemž se snažil zajistit, aby se zisky prudce se rozvíjející tržní ekonomiky spravlivě a rovně rozdělily mezi celou společnost v souladu se socialistickou orientací vlády. Zamýšlené snížení míry chudoby však stále zůstává nenaplněným cílem, stejně jako překlenutí rozšiřující se pro-

pasti mezi bohatými a chudými. Podle Světové banky představuje spotřeba nejbohatších 20 % obyvatelstva 43,3 % celkových výdajů v zemi, zatímco zbývajících 80 % utráčí jen střídě. Tato situace vedla ke vzniku dvou skupin: „hlasité“ menšiny úspěšných kapitalistů a němé většiny obyvatel zemědělských oblastí, dělníků, drobných farmářů a těch, kterým se do hospodářské soutěže vůbec nepodařilo proniknout.

Chudoba a dynamika venkov - město

Od roku 2005 prožíval Vietnam rozkvět průmyslových zón a městských oblastí; na pozemcích získaných od více než 100 000 domácností vzniklo přes 190 průmyslových zón a areálů. To však vedlo k výraznému omezení zdrojů pro rozvoj venkova. Přibližně 90 % chudých je závislých na zemědělské výrobě, která je rozdělována relativně rovným způsobem. Jen 4 % venkovských domácností nevlastní zemědělskou půdu, což je možné považovat za výhodu při zajišťování potravinového zabezpečení.²

Odhaduje se, že dvě třetiny vystěhovaných domácností se těší z výhod lepších pracovních příležitostí a možnosti zpeněžit hodnotu vlastních pozemků. Závažným tématem se stala rovnoprávnost ve vlastnictví (půdy), kde přetrvávají silné genderové stereotypy. Ačkoli existuje legislativa podporující přístup žen k vlastnictví pozemků, je uplatňována jen ve velmi omezeném rozsahu. Proto jsou právě ženy v tomto přechodném období výrazně postiženy. Velké množství lidí se pokouší najít zaměstnání a bydlení ve

městech. Jen v Hanoji roste počet obyvatel o 3 % ročně. Očekává se, že v roce 2010 se do hlavního města přistěhují 120 000 až 130 000 nových obyvatel.

Zpráva organizace ActionAid z roku 2008 odhalila skutečnost, že chudí obyvatelé měst a přistěhovalci byli jako čistí spotřebitelé nejvíce postiženi zvýšením cenové hladiny. Právě je také nejdříve a nejrychleji postihly dopady ekonomické krize. Většina migrantních pracovníků je zaměstnána na základě krátkodobých pracovních smluv, takže bývají prvními oběťmi každého hospodářského poklesu, který se promítne na pracovním trhu. Podle údajů ministerstva práce, válečných invalidů a sociálních věcí z ledna 2009 přišlo o zaměstnání přibližně 67 000 pracovníků, převážně z řad migrantů. Očekává se, že toto číslo do konce roku 2009 vzroste na 150 000. Vzhledem k tomu, že nezaměstnaní nemají pojištění, dohání krize migranty z venkovských oblastí do extrémně těžké situace.

Zemědělství

Vietnam se stal druhým největším světovým vývozcem rýže; je to především proto, že sektor zemědělství rostl v posledních dvou desetiletích meziročně o 4 %. Právě tato skutečnost byla jedním z klíčových faktorů, které zemi zachránily před hospodářskou krizí roku 1997. Téměř 70 % pracovní síly je zaměstnáno v zemědělství. Ústřední výbor komunistické strany usiluje o industrializaci a modernizaci země, čehož chce dosáhnout snížením podílu zemědělců na pracovní síle země na 30 % do roku 2020. Současná krize však dosažení tohoto cíle výrazně komplikuje, a to i přes zavedení celé řady modernizačních programů v zemědělství. Více než 75 % pracovní síly dosud nemá žádné odborné vzdělání a vzdělávání dospělých stále vyžaduje silnou podporu.

Členství ve Světové obchodní organizaci (WTO) rozšířilo možnosti země k dosažení hospodářského

1 Viz: <tintuc.timhnh.com/kinh_te/20080225/35A7142E/>.

2 ActionAid Vietnam. „Potravinové zabezpečení chudých ve Vietnamu v kontextu ekonomické integrace a klimatických změn“ („Food Security for the Poor in Vietnam in the Context of Economic Integration and Climate Change“). Ke stažení na: <www.isgmard.org.vn/Information%20Service/Report/Plenary%20Meeting%20Report%2017-11-2008/Group%203/Bao%20cao%20tham%20luan%20AAV-En.doc>.

růstu, ale zároveň vyvolalo celou řadu problémů v sektoru zemědělství. Kvůli tlaku na komercializovanou výrobu a rostoucí dynamice tržních sil a akumulace kapitálu dnes chudým farmářům hrozí vážné nebezpečí úpadku pod hranici chudoby. Kromě toho zvýšené používání chemických hnojiv a pesticidů už do této chvíle napáchalo vážné škody na místním životním prostředí a znehodnotilo tradiční zvyklosti domorodých komunit. Zemědělci byli v období transformace, zejména v době, kdy neexistoval zákon o zemědělství, těžce postiženi nedostatkem formálních úvěrových kapacit a pojištění, které by je chránilo. Na druhou stranu je ovšem pozitivní, že se zemědělci seznámili s pokrokovějšími technologiemi a vysokovýnosovými odrůdami, což přispělo ke zvýšení jejich produkce.

Změny klimatu, dostupnost potravin a rozvoj lidských zdrojů

Vietnam bude těžce zasažen změnami globálního klimatu. Vzhledem k tomu, že velká část obyvatelstva žije v nízké položené přímořských oblastech, hrozí zemi velké nebezpečí v případě vzestupu hladiny oceánů.³ Na semináři o klimatických změnách pořádaném ministerstvem zemědělství a rozvoje venkova v lednu 2008 prohlásil ministr Cao Duc Phat, že 73 % obyvatelstva, především z řad sociálně slabých, již trpí negativními projevy klimatických změn a degradace životního prostředí. Ze statistik vyplývá, že bouře, sesuvy půdy a záplavy způsobily v roce 2007 škody přesahující 1 % hrubého domácího produktu země.

Studie provedená organizací ActionAid a odborníky z Centra rozvoje venkova Institutu studia a plánování rozvoje zemědělství a venkova předkládá jasné důkazy vlivu klimatických změn a přírodních katastrof v provincii Ha Tinh, kde v některých komunitách produkce potravin poklesla až o 40 %. Vzhledem k tomu, že osevňovací postupy nejsou diverzifikované, byly nejhůře postiženy ty nejchudší domácnosti. Ze studie kromě toho vyplývá, že lokální komunity samy aktivně vyví-

její vlastní mechanismy adaptace na změny klimatu, například nové osevňovací vzorce či způsoby chovu dobytka. Tyto změny na místní úrovni však nejsou nijak podporovány vládou ani sponzory.

Ačkoliv indikátory rozvoje lidských zdrojů v posledních 15 letech ukazovaly spektakulární pokrok, změna klimatu představuje bezprostřední nebezpečí pro dosažení Rozvojových cílů tisíciletí, zejména v oblasti delty Mekongu. Zpráva Rozvojového programu Organizace spojených národů o chudobě v zemi uvádí, že přírodní katastrofy představují i nadále hlavní příčinu chudoby a zranitelnosti. Snaha zastavit šíření chudoby tedy nutně vyžaduje snížení citlivosti venkovského a zemědělského sektoru na tyto katastrofy a rozšíření národního akčního plánu o strategie na omezení rizika.

Reakce a politické závazky

Od počátku globální krize aplikovala vláda silná ekonomická opatření v boji proti inflaci a za zachování udržitelného růstu. Jejím hlavním cílem byly klíčové oblasti jako striktní dodržování fiskální politiky, nárůst produktivity, zvýšení vývozu a omezení nadbytečných dovozů. S postupem hospodářské krize se vláda zavázala zajistit práva zranitelných sociálních skupin pomocí vhodných mechanismů sociální péče. Zároveň sehrála podstatnou roli v mobilizaci společnosti k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí. Jako signatář většiny mezinárodních úmluv o lidských právech však Vietnam musí zajistit lepší realizaci Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, aby zajistil ochranu práv postiženého obyvatelstva vhodnými programy realizovanými na lokální úrovni.

Zatímco vláda energicky řeší ekonomické problémy pomocí stimulačního balíčku v hodnotě 1 miliardy dolarů (1,1 % HDP), Světová banka, Asijská rozvojová banka a Mezinárodní měnový fond publikovaly

své analýzy projektovaného hospodářského růstu pro rok 2009. Asijská rozvojová banka je nejoptimističtější, odhaduje 4,5 %, ale i tato hodnota by znamenala, že Vietnam je i přes hospodářskou krizi v lepším stavu než většina asijských ekonomik. MMF a Světová banka odhadují růst ve výši 4,75 %, resp. 5,5 %.

Úloha občanské společnosti

Přestože působení organizací občanské společnosti ve Vietnamu dosud není rozšířené, objevilo se několik skupin, které se postavily do čela kolektivní akce proti krizi. Například v reakci na Jihovýchodoasijský akční plán připravily organizace občanské společnosti zprávu o potravinové krizi, jež byla v únoru 2009 prezentována na Lidovém fóru ASEAN v Bangkoku.

Kromě toho Vietnamská akademie sociálních věd v současnosti shromažďuje podklady a údaje o následcích finanční krize. Její poznatky mají být předloženy Národnímu shromáždění, jehož členové budou diskutovat o krátkodobých a dlouhodobých strategiích na zmírnění ekonomické fluktuace a jejich sociálních dopadů. Organizace občanské společnosti dostaly příležitost účastnit se tohoto procesu díky tomu, že byly začleněny do monitoringového programu Světové obchodní organizace.

Závěr

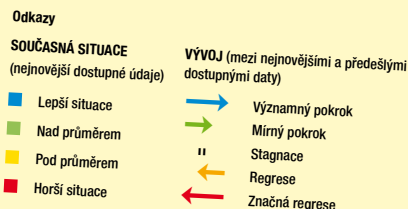
Současná globální ekonomická krize představuje mimo jiné příležitost vhodným způsobem reagovat na jiné krizové situace – včetně potravinové krize, klimatických změn, nezaměstnanosti a chudoby – a vláda by měla tuto příležitost využít a vyvinout dlouhodobě udržitelné strategie jejich řešení. Globální krizi lze chápat i jako příležitost vytvořit zelenou globální ekonomiku, která bude respektovat a zachovávat společné globální hodnoty, bránit dalšímu oteplování a zajišťovat udržitelné, bezpečné a čisté životní prostředí pro příští generace. ■

3 Mezinárodní program lidských dimenzí (IHDP). IHDP Update: Magazine of the International Human Dimensions Programme on Global Environmental Change. Č. 2, říjen 2007. Ke stažení na: <www.ihdp.unu.edu/file/public/IHDP+Update+2_2007>.

◎ MĚŘENÍ VÝVOJE

Roztříštěný scénář

Úplná tabulka na: www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ODHADOVANÁ NÍZKÁ PORODNÍ VÁHA (%)	PODVÝŽIVENOST DĚTÍ DO 5 LET (podváha pro daný věk, %)	Hodnota		
➔	Afghánistán (47)		33	➔	33	
➔	Albánie (96)	7		6	➔	7
➔	Alžírsko (96)	6		3	➔	5
➔	Angola (58)	12		26	➔	19
	Antigua a Barbuda (94)	5				5
➔	Argentina (98)	7		2	➔	5
	Arménie (95)	8		4		6
	Austrálie (99)	7				7
➔	Ázerbájdžán (96)	12		8	➔	10
	Bahamy (99)	7				7
➔	Bahrajn (99)	8				8
➔	Bangladéš (56)	22		41	➔	32
	Barbados (98)	13				13
	Belgie (98)	8				8
➔	Belize (92)	6				6
➔	Benin (77)	16		18	➔	17
	Bělorusko (100)	4		1		3
➔	Bhútán (79)	15		14	➔	15
➔	Bolívie (79)	7		5	➔	6
➔	Bosna a Hercegovina (98)	5		1	➔	3
➔	Botswana (90)	10		11	➔	11
➔	Brazílie (90)	8		4	➔	6
	Brunej (99)	10				10
	Bulharsko (97)	10				10
➔	Burkina Faso (71)	16		32	➔	24
➔	Burundi (61)	11		35	➔	23
➔	Chile (99)	6				6
➔	Cookovy ostrovy (98)	3				3
➔	Čad (44)	22				22
➔	Černá Hora (94)	4		2	➔	3
	Česká republika (99)	7				7
➔	Čína (95)	2		6	➔	4
➔	Chorvatsko (100)	6				6
	Dánsko (100)	5				5
➔	Dem. r. Kongo (dříve Zair) (68)	12		28	➔	20
	Dominika (96)	10				10
➔	Dominikánská republika (87)	11				11
➔	Džibutsko (90)	10		24	➔	17
➔	Egypt (89)	14		5	➔	10
➔	Ekvádor (86)	16		6	➔	11

POZNÁMKA:

1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětech:

Ménší než -5: významný pokrok;
Mezi -5 a -1: mírný pokrok;
Mezi -1 a 1: stagnace;
Mezi 1 a 5: regrese;
Větší než 5: významná regrese.

Tato míra je získána následující rovnicí:

$(\text{hodnota 2009} - \text{hodnota 2008} / \text{hodnota 2008}) * 100$

2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem sečtení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.

3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatku aktuálních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokům nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.

ZDROJ:

UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009.

DEFINICE UKAZATELŮ:

Odhadovaná nízká porodní váha (%): Procento novorozenců s váhou pod 2 500 gramů, vážených v prvních hodinách života, než došlo k výraznější poporodní ztrátě váhy. V důsledku rozdílu v metodologii zdrojů naráží sestavování datových řad na problémy komparability.

Podvýživenost dětí do 5 let (podváha pro daný věk, %): Procento dětí pod pět let věku, jejichž váha je o víc než dvě standardní odchytky nižší než medián váhy mezinárodní referenční populace ve věku od 0 do 59 měsíců. Referenční populace přijata Světovou zdravotnickou organizací roku 1983 je založena na dětech ze Spojených států, jež jsou považovány za dobře živěné.

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ODHADOVANÁ NÍZKÁ PORODNÍ VÁHA (%)	PODVIŽIVENOST DĚTÍ DO 5 LET (podváha pro daný věk, %)	Hodnota
→	Eritrea (60)	14	35	25
	Estonsko (99)	4		4
→	Etiopie (53)	20	33	27
	Fidži (93)	10		10
→	Filipíny (78)	20	21	21
	Finsko (100)	4		4
	Francie (99)	7		7
→	Gabon (82)	14	8	11
→	Gambie (73)	20	16	18
→	Ghana (76)	9	13	11
	Grenada (92)	9		9
→	Gruzie (96)	7	2	5
→	Guatemala (68)	12	18	15
→	Guinea (68)	12	22	17
→	Guinea-Bissau (58)	24	15	20
→	Guyana (84)	13	10	12
→	Haiti (48)	25	18	22
→	Honduras (82)	10	8	9
→	Indie (68)	30	43	37
→	Indonésie (85)	9	23	16
→	Irák (88)	15	6	11
	Irsko (100)	6		6
	Island (98)	4		4
	Itálie (100)	6		6
	Izrael (99)	8		8
→	Írán (95)	7		7
→	Jamajka (95)	12	3	8
	Japonsko (99)	8		8
→	Jemen (59)	32	42	37
→	Jižní Afrika (89)	15	10	13
←	Jordánsko (99)	12		12
→	Kambodža (66)	11	28	20
→	Kamerun (77)	11	16	14
	Kanada (99)	6		6
	Kapverdy (93)	13		13
←	Katar (95)	10		10
	Kazachstán (99)	6	4	5
→	Keňa (71)	10	16	13
→	Kiribati (89)	5		5
→	Kolumbie (94)	9	5	7
	Komory (79)	25		25
→	Kongo (76)	13	11	12
→	Korejská lid. dem. rep. (87)	7	18	13
	Korejská republika (100)	4		4
←	Kostarika (93)	7		7
←	Kuba (99)	5		5
→	Kuvajť (100)	7		7
→	Kyrgyzstán (95)	5	2	4

POZNÁMKA:

1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětích:

Menší než -5: významný pokrok;

Mezi -5 a -1: mírný pokrok;

Mezi -1 a 1: stagnace;

Mezi 1 a 5: regrese;

Větší než 5: významná regrese.

Tato míra je získána následující rovnicí:

$(\text{hodnota 2009} - \text{hodnota 2008} / \text{hodnota 2008}) * 100$

2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem sečtení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.

3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatku aktuálních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokům nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.

ZDROJ:

UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009.

DEFINICE UKAZATELŮ:

Odhadovaná nízká porodní váha (%): Procento novorozenců s váhou pod 2 500 gramů, vážených v prvních hodinách života, než došlo k výraznější porodní ztrátě váhy. V důsledku rozdílu v metodologii zdrojů naráží sestavování datových řad na problémy komparability.

Podvýživenost dětí do 5 let (podváha pro daný věk, %): Procento dětí pod pět let věku, jejichž váha je o víc než dvě standardní odchylky nižší než medián váhy mezinárodní referenční populace ve věku od 0 do 59 měsíců. Referenční populace přijatá Světovou zdravotnickou organizací roku 1983 je založena na dětech ze Spojených států, jež jsou považovány za dobře živěné.

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ODHADOVANÁ NÍZKÁ PORODNÍ VÁHA (%)	PODVYŽIVENOST DĚTÍ DO 5 LET (podváža pro daný věk, %)	Hodnota	
↔	Laos (58)	14		31 →	23
←	Libanon (96)	6			6
→	Lesotho (72)	13			13
→	Libérie (61)			23 →	23
→	Libye (99)	7		4 →	6
	Litva (99)	4			4
	Lotyšsko (99)	5			5
	Lucembursko (100)	8			8
→	Madagaskar (59)	17		36 →	27
	Maďarsko (99)	9			9
	Makedonie (—)	6		2	4
←	Malajsie (97)	9			9
→	Malawi (62)	13		15 →	14
→	Maledivy (91)	22			22
→	Mali (67)	23		27 →	25
	Malta (99)	6			6
→	Maroko (81)	15		9 →	12
	Marshallovy ostrovy (93)	12			12
→	Mauricius (99)	14			14
→	Mexiko (95)	8		3 →	6
←	Mikronésie (89)	18			18
←	Moldavsko (—)	6			6
→	Mongolsko (93)	6		5 →	6
→	Mozambik (66)	15		20 →	18
→	Myanmar (dříve Barma) (73)	15			15
→	Namibie (89)	14			14
	Nepál (58)	21		39	30
	Německo (99)	7			7
→	Niger (55)	13		39 →	26
→	Nigérie (56)	14		24 →	19
←	Nikaragua (70)	12			12
	Norsko (100)	5			5
	Nový Zéland (98)	6			6
→	Omán (98)	8		13 →	11
→	Pákistán (71)	19		31 →	25
	Palau (99)	9			9
→	Panama (93)	10		6 →	8
	Papua-Nová Guinea (62)	11			11
→	Paraguay (95)	9		3 →	6
→	Peru (88)	11		6 →	9
→	Pobřeží slonoviny (74)	17		16 →	17
	Polsko (99)	6			6
	Portugalsko (99)	8			8
	Rakousko (99)	7			7
→	Rovníková Guinea (58)	13			13
←	Rumunsko (96)	8		4 ←	6
←	Ruská federace (99)	6			6
→	Rwanda (53)	6		18 →	12

POZNÁMKA:

1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětích:
Menší než -5: významný pokrok;
Mezi -5 a -1: mírný pokrok;
Mezi -1 a 1: stagnace;
Mezi 1 a 5: regrese;
Větší než 5: významná regrese.

Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008 / hodnota 2008)*100

2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem sečení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.

3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatku aktuálních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokům nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.

ZDROJ:

UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009.

DEFINICE UKAZATELŮ:

Odhadovaná nízká porodní váha (%): Procento novorozenců s váhou pod 2 500 gramů, vážených v prvních hodinách života, než došlo k výraznější poporodní ztrátě váhy. V důsledku rozdílu v metodologii zdrojů naráží sestavování datových řad na problémy komparability.

Podvyživenost dětí do 5 let (podváža pro daný věk, %): Procento dětí pod pět let věku, jejichž váha je o víc než dvě standardní odchylky nižší než medián váhy mezinárodní referenční populace ve věku od 0 do 59 měsíců. Referenční populace přijatá Světovou zdravotnickou organizací roku 1983 je založena na dětech ze Spojených států, jež jsou považovány za dobře živěné.

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ODHADOVANÁ NÍZKÁ PORODNÍ VÁHA (%)	PODVIŽIVENOST DĚTÍ DO 5 LET (podváha pro daný věk, %)	Hodnota
	Řecko (99)	8		8
→	Salvador (80)	7	6	7
	Samoa (97)	4		4
→	Saúdská Arábie (95)	11		11
→	Senegal (68)	19	14	17
→	Sierra Leone (57)	24	25	25
	Singapur (92)	8	3	6
	Slovensko (99)	7		7
	Slovinsko (99)	6		6
→	Somálsko (48)	11	32	22
←	Spojené arabské emiráty (100)	15		15
	Spojené království (99)	8		8
→	Spojené státy americké (98)	8	1	5
→	Srbsko (98)	5	1	3
→	Středoafrická republika (65)	13	24	19
→	Súdán (70)	31		31
→	Surinam (82)	13	7	10
	Svatá Lucie (98)	12		12
	Svatý Kryštof a Nevis (95)	9		9
→	Sv. Tomáš a Princův ostrov (83)	8	7	8
	Sv. Vincent a Grenadiny (95)	5		5
→	Svazijsko (80)	9	5	7
→	Sýrie (95)	9	9	9
←	Šalamounovy ostrovy (—)	13	16	15
	Španělsko (100)	6		6
→	Šrí Lanka (96)	22	23	23
	Švédsko (100)	4		4
	Švýcarsko (97)	6		6
→	Tádžikistán (89)	10	14	12
→	Tanzanie (73)	10	17	14
→	Thajsko (96)	9	7	8
→	Togo (68)	12	22	17
	Tonga (96)	3		3
←	Trinidad a Tobago (95)	19		19
←	Tunisko (95)	7		7
←	Turecko (92)	16		16
→	Turkmenistán (88)	4	8	6
	Tuvalu (89)	5		5
→	Uganda (59)	12	16	14
←	Ukrajina (99)	4		4
←	Uruguay (98)	8		8
→	Uzbekistán (93)	5	4	5
	Vanuatu (87)	6		6
←	Venezuela (94)	9		9
→	Vietnam (93)	7		7
→	Východní Timor (56)	12		12
→	Zambie (71)	12	15	14
←	Západní břeh a Gaza (—)	7		7
→	Zimbabwe (77)	11	12	12

POZNÁMKA:

1. **Vývoj:** Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětích:
Menší než -5: významný pokrok;
Mezi -5 a -1: mírný pokrok;
Mezi -1 a 1: stagnace;
Mezi 1 a 5: regrese;
Větší než 5: významná regrese.

Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008 / hodnota 2008)*100

2. **Hodnota dosažená indexem:** Hodnota je výsledkem sečtení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.

3. **Stagnující vývoj:** V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatku aktuálních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokem nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.

ZDROJ:

UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009.

DEFINICE UKAZATELŮ:

Odhadovaná nízká porodní váha (%): Procento novorozenců s váhou pod 2 500 gramů, vážených v prvních hodinách života, než došlo k výraznější porodní ztrátě váhy. V důsledku rozdílu v metodologii zdrojů naráží sestavování datových řad na problémy komparability.

Podvýživenost dětí do 5 let (podváha pro daný věk, %): Procento dětí pod pět let věku, jejichž váha je o víc než dvě standardní odchylky nižší než medián váhy mezinárodní referenční populace ve věku od 0 do 59 měsíců. Referenční populace přijatá Světovou zdravotnickou organizací roku 1983 je založena na dětech ze Spojených států, jež jsou považovány za dobře živěné.

POTRAVINOVÁ BEZPEČNOST

Roztříštěný scénář

Koncept potravinové bezpečnosti je založen na míře volného přístupu lidí k bezpečným a výživně plnohodnotným potravinám v dostatečném množství pro uspokojení jejich denní energetické potřeby a preferencí s ohledem na výběr potravin, a to tak, aby mohli vést zdravý a aktivní život.¹ Jedná se o komplexní koncept, který zahrnuje nejméně tři široké dimenze: dostupnost potravin, přístup lidí k potravinám a základní blahodárné účinky potravin, jinými slovy jejich dopad na stav lidského zdraví.

Je obtížné stanovit ukazatele srovnatelné napříč velkým počtem států, které by byly založeny na spolehlivých zdrojích a byly pravidelně aktualizovány. Tyto indikátory by měly odrážet situaci obyvatel, kteří jsou hlavními příjemci takového úsilí. To, že potraviny jsou dostupné a lidé k nim mají přístup, totiž zároveň nezakládá jasné parametry jejich skutečné distribuce.

Social Watch, která tento fakt vzala v úvahu, zvolila z širší dostupných informací tři ukazatele, které opravdu zachycují poslední z výše zmíněných dimenzí. Chápeme, že to, co opravdu odráží dosažitelnost potravin, je její konečný důsledek na stav lidského zdraví, a tyto údaje jsou zásadní pro vytvoření mezinárodního srovnání.

Skutečný stav zdraví obyvatel každé země lze zachytit s rozumnou vypovídací hodnotou jako podíl podvyživených lidí, podíl dětí s nízkou porodní váhou a podíl dětí do pěti let, které mají s ohledem na svůj věk nízkou váhu. Tyto aspekty jsou úzce spojeny s problémy obyvatel při uplatnění práva na volný přístup k plnohodnotným potravinám.

Světový vývoj

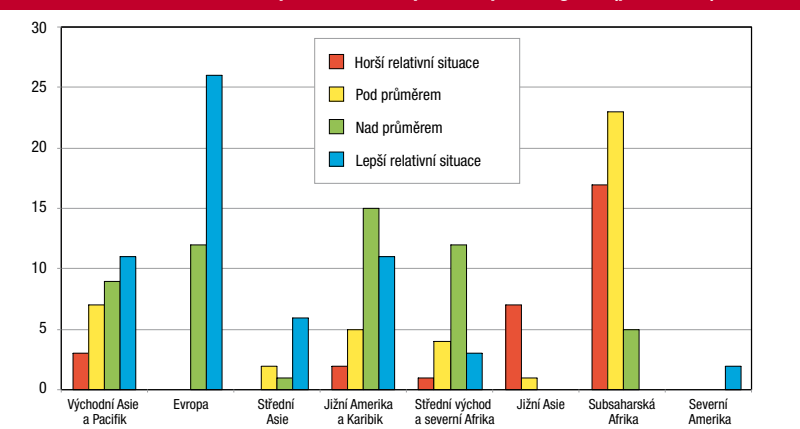
V roce 2009 nebyla zaznamenána žádná odchylka v případě ukazatele "nízká porodní váha" (procento novorozenců s váhou pod 2 500 gramů), odchylky mezi lety 2008 a 2009 tak mohou být měřeny pouze na základě zkoumání změn v podílu dětí mladších pěti let, které mají s ohledem na svůj věk nízkou váhu (podvýživa).

Údaje z roku 2008 ukazují, že 15 % dětí ve světě trpí podvýživou a jedno z deseti mělo nízkou porodní váhu (tabulka 2). Nové informace v případě ukazatele podvýživy vypovídají o tom, že v roce 2009 mělo oproti předchozímu roku o polovinu méně dětí nutriční problémy (průměrný pokles u této hodnoty byl 64,7 %). Zlepšení v této dimenzi se promítlo v celkovém výsledku, pouze Ázerbájdžán a Rumunsko (u nichž nastal posun z 7 % na 8 % a z 3 % na 4 % v tomto pořadí) zaznamenaly u tohoto ukazatele zhoršení absolutní hodnoty (tyto země leží ve Střední Asii a Evropě, v tomto pořadí).

Ve skupině zemí s horší relativní situací činil průměrný vývoj -13,9 % (z 38,6 % v roce 2008 na 33,9 % v roce 2009). V zemích s relativně lepší situací tento ukazatel samozřejmě klesl mnohem více a v roce 2009 byl téměř čtyřikrát nižší (pokles činil z 15,1 % v roce 2008 na 3,8 % v roce 2009, tedy meziroční záporná odchylka 297,4 %).

Při srovnání však toto obecné zlepšení zahrnovalo

TABULKA 1. Současná situace v potravinové bezpečnosti podle regionů (počet zemí)

TABULKA 1. Současná potravinová bezpečnost a její vývoj (počet zemí)

	←	↔		→	→	Celkem
Horší situace	1	0	2	1	26	30
Pod průměrem	5	1	4	2	30	42
Nad průměrem	9	0	23	1	21	54
Lepší situace	8	0	29	0	22	59
Celkem	23	1	58	4	99	185

TABULKA 2. Potravinová bezpečnost: průměrné ukazatele pro země s relativně horší a lepší situací

		Nízká porodní váha (%)	Podvýživa u dětí mladších 5 let nízká váha (%)
Horší relativní situace	Průměr	21.4	33.9
	Počet zemí	26	18
Lepší relativní situace	Průměr	5.0	3.8
	Počet zemí	48	32
Celkem	Průměr	10.4	15.0
	Počet zemí	184	95

rostoucí rozdily mezi relativními situacemi různých zemí a regionů. Zrychlený pokles v hodnotách některých zemí a pomalé zlepšení v jiných ve skutečnosti značí relativní regresi pro velký počet zemí.

Tato regrese však neznámá, že situace v těchto zemích se zhoršila v absolutních hodnotách. Znamená pouze to, že jejich schopnost dosáhnout zlepšení u těchto ukazatelů ve srovnání s jinými zeměmi klesá.

Ve třetině uvažovaných zemí (31,4 %) se relativní situace nezlepšila ani nezhoršila, v absolutních hodnotách však učinily nějaký pokrok. Téměř v 6 z 10 zemí (55,7 %) byl tento pokrok tak malý, že relativně nastal prudký (53,5 %) nebo mírný (2,2 %) pokles. Jinými slovy učinily stěží nějaký pokrok v boji proti potravinové zranitelnosti. Zhruba 13 % zemí učinilo mírný (0,5 %) nebo významný (12,4 %) pokrok. Je třeba poznamenat, že tyto hodnoty pokroku ve skutečnosti značí silný trend polarizace, protože téměř všechny země, které nečinily pokrok nebo zůstaly relativně neměnné, ve skutečnosti zaznamenaly prudký pokles a pokrok u téměř všech zemí, které jej zaznamenaly, byl významný.

Přístup k potravinám podle regionů

Podobně jako v jiných dimenzích dosáhly mezi regiony nejvýraznějšího snížení podvýživy Severní Amerika (100 % zemí je v lepší relativní situaci) a Evropa (68,4 % je

v lepší relativní situaci a 31,6 % nad průměrem) a žádná země v těchto regionech není v horší relativní situaci nebo pod průměrem (tabulka 1).

Žádná země ve Střední Asii není v horší relativní situaci, dvě z deseti (22,2 %) jsou pod průměrem a 7 z 10 (77,8 %) jsou nad průměrem (11,1 %) nebo ve skupině zemí s relativně lepší situací (66,7 %).

Podobné tendence se projeví ve východní Asii a Pacifiku, Jižní Americe a Karibiku a Středním východě a severní Africe. Ve všech třech regionech se většina zemí (66,7 %, 78,8 % a 75 % v tomto pořadí) nachází nad průměrem (30 %, 45,5 % a 60 % v tomto pořadí) nebo v lepší relativní situaci (36,7 %, 33,3 % a 15 % v tomto pořadí). V těchto regionech jsou ovšem i země, které jsou v horší relativní situaci (10 %, 6,1 % a 5 % v tomto pořadí) nebo pod průměrem (23,3 %, 15,2 % a 20 % v tomto pořadí).

Subsaharská Afrika nepatří mezi regiony, které se řadí v potravinové bezpečnosti nejlépe. Přestože se však některé země nacházejí nad průměrem (11,1 %), většina je pod touto hranicí (51,1 %) a téměř 4 z 10 jsou v horší relativní situaci (37,8 %).

Nejproblematičtějším regionem s ohledem na potravinovou bezpečnost je jižní Asie. Téměř 9 z 10 zemí (87,5 %) se nachází v horší relativní situaci a zbývající 1 z 10 je pod průměrem (12,5 %).

1 Jakob Skoet a Kostas Stamoulis. The state of food insecurity in the world 2006. Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), Výbor pro zemědělské hospodářství a rozvoj, elektronická publikace informačního oddělení FAO, Řím, Itálie (ISBN 92-5-305580-4) : <www.fao.org/docrep/009/a0750s/a0750s000.htm>.

Rozdíly jsou stále zřetelnější

Odkazy

SOUČASNÁ SITUACE
(nejnovější dostupné údaje)

- Lepší situace
- Nad průměrem
- Pod průměrem
- Horší situace

VÝVOJ (mezi nejnovějšími a předešlými dostupnými daty)

- ➔ Významný pokrok
- ➔ Mírný pokrok
- || Stagnace
- ➔ Regrese
- ➔ Značná regrese

Úplná tabulka na: www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	GRAMOTNOST (věk 15–24 let, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO ZÁKLADNÍ ŠKOLY (ntto, %)	DĚTI S UKONČENOU PÁTOU TŘÍDOU (%)	PODÍL ZAPSANÝCH DO STŘEDNÍCH ŠKOL (ntto, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (btto, %)	Hodnota
➔	Afghánistán (47)	34			25.9	1.3	20
➔	Albánie (96)	99	93.6	89.9	72.8	19.1	75
➔	Alžírsko (96)	92 ➔	96.0	96.0	66.3	24.0 ➔	75
➔	Andorra (93)		82.1 ➔	98.5	71.8 ➔	9.9 ➔	66
	Angola (58)	72				2.9 ➔	37
➔	Anguila (—)		95.3 ➔	97.1	80.8	4.6 ➔	69
	Antigua a Barbuda (94)		74.0				74
	Argentina (98)	99	99.0	96.0	78.3	67.1 ➔	88
➔	Arménie (95)	100	93.9 ➔	90.5	85.0	34.2 ➔	81
➔	Aruba (—)	99	99.6	96.7	82.5 ➔	33.1 ➔	82
➔	Austrálie (99)		97.2	98.6	87.9 ➔	75.1 ➔	90
➔	Ázerbájdžán (96)	100	95.4 ➔	98.7	83.0 ➔	15.2 ➔	78
	Bahamy (99)		91.2 ➔	98.1	86.3 ➔		92
➔	Bahrajn (99)	100 ➔	99.4 ➔	98.9	93.4 ➔	32.1 ➔	85
	Bangladéš (56)	72 ➔	89.6	54.8 ➔	40.7	7.2 ➔	53
➔	Barbados (98)		97.0 ➔	94.4 ➔	90.2 ➔	53.1 ➔	84
	Belgie (98)		98.3	96.3	87.1 ➔	62.5	86
➔	Belize (92)		99.7	87.3 ➔	67.1 ➔	2.6	64
➔	Benin (77)	52 ➔	82.8 ➔	71.5 ➔	17.1	5.1 ➔	46
➔	Bermudy (—)		92.7 ➔	89.8		18.8 ➔	67
➔	Bělorusko (100)	100	90.2	99.5	86.9 ➔	68.5 ➔	89
➔	Bhútán (79)	74	88.4 ➔	93.2 ➔	45.4 ➔	5.3 ➔	61
	Bolívie (79)	99 ➔	95.0	83.3 ➔	69.9 ➔	40.6	78
➔	Bosna a Hercegovina (98)	100				36.9	68
➔	Botswana (90)	94	84.1 ➔	82.5 ➔	55.9 ➔	5.1	64
	Brazílie (90)	98 ➔	93.5 ➔	75.6 ➔	77.0	30.0 ➔	75
	Britské Panenské ostrovy (—)		97.1 ➔		83.9 ➔	75.5	85
➔	Brunej (99)	100 ➔	96.5 ➔	99.3	89.1 ➔	15.4 ➔	80
➔	Bulharsko (97)	97 ➔	96.3 ➔	94.1	87.9 ➔	49.5 ➔	85
➔	Burkina Faso (71)	39 ➔	59.2 ➔	79.6 ➔	14.1 ➔	3.0 ➔	39
➔	Burundi (61)	73	81.3 ➔	66.2 ➔		1.9 ➔	56
➔	Chile (99)	99	94.5 ➔	97.9 ➔	85.3	52.1 ➔	86
➔	Cookovy ostrovy (98)		68.8 ➔	96.0	70.1 ➔		78
➔	Čad (44)	44 ➔	60.4	37.7 ➔	10.4	1.2	31
➔	Česká republika (99)		92.5	98.0		54.8 ➔	82
➔	Čína (95)	99				22.9 ➔	61
➔	Chorvatsko (100)	100	98.9 ➔	99.8	86.5 ➔	45.8 ➔	86
➔	Dánsko (100)		96.1	100.0 ➔	89.6 ➔	80.3	91
➔	Dem. r. Kongo (dříve Zair) (68)	70				4.1 ➔	37
➔	Dominika (96)		82.0 ➔	89.3 ➔	81.0 ➔		84
➔	Dominikánská republika (87)	96 ➔	80.7 ➔	68.0	59.5 ➔	34.5	68
➔	Džibutsko (90)		45.3 ➔	89.9 ➔	24.4 ➔	2.6 ➔	41
	Egypt (89)	85	97.6 ➔	96.8 ➔	80.0 ➔	34.7	79
➔	Ekvádor (86)	95 ➔	99.3 ➔	81.7 ➔	59.2 ➔	35.3	74
➔	Eritrea (60)	78	42.3 ➔	59.9 ➔	25.1 ➔	1.0	41
	Estonsko (99)	100	96.8 ➔	96.9 ➔	89.9	65.0 ➔	90
➔	Etiopie (53)	50	72.3 ➔	64.4	24.0 ➔	2.7 ➔	43

ZROU:
Gramotnost (věk 15–24 let, %): Světová banka (www.worldbank.org). Podíl zapsaných do základní školy (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org). Děti s ukončenou pátou třídou (%): UNESCO (www.unesco.org).

Podíl zapsaných do středních škol (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org). Podíl zapsaných do terciárního vzdělávání (btto, %): UNESCO (www.unesco.org).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009. Definice ukazatelů jsou uvedeny na konci tabulky.

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	GRAMOTNOST (věk 15–24 let, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO ZÁKLADNÍ ŠKOLY (ntto, %)	DĚTI S UKONČENOU PÁTOU TŘÍDOU (%)	PODÍL ZAPSANÝCH DO STŘEDNÍCH ŠKOL (ntto, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (btto, %)	Hodnota						
←	Fidži (93)		94.2		83.1	←	79.1	←	15.4		68	ZDROJ: Gramotnost (věk 15–24 let, %): Světová banka (www.worldbank.org). Podíl zapsaných do základní školy (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org). Děti s ukončenou pátou třídou (%): UNESCO (www.unesco.org).	
→	Filipíny (78)	94	←	99.0	→	76.8	→	61.3	→	28.5	→		72
	Finsko (100)		96.5	←	99.9		96.9	→	93.8	→	97		
	Francie (99)		99.2		98.0		98.5		55.6		88		
→	Gabon (82)	97	→	89.5	→	69.3					85		
→	Gambie (73)		69.3	←	73.0	←	40.1	←	1.1		46		
→	Ghana (76)	78	→	73.3	→	88.6	→	44.9	→	5.8	→		58
←	Grenada (92)		78.7	←	79.0		78.8				79		
→	Gruzie (96)		94.5	→	100.0	→	81.9	→	37.3	←	78		
→	Guatemala (68)	85	→	96.8	→	68.0		38.1	→	17.7	→		61
→	Guinea (68)	47		75.1	→	83.0	→	30.1	→	5.3	→		48
	Guinea-Bissau (58)		45.3				8.7				27		
→	Guyana (84)				64.0				12.3	→	38		
→	Honduras (82)	94	→	93.9		83.0	→		17.2		72		
→	Hong Kong (—)		94.9	→	100.0		78.6	→	33.8	→	77		
→	Indie (68)	82	→	94.3	→	66.0	←		11.8	→	64		
→	Indonésie (85)	97	←	98.0	→	93.0	→	67.5	→	17.5	→		75
	Irák (88)	85		88.6		81.0		38.4		15.8			62
→	Irsko (100)		96.0	→	99.0		88.2	→	61.1	→	86		
	Island (98)		97.5		94.0	←	90.7	→	73.4	→	89		
←	Itálie (100)	100		99.4			93.6	→	68.1	→	90		
	Izrael (99)		97.2		99.0		87.6	←	60.4	→	86		
←	Írán (95)	97		93.7	←		77.3		31.4	→	75		
	Jamajka (95)	94		86.7	←		76.3	←	19.0		69		
	Japonsko (99)		99.8				98.2	←	58.1	→	85		
→	Jemen (59)	80	→	75.4	→	66.0	←	37.4	→	9.4			54
→	Jižní Afrika (89)	95	→	91.0	→	82.0		73.4	→	15.4			71
→	Jordánsko (99)	99		92.9	→	99.0	→	86.6	→	39.9			83
→	Kajmanské ostrovy (—)	99		83.9	→	78.0		95.6		18.8			75
→	Kambodža (66)	86	→	89.4	←	62.2	←	34.1	→	5.3	→		55
→	Kamerun (77)				84.3	→			7.2	→	46		
	Kanada (99)		99.5						62.4		81		
	Kapverdy (93)	97		85.2	←	92.2		60.7	→	8.9	→	69	
→	Katar (95)	99	→	98.5	→	87.0		92.6	→	15.9	←	79	
	Kazachstán (99)	100		99.0	→		85.6	←	47.0	←	83		
→	Keňa (71)	80		87.0	→	83.0		44.8	→	3.5	→	60	
→	Kiribati (89)		99.7	→	82.0		68.3	→			83		
→	Kolumbie (94)	98		90.9	→	88.3	→	67.4	→	31.8	→	75	
→	Komory (79)	89		55.5		80.3			2.3		57		
←	Kongo (76)		58.5	→	66.3				3.7		43		
→	Korejská republika (100)				100.0		96.9	→	94.7	→	97		
	Kostarika (93)	98			87.6	→			25.3		70		
→	Kuba (99)	100		99.2	→	97.0		84.4	←	122.4	→	101	
→	Kuvajť (100)	98	←	94.1	→	100.0	→	79.9	→	17.6	←	78	
→	Kypr (100)	100		99.3		99.9		95.1	→	36.2	→	86	
→	Kyrgyzstán (95)	100		92.4	→		80.5		42.8		79		
→	Laos (58)	84	→	86.3	→	61.0	←	35.9		11.6	→	56	
	Lesotho (72)		72.7	←	74.0		23.9		3.6	→	44		
→	Libanon (96)	99		84.1	→	92.0	→	73.5		54.1	→	81	
←	Libérie (61)	72	→	30.9	←		17.1		15.6		34		
	Libye (99)	99							55.8		77		
→	Lichtenštejnsko (—)		89.3	→			65.2		31.2	→	62		
	Litva (99)	100		93.6	→		90.9	←	75.6	←	90		
→	Lotyšsko (99)	100		92.2	→	98.0			71.3	←	90		
→	Lucembursko (100)		98.8	→	99.0	→	84.6	→	10.2	←	73		
	Macau (—)	100		93.0	←	100.0		77.6		57.0		86	
→	Madagaskar (59)	70		99.3	→	42.0	←	21.2	→	3.2	→	47	
→	Maďarsko (99)	99		93.0	→		89.4		69.1	→	88		

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics/2009. Definice ukazatelů jsou uvedeny na konci tabulky.

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	GRAMOTNOST (věk 15–24 let, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO ZÁKLADNÍ ŠKOLY (ntto, %)	DĚTI S UKONČENOU PÁTOU TŘÍDOU (%)	PODÍL ZAPSANÝCH DO STŘEDNÍCH ŠKOL (ntto, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (btto, %)	Hodnota
→	Makedonie (—)	99	94.2		81.3	35.5	78
←	Malajsie (97)	98	97.5	92.0	68.7	30.2	77
→	Malawi (62)	83	87.6	43.0	23.9		59
→	Maledivy (91)	98	97.0	92.0	69.0		89
→	Mali (67)	39	63.0	81.0		4.4	47
→	Malta (99)	98	91.3	99.0	86.6	31.6	81
→	Maroko (81)	75	89.3	84.0	34.5	11.3	59
←	Marshallovy ostrovy (93)		66.5		44.9	17.0	43
	Mauricius (99)	96	95.4	99.0	81.5	14.0	77
→	Mauritánie (68)	66	81.0	64.0	16.8	4.0	46
→	Mexiko (95)	98	99.2	95.0	72.1	26.9	78
	Mikronésie (89)					14.1	14
	Moldavsko (—)	100			80.6	41.2	74
→	Mongolsko (93)	95	97.6	84.0	81.1	47.7	81
←	Montserrat (92)		96.2	90.0	95.6		94
→	Mozambik (66)	53	76.0	64.0	2.6	1.5	39
→	Myanmar (dříve Barma) (73)	95		73.0			84
→	Namibie (89)	93	88.1	98.0	49.6	6.4	67
→	Nauru (76)		72.3	31.0			52
←	Nepál (58)	79	80.0	62.0	42.0	11.3	55
→	Německo (99)		99.8	98.4			99
→	Niger (55)	37	45.5	72.0	9.0	1.0	33
→	Nigérie (56)	87	65.2	83.0	27.0	10.2	54
→	Nikaragua (70)	87	97.1	47.0	45.5	18.1	59
→	Nizozemsko (100)		98.6	99.0	88.6	60.3	87
←	Nizozemské Antily (—)	98	97.0		81.0	21.2	74
	Norsko (100)		98.7	100.0	96.8	76.2	93
→	Nová Kaledonie (—)	99					99
	Nový Zéland (98)		99.3		91.9	79.8	90
→	Omán (98)	98	75.0	98.0	78.6	25.5	75
→	Ostrovy Turks a Caicos (—)		80.7		70.2		75
	Palau (99)		96.4			40.2	68
←	Panama (93)	96	77.4	90.0	64.2	44.9	74
→	Papua-Nová Guinea (62)	64	99.0				81
←	Paraguay (95)	99		88.0	57.4	25.5	67
→	Pákistán (71)	69	65.6	70.0	32.2	5.1	48
→	Peru (88)	97	94.9	93.0	76.2	35.1	79
→	Pitcairn ostrovy (—)		91.7				92
←	Pobřeží slonoviny (74)	61	56.0	78.3	19.8	7.9	45
→	Polsko (99)	99	95.7	98.0	93.8	66.9	91
→	Portoriko (—)		98.3				98
→	Portugalsko (99)	100	99.0		87.7	56.0	86
→	Rakousko (99)		97.4	98.1		51.1	82
→	Réunion (—)		90.0				90
←	Rovníková Guinea (58)	95	69.4	33.0	25.3	2.7	45
→	Rumunsko (96)	97	96.6		73.0	58.3	81
	Ruská federace (99)	100				74.7	87
→	Rwanda (53)	78	94.0	46.0		2.6	55
	Řecko (99)	99	99.8	98.5	91.0	90.8	96
→	Salvador (80)	94	93.6	73.7	54.4	21.7	67
→	Samoa (97)	99	99.1	94.0	66.0	7.5	73
←	Saúdská Arábie (95)	97	84.6		73.0	30.2	71
→	Senegal (68)	51	73.1	65.0	22.2	7.7	44
	Seychelská republika (99)	99	99.5	99.0	94.3		98
→	Sierra Leone (57)	54			22.8	2.1	26
→	Singapur (92)	100					100
→	Slovensko (99)		92.1	97.9		50.8	80
→	Slovinsko (99)	100	97.2	98.9	88.8	85.5	94

ZDROJ:
Gramotnost (věk 15–24 let, %): Světová banka (www.worldbank.org). Podíl zapsaných do základní školy (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org). Děti s ukončenou pátou třídou (%): UNESCO (www.unesco.org).

Podíl zapsaných do středních škol (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org). Podíl zapsaných do terciárního vzdělávání (btto, %): UNESCO (www.unesco.org).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics/2009. Definice ukazatelů jsou uvedeny na konci tabulky.

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	GRAMOTNOST (věk 15–24 let, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO ZÁKLADNÍ ŠKOLY (ntto, %)	DĚTI S UKONČENOU PÁTOU TŘÍDOU (%)	PODÍL ZAPSANÝCH DO STŘEDNÍCH ŠKOL (ntto, %)	PODÍL ZAPSANÝCH DO TERCIÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (bto, %)	Hodnota	
	Somálsko (48)				9.8		10	
→	Spojené arabské emiráty (100)	95 ←	98.3 →	100.0 →	82.6 →	22.9 ←	80	
←	Spojené království (99)		98.4		91.4 ←	59.1	83	
→	Spojené státy americké (98)		93.7 →	95.0	88.1	81.7	90	
	Srbsko (98)		97.1				97	
→	Středoafrikácká republika (65)	59	56.3	59.0		1.1 ←	44	
←	Súdán (70)	77	44.0 →	70.0 ←		6.2	49	
→	Surinam (82)	95	94.2	80.0	67.7 ←	12.4	70	
→	Svatá Lucie (98)		99.0 →	94.0 ←	81.8 →	8.6 →	71	
←	Svatý Kryštof a Nevis (95)		90.4 ←	87.0	84.5 ←		87	
→	Sv. Tomáš a Princův ostrov (83)	95	99.7 →	79.0 →	38.1 →		78	
→	Sv. Vincent a Grenadiny (95)		93.9 →	88.0 →	63.9		82	
→	Svazijsko (80)	88	87.2 →	82.0 →	29.2 ←	4.2 ←	58	
→	Sýrie (95)	94 →	97.3 →	92.0	65.7 →		87	
←	Šalamounovy ostrovy (—)		61.8 ←		27.3		45	
→	Španělsko (100)	100	99.8	99.8	94.8 →	68.9 →	93	
	Šrí Lanka (96)	97 →	96.7	93.0			96	
←	Švédsko (100)		94.0 ←	100.0	99.7	75.2 ←	92	
→	Švýcarsko (97)		93.5 →		82.0	47.0 →	74	
→	Tádžikistán (89)	100	97.5		81.3 →	19.8 →	75	
←	Tanzanie (73)	78	98.0	87.0 →	25.8	1.5 →	58	
→	Thajsko (96)	98	95.1		80.9 →	48.3 →	81	
←	Togo (68)	74	78.9 →	54.0 ←	22.1	5.2 →	47	
	Tonga (96)	100	98.5 →	92.0 →	60.4 ←	6.0	71	
→	Trinidad a Tobago (95)	100	97.1 →	91.0	73.2 →	11.4	75	
	Tunisko (95)	96 →	96.6	96.0 ←	64.5	30.8 →	77	
→	Turecko (92)	96	92.3 →	97.0	69.5 →	36.3 →	78	
	Turkmenistán (88)	100					100	
	Tvalu (89)			70.0			70	
→	Uganda (59)	86 →	94.7	49.0	18.9 →	3.5	50	
→	Ukrajina (99)	100	89.9		84.5	76.4 →	88	
→	Uruguay (98)	99	97.6 →	94.0 →	67.8	64.3 →	85	
→	Uzbekistán (93)	99	93.6		91.7	9.8 ←	74	
→	Vanuatu (87)	92	87.7 ←	72.0 ←	38.1	4.8	59	
→	Venezuela (94)	98	92.1 →	90.5 ←	69.5 →	52.0 →	80	
←	Vietnam (93)		94.0 →	92.0 →	61.9 ←	9.5 ←	64	
←	Východní Timor (56)		63.0 ←		22.8	9.6	32	
→	Západní břeh a Gaza (—)	99			88.6 ←	46.2 →	78	
→	Zambie (71)	75 →	95.4 →	89.0 ←	40.9 →	2.3	61	
→	Zimbabwe (77)	91 ←	88.4 →	70.0	37.1 →	3.6	58	

ZROU:
Gramotnost (věk 15–24 let, %): Světová banka (www.worldbank.org); Podíl zapsaných do základní školy (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org); Děti s ukončenou pátou třídou (%): UNESCO (www.unesco.org).

Podíl zapsaných do středních škol (ntto, %): UNESCO (www.unesco.org); Podíl zapsaných do terciárního vzdělávání (bto, %): UNESCO (www.unesco.org).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úvodních tabulkách na www.socialwatch.org/statistics/2009. Definice ukazatelů jsou uvedeny na konci tabulky.

POZNÁMKA:

1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětech:
Menší než -5: významný pokrok; Mezi -5 a -1: mírný pokrok;
Mezi -1 a 1: stagnace; Mezi 1 a 5: regrese; Větší než 5: významná regrese.

Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008 / hodnota 2008) * 100

2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem sečtení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.

3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatku aktuálních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokům nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.

DEFINICE UKAZATELŮ:

Gramotnost (věk 15–24 let, %): Procento lidí ve věku 15 až 24 let, kteří umí s porozuměním přečíst a napsat krátkou výpověď o svém každodenním životě.

Podíl zapsaných do základní školy (ntto, %): Podíl dětí zapsaných do základní školy a patřících do věkové skupiny, na niž se oficiálně vztahuje základní vzdělávání, vyjádřený v procentech celkové populace v téže věkové skupině. Nejnovější dostupné údaje: 2003/2006.

Děti s ukončenou pátou třídou základní školy (%): Procento dětí zapsaných do první třídy základní školy, které pak dokončí pátou třídu.

Podíl zapsaných do středních škol (ntto, %): Počet dětí zapsaných do středních školůch a patřících do věkové skupiny, na niž se oficiálně vztahuje vzdělávání na středních školách, vyjádřený v procentech celkové populace v téže věkové skupině.

Podíl zapsaných do terciárního vzdělávání (bto, %): Poměr celkového počtu zapsaných, bez ohledu na věk, k populaci ve věkové skupině, na niž se oficiálně vztahuje vzdělávání na této úrovni. Terciární vzdělávání, bez ohledu na to zda vede k vědecké kvalifikaci nebo ne, normálně vyžaduje úspěšné ukončení středoškolského vzdělání jako minimální podmínku přijetí.

Metodologické poznámky a pokyny jsou uvedeny na konci tohoto oddílu.

VZDĚLÁNÍ

Rozdíly jsou stále zřetelnější

Zlepšení kvality vzdělání, rozšíření výuky na různě úrovně a snížení počtu negramotných dospělých o 50 procent – to jsou hlavní cíle, na nichž se dohodla většina zemí světa. Pro dosažení těchto cílů byl stanoven termín rok 2014 nebo 2015 a jeho naplnění je třeba průběžně monitorovat. Z tohoto důvodu sleduje Social Watch několik základních ukazatelů, které mají nezávisle na jiných indexech svou vlastní specifickou hodnotu a vyžadují samostatné zkoumání.

Světový vývoj

Ačkoliv počet zemí, kde se situace zhoršila (15,9 %), je vyšší než v roce 2008 (5 %), více než šest z deseti zemí dosáhlo mírného (36,4 % zemí) nebo významného (27,2 %) pokroku. V roce 2008 prokázalo významný pokrok stěží 15,8 % zemí (tabulka 1).

Existence polarizace je tudíž zjevná, neboť průměrné hodnoty ukazatelů – s výjimkou terciárního vzdělání (které vzrostlo ze 4 % na 4,8 %) – klesly v zemích s horší relativní situací, zatímco v zemích s lepší relativní situací naopak vzrostly. Při analýze ukazatelů, které měří vyšší vzdělanostní úroveň, se ukazuje, že mezi lety 2008 a 2009 se stav a stupeň poklesu v zemích s horší relativní situací zhoršil a naopak se zlepšil v zemích s lepší relativní situací. Země s nejhorší situací – jejichž počet klesá – vykazují nižší úroveň vzdělanostního pokrytí a země s nejlepší situací – jejichž počet stále roste – vykazují lepší úroveň pokrytí. Rozdíly ukazatelů, které měří nižší úroveň výuky, jsou zdůrazněny v prvně zmíněných zemích a rozdíly ukazatelů, které měří vyšší úroveň výuky, naopak v následně zmíněných zemích. U ostatních ukazatelů se počet zemí řadících se mezi státy s horší relativní situací snížil, ačkoliv tento posun nebyl tak významný jako zvýšení počtu zemí s lepší relativní situací.¹

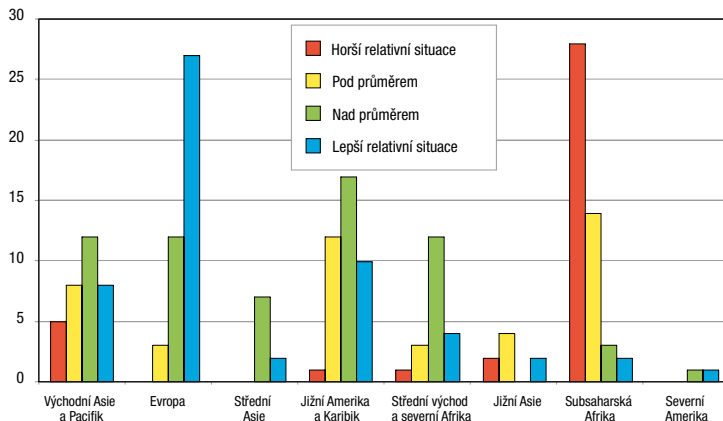
Dostupnost podle regionu

Mezi regiony, kde je situace ohledně dostupnosti vzdělání nejlepší, vedou Severní Amerika a Střední Asie, v nichž ani jedna země nespadá pod průměr. V Evropě se ani jedna země nenachází v horší relativní situaci, nicméně tři země dosahují podprůměrných hodnot (7,1 %), 12 zemí nadprůměrných (28,6 %) a 27 zemí je v lepší relativní situaci (64,3 %).

Jižní Amerika a Karibik, stejně jako Střední východ a severní Afrika, vykazují podobné rozložení: většina zemí se řadí mezi nadprůměrné (67,5 % a 80 % v tomto pořadí) a počet zemí v horší relativní situaci je zanedbatelný (2,5 % a 5 % v tomto pořadí).

1 Lze pozorovat, že mezi roky 2008 a 2009 klesl počet zemí, u nichž bylo zřetelné zhoršení ukazatelů úrovně pokrytí (gramotnost ve věku 15 až 24 let, čistý podíl zapsaných do základní školy a děti s ukončenou pátou třídou), zatímco u dalších ukazatelů se počet zemí zvýšil (čistý podíl zapsaných do středních škol a hrubý podíl zapsaných do terciárního vzdělávání).

TABULKA 1. Současná situace ve vzdělávání podle regionů (počet zemí)

TABULKA 1. Současná situace ve vzdělávání a jeho vývoj

	←	↔		→	→
Horší relativní situace	7	1			22
Pod průměrem	3	1	1		31
Nad průměrem	10	2		3	42
Lepší relativní situace	21	8	2	6	35
Celkem	41	12	3	9	130

TABULKA 2. Průměrné ukazatele pro země s relativně horší a lepší situací ve vzdělávání

		Gramotnost (věk 15–24 let, %)	Podíl zapsaných do základní školy (ntto, %)	Děti s ukončenou pátou třídou (%)	Podíl zapsaných do středních škol (ntto, %)	Podíl zapsaných do terciárního vzdělávání (btto, %)
Horší relativní situace	Průměr	51.2	56.7	56.3	21.5	4.8
	Počet zemí	16	21	26	31	56
Lepší relativní situace	Průměr	99.2	98.0	98.5	89.9	72.9
	Počet zemí	61	70	51	52	34
Celkem	Průměr	88.5	88.4	84.4	64.8	30.6
	Počet zemí	139	181	152	162	171

Země východní Asie a Pacifiku, jejichž situaci lze hodnotit jako průměrnou, je naopak většina, ačkoliv rovnováha má spíše pozitivní znaménko: téměř čtyři z deseti zemí se nacházejí v horší relativní situaci (15,2 %) nebo pod průměrem (24,2 %), zatímco šest z deseti zemí se řadí k nadprůměru (36,4 %) nebo jsou v lepší relativní situaci (24,2 %). Naproti tomu ani jedna země jižní Asie nedosahuje nadprůměrných hodnot a sedm z deseti zemí jsou v horší situaci nebo pod průměrem (20 % a 50 % v tomto pořadí). Jižní Asie je tedy vůbec nejvíce polarizovaným regionem.

Geograficky je nicméně v nejhorší situaci subsaharská Afrika, kde se devět z deseti zemí nachází v horší relativní situaci (59,6 %) nebo pod průměrem (29,8 %) a pouze jedna z deseti dosáhla nadprůměrných hodnot (6,4 %) nebo nejlepší možné situace (4,3 %).

Přijaté závazky jsou stále méně naplňovány

TRENDY OFICIÁLNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI (% HNP) ^A

Čistá oficiální rozvojová pomoc zemí DAC (Development Aid Committee – Výbor pro rozvojovou pomoc) a multilaterálních organizací rozvojovým zemím

	1989–1990 PRŮMĚR ^B	1994–1995 PRŮMĚR	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Austrálie	0.36	0.34	0.27	0.25	0.26	0.25	0.25	0.25	0.30	0.32	0.34
Belgie	0.46	0.35	0.36	0.37	0.43	0.60	0.41	0.53	0.50	0.43	0.47
Česká republika			0.03	0.05	0.07	0.11	0.11	0.11	0.12	0.11	0.11
Dánsko	0.94	0.99	1.06	1.03	0.96	0.84	0.85	0.81	0.80	0.81	0.82
Finsko	0.64	0.31	0.31	0.32	0.35	0.35	0.37	0.46	0.40	0.39	0.43
Francie	0.60	0.58	0.30	0.31	0.37	0.40	0.41	0.47	0.47	0.38	0.39
Irsko	0.16	0.27	0.29	0.33	0.40	0.39	0.39	0.42	0.54	0.55	0.58
Island	—	—	0.1	0.13	0.15	0.17	0.18	0.18	0.27	0.27	—
Itálie	0.36	0.21	0.13	0.15	0.20	0.17	0.15	0.29	0.20	0.19	0.20
Japonsko	0.31	0.28	0.28	0.23	0.23	0.20	0.19	0.28	0.25	0.17	0.18
Kanada	0.44	0.40	0.25	0.22	0.28	0.24	0.27	0.34	0.29	0.29	0.32
Korejská republika	—	—	0.04	0.06	0.05	0.06	0.06	0.10	0.05	0.07	0.09
Lucembursko	0.20	0.38	0.71	0.76	0.77	0.81	0.83	0.86	0.90	0.91	0.92
Maďarsko	—	—	—	—	—	0.03	0.07	0.11	0.13	0.08	0.07
Německo	0.42	0.32	0.27	0.27	0.27	0.28	0.28	0.36	0.36	0.37	0.38
Nizozemsko	0.93	0.79	0.84	0.82	0.81	0.80	0.73	0.82	0.81	0.81	0.80
Norsko	1.11	0.94	0.76	0.80	0.89	0.92	0.87	0.94	0.89	0.95	0.88
Nový Zéland	0.22	0.23	0.25	0.25	0.22	0.23	0.23	0.27	0.27	0.27	0.30
Polsko	—	—	0.02	0.02	—	0.01	0.05	0.07	0.09	0.10	0.08
Portugalsko	0.24	0.29	0.26	0.25	0.27	0.22	0.63	0.21	0.21	0.22	0.27
Rakousko	0.16	0.22	0.23	0.34	0.26	0.20	0.23	0.52	0.47	0.50	0.42
Řecko	—	—	0.20	0.17	0.21	0.21	0.16	0.17	0.17	0.16	0.20
Slovensko	—	—	0.03	0.04	0.02	0.05	0.07	0.12	0.10	0.09	0.10
Španělsko	0.17	0.26	0.22	0.30	0.26	0.23	0.24	0.27	0.32	0.37	0.43
Švédsko	0.93	0.86	0.80	0.77	0.84	0.79	0.78	0.94	1.02	0.93	0.98
Švýcarsko	0.31	0.35	0.34	0.34	0.32	0.39	0.41	0.44	0.39	0.37	0.41
Thajsko	—	—	—	—	—	—	—	—	0.04	—	—
Turecko	—	—	0.04	0.04	0.04	0.04	0.11	0.17	0.18	0.09	—
Spojené království	0.29	0.30	0.32	0.32	0.31	0.34	0.36	0.47	0.51	0.35	0.43
Spojené státy americké	0.18	0.12	0.10	0.11	0.13	0.15	0.17	0.23	0.18	0.16	0.18
Celkem DAC	0.32	0.28	0.22	0.22	0.23	0.25	0.26	0.33	0.31	0.28	0.30

POZNÁMKY: A: Čisté platby v běžných cenách a směnných kurzech.

B: Včetně prominutých dluhů z půjček mimo oficiální rozvojovou pomoc, s výjimkou položky „Celkem DAC“.

ZDROJ: Databáze na webových stránkách OECD (www.oecd.org); srpen 2009.

Oficiální rozvojová pomoc (% GNI): Dary nebo půjčky zemím a územím uvedeným v části 1 Seznamu příjemců pomoci DAC (rozvojovým zemím), jež (a) jsou poskytnuty oficiálním sektorem; (b) mají za hlavní cíl podporu

hospodářského rozvoje a blahobytu; (c) jsou poskytnuty za vhodných finančních podmínek (min. 25 % půjčky má charakter daru). Vedle finančních toků do pomoci spadá také technická spolupráce. Vyloučeny jsou dary, půjčky a úvěry

pro vojenské účely. Všeobecně se nezapočítávají ani transferové platby soukromým osobám (např. důchody, odškodné nebo výplaty z pojistek). Vyjadřuje se v procentech hrubého národního příjmu (GNI, Gross National Income).

Rozvinuté země na sebe od 70. let 20. století vzaly odpovědnost věnovat fixní částku peněz na oficiální rozvojovou pomoc (ODA, Official Development Assistance). Tento závazek byl ratifikován přijetím finální deklarace na Světovém summitu o sociálním rozvoji, který se konal v roce 1995 v Kodani. Hodnota oficiální rozvojové pomoci byla stanovena jako procento (0,7 %) hrubého národního produktu (HNP) dárcovských zemí, které jsou členy Výboru OECD pro rozvojovou pomoc. V rámci Rozvojových cílů tisíciletí bylo navíc navrženo budovat světové partnerství pro rozvoj, podporovat závazek rozvinutějších zemí poskytovat finanční pomoc i zodpovědnost přijímajících zemí rozdělit tuto pomoc na sociální rozvoj a zvláště na snížení chudoby. Mezinárodní pomoc v roce 2008 činila 0,28 % hrubého národního produktu dárcovských zemí, čímž se potvrdila klesající tendence několika posledních let

a naplnění přijatých závazků se tak ještě více vzdálilo. Země, které jako jediné dosáhly cíle OSN vyčlenit 0,7 % HNP na mezinárodní pomoc a navíc jej ještě přesáhly, byly Dánsko, Norsko, Švédsko, Nizozemí a Lucembursko. Tyto země, ačkoliv v odlišném pořadí, tvoří pětiici, která již v roce 2007 věnovala největší procento svých hrubých národních produktů na rozvojovou pomoc.

Několik specifických případů

Zatímco Švédsko (třebaže velice vzdálené následující zemi), Dánsko, Lucembursko a Irsko své závazky zvýšily (míra přírůstku činí 5,1 %, 1,2 %, 1,1 % a 5,2 % v tomto pořadí), Nizozemí a Norsko svou pomoc v roce 2008 snížily (míra přírůstku činí -1,3 % a -8 % v tomto pořadí). K zemím, které nejvíce zvýšily čistou hodnotu své pomoci, patří Velká

Británie, Španělsko, Portugalsko, Belgie, Finsko a Švýcarsko.

Země s nejvyšší relativní mírou přírůstku jsou v každém případě Jižní Korea a Řecko, které hodnotu své pomoci zvýšily z 0,07 % na 0,09 % a z 0,16 % na 0,2 %, čímž míra přírůstku dosáhla 22,2 % a 20 % (v tomto pořadí).

Země, které naopak svou pomoc nejvíce snížily, jsou Polsko, Rakousko a Maďarsko, a to z 0,1 % na 0,08 %, z 0,5 % na 0,42 % a z 0,08 % na 0,07 % v tomto pořadí, čímž míra přírůstku dosáhla záporných hodnot -25 %, -19 % a -14,3 % (v tomto pořadí).

Je nutné pozorně sledovat především země jako jsou Norsko a Rakousko, neboť sice poskytují v rámci svých dost kolísavých systémů významné roční příspěvky, ale mají tendenci svou rozvojovou pomoc spíše snižovat. ■

Nerovné zlepšení

Odkazy

SOUČASNÁ SITUACE
(nejnovější dostupné údaje)

- Lepší situace
- Nad průměrem
- Pod průměrem
- Horší situace

VÝVOJ (mezi nejnovějšími a předešlými dostupnými daty)

- ➔ Významný pokrok
- ➡ Mírný pokrok
- || Stagnace
- ➞ Regrese
- ➞ Značná regrese

Úplná tabulka na: www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0-100)	TUBERKULÓZA (případů na 100 000 lidí)	LIDÉ ŽIJÍCÍ S HIV/AIDS (věk 15-49, %)	KOJENECKÁ ÚMRTNOST (na 1 000 živě narozených)	ÚMRTNOST DO 5 LET (na 1 000 živě narozených)	Hodnota
←	Afghánistán (47)	168.3 ➔		165	254 ➔	196
↔	Albánie (96)	16.9 ➔		13 ➔	16 ➔	15
➔	Alžírsko (96)	56.6 ➔	0.1 ➞	33	34 ➔	31
	Americká Samoa (—)	5				5
	Americké Panenské ostrovy (—)	10.1				10
←	Andorra (93)	18.9 ➞		3	3	8
↔	Angola (58)	286.5 ➔	2.1 ➔	116 ➔	243 ➔	162
➔	Antigua a Barbuda (94)	5.5		10	10 ➔	9
➔	Argentina (98)	30.8 ➔	0.5 ➞	15 ➞	15 ➔	15
➔	Arménie (95)	72.3 ➔	0.1 ➔	22 ➞	21 ➔	29
➔	Austrálie (99)	6.2 ➔	0.2 ➞	5	5 ➔	4
➔	Ázerbájdžán (96)	77.1 ➔	0.2 ➞	34 ➔	84 ➔	49
←	Bahamy (99)	44.2 ➞	3 ➞	12 ➔	12 ➔	18
➔	Bahrajn (99)	40.5 ➔		9	11 ➞	20
➔	Bangladéš (56)	222.5 ➔		47 ➔	65 ➔	112
➔	Barbados (98)	3.6 ➔	1.2 ➔	11	12	7
←	Belgie (98)	11.8 ➞	0.2 ➞	4	5 ➞	5
➔	Belize (92)	40 ➔	2.1	22 ➞	14 ➔	20
➔	Benin (77)	90.9 ➔	1.2 ➔	78 ➔	149	80
	Bermudy (—)	3.7				4
➔	Bělorusko (100)	61 ➔	0.2 ➔	12	7 ➔	20
←	Bhútán (79)	246 ➞	0.1 ➞	56 ➔	65 ➔	92
➔	Bolívie (79)	154.6 ➔	0.2 ➞	48 ➔	60 ➔	66
➔	Bosna a Hercegovina (98)	51.1 ➔	0.1 ➞	13	12 ➔	19
←	Botswana (90)	731.4 ➞	23.9 ➞	33 ➔	119 ➔	227
➔	Brazílie (90)	48 ➔	0.6 ➞	20 ➞	18 ➔	22
➔	Brunej (99)	59 ➔		8	8 ➔	25
←	Bulharsko (97)	38.8 ➔		10 ➔	12 ➔	20
➔	Burkina Faso (71)	226.2 ➔	1.6 ➔	104 ➔	203	134
➔	Burundi (61)	367 ➔	2 ➔	108	175 ➔	163
➔	Chile (99)	12.3 ➔	0.3 ➞	8	8 ➔	7
➔	Cookovy ostrovy (98)			16		16
↔	Čad (44)	298.7 ➔	3.5 ➞	124	204 ➔	158
➔	Černá Hora (94)	32.4 ➔		9	10	17
←	Česká republika (99)	8.8 ➔		3	4	5
➔	Čína (95)	98.3 ➔	0.1 ➞	19 ➔	27 ➞	36
➔	Chorvatsko (100)	40.3 ➔	0.1 ➞	5	6	13
←	Dánsko (100)	8.1 ➞	0.2 ➞	4	4 ➔	4
↔	Dem. r. Kongo (dříve Zair) (68)	391.7 ➔		108 ➔	193 ➔	231
➔	Dominika (96)	13.3 ➔		9 ➔	14 ➔	12
➔	Dominikánská republika (87)	69.3 ➔	1.1 ➞	31 ➞	29	33
↔	Džibutsko (90)	812.5 ➔	3.1 ➞	84 ➔	112 ➔	253
←	Egypt (89)	21 ➔		30 ➞	33 ➔	28
➔	Ekvádor (86)	101.3 ➔	0.3 ➞	20 ➔	21 ➔	36
➔	Eritrea (60)	95.4 ➔	1.3 ➔	46 ➔	68 ➔	53
➔	Estonsko (99)	38.1 ➔	1.3 ➞	4 ➔	4 ➔	12
↔	Etiopie (53)	378.2 ➔	2.1 ➔	75 ➔	113 ➔	142
➔	Fidži (93)	20.7 ➔	0.1 ➔	16	17 ➔	13

ZDROJE:
Tuberkulóza: Světová banka (www.worldbank.org).
Lidé žijící s HIV/AIDS: Světová banka (www.worldbank.org).

Kojenecká úmrtnost: UNICEF (www.unicef.org/sowc09).
Úmrtnost do 5 let: UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0-100)	TUBERKULÓZA (případů na 100 000 lidí)	LIDÉ ŽIJÍCÍ S HIV/AIDS (věk 15-49, %)		KOJENEČKÁ ÚMRTNOST (na 1 000 živě narozených)	ÚMRTNOST DO 5 LET (na 1 000 živě narozených)		Hodnota
→	Filipíny (78)	290 →			23 →	26 →	113	
←	Finsko (100)	5.9 ←	0.1 ←		3 =	3 →	3	
←	Francie (99)	13.9 ←	0.4 ←		4 =	4 =	6	
	Francouzská Polynésie (—)	27.1					27	
→	Gabon (82)	406.4 →	5.9 →		60 =	80 →	138	
→	Gambie (73)	258.4 →	0.9 →		82 →	106 →	112	
→	Ghana (76)	202.9 →	1.9 →		73 →	118 →	99	
→	Grenada (92)	4.2 →	0.4 →		15 →	16 →	9	
→	Gruzie (96)	84.3 =	0.1 →		27 →	31 →	36	
	Guam (—)	34					34	
→	Guatemala (68)	63.5 →	0.8 →		29 →	41 =	34	
→	Guinea (68)	287.4 →	1.6 ←		93 →	161 =	136	
→	Guinea-Bissau (58)	219.9 →	1.8 →		118 =	200 =	135	
→	Guyana (84)	121.8 →	2.5 ←		45 →	62 =	58	
→	Haiti (48)	305.6 →	2.2 →		57 →	80 =	111	
→	Honduras (82)	59.4 →	0.7 →		20 →	27 =	27	
	Hong Kong (—)	61.9					62	
→	Indie (68)	167.8 →	0.3 →		54 →	76 =	75	
→	Indonésie (85)	228 →	0.2 ←		25 →	34 =	72	
→	Irák (88)	56 →			36 →	47 →	46	
←	Irsko (100)	13.2 ←	0.2 ←		4 =	4 →	5	
←	Island (98)	3.6 ←	0.2 →		2 =	3 =	2	
←	Itálie (100)	7.4 ←	0.4 ←		3 →	4 =	4	
→	Izrael (99)	7.5 ←	0.1 →		4 =	5 =	4	
→	Írán (95)	21.7 →	0.2 ←		29 →	35 →	21	
=	Jamajka (95)	6.5 →	1.6 ←		26 =	32 →	17	
←	Japonsko (99)	21.1 →			3 =	4 =	9	
→	Jemen (59)	76.5 →			55 →	100 =	77	
→	Jižní Afrika (89)	948.2 →	18.1 ←		46 →	69 =	270	
←	Jordánsko (99)	7.4 ←			21 =	25 =	18	
	Kajmanské ostrovy (—)	3.7					4	
→	Kambodža (66)	495.1 →	0.8 →		70 ←	75 →	160	
→	Kamerun (77)	191.7 →	5.1 →		87 =	142 →	106	
←	Kanada (99)	5.1 ←	0.4 ←		5 =	5 →	4	
→	Kapverdy (93)	150.5 →			24 →	32 →	69	
→	Katar (95)	69.9 →			12 →	11 →	31	
→	Kazachstán (99)	129 →	0.1 →		28 ←	29 =	47	
←	Keňa (71)	352.6 ←			80 →	121 =	185	
→	Kiribati (89)	365.1 →			46 →	64 =	158	
→	Kolumbie (94)	35.4 →	0.6 ←		17 =	17 →	18	
→	Komory (79)	42 →	0.1 →		49 →	63 →	39	
→	Kongo (76)	403.1 →	3.5 →		79 =	121 →	152	
←	Korejská lid. dem. rep. (87)	344.4 ←			42 =	53	146	
→	Korejská republika (100)	89.6 →	0.1 ←		4 →		31	
→	Kostarika (93)	11 →	0.4 ←		10 →	11 →	8	
→	Kuba (99)	6.4 →	0.1 ←		5 =	6 →	4	
→	Kuvajt (100)	23.6 →			9 =	11 =	15	
→	Kypr (100)	4.9 →			3 =	3 →	4	
→	Kyrgyzstán (95)	121.3 →	0.1 →		34 →	41 =	49	
→	Laos (58)	151.1 →	0.2 ←		56 →	75 =	71	
←	Lesotho (72)	636.6 ←	23.2 →		68 →	132 =	215	
←	Libanon (96)	18.6 ←	0.1 →		26 =	31 →	19	
→	Libérie (61)	277.1 →	1.7 →		93 →	235 =	152	
→	Libye (99)	17.2 →			17 =	18 =	17	
→	Lichtenštejnsko (—)				2 →		2	
←	Litva (99)	68 ←	0.1 →		7 =	9 ←	21	
→	Lotyšsko (99)	53 →	0.8 ←		7 →	9 =	17	
=	Lucembursko (100)	12.2 ←	0.2 →		2 →	4 =	5	
	Macau (—)	62.6					63	

ZDROJE:
Tuberkulóza: Světová banka (www.worldbank.org).
Lidé žijící s HIV/AIDS: Světová banka (www.worldbank.org).

Kojenecká úmrtnost: UNICEF (www.unicef.org/sowc09).
Úmrtnost do 5 let UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v újních tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0-100)	TUBERKULÓZA (případů na 100 000 lidí)	LIDÉ ŽIJÍCÍ S HIV/AIDS (věk 15-49, %)	KOJENEČKÁ ÚMRTNOST (na 1 000 živě narozených)	ÚMRTNOST DO 5 LET (na 1 000 živě narozených)	Hodnota
→	Madagaskar (59)	250.8 →	0.1 →	70 →	115 =	109
→	Maďarsko (99)	16.7 →	0.1 ←	6 =	7 =	7
→	Makedonie (—)	29.3 →	0.1 ←	15 =		15
→	Malajsie (97)	103.3 →	0.5 ←	10 =	12 =	31
←	Malawi (62)	345.7 ←	11.9 →	71 →	120 =	137
→	Maledívy (91)	46.9 →		26 =	30 =	34
→	Mali (67)	318.9 →	1.5 →	117 →	217 =	164
→	Malta (99)	6 ←	0.1 →	4 →	6 =	4
←	Maroko (81)	91.6 ←	0.1 ←	32 →	37 =	40
←	Marshallovy ostrovy (93)	215.2 ←		49 →	56 =	107
→	Mauricius (99)	22.4 →	1.8 ←	13 =	15 ←	13
→	Mauritánie (68)	317.7 →	0.8 ←	75 →	125 =	130
→	Mexiko (95)	20 →	0.3 ←	29 =	35 =	21
→	Mikronésie (89)	97.1 →		33 =	41 =	57
←	Moldavsko (—)	141 →	0.4 →	16 =		52
←	Monako (—)	2.3 ←		3 =	4 =	3
←	Mongolsko (93)	205.4 ←	0.1 ←	35 →	42 →	71
→	Mozambik (66)	431.3 →	12.5 →	115 ←	138 =	174
=	Myanmar (dříve Barma) (73)	170.9 →	0.7 →	74 =	104 =	87
←	Namibie (89)	766.8 ←	15.3 →	47 →	61 =	223
→	Nauru (76)			25 =	30 =	28
→	Nepál (58)	173 →	0.5 ←	43 →	59 =	69
←	Německo (99)	5.9 ←	0.1 ←	4 =	4 =	4
→	Niger (55)	17.3 →	0.8 →	83 →	253 =	89
→	Nigérie (56)	310.7 →	3.1 →	97 →	191 =	150
→	Nikaragua (70)	48.7 →	0.2 →	28 →	36 =	28
→	Niue (98)				42	42
←	Nizozemsko (100)	7.5 ←	0.2 ←	4 =	5 =	4
←	Nizozemské Antily (—)	7.5 ←				8
←	Norsko (100)	5.5 ←	0.1 ←	3 =	4 =	3
→	Nová Kaledonie (—)	21.6 →				22
→	Nový Zéland (98)	7.1 →	0.1 ←	5 =	6 =	5
→	Omán (98)	12.8 →		11 ←	11 →	12
←	Palau (99)	60.2 ←		9 →	11 =	27
←	Panama (93)	47.4 ←	1 ←	18 =	23 =	22
→	Papua-Nová Guinea (62)	249.5 →	1.5 →	50 →	73 =	94
→	Paraguay (95)	58.3 →	0.6 ←	24 ←	22 =	26
→	Pákistán (71)	181.3 →	0.1 ←	73 →	97 =	88
→	Peru (88)	125.9 →	0.5 →	17 →	25 =	42
→	Pobřeží slonoviny (74)	420.5 →	3.9 →	89 →	106 →	155
→	Polsko (99)	25.2 →	0.1 ←	6 =	7 =	10
→	Portoriko (—)	4				4
←	Portugalsko (99)	29.6 ←	0.5 ←	3 =	4 =	9
←	Rakousko (99)	12.4 ←	0.2 ←	4 =	4 =	5
→	Rovníková Guinea (58)	255.9 →	3.4 ←	124 =	206 =	147
→	Rumunsko (96)	114.9 →	0.1 ←	13 →	16 →	36
→	Ruská federace (99)	110.4 →	1.1 ←	13 →	13 →	34
→	Rwanda (53)	397 →	2.8 →	109 ←	160 =	167
←	Řecko (99)	17.8 ←	0.2 ←	4 =	4 =	7
←	Salvador (80)	39.6 →	0.8 →	21 →	23 →	21
→	Samoa (97)	18.8 →		22 →	28 =	23
←	San Marino (—)	6.2 ←		4 ←	3 =	4
→	Saúdská Arábie (95)	46.3 →		20 →	23 →	30
→	Senegal (68)	271.5 →	1 ←	59 →	116 =	112
→	Severní Mariany (—)	58.3				58
→	Seychelská republika (99)	32.4 →		12 =	13 =	19
→	Sierra Leone (57)	573.9 →	1.7 ←	155 →	269 =	250
←	Singapur (92)	26.5 ←	0.2 ←	2 =	3 =	8
→	Slovensko (99)	16.6 →	0.1 ←	7 =	7 →	8

ZDROJE:
Tuberkulóza: Světová banka (www.worldbank.org).
Lidé žijící s HIV/AIDS: Světová banka (www.worldbank.org).

Kojenecká úmrtnost: UNICEF (www.unicef.org/sowc09).
Úmrtnost do 5 let: UNICEF (www.unicef.org/sowc09).

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data,
 lze najít v úvodních tabulkách na
 www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0-100)	TUBERKULÓZA (případů na 100 000 lidí)	LIDÉ ŽIJÍCÍ S HIV/AIDS (věk 15–49, %)	KOJENEČKÁ ÚMRTNOST (na 1 000 živě narozených)	ÚMRTNOST DO 5 LET (na 1 000 živě narozených)	Hodnota	
→	Slovinsko (99)	12.9 →	0.1 ←	3	4	5	ZDROJE: Tuberkulóza: Světová banka (www.worldbank.org). Lidé žijící s HIV/AIDS: Světová banka (www.worldbank.org).
→	Somálsko (48)	248.7 →	0.5 →	88 →	145	121	
→	Spojené arabské emiráty (100)	15.8 →		7 →	7 →	10	
←	Spojené království (99)	15.3 ←	0.2 ←	5	6	7	
←	Spojené státy americké (98)	4.2 ←	0.6 ←	7 ←	7 →	5	
→	Srbsko (98)	32.4 →	0.1	7	8	12	
→	Středoafrická republika (65)	345.1 →	6.3 →	113 →	174	160	
→	Súdán (70)	243.3 →	1.4 →	69 ←	89	101	
←	Surinam (82)	116.3 ←	2.4 ←	27 →	39	46	
→	Svatá Lucie (98)	14.3 →	0.6	14 ←	14	11	
→	Svatý Kryštof a Nevis (95)	9.3 →		16 →	19	15	
→	Sv. Tomáš a Princův ostrov (83)	101.1 →		64 →	96	87	
→	Sv. Vincent a Grenadiny (95)	24.7 →		17	20	21	
←	Svazjsko (80)	1198 ←	26.1 →	66 →	164	364	
←	Sýrie (95)	23.6 ←		15 ←	13 →	17	
→	Šalamounovy ostrovy (—)	127.8 →		53 →		90	
←	Španělsko (100)	29.6 ←	0.5 ←	4	4	10	
←	Šrí Lanka (96)	60.5 →		17 ←	13	30	
←	Švédsko (100)	6 ←	0.1 →	3	4 ←	3	
←	Švýcarsko (97)	6.1 ←	0.6 ←	4	5	4	
→	Tádžikistán (89)	230.7 →	0.3 ←	57 →	68	89	
→	Tanzanie (73)	297.4 →	6.2 →	73 →	118	124	
→	Thajsko (96)	142.3 →	1.4 ←	6 →	8	39	
→	Togo (68)	429.2 →	3.3 ←	65 →	107	151	
→	Tonga (96)	24 →		19 →	24	22	
→	Trinidad a Tobago (95)	11.2 ←	1.5 →	31 →	38	20	
→	Tunisko (95)	26 →	0.1 →	18 →	23	17	
→	Turecko (92)	29.6 →		21 →	26	26	
→	Turkmenistán (88)	68.5 →	0.1 ←	45	51	41	
→	Tuvalu (89)			30 →	38	34	
→	Uganda (59)	329.6 →	5.4 →	82 ←	134	138	
→	Ukrajina (99)	101.5 →	1.6 ←	20	24	37	
→	Uruguay (98)	22.3 →	0.6 ←	12 ←	15 ←	12	
→	Uzbekistán (93)	112.6 →	0.1 →	36 →	44 →	48	
←	Vanuatu (87)	77.1 ←		28 →	36	47	
←	Venezuela (94)	33.6 →		17 →	21	24	
→	Vietnam (93)	171.2 →	0.5 ←	13 →	17	50	
→	Východní Timor (56)	322 →		77 ←	55	151	
→	Zambie (71)	506.1 →	15.2 →	103	182	202	
←	Západní břeh a Gaza (—)	19.9 →		24 ←		22	
←	Zimbabwe (77)	782.1 ←	15.3 →	59 →	85 →	235	

POZNÁMKA:

1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětech:
Menší než -5: významný pokrok; Mezi -5 a -1: mírný pokrok;
Mezi -1 a 1: stagnace; Mezi 1 a 5: regrese; Větší než 5: významná regrese.

Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008 / hodnota 2008) * 100
2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem sečtení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.
3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj

ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatku aktuálních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokům nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.
ZDROJ: World Development Indicators 2009, World Bank (www.worldbank.org).

DEFINICE UKAZATELŮ:

Tuberkulóza (případů na 100 000 lidí): Celkový počet případů tuberkulózy hlášených Světové zdravotnické organizací na 100 000 lidí. Případ tuberkulózy je definován jako pacient, u něhož byla tuberkulóza potvrzena bakteriologicky nebo diagnostikována klinicky.

Lidé žijící s HIV/AIDS (věk 15–49, %): Procento dospělých (ve věku 15–49 let) žijících s HIV/AIDS.

Kojenečká úmrtnost (na 1 000 živě narozených): Počet kojenců, kteří zemřou v daném roce před dovršením jednoho roku věku, na 1 000 živě narozených dětí.

Úmrtnost do 5 let (na 1 000 živě narozených): Pravděpodobnost úmrtí mezi narozením a přesně pátým rokem věku přepočítaná na 1 000 živě narozených dětí.

Metodologické poznámky a pokyny jsou uvedeny na konci oddílu.

Nerovné zlepšení

Světová zdravotnická organizace (WHO) je přímým orgánem OSN, který koordinuje činnost v oblasti zdravotnictví. Má pravomoc pro stanovování standardů, poskytování technické pomoci jednotlivým státům a monitorování světových trendů. WHO ve své Zprávě o stavu zdraví ve světě uvedla, že "...světová bezpečnost v oblasti zdraví závisí více než kdykoli předtím na mezinárodní spolupráci a vůli všech zemí k efektivním činům při řešení nových a vynořujících se hrozeb".¹

Počínaje konferencí v Alma-Atě v září 1978 v tehdejší SSSR je kladen důraz na primární zdravotní péči. Tato opatření jsou stále více považována za účinnou odpověď na současné zdravotní problémy ve světě a za nástroj na podporu rovnosti, solidarity a sociální spravedlnosti prostřednictvím zvýšení kvality zdravotnických služeb pro všechny.²

Uvedení systému primární zdravotní péče do praxe vyžaduje vyspělou národní zdravotnickou organizaci a veřejné programy zaměřené na jeho rozvoj a udržitelnost, které by umožnily měřitelnost a přesné zhodnocení proporčního podílu určitých nemocí na specifické typy úmrtnosti, a to nejen s ohledem na situaci zdraví té které země a její potřeby mezinárodní pomoci v této oblasti, ale také s ohledem na priority a modely rozvoje zdravotnictví, které v těchto zemích převažují.

Social Watch proto z mnoha dostupných ukazatelů zvolila tři, které dokáží zachytit výskyt nemocí spojených s nedostatkem preventivních strategií a vhodného vzdělání v oblasti zdraví. Zvolila také dva ukazatele, které zachycují úmrtnost v situacích velké zranitelnosti v kontextu nedostatečné zdravotní péče a prevence: dětskou úmrtnost a úmrtnost mezi dětmi mladšími pěti let.

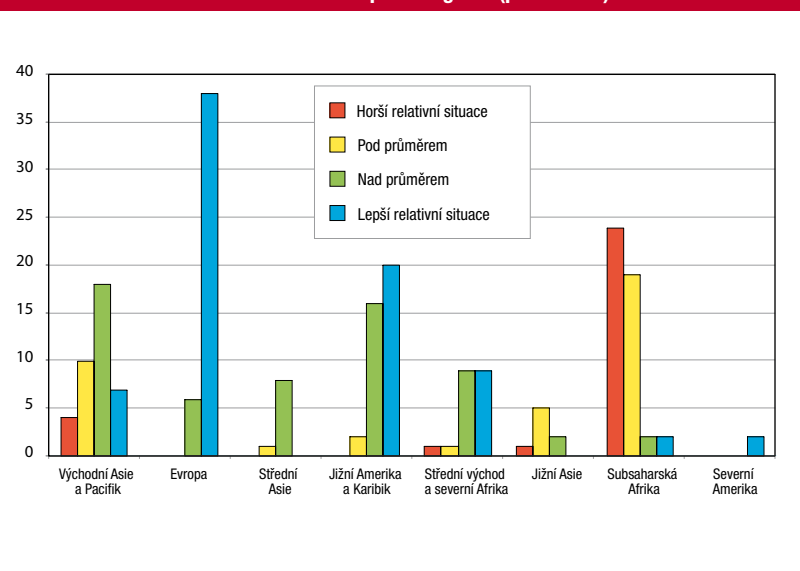
Světový vývoj

Situace se obecně zlepšila. Podíl lidí ve věku 15 až 49 let, kteří žijí s HIV/AIDS, činí ve světě odhadem stále 2 %. Fakt, že tato míra se nezměnila, znamená, že expanze nemoci se pozastavila. Dětská úmrtnost klesla o 9,6 % (mezi lety 2008 a 2009 se snížila z 39 na 35,6 úmrtí mezi dětmi mladšími 1 roku na 1000 živě narozených), rovněž klesla úmrtnost dětí mladších 5 let (z 56 na 54,3 úmrtí na 1000 živě narozených, což je vývoj -3,1 %) a podle údajů z roku 2009 se snížil výskyt tuberkulózy ze 199 na 136,5 případů zaznamenaných WHO na 100 000 lidí (což představuje snížení o 45,8 % ve srovnání s dostupnými údaji z roku 2008).

1 WHO. World Health Report 2007 – a safer future. Global public health security in the 21st century. Dostupné z: <www.who.int/whr/2007/>.

2 Report of the International Conference on Primary Health Care, Alma-Ata. Světová zdravotnická organizace, Mezinárodní konference o primární zdravotní péči, SSSR, 6. až 12. září 1978: <www.who.int/whr/2008/overview>.

TABULKA 1: Současná zdravotní situace podle regionů (počet zemí)

TABULKA 1. Současná zdravotní situace a její vývoj (počet zemí)

	←	↔		→	→	Celkem
Horší situace	7	1			22	30
Pod průměrem	3	1	1		31	36
Nad průměrem	10	2		3	42	57
Lepší situace	21	8	2	6	35	72
Celkem	41	12	3	9	130	195

TABULKA 2. Průměrné ukazatele u zemí s relativně horší a lepší zdravotní situací

		Tuberkulóza (případů na 100 000 lidí)	Lidé s hiv/aids (ve věku 15–49 let, %)	Dětská úmrtnost (na 1000 živě narozených)	Úmrtnost dětí mladších 5 let (na 1000 živě narozených)
Horší relativní situace	Průměr	561.5	17.9	102.5	188.5
	Počet zemí	21	9	28	24
Lepší relativní situace	Průměr	15.9	0.0	6.7	8.3
	Počet zemí	85	73	70	75
Celkem	Průměr	136.5	2.1	35.6	54.3
	Počet zemí	202	141	194	188

Při zkoumání stavu těchto ukazatelů v zemích s relativně lepší a horší situací se objevují rozdíly, a právě to je jeden z hlavních motivů, který se odráží v analýze údajů pro rok 2009 (tabulka 2).

V zemích s relativně lepší situací je vývoj všech těchto ukazatelů příznivý (kolísání hodnot mezi lety 2008 a 2009: tuberkulóza = -157,9 %; HIV/AIDS z 0,3 % na 0,0 %; dětská úmrtnost = -79,1 %; úmrtnost dětí ve věku pod 5 let = -68,7 %). Na druhé straně nastalo v zemích s relativně horší situací mírné zlepšení pouze v ukazatelích tuberkulózy a dětské úmrtnosti (kolísání v hodnotě ukazatele: tuberkulóza = -0,6 %; dětská úmrtnost = -5,4 %). V jiných ohledech se však situace významně zhoršila, především u šíření HIV/AIDS, ale též v případě

úmrtnosti dětí mladších 5 let (kolísání hodnoty ukazatele: HIV/AIDS = 49,7 %, úmrtnost dětí mladších 5 let = 7,7 %).

S ohledem na relativní vývoj v různých zemích, jak naznačují výše zmíněné rozdíly a zpětný postup některých ukazatelů v několika zemích, lze hovořit o nerovném a polarizovaném průběhu v letech 2008 a 2009 (tabulka 1). ■

Zřetelná polarizace

Úplná tabulka na: www.socialwatch.org/statistics2009

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ŽENY VE VĚKU 15–49 LET PŘI TĚHOTENSTVÍ ASPOŇ JEDNOU V PĚČI KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	PORODY ZA ASISTENCE KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	POUŽÍVÁNÍ ANTIKONCEPCE ŽENAMI VE VĚKU 15–49 LET, V SOUČASNOSTI ŽIJÍCÍMI VE SVAZKU (%)	Hodnota
➔	Afgánistán (47)	52	14		33
➔	Albánie (96)	81	100		91
➔	Alžírsko (96)	79	95		87
➔	Angola (58)		45		45
➔	Antigua a Barbuda (94)		100		100
➔	Argentina (98)		99		99
➔	Arménie (95)	93.2	98		96
	Austrálie (99)		100		100
➔	Ázerbájdžán (96)	70	97	51.1	73
	Bahamy (99)		99		99
	Bahrajn (99)		99		99
➔	Bangladéš (56)	48.7	20	55.8	42
➔	Barbados (98)	89	100		95
	Belgie (98)		99		99
➔	Belize (92)		91	34.3	63
	Benin (77)	88	74	17	60
➔	Bělorusko (100)		100		100
➔	Bhútán (79)		51	35.4	43
➔	Bolívie (79)	79.1	60.8		70
➔	Bosna a Hercegovina (98)	99	100		100
➔	Botswana (90)	99	99		99
➔	Brazílie (90)		97		97
	Brunej (99)		100		100
➔	Bulharsko (97)		99		99
➔	Burkina Faso (71)	72.8	54		63
➔	Burundi (61)	93	34		64
➔	Chile (99)		100	58.4	79
	Cookovy ostrovy (98)		100		100
➔	Čad (44)	42.6	15		29
	Černá Hora (94)		99		99
➔	Česká republika (99)		100		100
➔	Čína (95)		98	84.6	91
➔	Chorvatsko (100)		100		100
➔	Dem. rep. Kongo (dříve Zair) (68)		61		61
➔	Dominika (96)		99		99
➔	Dominikánská republika (87)	98.3	96	72.9	89
➔	Džibutsko (90)		93		93
➔	Egypt (89)	71.3	74		73
➔	Ekvádor (86)	56	80		68
➔	Eritrea (60)	70.3	28		49
	Estonsko (99)		100		100

POZNÁMKA:
1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opožděným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následující rozptylech:
Mezi 1 a 2: významný pokrok; Mezi 2 a 3: mírný pokrok; Mezi 3 a 4: stagnace; Mezi 4 a 5: regrese; Mezi 5 a 6: významná regrese.
2. Hodnota dosažená internem: Hodnota je výsledkem

seřazení hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.
3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech indikátorech, uvedení vývoj odpovídá nedostatek aktualizací dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokem nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.
ZROUJE:
Ženy ve věku 15–49 let při těhotenství aspoň jednou v péči kvalifikovaného zdravotníka: Global Health Atlas, WHO

(www.who.int/global atlas).
Porody za asistence kvalifikovaného zdravotníka: Reproductive Health Indicators Database, Department of Reproductive Health and Research, WHO (www.who.int/reproductivehealth/). Pouze u údajů označených (+) Demographic and Health Surveys – kompendium SVT (www.measuredata.com/accesssurveys/).
Používání antikoncepce ženami ve věku 15–49 let, v současnosti žijícími ve svazku: Světová banka (www.worldbank.org).

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ŽENY VE VĚKU 15–49 LET PŘI TĚHOTENSTVÍ ASPOŇ JEDNOU V PÉČI KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	POROXY ZA ASISTENCE KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	POUŽÍVÁNÍ ANTIKONCEPCE ŽENAMI VE VĚKU 15–49 LET, V SOUČASNOSTI ŽIJÍCÍMI VE SVAZKU (%)	Hodnota
→	Etiopie (53)	28	6		17
→	Fidži (93)		99		99
	Filipíny (78)	87.6	60	50.6 →	66
	Finsko (100)		100		100
→	Francie (99)		99		99
→	Gabon (82)	94	86		90
→	Gambie (73)	92	57		75
→	Ghana (76)	91.9	50		71
→	Grenada (92)		100		100
→	Gruzie (96)	91	92		92
→	Guatemala (68)	86	41		64
→	Guinea (68)	82.2	38		60
→	Guinea-Bissau (58)	89	39		64
	Guyana (84)	88	94	34.2 ←	72
→	Haiti (48)	84.5	26		55
	Honduras (82)	91.7	67	65	75
	Indie (68)	65	47		56
→	Indonésie (85)	91.5	66	61.4 →	73
→	Irák (88)		89		89
	Irsko (100)		100		100
→	Itálie (100)		99		99
→	Írán (95)		97		97
→	Jamajka (95)		97		97
→	Japonsko (99)		100		100
→	Jemen (59)	34	20	27.7 →	27
→	Jižní Afrika (89)	89	92		91
	Jordánsko (99)	98.6	100	57.1 →	85
→	Kambodža (66)	69.3	43.8		57
→	Kamerun (77)	83.3	63		73
	Kanada (99)		100		100
→	Kapverdy (93)		89		89
→	Katar (95)	62	100		81
→	Kazachstán (99)	82	100		91
→	Keňa (71)	88.1	42		65
→	Kiribati (89)		90		90
→	Kolumbie (94)	93.5	96		95
→	Komory (79)		62		62
←	Kongo (76)	86.8	83	20.6 ←	63
→	Korejská lid. dem. rep. (87)	98	97		98
→	Korejská republika (100)		100		100
←	Kostarika (93)		94		94
→	Kuba (99)		100	77.1 →	89
→	Kuvajť (100)		100		100
	Kypr (100)		100		100
→	Kyrgyzstán (95)	88	98		93
	Laos (58)	44	19		32
→	Lesotho (72)	90.4	55		73
→	Libanon (96)		98		98
→	Libérie (61)		51	11.4 →	31

POZNÁMKA:
1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opakovaným serazáním hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětích:
Měsíční: -5; významný pokrok: Mezi -5 a -1; mírný pokrok: Mezi -1 a 1; stagnace: Mezi 1 a 5; regrese: Větší než 5; významná regrese: > 10.
Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008 / hodnota 2008) * 100
2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem sečtení hodnot

vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.
3. Stagnující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagnující vývoj ve všech hodnotách, uvedený vývoj odpovídá nedostatků skálaních dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k ročním nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.
ZDROJE:
Ženy ve věku 15–49 let při těhotenství aspoň jednou v péči

Kvalifikovaného zdravotníka: Global Health Atlas: WHO (www.who.int/GlobalAtlas).
Porady za asistence kvalifikovaného zdravotníka: Reproductive Health Indicators Database, Department of Reproductive Health and Research, WHO (www.who.int/reproductivehealth). Pouze u údajů označených (+); Demographic and Health Surveys – kompilátor STAT (www.measuredhs.com/accesssurveys).
Použití antikoncepce ženami ve věku 15–49 let, v současnosti žijícími ve svazku: Světová banka (www.worldbank.org).

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ŽENY VE VĚKU 15–49 LET PŘI TĚHOTENSTVÍ ASPOŇ JEDNOU V PÉČI KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	PORODY ZA ASISTENCE KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	POUŽÍVÁNÍ ANTIKONCEPCE ŽENAMI VE VĚKU 15–49 LET, V SOUČASNOSTI ŽIJÍCÍMI VE SVAZKU (%)	Hodnota
	Libye (99)		100		100
	Litva (99)		100		100
	Lotyšsko (99)		100		100
	Lucembursko (100)		100		100
→	Madagaskar (59)	79.9	45		62
	Maďarsko (99)		100		100
→	Makedonie (—)		98		98
	Malajsie (97)		100		100
→	Malawi (62)	93.1	54		74
→	Maledivy (91)	98	84		91
	Mali (67)	53	41		34
	Malta (99)		100		100
→	Maroko (81)	67.8	63		65
→	Marshallovy ostrovy (93)		95		95
→	Mauricius (99)		99		99
→	Mauritánie (68)	63	53		58
→	Mexiko (95)		94		94
→	Mikronésie (89)		88		88
→	Moldavsko (—)	98	100		99
→	Mongolsko (93)		99		99
→	Mozambik (66)	84.5	48		66
→	Myanmar (dříve Barma) (73)		68		68
→	Namibie (89)	85	76		72
	Nauru (76)		100		100
←	Nepál (58)	69.7	19		44
	Německo (99)		100		100
→	Niger (55)	46.1	18		32
→	Nigérie (56)	61	35		48
→	Nikaragua (70)	85	67		75
	Niue (98)		100		100
→	Nizozemsko (100)		100		100
	Nový Zéland (98)		95		95
→	Omán (98)		98		98
→	Pákistán (71)		54		42
→	Palau (99)		100		100
	Panama (93)		91		91
→	Papua-Nová Guinea (62)		38		38
→	Paraguay (95)		100		100
→	Peru (88)	85	73		76
→	Pobřeží slonoviny (74)	84	57		71
	Polsko (99)		100		100
	Portugalsko (99)		100		100
	Rovníková Guinea (58)		63		63
→	Rumunsko (96)	89	98		94
→	Ruská federace (99)	96	100		98
→	Rwanda (53)	94.3	28		61
→	Salvador (80)		69		69
→	Samoa (97)		100		100
→	Saúdská Arábie (95)		93		93

POZNÁMKA:
1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opětovným seřazením hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětích:
Mezi 1 a 5: významný pokrok; Mezi 5 a 1: mírný pokrok; Mezi 1 a 1: stagnace; Mezi 1 a 5: regrese; větší než 5: významná regrese.
Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008 / hodnota 2008) * 100
2. Hodnota dosažená indexem: Hodnota je výsledkem seřazení hodnot

vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.
3. Stagující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagující vývoj ve všech hodnotách, uvelený vývoj odpovídá nedostatku aktualizací dat a byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k ročním nebo obdoby jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.
Ženy ve věku 15–49 let při těhotenství aspoň jednou v péči

Kvalifikovaného zdravotníka: Global Health Atlas, WHO (www.who.int/globalAtlas).
Porodů za asistence kvalifikovaného zdravotníka: Reproductive Health Indicator's Database, Department of Reproductive Health and Research, WHO (www.who.int/reproductivehealth).
Pouze u údajů označených (-): Demographic and Health Surveys – kompilátor STAT (www.measuredhs.com/accesssurveys).
Používání antikoncepce ženami ve věku 15–49 let, v současnosti žijícími ve svazku: Světová banka (www.worldbank.org).

Souhrn: SOUČASNÁ SITUACE (barva) VÝVOJ (šipka-ikona)	ZEMĚ (hodnota BCI, 0–100)	ŽENY VE VĚKU 15–49 LET PŘI TĚHOTENSTVÍ ASPOŇ JEDNOU V PÉČI KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	POROXY ZA ASISTENCE KVALIFIKOVANÉHO ZDRAVOTNÍKA (%)	POUŽÍVÁNÍ ANTIKONCEPCE ŽENAMI VE VĚKU 15–49 LET, V SOUČASNOSTI ŽIJÍCÍMI VE SVAZKU (%)	Hodnota
→	Senegal (68)	87.4	52		70
→	Sierra Leone (57)	82	43		63
→	Singapur (92)		100		100
	Slovensko (99)		100		100
	Slovinsko (99)		100		100
→	Somálsko (48)		33		33
	Spojené arabské emiráty (100)		100		100
→	Spojené království (99)		99		99
→	Spojené státy americké (98)		100		100
→	Srbsko (98)		99		99
→	Středoafrická republika (65)		54		54
→	Súdán (70)		49		49
→	Surinam (82)	91	71		81
	Svatá Lucie (98)		100		100
→	Svatý Kryštof a Nevis (95)		100		100
→	Sv. Tomáš a Princův ostrov (83)	91	81		86
→	Sv. Vincent a Grenadiny (95)		100		100
→	Svazjsko (80)		74	50.6 →	62
→	Sýrie (95)		93		93
→	Šalamounovy ostrovy (—)		43		43
←	Šrí Lanka (96)		97	68 ←	83
	Švýcarsko (97)		100		100
	Tádžikistán (89)	75	83	38.3 →	65
→	Tanzanie (73)	94.3	46		70
→	Thajsko (96)		97		97
→	Togo (68)	78	62		70
→	Tonga (96)		99		99
→	Trinidad a Tobago (95)	96	98		97
→	Tunisko (95)		90		90
→	Turecko (92)	67	83		75
→	Turkmenistán (88)	87	100		94
	Tuvalu (89)		100		100
→	Uganda (59)	94.1	42		68
	Ukrajina (99)	90	100	66.7 →	86
→	Uruguay (98)		100		100
→	Uzbekistán (93)		100		100
→	Vanuatu (87)		92		92
→	Venezuela (94)		95		95
→	Vietnam (93)	70	88		79
→	Východní Timor (56)		19	19.8 →	19
→	Zambie (71)	93.3	43		68
→	Zimbabwe (77)	94.2	69		82

POZNÁMKA:
1. Vývoj: Vývoj ukazatelů je získán opořováním seriazaním hodnot, které byly výsledkem relativní míry rozdílu v následujících rozpětích:
Mezi -1 a -5: výrazný pokrok; Mezi -5 a -1: mírný pokrok; Mezi -1 a 1: stagnace; Mezi 1 a 5: regres; Větší než 5: výrazná regrese.
Tato míra je získána následující rovnicí:
(hodnota 2009 – hodnota 2008) / (hodnota 2008) * 100
2. Hodnota dosažená indikem: Hodnota je výsledkem sečení

hodnot vypočítaných pro každou dimenzi a vydělením výsledku celkovým počtem dimenzí.
3. Stagující vývoj: V ukazatelích vykazujících stagující vývoj ve všech hodnotách, uvedeny vývoj (odpovídá nedostatek aktuálních dat) da byla zde použita data zaznamenaná v roce 2008. Data se vztahují k rokem nebo obdobím jiným, než specifikovaným v definici indikátoru.
ZDROJE:
Ženy ve věku 15–49 let při těhotenství aspoň jednou v péči kvalifikovaného zdravotníka: Global Health Atlas, WHO

(www.who.int/global atlas).
Porodů za asistence kvalifikovaného zdravotníka: Reproductive Health Indicators Database, Department of Reproductive Health and Research, WHO (www.who.int/reproductivehealth/). Pouze u údajů označených (+) Demographic and Health Surveys – Komplikátor STAI (www.measurdata.com/accesssurveys).
Použití antikoncepce ženami ve věku 15–49 let, v současnosti žijícími ve svazku: Světová banka (www.worldbank.org).

DEFINICE UKAZATELŮ:

Ženy ve věku 15–49 let při těhotenství aspoň jednou v péči kvalifikovaného zdravotníka (%): Procento žen ve věku 15–49 let, které byly po dobu těhotenství aspoň jednou v péči kvalifikovaného zdravotníka (lékaře/lékařky, ošetrovatelky, porodní asistentky).

Porodů za asistence kvalifikovaného zdravotníka (%): Procento porodů, u nichž asistoval kvalifikovaný zdravotník (lékař/lékařka, ošetrovatelka, porodní asistentka).

Používání antikoncepce ženami ve věku 15–49 let, v současnosti žijícími ve svazku(%): Procento žen ve věku 15–49 let žijících ve svazku, které v současnosti užívají antikoncepci.

Metodologické poznámky a pokyny jsou vedeny na konci oddílu.

Podrobnější údaje o letech, na něž se vztahují data, lze najít v úplných tabulkách na www.socialwatch.org/statistics2009

REPRODUKČNÍ ZDRAVÍ

Zřetelná polarizace

Termín "reprodukční zdraví" byl poprvé použit na Konferenci OSN o populaci a rozvoji v Káhiře v roce 1994. Odkazuje na stav úplného fyzického, mentálního a sociálního pocitu zdraví ve všech jeho funkcích a procesech, které se pojí s reprodukci.

Podle Populačního fondu OSN země každou minutu někde na světě během porodu jedna žena z důvodů, jimž lze předejít, a na každou ženu, která zemře za těchto okolností, připadá 20 či více žen, jejichž zdraví je nevratně zničeno kvůli porodním komplikacím. To v součtu činí půl milionu žen, které každý rok ztratí život a více než deset milionů žen, jejichž šance na plnohodnotný a zdravý život je vážně narušena. Situace je extrémně znepokojivá v chudých zemích, které vykazují nejvyšší míry nedobrovolných těhotenství, potratů za špatných podmínek, infekce HIV/AIDS a mateřské úmrtnosti a nevratné újmy na zdraví.

Prevence se zaměřuje na předcházení těhotenství u nedospělých dívek, začátek sexuálních vztahů a používání antikoncepce. Na druhé straně je věnována pozornost sexuální přenosným nemocem, především HIV/AIDS, kvalifikované zdravotní péči během těhotenství a porodu a následné péči pro ženy a novorozence při porodních komplikacích.

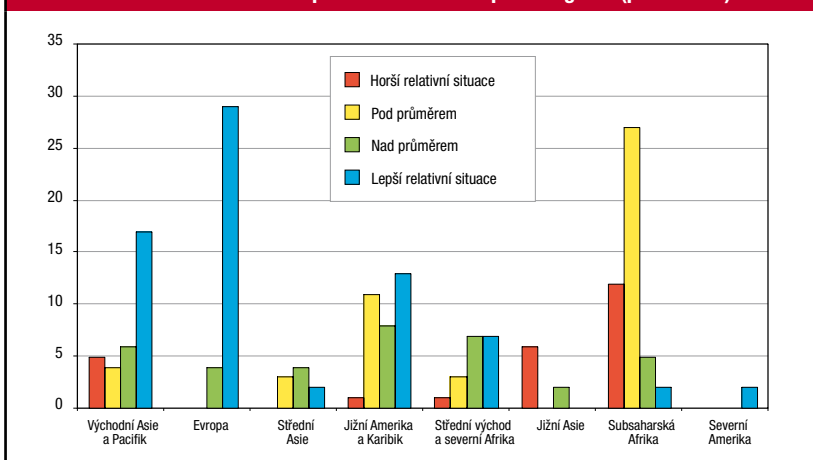
Světový vývoj

V případě reprodukčního zdraví v roce 2008 neznamenala změnu více než pětina zemí (23,8 %) a 70,7 % zemí učinilo pokrok. V této druhé skupině zaznamenalo mírný pokrok 6,6 % zemí a většina (64,1 %) učinila významný pokrok. Na druhé straně nastal mírný pokles u 8 zemí (4,4 %) a u dvou dalších prudký pokles (1,1 %), celkově tedy zaznamenalo pokles pouze 5,5 % zemí (tabulka 1). Obecně je rovnováha pozitivní, ale při zkoumání průměrných hodnot v zemích na obou koncích spektra bychom tento stav měli uvažovat v kontextu (tabulka 2).¹

Ukazatel pro "ženy ve věku 15 až 49 let, které během těhotenství ošetřil aspoň jednou kvalifikovaný zdravotník (%)" nezaznamenal žádné změny, ale vývoj v reprodukčním zdraví byl stále příznivý. Důvodem je fakt, že podíl žen (žijících ve svazku) v této věkové skupině, které užívají antikoncepci, a podíl porodů v přítomnosti kvalifikovaného zdravotního personálu se zvýšily (hodnoty pro rok 2008 byly 80,7 %, 44,9 % a 79,1 % v tomto pořadí a pro rok 2009 80,7 %, 47,9 % a 79,6 % v tomto pořadí).

Tento všeobecný pokrok však zastiňuje významná polarizace, která se projevila v hodnoceném období. Průměrné hodnoty ukazatelů v zemích s horší relativní situací klesly (z 67,2 %, 17,1 % a 37,9 %

TABULKA 1: Současná situace reprodukčního zdraví podle regionů (počet zemí)

TABULKA 2. Současná situace a vývoj v oblasti reprodukčního zdraví

	←	↔		→	→	Celkem
Horší situace		2	3	3	17	25
Pod průměrem	2	3	6	7	30	48
Nad průměrem		3	4	2	27	36
Lepší situace			30		42	72
Celkem	2	8	43	12	116	181

TABULKA 2. Průměrné ukazatele reprodukčního zdraví u zemí v horší a lepší relativní situaci

		Ženy ve věku 15–49 let, které během těhotenství navštívily aspoň jednou kvalifikovaného zdravotníka (%)	Užívání antikoncepce ženami (v současnosti žijícími ve svazku) ve věku 15–49 let (%)	Porody za asistence kvalifikovaného zdravotníka (%)
Horší relativní situace	Průměr	48.0	15.4	32.4
	Počet zemí	11	5	30
Lepší relativní situace	Average	94.3	72.3	99.6
	Počet zemí	27	8	80
Celkem	Average	80.7	47.9	79.6
	Počet zemí	79	27	181

v roce 2008 na 48 %, 15,4 % a 32,4 % v roce 2009 v tomto pořadí). Na druhé straně nastal opak v zemích s lepší relativní situací, všechny průměrné hodnoty těchto ukazatelů vzrostly (93,9 %, 64,5 % a 98,9 % v roce 2008 na 94,3 %, 72,3 % a 99,6 % v roce 2009 v tomto pořadí).

Situace podle regionů

Žádná země v Evropě a Severní Americe není pod průměrem, naprostá většina je v lepší relativní situaci (87,9 % a 100 % v tomto pořadí).

Většina zemí ve Střední Asii se umístila kolem průměru (33,3 % jsou pod průměrem a 44,4 % nad průměrem). Žádné země se nenacházejí v horší relativní situaci a dvě jsou v lepší relativní situaci (22,2 %).

Ve východní Asii a Pacifiku, Jižní Americe a Karibiku a na Středním východě a v severní Africe je většina zemí nad průměrem (18,8 %, 24,4 % a 38,9 % v tomto pořadí) nebo ve skupině s lepší relativní situ-

aci (53,1 %, 39,4 % a 38,9 % v tomto pořadí). Několik zemí je však také pod průměrem (12,5 %, 33,3 % a 16,7 % v tomto pořadí) a některé jsou v horší relativní situaci (15,6 %, 3 % a 5,6 % v tomto pořadí).

Nejvíce polarizovaným regionem je jižní Asie. Tři čtvrtiny zemí (75 %) se nacházejí v horší relativní situaci a čtvrtina (25 %) je nad průměrem. Žádná země tu není v lepší relativní situaci ani mírně pod průměrem.

Nejvíce znevýhodněným regionem je subsaharská Afrika. Téměř devět desetin (84,8 %) těchto zemí se nachází v horší relativní situaci nebo pod průměrem (26,1 % a 58,7 % v tomto pořadí), jedna z deseti je nad průměrem (10,9 %) a pouze 4,3 % jsou ve skupině s lepší relativní situací. ■

¹ Metodologicky byly země klasifikovány za použití dvou různých postupů a v tomto případě byly oba postupy spojeny. Regrese nebo pokrok odkazují k rozdílům v míře relativního růstu, relativní umístění je však stanoveno standardizací, která je založena na kvocientu mezi rozdíly u míry a standardní odchylce v distribuci. Pokrok nebo regrese u míry růstu tak může odpovídat různým relativním pozicím. Proto země, která se umístila velmi dobře, avšak meziročně zaznamenala pokles hodnot ukazatelů, může být počítána mezi zeměmi s lepší relativní situací a současně být ve skupině prudké regrese.

Jak číst tabulky Social Watch

HEALTH

Unequal improvement

Complete table at www.socialwatch.org/statistics2009

1 Summary: CURRENT SITUATION (color) / RECENT EVOLUTION (arrow/icon)

2 RECENT EVOLUTION (arrow/icon)

3 COUNTRIES (Basic Capabilities Index value, 0-100)

4 TUBERCULOSIS (cases per 100,000 people)

5 PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS (15-49 years old, %)

6 INFANT MORTALITY (per 1,000 live births)

7 U5MR-5 MORTALITY (per 1,000 live births)

8 References: CURRENT SITUATION (color), RECENT EVOLUTION (arrow/icon), Better situation, Above average, Below average, Worse situation, Stagnant progress, Slight progress, Stagnant, Regression, Major regression

9 Value

COUNTRIES (Basic Capabilities Index value, 0-100)	TUBERCULOSIS (cases per 100,000 people)	PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS (15-49 years old, %)	INFANT MORTALITY (per 1,000 live births)	U5MR-5 MORTALITY (per 1,000 live births)	Value		
Alghanistan (47)	163.3	2.1	165	H	254	196	
Albania (96)	16.9	→	13	→	16	15	
Algeria (96)	56.6	← 0.1	33	H	34	31	
American Samoa (—)	5	→	→	→	→	5	
Andorra (93)	18.9	←	3	H	3	8	
Angola (58)	288.5	← 2.1	116	→	243	162	
Antigua and Barbuda (94)	5.5	→	10	H	10	9	
Argentina (98)	30.8	→	15	→	15	15	
Armenia (95)	72.3	← 0.1	22	H	21	29	
Australia (99)	6.2	→	5	H	5	4	
Austria (99)	12.4	← 0.2	4	H	4	5	
Azerbaijan (96)	77.1	← 0.2	34	→	84	49	
Bahamas (99)	44.2	← 3	12	→	12	18	
Bahrain (99)	49.5	→	11	→	11	20	
Bangladesh (56)	222.5	←	65	→	65	112	
Barbados (98)	3.6	→ 1.2	1	H	12	7	
Belarus (100)	61	← 0.2	12	→	7	20	
Belgium (98)	11.8	← 0.2	4	H	5	5	
Belize (92)	40	← 2.1	H	22	14	20	
Belize (77)	90.0	← 1.2	78	→	149	83	
Bermuda (—)	3.7	→	→	→	→	4	
Bhutan (79)	246	← 0.1	56	→	65	92	
Bolivia (78)	154.8	← 0.2	48	→	80	66	
Bosnia and Herzegovina (98)	51.1	← 0.1	13	H	12	19	
Botswana (90)	731.4	← 23.9	33	→	119	227	
Brazil (90)	48	← 0.6	20	H	18	22	
Brunei Darussalam (99)	59	→	8	H	8	8	
Bulgaria (97)	38.8	→	10	→	12	20	
Burkina Faso (71)	226.2	← 1.6	104	→	203	H	134
Burma/Myanmar (73)	170.9	← 0.7	74	H	104	87	
Burundi (61)	367	← 2	108	H	175	→	163
Cambodia (86)	495.1	← 0.8	70	→	75	→	160
Cameroon (77)	191.7	← 1.1	87	→	142	→	106
Canada (99)	5.1	← 0.4	5	H	5	4	
Cape Verde (93)	150.5	→	24	→	32	→	69
Cayman Islands (—)	3.7	→	→	→	→	→	4
Central African Republic (65)	345.1	← 6.3	113	→	174	H	160
Chad (44)	298.7	← 3.5	124	H	204	→	158
Chile (99)	12.3	← 0.3	8	H	9	→	7
China (93)	88.3	← 0.1	19	→	27	→	36
Colombia (94)	35.4	← 0.6	17	H	17	→	18
Comoros (79)	42	← 0.1	49	→	63	→	39
Congo (86)	391.9	← 1.8	108	→	159	→	221
Congo, Rep. (76)	403.1	← 3.5	79	H	121	→	152
Cook Islands (98)	→	→	→	→	→	→	16
Costa Rica (93)	11	← 0.4	10	→	11	→	8
Côte d'Ivoire (74)	420.5	← 3.9	89	→	106	→	155
Croatia (100)	40.3	← 0.1	5	H	6	H	13

Measuring progress 194 Social Watch

Summary: COUNTRIES (Basic Capabilities Index value, 0-100) / TUBERCULOSIS (cases per 100,000 people) / PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS (15-49 years old, %) / INFANT MORTALITY (per 1,000 live births) / U5MR-5 MORTALITY (per 1,000 live births) / Value

1 Summary: CURRENT SITUATION (color) / RECENT EVOLUTION (arrow/icon)

2 RECENT EVOLUTION (arrow/icon)

3 COUNTRIES (Basic Capabilities Index value, 0-100)

4 TUBERCULOSIS (cases per 100,000 people)

5 PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS (15-49 years old, %)

6 INFANT MORTALITY (per 1,000 live births)

7 U5MR-5 MORTALITY (per 1,000 live births)

8 Value

COUNTRIES (Basic Capabilities Index value, 0-100)	TUBERCULOSIS (cases per 100,000 people)	PEOPLE LIVING WITH HIV/AIDS (15-49 years old, %)	INFANT MORTALITY (per 1,000 live births)	U5MR-5 MORTALITY (per 1,000 live births)	Value				
Slovenia (99)	12.9	→	0.1	←	3	H	4	H	5
Solomon Islands (—)	127.8	→	→	→	53	→	145	H	90
Somalia (44)	248.7	← 0.5	→	→	→	→	→	→	121
South Africa (89)	948.2	←	18.1	→	46	→	69	H	270
Spain (100)	29.6	←	0.5	←	4	H	4	H	10
Sri Lanka (96)	60.5	→	→	→	17	→	13	H	30
St Kitts and Nevis (95)	9.3	→	→	→	16	→	19	H	15
St Lucia (98)	14.3	→	0.6	→	14	→	14	H	11
St Vincent and the Grenadines (95)	24.7	→	→	→	17	H	20	H	21
Sudan (70)	243.3	← 1.4	→	→	69	→	89	H	101
Suriname (82)	116.3	← 2.4	→	→	27	→	39	H	46
Swaziland (80)	1199	← 26.1	→	→	66	→	164	H	364
Sweden (100)	6	← 0.1	→	→	3	H	4	→	3
Switzerland (97)	6.1	← 0.6	→	→	4	H	5	H	4
Syria (95)	23.6	→	0.3	→	15	→	13	→	17
Tajikistan (88)	230.7	← 0.3	→	→	37	→	68	H	99
Tanzania (91)	297.4	← 6.2	→	→	73	→	118	H	124
Thailand (96)	142.3	← 1.4	→	→	6	→	8	H	39
Timor-Leste (56)	322	← 2.2	→	→	77	→	65	H	151
Togo (86)	107	← 3.3	→	→	67	→	85	H	181
Tonga (96)	→	→	→	→	19	→	24	H	22
Trinidad and Tobago (95)	11.2	← 1.5	→	→	31	→	23	H	20
Tunisia (95)	26	← 0.1	→	→	21	→	38	H	17
Turkey (92)	239.6	← 5.1	→	→	21	→	29	H	26
Turkmenistan (88)	68.5	→	0.1	←	45	H	51	H	41
Tuvalu (89)	→	→	→	→	30	→	38	H	34
Uganda (93)	329.6	← 5.4	→	→	82	→	134	H	138
Ukraine (95)	101.5	← 1.6	→	→	20	H	24	H	37
United Arab Emirates (100)	15.8	→	→	→	7	→	7	→	10
United Kingdom (99)	15.3	← 0.2	→	→	5	H	6	H	7
United States of America (98)	4.2	← 0.6	→	→	7	→	7	→	5
Uruguay (98)	22.3	← 0.6	→	→	12	→	15	→	12
US Virgin Islands (—)	10.1	→	→	→	→	→	→	→	10
Uzbekistan (83)	112.6	← 0.1	→	→	36	→	44	→	48
Vanuatu (87)	77.1	← 0.8	→	→	28	→	35	H	47
Venezuela (94)	33.6	→	→	→	17	→	21	→	24
Vietnam (93)	171.2	← 0.5	→	→	13	→	17	H	50
West Bank and Gaza (—)	19.9	→	→	→	4	→	4	→	22
Yemen (69)	76.5	← 1.5	→	→	55	→	100	H	77
Zambia (71)	506.1	← 15.2	→	→	103	H	182	H	202
Zimbabwe (77)	782.1	← 15.3	→	→	59	→	85	→	235

NOTE:

1. Evaluation: Evaluation of indicators obtained by re-scaling these values resulting from the relative rate of variation among the following pairs: *Minor shift*: significant progress: Between -9 and -1 slight progress: Between -1 and 1 stagnant: Between 1 and 2 major shift: significant regression: Between 2 and 9

2. Value reached by the index: The value results from adding 100 to the calculated result for each dimension and dividing the result by the total number of dimensions presently data.

3. Stagnant Evaluation: In those indicators showing stagnant evolution in all their values, said evaluation responds to lack of updating, being incorporated those values registered in 2008.

4. Source: World Development Indicators 2009, World Bank (www.worldbank.org).

5. Infant mortality (per 1,000 live births): Probability of dying between birth and exactly five years of age exposed per 1,000 live births.

6. U5MR-5 mortality (per 1,000 live births): Probability of dying between birth and exactly five years of age exposed per 1,000 live births.

7. Methodological notes and guidelines: at the end of the section.

8. People living with HIV/AIDS (15-49 years old, %): Percentage of adults (15-49 years) living with HIV/AIDS.

9. Tuberculosis (cases per 100,000 people): Total number of tuberculosis cases reported to the World Health Organization per 100,000 people. A tuberculosis case is defined as a patient in whom tuberculosis has been bacteriologically confirmed or diagnosed by a clinician.

Social Watch 197 Health

Tématické tabulky oblastí nabízejí dostupné statistické informace pro každý ukazatel. Navíc ale obsahují skupinu nástrojů - jak kvantitativních, tak kvalitativních - jejichž cílem je obohatit analýzu a vyhodnocování statistických informací v kontextu příslušné oblasti vývoje.

1. Současná situace v oblasti: Ilustruje současnou situaci zemí v příslušné dimenzi pomocí sumarizovaných měření. Země se vyhodnocují podle výkonnosti v řadě ukazatelů, pro něž jsou k dispozici informace (viz box „Metodologické poznámky: tématické tabulky“). Jednotlivé kategorie jsou vyznačeny barevně (viz Odkazy: 7). Použité kategorie: země v lepší situaci, země nad průměrem, země pod průměrem, země v horší situaci.

2. Vývoj v oblasti: Znáznorňuje vývoj situace v zemích jako průměr vývoje ukazatelů, pro něž jsou k dispozici dostatečné informace (viz box „Metodologické poznámky: tématické tabulky“). Jednotlivé kategorie jsou označeny

symboly (viz Odkazy 7). Použité kategorie: významná regrese, mírná regrese, stagnace, mírný pokrok, významný pokrok.

3. Index základních schopností (BCI, Basic Capabilities Index): Udává pro každou zemi hodnotu BCI, což je ukazatel navržený mezinárodní nevládní organizací Social Watch a vyjadřující postavení země co do základních podmínek vývoje (další informace v boxu BCI v jednotlivých zemích“ ve článku „Index základních schopností 2007“, který je součástí této zprávy). Země jsou uváděny v pořadí od nejvyšších hodnot BCI k nejnižším.

4. Ukazatele: Každá tématická oblast obsahuje ukazatele vstupující do hodnocení dané dimenze, pro něž jsou k dispozici informace z velkého počtu zemí. To umožňuje znázornit situaci v každé zemi a současně srovnávat odstup mezi jednotlivými zeměmi. Definice všech ukazatelů lze nalézt v zápatí příslušné tabulky (viz 8).

5. Současná situace: Tento sloupec nabízí nejnovější dostupné údaje pro každou zemi podle udávaného zdroje. Čísla nám umožňují hodnotit a srovnávat současnou situaci v zemích celého světa. Vzhledem k tomu, že v mnoha případech nejsou poslední dostupné údaje příliš aktuální, je důležité brát v úvahu časové období, jemuž tyto údaje odpovídají.

6. Vývoj: Ze současných a počátečních údajů se vypočítává tempo pokroku nebo regrese za příslušné období pro každou zemi, přičemž se bere v úvahu vývoj tohoto ukazatele ve všech zemích (viz box „Metodologické poznámky: tématické tabulky“). Výsledek je znázorněn graficky (viz Odkazy: 7), což usnadňuje orientaci a hodnocení výkonu v daném ukazateli a časovém období. Použité kategorie: významná

1 Počáteční údaje nebo výchozí bod: udává se dostupná informace co nejbližší roku 1990 (tento rok byl zvolen jako výchozí pro mezinárodní závazky stanovící kvantitativní cíle v různých aspektech sociálního rozvoje).

regrese, mírná regrese, stagnace, mírný pokrok, významný pokrok.

7. Hodnota dosažená v indexu: Představuje výslednou hodnotu po sečtení dosažené hodnoty v každé dimenzi a vydělení celkovým počtem dimenzí dat.

8. Odkazy: Udávají kategorie současně situace v dané zemi a oblasti a nejnovější vývoj pro každý ukazatel a oblast. Tyto proměnné zkonstruovala Social Watch pro snazší hodnocení zemí v každé oblasti na základě dostupných informací (viz box „Metodologické poznámky: tématické tabulky“).

9. Definice, poznámky a zdroje: Definice každého ukazatele společně se zdrojem (zdroji) použitých informací je uvedena v zápatí příslušné tabulky. Informace pro ukazatele jsou získávány od mezinárodních uznávaných organizací, které zpracovávají statistiky vytvářené jednotlivými zeměmi. Další informace potřebné ke čtení tabulek jsou v poznámkách. ■

Metodologické poznámky: tématické tabulky

Měření současné situace zemí a tempa změny

Situace, v níž se nachází určitá země podle jednotlivých ukazatelů, je dána nejnovější dostupnou hodnotou pro daný ukazatel.

Každé zemi je přiřazena hodnota 1 až 4 (1 znamená nejhorší situaci, 4 nejlepší) podle distribuce hodnot jednotlivých ukazatelů¹ a pak je uveden průměr těchto hodnot pro všechny ukazatele dané oblasti. Tímto způsobem získáváme autonomní klasifikaci nezávislou na vzdálenosti od cílů nebo na specifických pojmově definovaných měřítkách.

Tato klasifikace byla uplatněna pouze u zemí, které měly k dispozici informace alespoň pro polovinu ukazatelů tvořících příslušnou tématickou oblast.

Aby nebyl vyvolán nesprávný dojem, že údaje představují přesné hodnoty, z průměrných hodnot byla odvozena další klasifikace zemí podle čtyř kategorií:

<i>Země v lepší situaci</i>	
<i>Země nad průměrem</i>	
<i>Země pod průměrem</i>	
<i>Země v horší situaci</i>	

Země, které nebyly klasifikovány pro nedostatek informací, jsou uvedeny s poznámkou Země s nedostatečnými údaji pro sumarizaci oblastí.

Nejnovější vývoj

Na základě těchto hodnot rychlosti změny byla vytvořena nová pětistupňová klasifikace (používající hodnoty 1 – 5), která je v tabulkách uvedena ve sloupci napravo od současné hodnoty ukazatele. Pro větší názornost byly jednotlivé skupiny označeny symboly (číselné údaje se nepoužívají, aby nebyl vyvolán nesprávný dojem, že jde o přesné hodnoty).

Tato klasifikace má pět kategorií:

	<i>Významný pokrok</i>
	<i>Mírný pokrok</i>
	<i>Stagnace</i>
	<i>Mírná regrese</i>
	<i>Významná regrese</i>

Významný pokrok znamená, že země postupuje vpřed rychlostí, která je vyšší, než je průměr rychlostí všech zemí postupujících vpřed.

Mírný pokrok znamená, že země postupuje vpřed rychlostí, která je nižší než průměr rychlostí všech zemí postupujících vpřed.

Stagnace platí pro ty země, v nichž nebyly v příslušném období zaznamenány žádné změny (nebo došlo jen ke kvantitativně nevýznamným změnám).

Mírná regrese znamená, že se země vrací zpět rychlostí, která je nižší než průměr rychlostí všech zemí vracejících se zpět (tj. vrací se zpět pomaleji).

Významná regrese znamená, že se země vrací zpět rychlostí, která je vyšší než průměr rychlostí všech zemí vracejících se zpět (tj. vrací se zpět rychleji).

Kromě toho je stanovena také průměrná hodnota pokroku nebo regrese ukazatele pro všechny dimenze, u nichž jsou k dispozici údaje o nejnovějším vývoji. Tato průměrná hodnota je uvedena ve sloupci „Nejnovější vývoj“ tabulky pro danou oblast, přičemž byla opět na základě vypočtených hodnot vytvořena nová klasifikace do pěti výše uvedených kategorií. ■

¹ Proměnné byly za tímto účelem normalizovány (odečtením střední hodnoty a dělením standardní odchylkou) a pak byly vypočítány střední kladné hodnoty a střední záporné hodnoty pro každý normalizovaný ukazatel. Čtyři uvedené kategorie byly definovány jako hodnoty nad a pod střední kladnou hodnotou normalizovaného ukazatele a hodnoty nad a pod střední zápornou hodnotou normalizovaného ukazatele.

Index základních schopností (BCI) a Index genderové spravedlnosti (GEI)

BCI

Index základních schopností (BCI, Basic Capabilities Index) je souhrn ukazatelů, který Social Watch¹ navrhla pro srovnání a zhodnocení pokroku jednotlivých zemí v oblasti sociálního rozvoje. Jedná se o užitečný nástroj ke sledování vývoje základních ukazatelů a porovnání zemí navzájem i v jejich rámci. BCI vyhodnocuje stav společnosti v různých zemích s ohledem na základní minimální schopnosti, které představují startovní podmínky nezbytné k tomu, aby lidé mohli vést plnohodnotný život.

Index používá tři ukazatele pro určení stavu chudoby: přežití do věku 5 let, procento dětí, které dokončí pátou třídu a procento porodů, které proběhly za asistence kvalifikovaného zdravotníka. Tyto ukazatele vyjadřují rozdílné dimenze zahrnuté v rozvojových cílech (vzdělání, zdraví dětí a reprodukční zdraví), které byly dohodnuty na mezinárodní úrovni.

Na rozdíl od jiných ukazatelů chudoby užívaných například Světovou bankou (ukazatel zohledňující počet lidí, kteří žijí za méně než jeden či dva dolary na den) nebo Rozvojovým programem OSN, který země klasifikuje podle Indexu lidského rozvoje (kombinuje příjem s ukazateli zdraví a vzdělání), je BCI založen na posledních dostupných informacích pro každou zemi a lze jej snáze sestavit. Je možné ho aplikovat na sub-národní a komunální úrovni a nezávisí na nákladných průzkumech domácností, jak je vyžadují indexy založené na příjmech.

BCI nepoužívá příjem jako ukazatel. Pracuje s takovou definicí chudoby, která bere v úvahu úroveň rozvoje schopností jednotlivců a jejich možnost ve větší či menší míře uplatňovat a užívat svá lidská práva. Tento ukazatel prokázal vysokou korelaci s mírou jiných lidských schopností, které odrážejí sociální rozvoj zemí.

1 BCI byl původně založen na Indexu kvality života navrženém nevládní organizací Action for Economic Reforms-Philippines. Ten byl zase odvozen z Indexu chudoby, který navrhl profesor Amartya Sen a poté jej jako Index lidského rozvoje zpopularizoval Rozvojový program OSN (UNDP).

Každé zemi je v rámci BCI přiřazena určitá hodnota, na jejímž základě lze v průběhu času hodnotit vývoj země a porovnávat ji s dalšími zeměmi. Ukazatele BCI dosahují své maximální úrovně v případě, že se všem ženám dostane v průběhu porodu kvalifikované zdravotní péče, žádné dítě předčasně neukončí školní docházku před pátou třídou a dětská úmrtnost je snížena na nejmenší možnou míru, která činí méně než pět úmrtí dětí mladších pěti let na tisíc živě narozených. Tyto ukazatele jsou úzce spojeny se schopnostmi, které musí mít členové každé společnosti. Tyto schopnosti se navzájem posilují a přispívají tak k co možná největšímu individuálnímu a kolektivnímu rozvoji. V této souvislosti jsou zvláště důležité schopnosti, které mladým lidem pomáhají zařadit se do společnosti, neboť právě to je zcela klíčové pro podporu budoucího rozvoje země.

Je třeba poznamenat, že hodnota BCI blízká se 100 nutně neznamená vysokou úroveň sociálního rozvoje; pouze značí, že země splnila v obecné míře základní minimální požadavky, které jsou nutné k dosahování pokroku ve zvyšování blahobytu. Jedná se o výchozí bod, nikoli cílovou čáru.

GEI

Social Watch vytvořila Index genderové spravedlnosti (GEI, Gender Equity Index), aby zviditelnila situace genderové nerovnosti v jednotlivých zemích, učinila je měřitelné a mohla tak monitorovat vývoj v průběhu času. GEI je založen na informacích, které jsou dostupné a mezinárodně porovnatelné. Index umožňuje seřadit a klasifikovat země podle výběru důležitých ukazatelů genderové nerovnosti v dimenzích vzdělání, socioekonomického postavení a podílu na moci.

GEI poskytuje jednoduchou a přímou interpretaci a usnadňuje tak porovnání zemí. Pro účely měření jsou zjišťovány proporční vztahy, jinými slovy poměr mezi pohlavími, díky čemuž je možné činit závěry o skladbě příležitostí s ohledem na genderovou nespravedlnost.

Index měří rozdíl mezi ženami a muži, nikoliv jejich blahobyt. Například země, v níž mají mladí lidé

obojho pohlaví rovný přístup k univerzitnímu vzdělání, obdrží v tomto bodě hodnotu 100, stejně jako země, v níž je dívkám a chlapcům rovným způsobem bráněno dokončit základní vzdělání. To neznamená, že vzdělání je adekvátní kvality, pouze značí, že dívky v tomto případě nemusí čelit participační nespravedlnosti.

GEI je počítán takovým způsobem, aby umožnil reflektovat všechny situace, které jsou nepříznivé vůči ženám. Pokud tak existuje proporční vztah, který ženy ve srovnání s muži znevýhodňuje, GEI své maximální hodnoty 100 bodů nedosáhne. Získaná finální hodnota tedy závisí na stupni negativní nespravedlnosti žen v dané zemi nebo regionu, protože nespravedlnost odráží nepřímo úměrně: čím větší je nespravedlnost, tím nižší je hodnota indexu, a naopak.

Hodnota ukazatelů nikdy nepřesáhne 100 bodů (úplná participační spravedlnost)², a to ani tehdy, pokud jsou nespravedlnosti pro ženy pozitivní. Význam této asymetrie spočívá v tom, že GEI nemůže a nemá být vykládán jako procento účasti populace s ohledem na genderové vztahy, protože naměřený poměr účasti může nakonec prokázat velmi odlišné výsledky v případě, že některé z ukazatelů jsou pro ženy výhodné. ■

2 Relativní účast žen v jedné specifické oblasti (například 'odbornice na univerzitách', což je jeden z ukazatelů v dimenzi 'podíl na moci') je rozdělena podle relativní váhy mužů v této situaci. Takto získaný poměr je násoben 100. Pokud je výsledná hodnota vyšší než 100, čímž indikuje, že účast žen převyšuje účast mužů, je hodnota považována za 100. Důvodem je to, aby poměr účasti, který je v některých specifických situacích příznivý vůči ženám, nezakrýval ve finální hodnotě indexu negativní poměry účasti v jiných situacích.

METODOLOGICKÉ POZNÁMKY K BCI

Postup 1. V jednom z ukazatelů indexu nejsou k dispozici informace k zemi pro současné období, existují však informace pro předchozí období. Pro výpočet současné hodnoty BCI byly údaje ukazatele standardizovány (odečten průměr a vyděleno standardní odchylkou) a poté byly průměrné pozitivní a negativní hodnoty spočítány tak, aby vytvořily čtyři kategorie (nejlepší situace, nad průměrem, pod průměrem a nejhorší situace). Země byly zařazeny do odpovídající kategorie podle hodnoty ukazatele v předchozím období, již byl přiřazen průměr skupinového ukazatele, nyní na základě údajů pro současné období. Tím se předpokládá, že ukazatel se nachází v „průměrné“ situaci v rámci skupiny.

Postup 2. Nejméně u jednoho ukazatele indexu nejsou k dispozici informace k zemi pro současné ani předchozí období. Pro výpočet současné hodnoty BCI byl průměr v rámci regionu vypočítán pro ukazatele, k nimž země poskytla údaje (I1+I2, I1+I3 nebo I2+I3, podle vhodnosti). Výsledná průměrná byla standardizována a poté znovu změřena nad a pod standardizovaným průměrem podle čtyř vytvořených kategorií, což umožnilo zařadit zemi v rámci této kategorizace a přiřadit jí informace k chybějícímu ukazateli, které odpovídají jeho spodnímu limitu. ■

Krach investiční banky Lehman Brothers v září 2008 vnímají mnozí jako bod zlomu v sérii kolapsů uvnitř bankovního systému, které se šířily finančními trhy a burzami nejbohatších ekonomik světa jako oheň vyschlou prérí. Od té doby dominuje slovo "krize" mediálním i politickým diskusím po celém světě. Precedentem byla v tomto směru pouze Velká hospodářská krize, která světem otřásla začátkem třicátých let minulého století, přičemž renomovaný historik Eric Hobsbawm přirovnal nedávný pád Wall Streetu k pádu Berlínské zdi. Hobsbawm, který je považován za nejvýznamnějšího historika dvacátého století, prohlásil, že "ničím neomezená a nekontrolovaná kapitalistická ekonomika volného trhu (...), která ovládá svět a jeho vlády od dob Margaret Thatcherové a prezidenta Reagana (...) se hroutí před našima očima", stejně jako se "před dvaceti lety hroutily centrálně plánované ekonomiky sovětského typu."

Social Watch zpráva 2009

Projekt byl podpořen z prostředků Ministerstva zahraničních věcí ČR v rámci Programu zahraniční rozvojové spolupráce ČR. Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat za oficiální stanovisko Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Dokument vznikl s finanční podporou Evropské Unie. Obsah tohoto dokumentu je plně v zodpovědnosti příjemce grantu a nelze jej v žádném případě považovat za oficiální stanovisko Evropské Unie.

Social Watch je mezinárodní síť občanských organizací bojujících za snížení chudoby a proti příčinám chudoby, za zajištění spravedlivé distribuce bohatství a prosazení lidských práv. Zavazujeme se k sociální, ekonomické a genderové spravedlnosti a zdůrazňujeme právo každého člověka nežít v chudobě.

Social Watch vyzývá vlády, OSN a mezinárodní organizace k odpovědnosti za naplnění národních, regionálních a mezinárodních závazků k vymýcení chudoby.

